ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINȚĂ POLITICĂ

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ŞI ECONOMICE EUROPENE "CONSTANTIN STERE"

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.3 (LXII), 2013

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2013

***MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică).* – nr.3 (LXII), 2013. - Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2013. – 202 p.**

Ideile şi opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor
şi nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://usm.md/cercetare/reviste/moldoscopie/

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОЛИТИКЕ И УПРАВЛЕНИИ

Сергей БУРГУДЖИ
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра административных наук
Преподаватель, магистр административных наук, докторанд

Виктор САКА
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии, доктор хабилитат политических наук, профессор

Information Communication Technology is basically an electronic based system of information transmission, reception, processing and retrieval, which has drastically changed the way we think, the way we live and the environment in which we live. It must be realized that globalization is not limited to the financial markets, but encompasses the whole range of social, political, economic and cultural phenomena. Information and communication technology revolution is the central and driving force for globalization and the dynamic change in all aspects of human existence is the key by-product of the present globalization period of ICT revolution. Information and communication technology bring a huge change in all over world. In a climate of growing dissatisfaction with governments and politics, people often think the political actors seem less able to act according to citizens' needs. In this setting, information and communication technologies are offering new ways for participation by allowing citizens both to use and produce media in an easy and low-cost fashion. In today's wired world, citizens are able to easily connect with politicians and each other, and obtain a large variety of information to make informed decisions about a wide range of issues.

События последних лет в Республике Молдова убедительно показали, что отсутствие надежной системы информационного обеспечения это источник случайных, необоснованных, ошибочных решений и действий, несовместимых с целями и задачами политико-административного управле-

ния. И дело здесь не только в неполноте, недостоверности или не оперативности информации. Одна из основных причин ее плохого использования - отсутствие современной реальной системы информационного обеспечения общегосударственного масштаба. Коммуникативная подсистема политической системы осуществляет "двойственную" функцию: "внутреннюю" связь между элементами и "внешнее" взаимодействие политической системы с другими социальными подсистемами. По сути, политическая система может рассматриваться погруженной в информационное пространство [1].

Информационное общество является новой, более совершенной формой человеческой цивилизации, в которой равноправный и универсальный доступ к информации, связанный с развитием информационно-коммуникационной инфраструктуры, способствует стабильному социально-экономическому развитию, снижению уровня бедности, повышению качества жизни и интеграции Молдовы в Европейский Союз. Международная практика показывает, что развитая информационно-коммуникационная инфраструктура положительно влияет на развитие современного общества, содействуя расширению возможностей доступа к публичным информационным ресурсам во всех областях человеческого развития: электронное правительство, электронная экономика, электронная коммерция, электронное образование, электронная культура, электронная медицина и др., а также повышению уровня занятости населения путем создания новых рабочих мест [5].

Концепция информационного общества обычно рассматривается, как новая ступень эволюции человеческой цивилизации, новая фаза общественного развития, в которой информационный сектор экономики оказывает решающее влияние на развитие, как мирового сообщества, так и отдельных стран.

Важно подчеркнуть, что концепция информационного общества начала активно применяться в социальной практике и проектах, направленных на внедрение ИКТ в различные сферы жизни общества, что особенно проявилось в программах Европейского Союза. В частности проблематика информационного общества начала обсуждаться на совещаниях и конференциях, организованных Советом Европы, Европейской Комиссией, ЮНЕСКО и многими другими международными и межправительственными организациями.

Международный союз электросвязи (ITU) выступил с предложением о проведении под эгидой Организации Объединенных Наций (ООН) Всемирного Саммита по информационному обществу. Параллельно осуществлялась аналогичная деятельность в рамках Группы Восьми (G8), которая завершилась подписанием в 2000 г. «Окинавской хартии глобального информационного общества», где лидеры государств, входящих в «Восьмер-

ку» обозначили готовность к реализации в своих странах программ, направленных на развитие информационного общества и ликвидации информационного неравенства. Следует отметить, что прорыв вперед Молдова сделала после принятия Национальной стратегии создания информационного общества - "Электронная Молдова".

Эффективность государственного управления определяется во многом эффективностью принятия и реализации управленческих (прежде всего политических) решений, основанных на результативности использования современных информационных и коммуникационных технологий. Получение, анализ, выдача и эффективное использование информации – важнейшее условие функционирования власти. По разным оценкам специалистов, руководители расходуют от 30 до 80-95% своего времени на работу с информацией, что вполне закономерно, так как наличие своевременной и достоверной информации и ее своевременная передача, являются важнейшими предпосылками обеспечения эффективного управления.

Информация, циркулирующая в политико-административной системе, органах государственной власти, разнородна и разнообразна. Она имеет свою природу и особые формы. В научной литературе появился новый термин "государственная информация". Подобная формулировка может относиться к описанию внешнеполитической, экономической, социально-политической и экологической обстановки, динамике тех или иных процессов, реализуемых в государстве и обществе. Информация всех видов имеет самостоятельную ценность, служит в качестве основы для нормативных документов, как на национальном, так и местном уровне. Она имеет свои специфические закономерности функционирования и развития, способна к опережающему воздействию на государственную политику, выступает непосредственной причиной, определяющей выбор того или иного варианта политического развития, поведения различных социальных групп и отдельных граждан, перевода государственной системы в новое состояние.

К процессам, характерным в настоящее время для сферы государственного управления и оказывающим влияние на организацию информационного обеспечения, можно отнести следующие:

- *децентрализация управления*: перераспределение полномочий между центральными и местными органами государственной власти;

- *переход от административных* к преимущественно экономическим методам управления;

- *отсечение оперативных функций* от органов государственной власти и сохранение за ними решения стратегических проблем (многие полномочия министерств и ведомств передаются на уровень государственных предприятий, ассоциаций, акционерных обществ);

- *ориентация новой системы управления* на управление через интерес управляемых, на расширение сферы действия координационных методов, а также кардинальное изменение роли договора в государственном управлении;

Таким образом, учитывая функциональную и структурную стороны реформирования системы органов исполнительной власти, можно определить тенденции изменения информационного обеспечения этих органов: структурная сторона перестройки системы органов исполнительной власти неизбежно влечет за собой изменение направленности потоков информации, функциональная сторона перестройки вызывает качественные изменения в поступающей информации [4, с.27].

Информация играет важную роль в организации взаимодействия между государством и гражданином. Достаточная, полная и понятная информация помогает обеспечить прозрачность в работе органов исполнительной власти, предоставляет гражданам возможность участвовать в подготовке политико-управленческих решений.

Информация, которую гражданин может получить от органа исполнительной власти, разделяется на несколько типов:

- информация об услугах, предоставляемых гражданам исполнительной структурой;
- информация о возможностях участия в принятии решений;
- информация о делопроизводстве и методах работы государственных институтов;
- справочная информация.

Основная проблема заключается в том, насколько доступны эти информационные услуги гражданам и каково их качество. Как правило, органы исполнительной власти не следят за тем, принимается ли к сведению гражданами их информация и насколько она им понятна. Исполнительная власть, правительственные органы во всем цивилизованном мире осознают, что их успешная работа становится невозможной без создания информационно-коммуникационных служб, работа которых базируется на следующих принципах:

- общедоступность;
- охрана конфиденциальности, личной тайны и безопасности;
- соблюдение прав интеллектуальной собственности;
- просвещение и непрерывное (на протяжении всей жизни и в любом возрасте) обучение;
- использование новейших достижений компьютерной техники и информационных технологий.

Новая роль информационно-коммуникационной технологии, таким образом, не есть только компьютеризация или реструктуризация существующих правительственных рабочих процессов, но, что более важно, помощь правительству в осуществлении трансформации на всех уровнях. Вместе с тем в определенных кругах формируется точка зрения, что централизация информационных ресурсов приведет к централизации власти правительства, позволит безраздельно распоряжаться информацией и монопольно осуществлять власть.

Весьма важно и то, как используется полученная информация. Лица, принимающие решения, чаще полагаются на собственные знания и опыт, чем на информацию из других источников. Например, для того чтобы государственный служащий использовал в своей работе информацию из Интернета, компьютерная сеть должна стать широко доступным каналом, таким же, как и остальные каналы связи. Согласно данным опроса института Гэллапа, более половины государственных служащих США относятся к Интернету настороженно. Они опасаются нарушения тайны частной жизни, избыточного объема информации, боятся лишиться личных контактов, страшатся переучивания и остановки в служебном росте.

Можно сказать, что трансформация правительства является характерной чертой и необходимым минимумом каждого электронного управления. Все программы и проекты, которые нужно внедрить при создании электронного управления, такие, как электронная документация, электронные записи, электронный трудовой процесс и т.п., приведут, несомненно, к реорганизации рабочего процесса, а также к реструктуризации правительств. Поле связи с клиентами выходит из офисов, столов и окон и переходит на компьютерные экраны. Связь с гражданами переходит от телефонов, телеграфа и факсов в сеть, что облегчает и повышает эффективность обратной связи. Вместе взятые, эти изменения приведут к изменениям операционного режима и реструктуризации правительства.

В настоящее время в Республике Молдова сложились благоприятные условия для ускоренного и масштабного внедрения современных информационных систем и технологий в деятельность органов государственной власти, что обусловило:

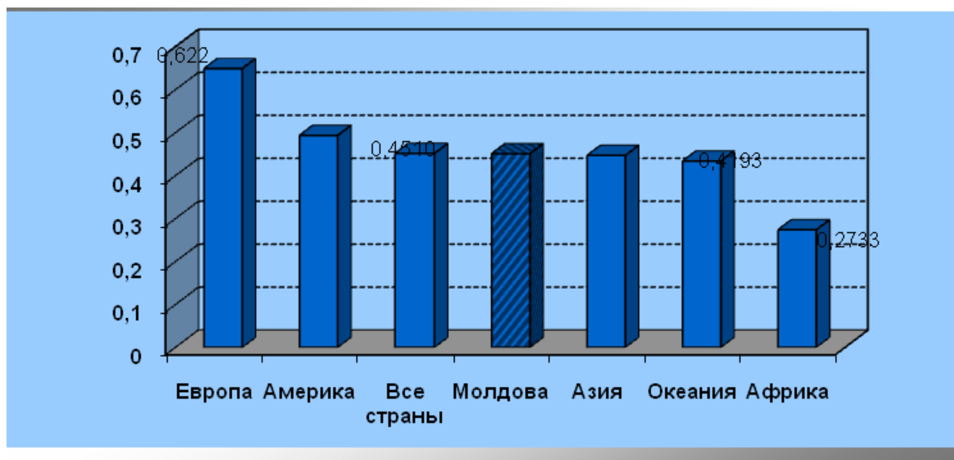
- проведение административной реформы, создание политических и организационно-административных условий для эффективной информатизации в рамках реструктуризации и кадрового обновления системы государственной службы;
- усиление общественной потребности в модернизации и совершенствовании деятельности государственного аппарата и политическая поддержка соответствующих программ со стороны высших должностных лиц государства;

- объективный рост информационных потребностей населения и общества в целом;
- развитие функциональных возможностей и доступность современных информационных технологий;
- формирование современной инфраструктуры предоставления населению информационных и коммуникационных услуг, а также развитие конкурентного рынка;
- возможность использования опыта информатизации системы государственного управления развитых стран.

Молдова, в 2009 году, поднялась на 13 позиций по сравнению с 2008 годом, занимая в рейтинге 80 место.

Значение индекса E-GRI для Республики Молдова в 2009 году превышает среднемировое значение индекса e-GRI, но по прежнему отстает от европейских стран (рис. 1).

Рисунок 1. Индекс развития электронного правительства по всему миру и в регионах

Примечательно, что после определённого периода спада, Молдова зарегистрировала рост индекса E-GRI с 0,3459 (2005 год) по 0,4611 (2009 год), превысив средние мировые показатели. Следует отметить, что реформа, начатая еще в 2005 году по внедрению элетронных систем и технологий дает свои результаты, это потверждает позицию нашей страны по состоянию на 2012 год в мировом табеле рейтингов электрого управления, где мы занимаем уже 64 позицию, опрежая ряд развитых стран.

Новые технические средства и приемы в политическом процессе могут быть использованы для проведения опросов общественного мнения с "моментальным" под ведением их результатов, в проведении оперативных политических дискуссий, для организации референдумов и т.д. От постановки задачи до получения результата проходит несколько часов. Естественно, такие схемы работы требуют наличия соответствующих компьютерных сетей, специалистов, весьма существенных финансовых затрат (правда, они вполне соизмеримы с прошлыми затратами на командировки, тиражирование, перевозку социологических бюллетеней, ручную обработку анкет и т.д.) Новые компьютерные технологии получили настолько большую популярность, что в современной западной политологии их характеризуют как средства всеобщей демократизации общества. К примеру, в Республике Молдова, не прекращаются эксперименты по внедрению регистра электронного голосования, что позволит избежать повторного участия в выборах и ускорит процесс подсчета голосов.

Информацию в органах государственной власти можно классифицировать по разным основаниям и признакам. К примеру, ее можно разделить на официальную и неофициальную, горизонтальную и вертикальную, общего и специального характера, по содержанию и целевому назначению, возможным социальным последствиям, степени доступности, а также на основе ее соотнесения со временем (информация о прошлом, в режиме реального времени, прогнозы о будущем).

Цель информационного обеспечения органов государственной власти состоит в том, чтобы на базе собранных исходных данных получить обработанную, агрегированную информацию, которая должна служить основой для принятия политико-административных решений. Достижение этой цели складывается из решения ряда частных задач: сбора первичной информации, ее хранения, распределения между структурными подразделениями государственного органа и их работниками, подготовки к переработке, собственно переработки, предоставления органу управления в переработанном виде, анализа, обеспечения прямых и обратных связей в ее циркуляции и т.д. При современных потоках информации эффективное решение этих задач вряд ли возможно без использования средств вычислительной техники и новых информационных технологий [3].

Современные информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) оказывают огромное влияние на существующие системы управления. Первым влиянием ее является то, что получение информации стало проще. В общем, доступ к информации можно получить откуда угодно и когда угодно, для лиц, санкционированных на такой доступ. С помощью баз данных и компьютерных сетей, особенно Интернета, разные люди внутри одного и того же бизнеса или рабочего процесса имеют возможность обменивать-

ся и обрабатывать информацию, а также исполнять свои обязанности, даже находясь в разных географических точках.

Вторым аспектом влияния ИКТ является то, что контроль и координация разных видов деятельности можно осуществлять на нижних уровнях управленческой иерархии, т.е. на уровне, находящимся ближе к операционным аспектам рабочего процесса, так как информацию нужно получить в каждом случае, в котором появляется такая необходимость. Информацию также можно обрабатывать горизонтально, и вовсе не обязательно передавать ее вверх или вниз, от уровня к уровню, для того, чтобы передать ее другим отделениям. Таким образом, традиционная пирамидальная модальность и структура уже больше не имеют оправдания своему применению, и даже надобности такого применения.

Следующим проявлением влияния ИКТ есть тот факт, что развитие сложной «базы знаний» с использованием модемной информационной технологии, способствует дальнейшему возможностей децентрализованного процесса принятия решений. С помощью базы знаний, будет возрастать способность к принятию решений со стороны служащих правительства на нижних уровнях. Они станут все дольше и больше осведомленными и, соответственно, чрезвычайно компетентными лицами, принимающими решения.

Выбор между централизацией и децентрализацией является нелегким, и это вопрос, который всегда стоит в теории и практике науки менеджмента. Но информатизация может сделать этот сложный вопрос неактуальным. С помощью современной информационной технологии, решения можно принимать близко к месту протекания рабочего процесса; но в то же время, управление все еще способно поддерживать централизованный контроль над соответствующей информацией.

С приходом эры Интернета и сетевой экономики, модальность управления двигается от пирамидальной к сетевой структуре. Соответственно, новая организационная модальность правительства, подходящая эпохе информации, является очень похожей на плоскую, горизонтальную и сетевую структуру, внутри которой все элементы общества связаны между собой и имеют возможность обмениваться информацией и знаниями и легко общаться друг с другом.

Современные информационно-коммуникационные технологи (ИКТ) открывают новые большие возможности управления и взаимодействия органов власти, коммерческих структур и граждан. Следует выделить наиболее популярные и эффективные средства, открывающие такие возможности.

1. Глобальная сеть Интернет, которая приобретает все большее значение в государственном управлении. Появляется новая возможность по-

вышения качества управления за счет предоставления услуг государственных органов электронными средствами – электронное правительство (e-government). Электронное правительство способствует налаживанию многосторонних связей между государством и гражданским обществом, привлекает население к управлению общественными делами.

2. Формирование нового канала политического воздействия с применением ИКТ. Одной из таких технологий является система политических связей с общественностью (PR). Коммуникационный вариант PR подразумевает управление всеми коммуникативными процессами в отношениях с общественностью, с целью достижения взаимопонимания и поддержки. PR-деятельность проходит в атмосфере диалога сторон: власть – избиратель, фирма – клиенты, персонал – руководство. Результатом должно быть положительное общественное мнение, доверие к организации и руководству, согласие в обществе, оптимальный социально-психологический климат в организации.

3. Политические web-технологии, которые начинают использоваться в разных областях (политология, маркетинг, в том числе политический, реклама, PR). Политический web-PR – это процесс двусторонней коммуникации с помощью информационно-коммуникационной общественной сети Интернет, с целью популяризации и внедрения политических программ и идей. Политический сегмент включает самостоятельные виды ресурсов, различающиеся по возможности исполнения функций политической коммуникации: сайты органов государственной власти, политических партий, общественных организаций, исследовательских политологических организаций, персональные сайты политиков и политических активистов [5, с.68].

Несмотря на очевидный прогресс в этой области, сетевое (онлайн) оказание услуг электронного правительства является и сегодня проблемой для органов власти большинства стран мира. Так, по данным одного из последних исследований, охватывающего 1935 сайтов из 198 стран, только около 21% сайтов органов государственной власти предлагает услуги, которые полностью реализуются в сетевой среде. В 2003 году таких сайтов было 16%, в 2002 г. – 12%, в 2001 г. – всего лишь 8%. Наиболее развитые с этой точки зрения сайты имеют органы власти таких стран как Тайвань, Сингапур, США, Канада, Монако.

Инициатива по предоставлению открытого доступа к правительственным данным публичного характера, запущенная в Республике Молдова, соответствует направлениям, предусмотренным Дорожной Картой по внедрению электронного управления. Центр Электронного Управления работает в сотрудничестве с соответствующими министерствами, государственными агентствами и органами в целях сбора и опубликования всех отк-

рытых данных в одном месте, в едином окне. Будут определены сферы со сниженной прозрачностью и с незначительным количеством доступной информации и будет опубликовываться все больше данных он-лайн.

Открытый доступ к правительственным данным публичного характера представляет собой инновационную инициативу в рамках правительств, гражданского общества и сообществ информационных технологий и связи (ИТС) во всем мире. Идет речь об онлайн публикации правительственных данных в стандартном формате.

Инициатива была запущена в целях, сблизить государственные органы и граждан. Таким образом, усилия государственных органов становятся более прозрачными, а граждане могут принимать активное участие в процессе принятия решений.

При этом Правительство Республики Молдова и Центр Электронного Управления осуществляет реализацию и мониторинг процесса е-Трансформации в тесном сотрудничестве с правительственными организациями, вовлеченными в реализацию программ е-Трансформации, используя примеры других стран мира, таких как США, Великобритания, Австрия, Эстония, Сингапур, Грузия, Румыния и другие.

Мы обязаны, несмотря на политические и экономические трудности, активнее внедрять интернет в работу органов государственной власти для подключения к мировым информационным ресурсам и дополнительным источникам сведений, участия в информационном обмене, вхождения в мировое информационное сообщество, прогрессивного развития, чтобы не упустить время и в XXI веке, не оказаться в хвосте цивилизованных стран.

Таким образом, наличие развитой информационной инфраструктуры, интегрирующей все уровни органов государственного власти и управления, применение эффективных средств сбора, систематизации, классификации, передачи и хранения больших объемов информации, современных технологий получения и обработки данных, их анализа и моделирования есть условие и показатель эффективности политико-административного управления.

Важной проблемой информатизации является технологическая разобщенность ведомственных информационных систем, что мешает быстрой и эффективной реализации административных проектов с участием государственных структур.

Учитывая, опыт европейских стран в сфере применения информационно-коммуникационных технологий, наше государство, Республика Молдова, обязана не только прибегнуть к нему, но и пригласить ведущих специалистов, которые обеспечат процесс информатизации на национальном уровне, основываясь на личной практике.

Литература

1. Hotărîre Guvernului Republicii Moldova nr.1373 din 01.12.2006 cu privire la aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registru funcțiilor publice şi al funcționarilor publicil". // Monitorul Oficial Nr.189-192/1471 din 15.12.2006.
2. Hotărîre Guvernului Republicii Moldova nr.329 din 28.05.2012 cu privire la serviciul electronic guvernamental de plăți electronice. // Monitorul Oficial nr.104-108 din 01.06.2012, art. nr.369.
3. Постановление Правительства Республики Молдова Nr.972 от 21.12.2012 об утверждении Плана действий на 2013 год по внедрению Стратегической программы технологической модернизации управления (e-Преобразование). // Monitorul Oficial nr.270-272 от 25.12.2012.
4. Постановление Правительства Республики Молдова Nr.975 от 22.12.2012 об утверждении Плана действий по внедрению инициативы «Правительство без бумаги» на 2013 год. // Monitorul Oficial nr.270-272 от 25.12.2012.
5. Постановление Правительства Республики Молдова nr.255 от 09.03.2005 о Национальной стратегии создания информационного общества - "Электронная Молдова". // Monitorul Oficial nr.46-50 от 25.03.2005, статья nr.336.
6. Постановление Правительства Республики Молдова nr.46 от 14.09.2012 по Отчету аудита информационных технологий с элементами эффективности на тему „Могут ли выявленные проблемы и риски повлиять на повестку e-Преобразования управления?" // Monitorul Oficial nr.216-220 от 19.10.2012, статья nr.35
7. Анохин М.Г., Комаровский В.С. Информационные технологии в политике. // Политика: возможность современных технологий. – Москва, 1998.
8. Купряшин Г.Л., Соловьев А.И. Государственный менеджмент. – Москва, 2004.
9. Руссу Ю. Эффективное управление – первостепенная задача государственных органов. // Consultant, №8. Кишинев, 2006.
10. Сморгунов Л.В. Сравнительный анализ политико-административных реформ: от нового государственного менеджмента к концепции "governance" // Полис, 2003, №4.

Prezentat la redactie
la 28 septembrie 2013

Recenzent – ***Igor BUCATARU***, doctor in stiinte politice, conferentiaer

ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ (2000-2012 гг.)

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии
Доктор хабилитат политических наук, профессор, заведующий кафедрой

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, научно-исследовательская лаборатория Социологии Политики
Профессор, доктор хабилитат исторических наук, академик, старший научный сотрудник

Интеграция Республики Молдова в международное миграционное пространство сопровождалось и развитием торговли людьми. При этом Молдова столкнулась с различными ее формами: - торговля людьми с целью трудовой эксплуатации; - торговля людьми с целью сексуальной эксплуатации, - торговля людьми с целью эксплуатации женщин и детей (попрошайничество); - торговля людьми с целью продажи человеческих органов.

Основные тенденции и объемы торговли людьми

Главной причиной, которая оказала существенное влияние на трафик живых существ, торговлю людьми в Республике Молдова было тяжелое материальное положение, снижение жизненного уровня людей. В условиях, когда стремление выехать на заработки за границу в поисках достаточной для выживания зарплаты, достойной жизни соседствовало со сложностями получения въездной визы, получает развитие трафик живых существ, торговля людьми с целью трудовой, сексуальной или криминальной эксплуатации людей. Эти процессы приобретают массовый характер со второй половины ‘90-х годов XX века.

При этом выкристаллизовались основные направления торговли людьми: трафик живого товара с целью трудовой эксплуатации Западная Европа (Европейский Союз) и Россия. Трафик живых существ с целью сексуальной эксплуатации девушек и молодых девушек был направлен в первую очередь в страны балканского региона: Албания, государства, возникшие в результате распада Югославии. Пористость границ между новыми

странами, последствия югославских войн ‘90-х годов XX века, слабость национальных пост-югославских государств и системы противодействия преступности и трафику живых существ, сильные позиции криминалитета и полевых командиров, многочисленные национальные и международные воинские контингенты, - все это способствовало созданию благоприятной почвы для расцвета торговли людьми и спроса на сексуальные услуги.

Однако с начала 2000-х годов значение этого направления падает, что было обусловлено консолидацией молодых государств на Балканах, усилением борьбы с этой формой современного рабства как на национальном, так и международном уровне. Происходит переориентация трафика на страны Ближнего Востока, Турцию, Россию, Западную Европу [1, с.136].

Говоря о тенденциях торговли людьми, следует отметить, что однозначно произошла интеграция Республики Молдова в процессы международного трафика живых существ. Имеет место усложнение и диверсификация направлений и форм торговли людьми: «Молдова является источником и, в меньшей степени, транзита и страной назначения как для женщин и девочек, которые подвергаются сексуальной эксплуатации, так и для мужчин, женщин и детей, подвергающихся трудовой эксплуатации, принудительному труду.

Молдавские женщины подвергаются принудительной проституции в Турции, России, на Кипре, в Объединенных Арабских Эмиратах (ОАЭ), Болгарии, Косово, Израиле, Индонезии, Малайзии, Ливане, Италии, Греции, Украине, Чехии, Румынии, Польше, Словении, Испании, Таджикистане и Украине. Мужчины, женщины и дети подвергаются принудительному труду в России, Украине, Турции, ОАЭ, Израиле, Греции и Соединенных Штатах в строительстве, сельском хозяйстве и сфере услуг. Мужчины, женщины и дети также подвергаются принудительному труду и сексуальной эксплуатации в Словении, Испании, Нидерландах и Украине. Дети из Молдовы принуждаются к попрошайничеству и эксплуатируются в некоторых соседних странах.

Жертвы принудительной проституции были выявлены в Кишиневе, включая украинских женщин и молдавских девушек и женщин из сельской местности. Молдавские мужчины и женщины подвергаются принудительному труду в Республике Молдова. Молдавские жертвы торговли людьми были подвергнуты повторной торговли людьми после их возвращения в Молдову из стран дальнего зарубежья. Жертвы из Молдовы часто вербуют лица, которых они знают и которым доверяют.

В последние несколько лет, были зарегистрированы случаи приезда в Молдову с целью детского секс-туризма мужчин из США, Великобритании, Германии, Италии, Греции, Норвегии, Турции. Небольшой сепаратистский регион Приднестровье в восточной части Молдовы находится вне

контроля центрального правительства и остается источником жертв как принудительного труда, так и принуждения к проституции» [14].

Проявились и другие новые тенденции: сексуальное надругательство над детьми. При этом вскрылись следующие формы: сексуальное надругательство близких над детьми (девочки от 3 лет) и сексуальное надругательство иностранцев, прибывших в Молдову с этой целью. При этом иностранные граждане широко используют при поиске жертв и осуществления своих желаний интернет и секс-туризм.

Сексуальная эксплуатация остается основным и главным направлением торговли людьми. Однако с начала III тысячелетия она приобретает и новые формы. Помимо международного трафика жертв сексуальной эксплуатации за пределы Молдовы, начинает развиваться и коммерческий секс-туризм, в первую очередь из Турции, граждане которой прибывают в Молдову с целью получения платных сексуальных услуг.

Растет доля внутреннего «рынка» Республики Молдова в торговле людьми и по другой причине. Внутренний трафик живых существ является менее опасным для торговцев живым товаром, ибо нет необходимости рисковать при переходе государственной границы, добывать или готовить реальные или фальшивые документы, визы, подкупать представителей пограничных и консульских служб и т.д.

В условиях глобального финансово-экономического кризиса, ужесточения иммиграционной политики, ограничения возможностей легального выезда и трудоустройства в развитых экономических странах (посредством трудового контракта) его объемы растут.

Трудно сказать каковы реальные объемы торговли людьми в Молдове. Организаторы трафика живых существ, сознавая уголовный и аморальный характер подобных действий, не склонны предавать гласности свои «успехи» и раскрывать действительные объемы данного феномена. Чаще всего приходится руководствоваться экспертными оценками, данными о количестве случаев противодействия торговле людьми.

Государственный департамент США оперирует следующими данными по Молдове. Так в докладе за 2008 год утверждается, что «не менее 1% из приблизительно 750 тысяч молдавских трудовых мигрантов являются жертвами трафика живых существ» [10]. В Докладе же за 2009 год отмечается, что «согласно данным МОТ, Национального Бюро Статистики Республики Молдова жертвами трафика с целью трудовой эксплуатации в 2008 году было более 25 тысяч человек» [11].

Косвенные данные о количестве людей, вовлеченных в трафик живых существ, дают и данные о жертвах трафика, которым была оказана различная помощь, в том числе и в репатриации. Международная Организация по Миграции, давно и успешно занимающаяся защитой жертв трафика жи-

вых существ, приводит следующую информацию о количестве жертв трафика в Республике Молдова. За период 2000-2010 годы МОМом было оказана помощь 2741 жертве торговли людьми. Из них: 2623 женщины и 118 мужчин. Взрослых – 2498, детей – 243 человек. Жертвами международного трафика являются 2498 человек, внутреннего (молдавского) трафика – 119 человек. По типу эксплуатации жертвы торговли людьми разделяются следующим образом: сексуальная эксплуатация - 2274 человека; трудовая эксплуатация – 243 человека; попрошайничество – 89 человек; изъятие органов – 9 человек; комбинированный тип – 68 человек; не определено – 58 человек. Это данные МОМ.

Конечно, это не полные данные. Реальные цифры больше, ибо следует сделать поправку на деятельность и статистику жертв трафика живых существ, осуществленную государственными структурами и неправительственными организациями.

Институты борьбы с торговлей людьми

В 1999 году была создана рабочая группа по антитрафику и координации деятельности по борьбе с трафиком живых существ. В 2000 году в составе МВД был создан отдел по борьбе с трафиком живых существ. В 2005 году отдел был расформирован и создан Центр по борьбе с трафиком живых существ.

Решением правительства Республики Молдова (№1136 от 26 мая 2000 года) была создана Национальная рабочая группа по борьбе с трафиком живых существ, которая в октябре 2001 года приняла Национальный План Действий. С 2004 года функционирует Национальный комитет по противодействию трафику живых существ, состоящий из 4 групп. Он занят разработкой Национальных планов действий по борьбе с торговлей людьми, руководством и координацией деятельности государственных структур по противодействию трафику живых существ. Деятельность комитета неоднократно вызывала нарекания со стороны международных структур [7; 10; 11]. Только с 2010 года его деятельность стала носить систематический, оперативный и более эффективный характер. Это было связано как с изменением отношения руководства страны к этой проблеме, так и с расширением организационных и финансовых ресурсов. В целях укрепления процесса координации и оценки политик в области предупреждения и противодействия торговле людьми в Республике Молдова был введен институт постоянного Секретариата Национального комитета по противодействию трафику живых существ (согласно постановлению правительства №900 от 2 декабря 2011 года о модификации и дополнении Постановления правительства №472 от 26 марта 2008 года) [14].

Национальный комитет по противодействию трафику живых существ обладает структурами на местах – территориальными комиссиями, которые осуществляют работу по борьбе с торговлей людьми в рамках своих районов. Деятельность территориальных комиссий, их полномочия определены Регламентом, утвержденным постановлением правительства (№234 от 29 февраля 2008 года) [2, с.15].

С 2007 года в Республике Молдова начинает вводиться Национальная справочная система (National Reference System), которая постепенно была распространена на всю страну, все районы (с 2012 года). Через управление национальной справочной системой государство активизировало усилия по информированию людей. На местном уровне противодействие трафику живых существ осуществляется посредством 34 региональных междисциплинарных комиссий, в состав которых входят представители неправительственных организаций, полиции и прокуратуры, социальные и медицинские работники, представители местной власти. С 2009 года их работа становится полнокровной [2, с.17].

Законодательная и нормативно-правовая база

В 2001 году еще не было закона, который бы противодействовал торговле людьми. Поэтому на первых порах преступления, связанные с трафиком живых существ, квалафицировались на основе ст.105 Уголовного Кодекса «Сутенерство» (1998 г.). В 2002 года был принят новый Уголовный Кодекс Республики Молдова (закон №985 от 18 апреля 2002 года), в котором ряд статей касались противодействия трафику живых существ и торговли людьми: ст.165 (трафик живых существ); ст.206 (трафик детей); ст.207 (нелегальный вывоз детей из страны); ст.208(1) (детская порнография); ст.220 (сутенерство); ст.362(1) (порочные действия); ст.175(1) (соблазнение детей в сексуальных целях).

В дальнейшем было принято несколько национальных законодательных и нормативно-правовых акта, регулирующих вопросы противодействия трафику живых существ: закон №241 от 20 октября 2005 года «О предупреждении и противодействии трафику живых существ»; закон №105 от 16 мая 2008 года «О защите свидетелей и других участниках уголовного процесса»; закон №1518 от 6 декабря 2002 года «О миграции»; постановление правительства об утверждении Регламента «О процедуре репатриации детей и взрослых жертв трафика живых существ, нелегального трафика мигрантов и детей без присмотра» №948 от 7 августа 2008 года; Национальный план предупреждения и противодействия трафика живых существ на 2012-2013 годы; Помимо законодательных актов следует назвать и ряд документов, в которых излагается политика молдавского государства, имеющая непосредственное отношение к этой сфере: Стратегия рефор-

мы сектора юстиции на 2011-2016 годы (утверждена законом №231 от 25 ноября 2011 года); Национальная Стратегия предупреждения и противодействия организованной преступности на 2011-2016 годы (утверждена постановлением правительства №480 от 25 ноября 2011 года); Национальный План действий в области прав человека на 2011-2014 годы (утвержден постановлением парламента №90 от 12 мая 2011 года) и др.

В то же время Республика Молдова в борьбе с торговлей людьми руководствуется и рядом ратифицированных международных документов: Конвенция о защите детей от сексуальной эксплуатации и сексуального насилия (Лансароте, 25 октября 2007 года); Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (Нью-Йорк, 18 декабря 1979 года; Конвенция ООН о правах ребенка, Нью-Йорк, 20 ноября 1989 года; Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности (Нью-Йорк, 15 ноября 2000 года); Конвенция Совета Европы о противодействии торговле людьми (подписана 6 мая 2005 года, Варшава, и ратифицирована 30 марта 2006 года (закон №67-XVI, который вступил в силу 1 февраля 2008 года); Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности, Палермо, 15 ноября 2000 года; Протокол против незаконного ввоза мигрантов по суше, морю и воздуху, дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности (Палермо, 15 ноября 2000 года) и др. [2, с.6].

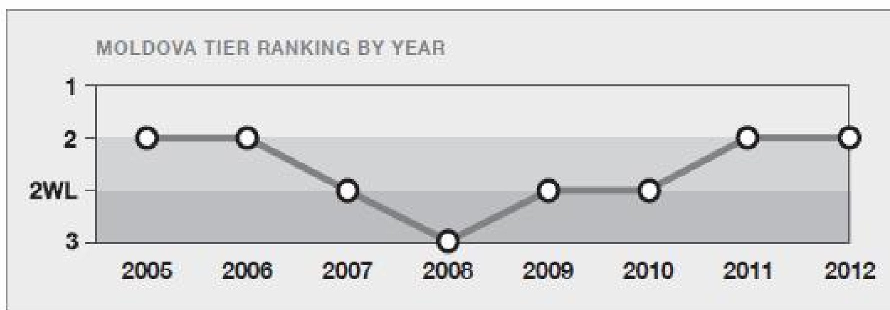
Политика Молдовы по противодействию торговле людьми

Среди основных направлений противодействия торговле людьми в Республике Молдова отметим: - уголовное преследование организаторов трафика живых существ; - защита жертв торговли людьми; - предупреждение / профилактика трафика живых существ. С 2012 года Республика Молдова, демонстрируя стремление к внедрению международных практик и стандартов противодействия торговле людьми, свою деятельность в этой области выстраивает в соответствии с 4 международными пилонами ***4Ps*** (Prosecution, Protection, Prevention, & Partenership) [2, с.13]. Республика Молдова проводит политику противодействия трафику живых существ, опираясь на институциональные и законодательные механизмы, сотрудничая с гражданским обществом и международными структурами.

Она прилагала и прилагает определенные (порой «значительные», по мнению экспертов Государственного Департамента США) усилия, но не полностью выполняет минимальные стандарты по ликвидации торговли людьми. Эта оценка является традиционной при характеристике молдавской политики в области борьбе с торговлей людьми. Однако, подчеркнем,

что усилия Молдовы не всегда получали позитивную оценку со стороны международного сообщества, Государственного департамента США, опирающегося на многолетний мониторинг и всесторонний анализ ситуации в торговле людьми как на планетарном, так и на страновом уровне. Так, за период 2000-2012 годов Республика Молдова оценивалась следующим образом: уровень 2 (2000-2006 гг.); уровень 2WL (2007 г.); уровень 3 (2008 г.); уровень 2WL (2009-2010 гг.); уровень 2 (2011-2012 гг.).

Диаграмма 1. Динамика молдавской политики по противодействию торговле людьми в 2000-2012 годы (по оценке Государственного Департамента США) [14].

Республика Молдова начинала борьбу с трафиком живых существ, практически не обладая ни практическим опытом, ни обученными кадрами специалистов, ни соответствующими законодательными и институциональными механизмами, организационными и финансовыми возможностями. Во многом импульс к противостоянию трафику живых существ был получен извне, со стороны иностранных государств (Нидерланды, США) и международных структур (Международная Организация по Миграции). Молдавская политика противодействия трафику живых существ длительное время (2000-2007 гг.) носила в основном реактивный характер, обусловленный воздействием внешнего фактора, мониторингом со стороны Государственного Департамента США, давлением МОМ, неправительственных организаций («La Strada» и др.). Полагаем, что только с 2008 года государственная политика меняет свое содержание, становится про-активной, что особенно проявилось в 2009-2012 годы.

Уголовное преследование

Во-первых, уголовное преследование и наказание организаторов трафика живых существ становится систематическим и широкомасштабным. Так по 4 статьям Уголовного Кодекса Республики Молдова УК РМ), име-

ющим отношение к трафику живых существ, за период 2000-2012 годы было зарегистрировано более 2700 преступлений, по которым был открыты уголовные дела[1]. В таблице 1 приведена динамика уголовного преследования торговли людьми по ст.165 и с.206 УК РМ.

Таблица 1. Динамика трафика живых существ и трафика детей (2006-2011), ст.165 и ст.206 УК [2, с.7]

год	*зарегистрировано преступлений*	*передано в суд*	*осуждено (человек)*	*на тюремное заключение*
2006	243/61	141/52	62/7	67
2007	251/47	150/26	52/7	51
2008	215/31	96/12	63/5	58
2009	185/21	102/11	64/4	43
2010	140/21	45/10	48/5	31
2011	111/24	45/14	18/2	7/1

Во-вторых, преступления, связанные с торговлей людьми, рассматриваются в качестве наиболее тяжких преступлений и караются наказанием на срок от 7 лет по пожизненного заключения [9]. В мае 2009 года в связи с гармонизацией законодательства Республики Молдова с Европейским Союзом были внесены поправки в Уголовный Кодекс и сокращены сроки наказаний по этим уголовным преступлениям (срок от 5 до 20 лет) [12].

В-третьих, улучшается качество статистических данных по уголовных преследованиям, хотя проблемы имеются, «вызывает озабоченность объективность информации» [11].

В-четвертых, вскрылось, что судебная система Республики Молдова в значительной степени подвержена коррупции, что выражается как в расширенном использовании условных сроков наказания, так и штрафов. Нередко преступления, связанные с трафиком живых существ прокуратура квалифицирует как «сутенерство» или «принудительный труд». Также поступают и коррумпированные судьи, которые понижают статью с торговли людьми на другую статью, наказание за которое менее жесткое [7; 8; 9]. Имеет место подкуп свидетелей, некачественное расследование [10]. ОБСЕ обращает внимание на взятки, угрозы адвокатам [14].

В-пятых, неправительственные и международные организации, государственный департамент США неоднократно выявляли и сигнализирова-

---

[1] *Подсчет авторов на основе ежегодных докладов Государственного Департамента США за 2001-2012 годы*

ли, что число раскрытых случаев торговли людьми ограничивается в силу давления со стороны высших чиновников, замешанных в коррупции и трафике живых существ. Они акцентировали внимание на то, что молдавские власти постоянно делают декларации о борьбе с торговлей людьми, но не предпринимают реальных действий против коррумпированных чиновников. В торговле людьми, «крышевании» международных организаторов трафика оказался замешан, в том числе, и руководитель Центра по борьбе с трафиком живых существ Министерства Внутренних Дел Республики Молдова (2006 г.), представители полиции и других государственных органов, пограничной службы. Требование ***обязательно*** разобраться и наказать коррумпированных чиновников проходит красной нитью в докладах госдепартамента США [7; 8; 9; 10; 11; 12]. Это явилось одной из причин понижения статуса Республики Молдова в рейтинге борьбы с торговлей людьми на более низкие уровни (№2WL (Watch List) и №3).

В-шестых, обучение, специальные тренинги-семинары для сотрудников силовых структур в области противодействия трафику живых существ. Они обучаются методам и навыкам электронного наблюдения, агентурных операций. Полицейской Академии Республики Молдова с 2003 года были подготовлены учебные программы и читаются курсы по вопросам борьбы с трафиком живых существ и торговлей людьми. Осуществляется координация действий, обмен опытом и сотрудничество в плане противодействия трафику живых существ с международными структурами, со специальными службами других государств. Благодаря этому были раскрыты несколько новых маршрутов трафика (2003-2005 гг.), международная преступная сеть (граждане Италии, Норвегии, Республики Молдова), которые обманом вербовали детей мужского пола (от 13 до 17 лет) с целью сексуальной эксплуатации (проституция и порнография). Был выявлен организатор порносайта для иностранцев с нетрадиционной сексуальной ориентацией, предоставление услуг по организации секс-туризма и др. [5; 13; 14; 2, с.13].

Защита жертв торговли людьми

Во-первых, молдавское государство совершило поворот от признания важности проблем противодействия трафику и защиты жертв торговли людьми, и с 2007-2008 годов перешло к политике реальной поддержке людей, пострадавших в результате этих процессов. Государство предоставило здание для размещения Центра временного содержания и реабилитации репатриированных жертв трафика живых существ, совместно с МОМ с 2009 года финансирует содержание Центра, оказание психологической и социальной помощи, юридических консультаций. Ранее такую помощь оказывали только неправительственные и международные организации,

государство же не препятствовало оказанию помощи и финансирования со стороны иностранных спонсоров [9]. Отметим также, что в 2008 году правительством Республики Молдова приняты Правила для облегчения и финансирования репатриации жертв торговли людьми. Имеет место рост финансирования региональных центров. Все чаще и местные власти выделяют финансы для осуществления таких программ [14].

Во-вторых, еще в начале анализируемого периода (2002-2003 гг.) отмечалось, что жертвы торговли людьми не будут нести уголовного наказания за преступления, совершенные в период трафика (проституция, нелегальный переход границы и др.) [5]. Однако практика показала, что, к сожалению, этот принцип нередко нарушается, имеют место преследования жертв торговли людьми со стороны правоохранительных органов [9; 10]. Зачастую это мотивируется необходимостью наказания организаторов трафика, принуждением к сотрудничеству со следствием, ссылкой на Уголовный Кодекс Республики Молдова (2002 г.), который гласит, что «жертвы освобождаются от ответственности, если они сотрудничают со следствием» [6]. Процесс отказа от увязки наказания с сотрудничеством со следствием идет нелегко: в 2011 году вновь появились сигналы неправительственных организаций о преследований жертв торговли людьми за преступления, совершенные в период трафика.

В-третьих, защита свидетелей. Практика показала, что жертвы неохотно сотрудничают со следствием в деле выявления и наказания организаторов трафика, потому что не чувствуют себя в безопасности и боятся мести со стороны преступников [6; 7]. Причина в том, что государство не может обеспечить реальную защиту свидетелей, не выполняет закон «О защите свидетелей» (1998 г.), хотя иногда предоставляет внешнюю защиту жилища жертвы [7; 8]. В Центре по борьбе с трафиком живых существ с 2009 года действует спецподразделение для психической и физической защиты жертв и свидетелей. В 2008 году был принят новый закон о защите свидетелей [11]. Как следствие таких подвижек растет количество жертв торговли людьми, которые сотрудничают с полицией, выступают в качестве свидетелей в суде, дают показания против организаторов трафика живых существ [13; 14].

В-четвертых, компенсации жертвам торговли людьми. Практика показала, что в этом направлении у молдавских властей имеются большие резервы. Так, в июне 2005 года Парламент внес поправки в закон о социальной защите и занятости населения. В соответствии с этими поправками представители слабозащищенных слоев населения и жертвы трафика имеют право на получение государственных пособий. Однако жертвам торговли людьми об этом не сообщалось [8]. Государственный Департамент

США отмечает, что с 2012 года выдаются пособия и жертвам торговли людьми [14].

В-пятых, среди жертв торговли людьми нередко выявляются и иностранные граждане. Однако Республика Молдова не предоставляет жертвам трафика, иностранцам правовых альтернатив (временного вида на жительство), хотя на родине их может ждать месть [11]. Аргументация подобных действий понятна: это-де стимулирует к сотрудничеству со следствием [10]. В 2010-2011 годы наметились положительные подвижки: иностранным жертвам трафика предоставили правовые альтернативы – вид на жительство дается на такой временной срок, насколько нужен [13; 14]. Однако, поправки к закону об иностранцах (2012 г.) требуют от иностранных жертв торговли людьми участия в уголовном деле, сотрудничества со следствием как предварительное условие для получения вида на жительство [14]. Соответственно, ситуация вновь становится неоднозначной.

В-шестых, работа со специфическими группами жертв торговли людьми. Неправительственные организации обратили внимание на то, что у полиции нет опыта работы с детьми как особой группой жертв трафика: допросы детей длились непрерывно по несколько часов в день [12]. Было подготовлено специальное положение по защите детей, жертв торговли людьми. Полиция стала работать с детьми более профессионально, учитывая специфику детской психологии, привлекать к расследованию неправительственные организации и детских психологов.

Аналогичная картина наблюдается и с жертвами трафика, инвалидами. При помощи МОМ получили помощь 11 жертв торговли людьми с физическими и умственными недостатками, им были предоставлены услуги и помощь различного характера [14].

В-седьмых, подготовка и обучение сотрудников государственных структур, призванных оказать помощь и содействие реальным и потенциальным жертвам трафика живых существ. С этой целью Правительство совместно с МОМ с 2006 года начало реализацию программы по развитию потенциала консульских служб за рубежом по оказанию помощи реальным и потенциальным жертвам трафика живых существ [8]. Аналогичная программа по выявлению реальных и потенциальных жертв торговли людьми была осуществлена и в отношении пограничников / пограничной полиции. В результате проведенных тренингов в 2011-2012 годы пограничники выявили более 110 потенциальных жертв торговли людьми [14].

Предупреждение торговли людьми

И в этом направлении наблюдается определенная позитивная подвижка. Ранее (2000-2008 гг.) правительство признавало опасность трафика живых существ, но борьба с торговлей людьми не была основным приорите-

том его деятельности. Оно сотрудничало с неправительственными и международными организациями, но большинство мероприятий по информированию населения об опасностях трафика инициировалось и финансировалось международными структурами, осуществлялось неправительственными организациями без помощи правительства.

Среди мероприятий осуществленных непосредственно государственными структурами отметим: лицензирование туристических агентств со стороны Государственной миграционной службы. Министерство труда осуществило подготовку на местном уровне 60 инструкторов, которые призваны работать с женщинами в плане предупреждения опасности трафика живых существ (2003 г.). На государственном телевидении реализуется программа, посвященная борьбе с торговлей людьми. В 2005 году МВД отозвало у ряда туристических агентств и агентств по трудоустройству лицензии за причастность к торговле людьми.

Одним из направлений предупреждения трафика является информационно-просветительская работа с группами риска: школьники и студенты, молодые женщины и девушки, особенно из сельской местности. С этой целью проводятся встречи в школах, высших учебных заведениях, в сельских населенных пунктах, проводятся семинары тренинги с лидерами общественного мнения: священниками, врачами, учителями, представителями местной публичной администрации. Однако в целом, как указывают международные структуры, усилия правительства остаются слабыми и недостаточными.

Только после прихода к власти нового правительства (2009 г.) ситуация меняется к лучшему. Происходит активизация Центра по борьбе с трафиком живых существ в работе по информированию населения (выступления на радио и телевидении, семинары в школах и университетах). Активизирует свою координирующую деятельность Национальный комитет по борьбе с трафиком живых существ. В работе с неправительственными и международными организациями наблюдается положительный тренд: информационные кампании осуществляются в тесном сотрудничестве государственных структур и гражданского общества. Министерство экономики и торговли организует бесплатное обучение вернувшихся жертв трафика (с помощью МОМ). МИДЕИ продолжает проект по обучению консульских работников работе с жертвами трафика.

Отметим также роль информационного центра МИДЕИ в информировании населения о процедурах поездки за границу, трудоустройстве, помощи со стороны государства гражданам, находящимся за рубежом. На местном уровне осуществляются кампании по информированию населения об опасностях и рисках трафика живых существ, против насилия в семье в рамках программы «16 дней борьбы против насилия на основе пола»: «От

мира в доме к миру на планете», проводятся встречи с работниками местной администрации [2, с.16].

В 2011 году Министерство труда провело обучение 185 членов территориальных комиссий Национальной справочной системы. В то же время недостаточно последовательно ведется работа по проверке результатов их деятельности: в 2010 году были проверены 16 районов, а в 2011 году – ни один [13]. С марта 2012 года в Республике Молдова стали применять кодекс поведения для бизнеса в туристической индустрии, требуя предупреждать иностранных туристов о законах Республики Молдова против сексуальной эксплуатации детей [14].

В то же время резервом остаются профилактические и информационные мероприятия, ориентированные на сокращение спроса на коммерческий секс или принудительный труд в стране [12; 13; 14].

Международное сотрудничество

28 февраля 2011 года на конференции в Любляне, Словения, Республика Молдова подписала Меморандум в области консолидации трансграничных мер противодействия трафику живых существ путем формирования общих следственных групп и создания нового механизма противодействия торговле людьми, который будет способствовать улучшению борьбы на региональном уровне [2, с.6].

В рамках международного сотрудничества с 2000 года осуществляется мониторинг со стороны Государственного департамента США. США оказывают большую помощь и поддержку в плане обучения молдавских специалистов противодействию трафику живых существ. За период 2001-2007 годы с помощью США было осуществлено несколько проектов в этой области. С 2010 года осуществляется Мониторинг со стороны Европейского Союза: действует группа экспертов GRETA [2, с.6].

Значимую роль в осуществлении партнерства и сотрудничества играет Миссия EUBAM, под эгидой которой были организованы и осуществлены обе фазы международной операции «Аккерман-2011», международная операция „Перехват-2011”. Целью этих операций была отработка совместных действий по противодействию трафику живых существ [2, с.14]. В 2011 году были приняты к исполнению 14 заявок в области трафика живых существ (ТЖС) от международных комиссий.

Республика Молдова активно сотрудничает и с профильными структурами многих государств ЕС, России, СНГ. В 2011 году в рамках обмена опытом состоялись тренинги с представителями Беларуси, Таджикистана, Афганистана.

Сотрудничество с неправительственными организациями

Власти Молдовы осуществляются тесное сотрудничество по вопросам противодействия торговле людьми с международными структурами (МОМ, ОБСЕ), неправительственными организациями («La Strada», „Medicine du Monde”, „Stimul”, „Terre des Hommes”, CNPAC, др.), свобода действий которых обеспечена законом №241 от 21 октября 2005 года.

Для укрепления сотрудничества широко используется практика подписания соглашений («Меморандумов») с неправительственными организациями. Еще в 2005 году, в условиях отсутствия Национальной Справочной системы, были подписаны соглашения в области статистики с 2 крупными неправительственными организациями, которые оказали помощь сотням людей, жертвам трафика живых существ [7]. В 2008 году МВД подписало соглашение с МОМ о беспрепятственной репатриации жертв торговле людьми [10]. В 2011-2013 годы Центр по борьбе с трафиком живых существ подписал соглашения о сотрудничестве с Общественной организацией «Национальный центр предупреждения жестокого обращения с детьми»; с Агентством по трансплантации Министерства Здравоохранения по вопросам сотрудничества в области защиты физической неприкосновенности граждан, борьбы с незаконной трансплантацией органов, тканей и клеток; с Центром Журналистских Расследований [2, с.15], с международным центром «La Strada» [15] и др.

Гражданское общество, неправительственные организации осуществляют разнообразную и многоплановую деятельность по предупреждению трафика живых существ и защите свидетелей. Большую работу по информированию населения осуществляет международный центр “La Strada”: действует горячая линия помощи и правового и информационного консультирование и др. [16].

С помощью международных и неправительственных организаций (МОМ в Молдове, международного центра „La Strada”, ОБСЕ в Молдове, „Medicine du Monde”, швейцарского фонда „Terre des Hommes”), посольства США в Республике Молдова был организован ряд национальных и международных семинаров для специалистов в области противодействия торговле людьми. Деятельность по обучению дополняется практическими гидами, материалами. В этом отношении показательна деятельность «La Strada», который ведет информационно-пропагандистскую и методическую работу против коммерческого секса детей [17].

Разностороннюю помощь Национальному комитету, его постоянному секретариату противодействия трафику живых существ оказывают МОМ, ОБСЕ.

МОМ и «Альянс Цивилизаций» уже третий год проводят видео/фото конкурс „PLURAL + MOLDOVA 2011” - „Migraţie şi Diversitate”. Нацио-

нальный Центр противодействия насилию над детьми осуществляет широкую информационную кампанию по предупреждению и противодействию трафику живых существ в отношении детей - „Atingere indecentă (непристойное прикосновение)” [18].

Швейцарский фонд „Terre des hommes” активно участвует в защите жертв трафика, реализует несколько больших и важных проектов в области борьбы с трафиком живых существ [19]. Так в 2011 году совместно с Министерством труда, социальной защиты и семьи Республики Молдова они репатриировали в страну 26 молдавских детей из-за границы. Репатриацию 15 детей из России Фонд осуществил самостоятельно. Этой организацией была осуществлена информационная и социально-психологическая работа с 2150 детьми и 800 родителями [2, с.21].

Отметим также и новые тенденции в деятельности неправительственных организаций - участие в расследовании трафика живых существ вместе с государственными структурами [14]. В целом отметим, что наблюдается позитивный тренд отношений и сотрудничества между государством и гражданским обществом Республики Молдова в борьбе с торговлей людьми.

Библиография

1. Мошняга В. Республика Молдова: трафик «живых существ» и меры противодействия. // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. Под ред. Мошняга В., Теоса В., Зайончковской Ж. – Кишинэу, 2003, с.135-144.
2. Raport național în domeniul prevenirii şi combaterii traficului de ființe umane pentru anul 2011 - Chişinău, 2012, 24 p.
3. Trafficking in Persons Report 2001, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2001/index.htm
4. Trafficking in Persons Report 2002, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2002/index.htm
5. Trafficking in Persons Report 2003, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2003/index.htm
6. Trafficking in Persons Report 2004, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2004/index.htm
7. Trafficking in Persons Report 2005, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2005/index.htm
8. Trafficking in Persons Report 2006, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2006/index.htm
9. Trafficking in Persons Report 2007, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2007/index.htm
10. Trafficking in Persons Report 2008,

http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2008/index.htm
11. Trafficking in Persons Report 2009, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2009/index.htm
12. Trafficking in Persons Report 2010, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2010/index.htm
13. Trafficking in Persons Report 2011, http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2011/index.htm
14. Trafficking in Persons Report 2012, http://www.state.gov/documents/organization/192587.pdf
15. http: www.mai.gov.md/content/21950
16. http://www.lastrada.md/programe/cdr/linia_fierbinte)
17. http://lastrada.md/publicatii/ebook/Audierea_copiilor
18. http://www.youtube.com/watch?v=2tiHYg5DTZI
19. http://www.swiss-cooperation.admin.ch/moldova/ro/home/Programe/Ini_iativa_de_combatere_a_traficului_de_persoane

Представлена в редакцию
22 марта 2013 года

Рецензент – ***Родика РУСУ***, доктор политических наук, доцент

STILUL DE CONDUCERE ŞI EFECTELE LUI ASUPRA ORGANIZAȚIEI

Radu STAMATIN
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Administrare Publica pe linga Presedintele Republicii Moldova
Doctorand

Leadership and leadership style were considered to be of great importance and were analyzed over time from different perspectives. In process of defining leadership style, there have appeared several problems in specialized literature. One of these problems is related to the fact that some authors propose to operate a distinction between "type of leadership" and the "style of leadership". A second difficulty stems from the different attitudes of the authors towards to the content of leadership style.

Leadership can be defined as a set of typical procedures, a special form of influence over the team in order to effectively fulfill the administrative functions and tasks facing the government body, a special form of personal thinking, behavior and action of leader.

The importance of leadership style in the institution comes from the effects over the psychological, psychosocial and relationship environment of headed units; high capacity of diffusion among group members; capacity to target the work of entire leadership team; related action of leadership style and others variables.

Currently, the specialized literature outlines a large number of classifications of leadership styles that could be grouped by the number of criteria that underlie them. Thus, there exist one-dimensional, two dimensional and three dimensional types.

Leadership style influences organization in several directions: the level of labor and intellectual productivity of headed group, psychosocial relationships within the group, attitudes of group members, group cohesion, motivation of subordinates' behavior, the personal satisfaction of group members.

The studies conducted in the Republic of Moldova and in other countries had shown that leadership styles have not just one category of effects. Improving the positive effects of leadership style over the organization is a major concern of leadership theory and practice.

Fenomenul conducerii a fost analizat, de-a lungul timpului, din diferite perspective. Primele studii s-au centrat pe identificarea şi definirea acelor trăsături de personalitate sau caracteristici care fac dintr-o persoană un conducător eficient. Această teorie, axată pe trăsăturile sau particularitățile liderului, pornea de

la premisa că pentru a fi „bun conducător”, un individ trebuie să posede o serie de calităţi de genul iniţiativei, perseverenţei, încrederii în sine, capacităţii de influenţare etc. [14, p.311]. Totuşi, cercetările realizate din această perspectivă nu au reuşit să conducă la elaborarea unei liste exhaustive a trăsăturilor de personalitate ce ar determina conducerea eficientă. Insuccesul acestui mod de abordare a determinat concentrarea atenţiei pe o altă cale în studiul conducerii, iar aceasta a luat forma „stilului optim” de conducere. Argumentul „celui mai bun mod” de organizare sau conducere este cunoscut din prezentarea teoriilor clasice ale managementului. Premisa de bază a teoriilor centrate pe găsirea „celui mai bun stil de conducere” era aceea că, deşi oamenii diferă între ei, dacă s-ar descoperi principiile conducerii eficiente, atunci oamenii le-ar putea învăţa, astfel încât ar putea obţine performanţe maxime atât din punct de vedere productiv cât şi uman. Din păcate, rezultatele cercetărilor iniţiate în această direcţie s-au dovedit destul de confuze şi chiar contradictorii [14, p.312]. S-a constatat, în acest sens, că un stil de conducere poate fi eficient într-un anumit context şi ineficient în altul. S-a observat, totodată, că unele caracteristici considerate importante pentru eficienţa stilului de conducere, pot deveni irelevante în situaţii specifice de muncă. Aceste observaţii, ca şi eşecul cercetărilor în identificarea unui set al trăsăturilor de personalitate specifice conducătorului eficient, au determinat mutarea accentului de pe lider pe situaţie. Noua perspectivă asupra conducerii, cunoscută sub numele de abordare situaţională sau de contingenţă, argumentează că nu există un stil de conducere potrivit oricărei situaţii ci, mai degrabă, acesta este determinat de o serie de factori cum ar fi: caracteristicile conducătorului, caracteristicile subordonaţilor, natura sarcinii de muncă, nivelul organizaţional, mediul extern etc.

Definirea stilului de conducere. Conceptul de stil de conducere a fost utilizat şi i s-a atribuit o importantă mare în toate epocile. De exemplu, însuşi Chesterfield spunea că „stilul este veşmântul gândului” [10, p.98]. Totodată, o dezvoltare ştiinţifică a acestui concept a început din 1939, după studiul efectuat de Lewin, Lippit şi White asupra comportamentului conducătorilor unor grupuri de copii între 10 şi 11 ani [2, p.281]. Acest studiu clasic deschide calea cercetărilor privind conducerea participativă, urmărind efectele participării membrilor grupului la luarea deciziilor în privinţa performanţei.

În încercarea de a defini stilul de conducere, în literatura de specialitate s-au conturat mai multe probleme.

Una dintre aceste probleme reiese din faptul că unii autori propun operarea unei distincţii între noţiunea de „tip de conducere” şi cea de „stil de conducere”. În anii '60-'70, cele două noţiuni erau utilizate mai întâi într-o manieră nediscriminatorie, apoi corelată, în sensul că unii autori vorbeau despre „tipuri de conducere” - şi recurgeau chiar la adevărate tipologii ale acestora -, iar alţii, despre „stiluri de conducere”. De exemplu, psihosociologul american K.Davis (1968)

desprindea patru tipuri de conducere: autoritară, custodială, suportivă, colegială. L.Kazimier (1969) vorbea despre stiluri de conducere pozitive şi negative (în funcţie de teoria X şi Y a lui McGregor) sau despre stiluri centralizate şi descentralizate (în funcţie de gradul de delegare a autorităţii) [16, p.95]. Cu timpul se conturează ideea potrivit căreia tipul de conducere ar fi ceva bazal (constituit sau dat din / de ansamblul calităţilor, cunoştinţelor, aptitudinilor), iar stilul, modul de exprimare şi manifestare a tipului de conducere în ceea ce are el mai important, esenţial. O.Gelinier (1968) compara tipul şi stilul de conducere cu un aisberg, în care partea vizibilă (adică o treime din aisberg) reprezintă stilul de conducere, iar partea invizibilă (două treimi din aisberg), tipul de conducere.

O a doua dificultate provine din atitudinile diferite pe care autorii le au faţă de noţiunea de stil de conducere. Astfel, unii preferă descrierea comportamentelor implicate în stilul de conducere, clasificarea lor, evidenţierea problematicii stilurilor, dar evită definirea sau măcar caracterizarea noţiunii respective. Alţii, care încearcă şi aşa ceva, se opresc asupra unor aspecte diferite şi dau, evident, soluţii diferite. Dintre acestea, două par a fi semnificative [16, p.95-96]:

Una dintre ele tratează stilul de conducere într-o manieră oarecum behavioristă, ca fiind o mulţime de caracteristici ale comportamentului conducătorului. Când se vorbeşte despre stilul de conducere, se au în vedere diverse tipuri de comportamente care se pot învăţa şi schimba, şi mai puţin sau chiar deloc calităţile psihologice ale individului care sunt mai greu de determinat şi, în special, extrem de dificil de schimbat. Raţiunea unei asemenea interpretări credem că provine din necesitatea operaţionalizării conceptului respectiv şi, mai ales, din raţiuni de ordin practic, ameliorativ, orientate pe direcţia schimbării stilului în vederea optimizării lui. În realitate, tipurile de comportament despre care se vorbeşte aparţin unui om şi este greu, dacă nu chiar imposibil de conceput că în aceste comportamente nu-şi spun cuvântul şi trăsăturile de personalitate ale omului respectiv, însuşirile lui pozitive sau negative.

Cea de a doua modalitate de concepere a stilului de conducere se plasează oarecum la polul opus, făcându-se o diferenţiere netă între noţiunea de comportament şi cea de stil de conducere. F.Fiedler, spre exemplu, este de părere că noţiunea de comportament al liderului se referă la toate actele specifice la care un lider se angajează în timp ce direcţionează activitatea grupului său (recompensează sau critică, face sugestii, consideră sentimentele membrilor grupului etc.), în timp ce noţiunea de stil de conducere se referă la nevoile fundamentale, personale ale liderului care motivează comportamentul său; cel care se schimbă o dată cu schimbarea situaţiei este comportamentul liderului, în timp ce nevoile lui de bază - deci stilul de conducere - rămân constante [18, p.277-278]. De data aceasta, stilul de conducere devine o variabilă pur interioară legată de structurile bazale ale personalităţii omului şi, de aceea, aproape imposibil de schimbat.

În cazul celor două orientări, dificultatea este aceeaşi şi provine din necesitatea interpretării stilului de conducere ca fiind variabil, uşor influențabil şi mai ales modificabil. Or, dacă el este legat de trăsăturile de personalitate care sunt relativ stabile înseamnă că posibilitatea schimbării lui se diminuează simțitor. Tocmai de aceea el este identificat cu comportamentul (în prima modalitate) sau separat de el (în cea de a doua modalitate).

Astfel, din punctul de vedere al unor autori [16, p.97], definirea cea mai productivă a stilului de conducere se poate face dintr-o perspectivă psihosocială. În acest context, *stilul de conducere reprezintă modul concret de jucare a unui rol, deci de transpunere efectivă în plan comportamental a exigențelor ce derivă din statutul de conducător*. Or, aceleaşi exigențe pot fi transpuse în maniere diferite, deci prin stiluri comportamentale diverse sau exigențe de statut diferite pot fi transpuse în practică într-o manieră relativ asemănătoare, aceasta datorită, pe de o parte, trăsăturilor de personalitate ce diferă de la individ la individ sau sunt asemănătoare, iar, pe de altă parte, datorită altor numeroşi factori diferiți sau asemănători care influențează stilul (imperativele vremii, particularitățile social-istorice, situația concretă, stadiul de dezvoltare a grupului etc.). În felul acesta, latura atitudinal-motivațională şi cea comportamentală se regăsesc reunite în stilul de conducere, care capătă valențe deosebite de îndată ce este interpretat situațional.

Definiții mai mult sau mai puțin asemănătoare pot fi întâlnite şi la alți autori. Astfel, potrivit autorului M.Platon, *stilul de conducere este o totalitate de procedee tipice, o formă deosebită de influență asupra colectivului cu scopul de a îndeplini eficient funcțiile administrative şi sarcinile care stau în fața organului administrației publice, de exprimare a modului personal, specific, în care conducătorul gândeşte, se comportă şi acționează* [9, p.54]. Stilul îmbină cunoaşterea legilor obiective şi condițiile concrete cu capacitatea individuală a conducătorului.

Autorul român F.Sîntion defineşte *stilul de conducere ca maniera în care sunt îndeplinite funcțiile conducerii, modalitatea tipică de comportament al liderului față de membrii grupului* [12, p.45].

C.Nesterenco menționează că noțiunea de stil de conducere poate fi definită în sens larg şi în sens îngust. În sens larg, *stilul de conducere înseamnă felul cum se lucrează cu oamenii*, iar în sens îngust - *un ansamblu de atitudini şi metode de lucru adaptate în exercitarea funcțiilor conducătorului* [6, p.86].

În final, este necesar să menționăm şi definiția înaintată de G.Stroe, potrivit căruia *stilul de conducere este felul propriu de muncă în conducere al unui conducător prin care acesta gândeşte, activează şi se comportă în procesul de conducere* [13, p.53].

Importanța stilului de conducere în cadrul instituției. Stilul de conducere este apreciat drept unul din factorii cei mai importanți ai realizării procesului de

conducere. Astfel, în literatura de specialitate pot fi găsite anumiţi factori din care decurge necesitatea cunoaşterii şi evaluării stilurilor de conducere:

1. Datorită efectelor pe care le au stilurile de conducere asupra mediului psihologic, psihosocial şi relaţional din cadrul unităţilor conduse şi asupra eficienţei şi productivităţii întregii activităţi [5, p.348]. Stilurile de conducere se manifestă prin metodele de lucru, prin procedeele cu care conducătorul impulsionează colectivul să-şi îndeplinească cu iniţiativă şi în mod creator obligaţiile puse pe seama lui, prin felul cum controlează rezultatele activităţii subalternilor. El cuprinde o varietate de modalităţi de a acţiona, pe care conducătorul ştie să ie aplice la specificul fiecărei situaţii prin tratarea diferenţiată a problemelor cu care se confruntă, folosind pentru fiecare cele mai potrivite metode de acţiune [1, p.110]. Un conducător care nu ştie să primească, să zâmbească, să strângă mâna, să asculte doleanţele oamenilor, să li se adreseze, să-i încurajeze, care are atitudini superficiale sau brutale faţă de problemele ridicate, poate traumatiza, poate produce decepţii (personale sau colective), poate da naştere la răspândirea unor comentarii nefavorabile la adresa conducerii întregii organizaţii, plantează neîncrederea, incită resentimentele membrilor grupurilor şi organizaţiei, toate acestea putând afecta grav planul relaţional, moralul organizaţiei, precum şi planul productiv [16, p.98].

2. Datorită capacităţii mari de difuziune în rândul membrilor grupului, stilurile de conducere sunt molipsitoare pentru întreaga organizaţie. În procesul concret al muncii, conducătorul, în mod voit sau nu, îşi formează, îşi educă adeseori echipa în conformitate cu propriul stil de conducere. Un conducător optimist, cu stil cooperator de muncă va crea în jurul său optimism, încredere, iniţiativă, un climat de emulaţie, spre deosebire de un altul pesimist, copleşit permanent de sarcini, posac, irascibil, care va atrage după sine crearea unei atmosfere încordate, încărcată tensional. Nu trebuie să uităm că, alături de stilurile normale, fireşti, adaptive, indiferent de tipul sau felul lor, există şi stiluri de conducere dezadaptive, ca modalităţi ineficiente de raportare a conducătorilor la subordonaţi, la situaţiile problematice sau solicitante pe care le traversează [16, p.98]. Totodată, stilurile de conducere pot influenţa doar asupra membrilor unităţii conduse, sau se pot propaga şi la alte niveluri ierarhice, îndeosebi la cele inferioare [5, p.348]. Nu este deci indiferent ce stil de conducere au persoanele de la nivelurile superioare ale ierarhiilor organizaţionale, întrucât practicarea stilurilor de conducere adaptive va da naştere unor organizaţii sănătoase, mature, capabile de a se organiza şi dezvolta, pe când practicarea stilurilor de conducere dezadaptive va genera organizaţii bolnave, vulnerabile, instabile, pasibile de a claca oricând.

3. Stilurile de conducere poate determina orientarea activităţii întregii echipe de conducere [5, p.348];

4. Acţiunea stilurilor de conducere nu se manifestă izolat, de sine stătător, ci corelat cu alte variabile, ceea ce face ca efectele lui asupra diverselor compartimente ale organizaţiei şi, mai ales, asupra activităţii acestora să fie şi mai pregnante şi mai pline de semnificaţie. Stilul de conducere interacţionează mai frecvent cu orientările conducerii (concepute ca ansambluri complexe de fenomene privitoare la modul în care conducătorii îşi gândesc propria activitate de conducere, sarcinile ce le revin, modalităţile de realizare a acestora, tipurile de raportare la normele instituţionalizate pe care trebuie să le respecte, modul concret de relaţionare cu subordonaţii, egalii şi superiorii lor) şi mentalităţile conducătorului (care nu sunt altceva decât orientările conducerii îndelung practicate şi cristalizate în fenomene de natură psihosocială, cum ar fi atitudinile, opiniile, judecăţile, deprinderile de acţiune) [16, p.99]. Între stilul de conducere şi celelalte două componente (orientările şi mentalităţile conducerii) există o strânsă interdependenţă. Uneori, stilul de conducere apare ca o consecinţă firească a orientării conducerii. De exemplu, dacă un conducător îşi consideră subordonaţii incompetenţi, el se va purta arogant cu ei, distant, brutal, îi va suspecta, supraveghea îndeaproape, îi va repezi ori de câte ori i se vor adresa. Alteori, stilul de conducere datorat unor particularităţi strict personale va impune cu timpul o anumită orientare a conducerii. Un conducător amabil, sincer, într-un cuvânt, uman nu va permite aplicarea în organizaţia sa a unei conduceri autoritare, ci, dimpotrivă, stilul său de conducere va crea cu timpul o orientare cooperatoare a conducerii. Nu întotdeauna însă între stilul de conducere şi orientarea conducerii există o strânsă corelaţie. Sunt şi suficient de multe situaţii în care între ele apar relative contradicţii, discrepanţe. T.Herseni prezenta şi analiza patru tipuri de conducători, reieşite din cercetările de teren şi având ca punct de plecare corelaţia (sau lipsa ei) dintre orientarea şi stilul conducerii. Astfel, există: 1) conducători valoroşi cu orientare bună în raport cu sarcinile lor, capabili, cultivaţi, bine intenţionaţi şi cu stil de conducere pozitiv (comunicativi, calmi, generoşi, înţelegători, agreabili în relaţiile cu ceilalţi); 2) conducători valoroşi, dar lipsiţi de stil, caz în care se ajunge uneori la situaţii dramatice deoarece sunt respinşi de către subordonaţi, între ei şi subordonaţi se creează permanent conflicte; 3) conducători mediocri sau incapabili, dar cu stil (binevoitori, politicoşi, toleranţi), care sunt acceptaţi şi apăraţi de subordonaţi; 4) conducători mediocri şi lipsiţi de stil – situaţia cea mai nefericită - respinşi total de subordonaţi [3, p.122-127].

În contextul celor menţionate mai sus, este necesar să menţionăm faptul că pentru a-şi cuceri autoritatea şi a-şi realiza statutul său de figură centrală a sistemului administrativ, un conducător din administraţia publică trebuie să cunoască următoarele criterii importante ale stilului de conducere [8, p.821; 9, p.53-54]:

- scopul pentru care trebuie să existe o orientare comună şi hotărâtă, o viziune clară;

- structura organizatorică descentralizată şi flexibilă;
- climatul de grup, care să favorizeze atât dezvoltarea personalităţii individului ca un element esenţial pentru succesul grupului, cât şi coeziunea membrilor grupului;
- responsabilitatea personală pentru rezultatele obţinute;
- respectarea dreptului de proprietate, pe care fiecare dintre membri îl are asupra organizaţiei respective;
- valorile (convingerile conducătorilor se bazează pe valori sau idei, legate de reprezentările despre aceea cum trebuie să organizeze relaţiile reciproce cu subalternii şi să folosească rezultatele conducerii);
- experienţa personală (conducătorul poate demonstra predispoziţia sa pentru un stil sau altul, fiindcă el 1-a utilizat cu succes în trecut).

Tipurile stilurilor de conducere. În prezent, în literatura de specialitate se conturează un număr foarte mare de clasificări a stilurilor de conducere. Deşi aceste clasificări sunt foarte diferite, am putea realiza o grupare a lor după numărul criteriilor care stau la baza clasificărilor date. Astfel, sunt unele tipologii care, deşi pornesc de la mai multe activităţi ale conducătorului, avantajează una dintre acestea, care devine astfel esenţială, fundamentală - acestea sunt tipologiile unidimensionale. Alte tipologii pornesc de la două sau trei dimensiuni considerate ca fiind determinante în activitatea de conducere - acestea constituie tipologiile bi- sau tridimensionale [5, p.348-349; 16, p.99]. Deşi fiecare dintre aceste categorii conţine mai multe clasificări, urmează să fie analizate doar cele considerate mai reprezentative.

Tipologiile unidimensionale.

Cea mai remarcabilă tipologie unidimensională şi prima din punct de vedere istoric, este tipologia propusă de K.Lewin şi colaboratorii săi - R.Lippitt şi R.K.White, încă la mijlocul secolului XX. Această tipologie utilizează drept criteriu de clasificare modul de luare a deciziilor de către conducător [2, p.281-282]. Astfel, decizia poate fi luată de conducător singur, de conducător împreună cu membrii grupului sau de grup, precum şi la voia întâmplării, fără nici o asistenţă din partea conducătorului. Ca rezultat, s-au conturat trei tipuri de stiluri de conducere: autoritar (numit şi directivist), democratic (sau colegial) şi liber (numit şi „laissez-faire” sau neintervenţionist).

Stilul de conducere autoritar este opusul celui liber. Conducătorul autocratic (sau „şeful”) este cel care determină politica grupului ori ia decizii fără a-i consulta pe ceilalţi membri [7, p.235].

Premisele stilului autoritar sunt [9, p.55]:

- Chiar de la bun început persoanele nu au plăcerea să muncească şi sub cel mai mic pretext ocolesc munca. Pentru ale impune să lucreze este necesar de a aplica constrângerea, controlul, ameninţarea cu pedeapsa.

- Persoanele nu au amor propriu, se străduie să scape de orice responsabilitate preferînd să fie conduse.
- Persoanele doresc să fie protejate.

Pentru stilul de conducere autoritar mai sunt caracteristice [5, p.349; 9, p.56; 13, p.53]: centralizarea autorității; accentul pus pe autoritatea formală; întreaga activitate de management este axată pe sarcini, subordonaților nu li se explică obiectivele generale, ci li se cere doar executarea întocmai a hotărârilor luate; corecția abaterilor de la deciziile luate se face prin sancțiuni; subordonații sunt apreciați ca fiind lipsiți de spirit creator, trebuind în permanență să fie îndrumați, controlați, constrânşi; relațiile interumane sunt privite ca fiind puțin importante sau sunt ignorate.

Acest stil de conducere poate duce la insatisfacție la nivelul subordonaților şi chiar la rezultate negative în activitate: delăsare, randament scăzut, părăsirea organizației. Pe termen scurt, managerul autocratic poate obține rezultate bune şi în conducerea unei unități economice sau sociale, dar permanentizarea acestui stil face, în cele din urmă, intolerabile implicațiile sale negative. Acest stil de conducere a caracterizat activitatea unor forme mai vechi de organizare a activității economice, cum a fost, de exemplu, manufactura [5, p.349]. Stilul autoritar este însă incompatibil cu sistemele moderne, participative de conducere.

Stilul de conducere democratic se manifestă prin faptul că conducătorul democratic (sau „participantul”) oferă direcții de acțiune grupului, dar întotdeauna grupul se dezvoltă şi progresează în modul în care îşi doresc membrii acestuia [7, p.235].

Premisele stilului democrat sunt [9, p.56]:

- Munca este un proces natural. Dacă condițiile sînt favorabile, persoanele nu numai că-şi vor asuma responsabilitatea, dar şi vor tinde spre respectarea acesteia.
- Dacă persoanele cunosc scopurile şi obiectivele organizaționale, ele vor folosi automanagementul.
- Posibilitatea înaltă de a participa la elaborarea deciziilor, le oferă ocazia să-şi manifeste potențialul intelectual şi spiritul creativ.

Stilul democratic se mai caracterizează prin [5, p.349-350; 10, p.100-101]: încrederea mare a managerului în subordonați; este stimulată formularea de sugestii şi propuneri de către subordonați; este încurajată participarea subordonaților nu numai la îndeplinirea sarcinilor, ci şi la luarea deciziilor; în antrenarea personalului la luarea deciziilor şi la realizarea acestora sunt folosite motivațiile, convingerile şi recompensele; este încurajată comunicarea pe verticală şi pe orizontală între lucrători, compartimente, subdiviziuni organizatorice şi niveluri ierarhice; se pune accentul pe relațiile interumane şi pe asigurarea unui climat de muncă agreabil; managerul se bazează nu numai pe autoritatea formală, de status, ci şi pe autoritatea personală, dobândită; subordonații sunt informați asu-

pra obiectivelor unității şi sunt consultați în problemele de perspectivă; se foloseşte pe larg delegarea de autoritate şi răspunderi. Totodată, pentru ca stilul de conducere democratic să fie eficient, este necesar ca subordonații să posede deprinderi de conducere colectivă, să aibă un nivel ridicat de competență şi responsabilitate.

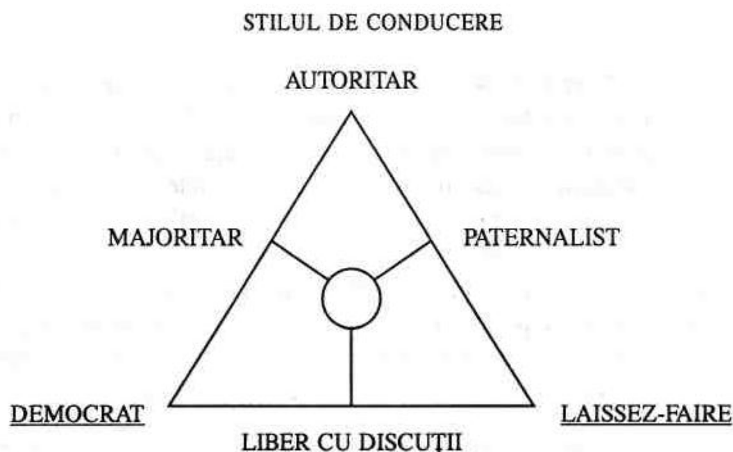
Stilul de conducere liber se caracterizează prin spiritul inactiv al conducătorului şi neamestecul acestuia în treburile subalternilor [9, p.57]. Liderul „laissez-faire” nu ia nici o inițiativă privind direcționarea ori sugerarea unui curs alternativ al acțiunii, ci mai degrabă îi permite grupului să progreseze şi să se dezvolte de unul singur, chiar dacă acesta face greşeli [7, p.235]. În relațiile reciproce cu subalternii conducătorul liberal este foarte amabil şi binevoitor, are o atitudine respectuoasă față de ei. Nu este îndeajuns de exigent cu subalternii. Nedorind să strice relațiile cu ei, adeseori evită măsurile radicale [1, p.112]. Rezultatele practicării unui asemenea stil sunt dezordinea şi anarhia.

Făcând o analiză a acestor trei stiluri de conducere, un şir de autori au remarcat superioritatea şi multiplele avantaje ale stilului democratic [4, p.184; 7, p.235]. Totodată, a fost menționat că eficiența unei modalități sau alteia depinde de caracteristicile grupului şi de natura sarcinii. La fel, tipologia lui Lewin şi a colaboratorilor săi se asocia cu o limită, şi anume, ea sugera că ar exista stiluri de conducere pure (autoritar „pur”, democratic „pur”). Unii autori, sesizând faptul că, în realitate, în practică, nu există stiluri pure, ci mai degrabă combinații între diferite stiluri, şi, de asemenea, că nu există un singur tip de stil autoritar sau un singur tip de stil democrat, au adus corijările de rigoare [16, p.102].

În acest context, clasificarea propusă de K.Lewin şi colaboratorii săi a fost dezvoltată de alți autori, care au adăugat noi tipuri. Printre acestea pot fi menționate:

Clasificarea lui N.R.F.Maier. Pe lângă cele trei tipuri de bază (autoritar, democratic şi liber), N.R.F.Maier stabileşte alte trei tipuri noi: paternalist (situat între stilul autoritar şi cel liber), majoritar (situat între stilul democratic şi cel autoritar) şi stilul liber cu discuții (situat între stilul democratic şi cel liber) [5, p.350]. Autorul Maier şi-a imaginat un triunghi echilateral şi a amplasat în fiecare vârf cele trei stiluri clasice (autoritar, democratic, laissez-faire), iar la mijlocul fiecărei laturi a triunghiului a trasat alte trei stiluri de conducere intermediare (*paternalist* între autoritar şi laissez-faire; *majoritar* între autoritar şi democratic; *liber cu discuții* între democratic şi laissez-faire) (figura 1).

Figura 1. Tipologia stilurilor de conducere după Maier, 1957 (Sursa [16, p.103])

Stilul paternalist se caracterizează prin faptul că autoritatea ia decizia, dar ține cont într-o oarecare măsură şi de dorințele indivizilor; stilul majoritar se bazează pe participarea membrilor grupurilor şi pe dominarea minorității de către majoritate; stilul liber cu discuții presupune o discuție, fără a se viza însă nici o acțiune organizată [16, p.103]. Totodată, Maier menționează că un conducător să „cadă" în interiorul triunghiului, ceea ce înseamnă că el va prezenta toate caracteristicile enumerate. Acesta poate fi, de exemplu, cazul în care se impun câteva decizii de grup, în unele privințe membrii grupului utilizând metoda deciziei de grup, iar în alte privințe ei fiind lăsați să facă ce vor. Maier merge însă şi mai departe şi consideră că, dacă stilul de conducere al personalului este definit prin gradul de libertate acordat, atunci este necesar să revedem cele trei stiluri de conducere tocmai în funcție de gradul de libertate acordat şi, mai ales, după maniera în care libertatea este redusă. Singura situație realmente liberă este cea de laissez-faire, în care fiecare individ acționează cum îi place, ceea ce exclude orice efort de colaborare. Sistemul autocratic şi cel democratic restrâng, ambele, libertatea: autocrația prin presiunea şefului, democrația prin presiunea grupului. Autocrația şi democrația nu se deosebesc între ele prin faptul că una procură mai multă libertate decât alta, ci pentru că una restrânge libertatea prin libera acceptare a indivizilor, iar alta prin teama produsă.

Clasificarea lui J.A.C.Brown. Brown împarte stilul autoritar în trei subtipuri (autoritar strict, binevoitor şi incompetent), iar stilul democratic în două subtipuri (democrat autentic şi pseudodemocrat) [5, p.350]. Totodată, autorul menționat stabileşte particularitățile fiecărui stil [17, p.252-253]:

Autoritarul strict este sever, dar corect, nu-şi deleagă niciodată autoritatea, utilizează formule de tipul „afacerile sunt afaceri", „timpul costă bani", are tendinţe conservatoare, este generos cu cei din jur care îşi îndeplinesc conştiincios îndatoririle, ţine la distincţia dintre conducător şi muncitor.

Autoritarul binevoitor este chinuit de conştiinţa faptului că sarcina lui este nu doar aceea de a produce obiecte, ci de a răspunde şi de subordonaţii care îi sunt încredinţaţi; prin urmare, se interesează de viaţa lor extraprofesională, de credinţele, moralitatea lor, fapt pentru care este întotdeauna apreciat.

Autoritarul incompetent este un conducător „infantil", lipsit de scrupule; minte, brutalizează, corupe, ia toate măsurile care crede că îl vor ajuta la realizarea scopurilor sale.

Democratul autentic este cel care îşi deleagă autoritatea până la eşaloanele cele mai de jos ale ierarhiei, conduce munca liber aleasă de oameni; când lipseşte, nu se întâmplă nimic rău în grup.

Pseudodemocratul nu prea diferă de autoritarul incompetent: adoptă formule verbale aparent democratice, dar, în esenţă, nu se interesează de problemele oamenilor, ci îşi urmăreşte propriile interese.

Clasificarea lui R.Tannenbaum şi W.H.Schmidt. Aceşti doi autori propun poate cea mai interesantă revizuire a tipologiei lui Lewin şi a colaboratorilor săi, care, pe de o parte, sugerează posibilitatea trecerii spre lărgirea numărului de criterii ce pot sta la baza caracterizării comportamentului conducătorilor şi, pe de altă parte, deschide perspectiva abordării situaţionale a stilurilor de conducere. Figura centrală pentru ei este tot cea a conducătorului şi a comportamentelor sale. Autorii imaginează un continuum cu două extreme (conducere autoritară; conducere democrată) şi cu nenumărate puncte (citeşte „comportamente") posibile şi accesibile unui conducător. De-a lungul acestui continuum sunt stabilite şapte comportamente ale conducătorului [16, p.105]:

1. conducătorul ia decizia şi o comunică;
2. conducătorul ia decizia, dar recunoaşte că există posibilitatea neacceptării ei, de aceea încearcă să-şi convingă subordonaţii să o accepte;
3. conducătorul prezintă ideile şi pune/aşteaptă întrebări;
4. conducătorul propune variante decizionale, posibil de a fi modificate;
5. conducătorul prezintă problema, primeşte sugestii, ia decizia;
6. conducătorul stabileşte limitele şi cere grupului să ia decizia;
7. conducătorul permite grupului să acţioneze fără limite (sau în cadrul unei limite impuse de nivelul ierarhic superior).

Când gradul de autoritate a liderului este mare şi aria de libertate a subordonaţilor mică, avem de-a face cu practicarea stilului de conducere autoritar şi, invers, când gradul de autoritate a liderului este mic, iar în schimb, aria de libertate a subordonaţilor este mare, avem de-a face cu practicarea stilului de conducere democrat. Cele şapte comportamente ale conducătorului sugerează existe-

nța a patru stiluri de conducere: dictatorial (comportamentul 1); negociator (comportamentul 2); consultativ (comportamentele 3, 4, 5); cooperator sau implicativ (comportamentele 6, 7). Conducătorii pot opta pentru unul sau altul dintre aceste stiluri de conducere, opțiunea lor fiind influențată de o serie de forțe care țin de manager, de subordonați, de situația în care aceştia se găsesc la un moment dat, într-un cuvânt, de modul în care ei percep intensitatea celor trei forțe.

Tipologii bidimensionale.

Aceste tipologii țin cont de valorile care orientează activitatea cadrelor de conducere,

Cea mai cunoscută şi răspândită tipologie bidimensională a stilurilor de conducere este cea elaborată de *R.R.Blake şi J.S.Mouton*, care împart stilurile de conducere în funcție de două dimensiuni: orientarea managerilor spre producție şi orientarea lor spre personal [5, p.350].

Cei doi autori construiesc o grilă ce dă posibilitatea evidențierii diverselor stiluri de conducere. Ei imaginează două axe, una verticală, care indică gradul de interes manifestat de conducător pentru problemele umane, şi alta orizontală, ce indică gradul de interes manifestat de conducător pentru producție. Orientarea conducătorilor față de una sau alta dintre aceste două dimensiuni variază de la valoarea numerică cea mai mică (1) până la cea mai mare (9). Din interacțiunea valorilor acestor dimensiuni apar mai multe stiluri de conducere. Deşi, practic, se pot stabili 81 de astfel de stiluri de conducere, cei doi autori îşi concentrează atenția doar asupra a cinci tipuri de stiluri comportamentale [16, p.108-110]:

1. *Stilul de tip 1.9.* se caracterizează prin interes mare pentru producție şi interes slab pentru problemele umane. Eficacitatea unui conducător de acest tip se măsoară în termeni de producție şi profit. Intre şefi şi subordonați sunt relații de autoritate, ascultare şi supunere; conducătorul tinde să se afirme prin rezultate; el comandă, controlează, este impermeabil la critică, elimină pe cei în dezacord cu el, nu ține seama de opiniile altora, face totul ca ideile sale să fie acceptate, dacă are o idee proprie sau o atitudine proprie se cramponează de ele, tinde să se afirme chiar dacă relațiile cu alții au de suferit; persoanele sunt considerate instrumente de producție; comunică puțin cu subordonații, şi mai ales pentru a le transmite ordinele.

2. *Stilul de tip 9.1*. se caracterizează prin interes mare pentru problemele umane şi interes scăzut pentru problemele de producție. Conducătorul rezolvă problemele umane, asigurând prin aceasta un climat bun în întreprindere, un ritm agreabil de muncă; el încurajează spiritul colectiv pe direcția realizării scopurilor umane, urmăreşte obținerea satisfacției personalului, care devine un scop în sine; creează condiții armonioase pentru personal, dar riscă să împiedice eficacitatea organizației; manifestă loialitate parțială şi superficială față de organizație, caută scuze pentru rezultatele insuficiente.

3. *Stilul de tip 1.1.* se caracterizează prin interes slab atât pentru producţie, cât şi pentru problemele umane. Conducătorul care practică un astfel de stil manifestă tendinţe de izolare faţă de superiorii şi subordonaţii săi, nu se implică în problemele de decizie, evită formele de control, subordonaţii sunt consideraţi un „rău necesar" ; este orientat spre sine însuşi, în grup participă rar la conversaţii, lasă personalul să se ocupe singur de moralul său, tinde să evite conflictele.

4. *Stilul de tip 5.5.* se caracterizează prin interes moderat atât pentru producţie, cât şi pentru problemele umane. Conducătorul ce practică acest stil caută soluţii de echilibrare (de compromis), obţine astfel o producţie acceptabilă (fără a fi însă prea mare), fără o bruscare a personalului; utilizează logica şi presiunea, evită extremele, strânge sugestii de la toţi subordonaţii, adoptă părerea majorităţii; în comunicare are rol de conciliator, este realist, încearcă să găsească soluţiile aplicabile care dau satisfacţii parţiale, nu totale; nu favorizează spiritul de creaţie, inovaţie, este conformist, face apel la reguli, la tradiţii.

5. *Stilul de tip 9.9.* se caracterizează prin interes mare atât pentru problemele umane, cât şi pentru problemele producţiei. Conducătorul care practică acest stil obţine participarea salariaţilor la exigenţele producţiei asociindu-i la elaborarea strategiei şi la definirea condiţiilor de muncă; trebuinţa omului de a gândi, de a-şi folosi gândirea pentru a produce ceva folositor, de a stabili relaţii sănătoase cu colegii şi cu superiorii este pusă în slujba organizaţiei; specifice pentru el sunt înţelegerea şi definirea în comun a obiectivelor întreprinderii, a mijloacelor de a le atinge; conduce şi controlează oamenii, făcându-i să înţeleagă, să adere; se ajunge la autoconducere.

Tipologii tridimensionale.

În elaborarea acestor tipologii se procedează în două moduri. Unii autori, pornind de la tipologia bidimensională, mai adaugă încă o dimensiune şi obţin astfel o tipologie tridimensională. Aşa au procedat, de exemplu, Blake şi Mouton care, în 1967, şi-au revizuit grila managerială, adăugând o a treia dimensiune cu valori cuprinse între 1 şi 9 referitoare la consistenţa sau profunzimea unui stil [16, p.111]. Dacă sub influenţa unor situaţii conflictuale conducătorul îşi schimbă rapid stilul înseamnă că stilul lui era superficial, inconsistent. Dacă, dimpotrivă, el îşi menţine stilul, în ciuda dificultăţilor şi pericolelor situaţiei, înseamnă că stilul era puternic, profund. Mai târziu, în 1991, Blake împreună cu McCanse au introdus încă două stiluri de tipul 9.9.: unul paternalist (în care recompensele sunt acordate pentru loialitate, iar sancţiunile pentru nesupunere) şi altul oportunist (în care grupul depune eforturi pentru a obţine avantaje maxime pentru el însuşi).

Alţi autori procedează prin luarea în considerare de la început a unui număr de trei dimensiuni ale stilurilor de conducere. Ilustrativă din acest punct de vedere este *tipologia construită de W.J.Reddin* (1970). W.J.Reddin, care ia în considerare trei dimensiuni ale managementului: orientarea managerului spre sarci-

nă (scop, obiectiv), orientarea spre contacte umane (spre relațiile interpersonale şi psihologia de grup) şi orientarea spre randament (maximizarea productivității). Din combinarea acestor trei dimensiuni rezultă următoarele stiluri de conducere, respectiv tipuri de manager [5, p.351]: negativul (nu este orientat de nici una din cele trei dimensiuni); birocratul (este orientat doar spre randament); altruistul (orientat doar spre contacte umane); autocratul (orientat doar spre sarcină); autocratul binevoitor (orientat spre sarcină şi randament); promotorul (orientat spre randament şi contacte umane); ezitantul (orientat spre sarcină şi contacte umane); şi realizatorul (orientat spre toate cele trei dimensiuni).

Totodată, pe lângă aceste clasificări, în literatura de specialitate există încă multe alte tipologii ale stilurilor de conducere, care au influențat cercetările în acest domeniu.

Factorii care influențează stilurile de conducere. Stilul de activitate al conducătorului sau al organului de conducere depinde de o varietate de condiții şi factori. Studierea lor dă posibilitate de a aprecia corect structura stilului individual şi de a trasa măsuri optime pentru a face modificările respective în corespundere cu cerințele pe care le înaintează funcția față de conducător.

Autorul C.Nesterenco înaintează mai mulți factori generali care influențează asupra stilului de conducere a managerului [6, p.91-92]:

1. Stilul predominant în administrarea socială din țară.
2. Pregătirea conducătorului pentru muncă şi pentru funcția respectivă.
3. Particularitățile generale şi individuale ale conducătorului, caracterul şi temperamentul conducătorului.
4. Particularitățile social-psihologice ale executanților.
5. Condițiile (naturale şi sociale, materiale şi spirituale) în care decurge activitatea de conducere.
6. Caracterul specificul întreprinderii pe care o conduce. Genul de activitate a executanților determină aplicarea stilului corespunzător de conducere.
7. Stilul de conducere al organelor ierarhic superioare sau al conducătorilor de asemenea are o influență asupra formării stilului conducătorilor şi al organelor ierarhic inferioare.

Autoarea M.Vlăsceanu clasifică factorii de influență asupra stilului de conducere în 4 categorii [14, p.347-355]:

1. Calitățile personale şi filosofia liderului.

2. Atitudinile şi folosofiile caracteristice membrilor individuali ai organizației. Această variabilă are în vedere „bagajul” de cunoştințe, credințe, orientări, stări afective pozitive sau negative cu care vin membrii de rând într-o organizație.

3. Climatul organizational. Prin acest termen sunt desemnați de obicei factorii sau variabilele care influențează activitatea şi comportamentul membrilor

individuali şi unităţilor funcţionale ale organizaţiei: reguli şi reglementări, constrângeri organizaţionale sau de mediu, strategii de luare a deciziilor şi de motivare a oamenilor, mijloace de transmitere şi circulaţie a informaţiilor etc.

4. Contextul de conducere. El se referă la caracteristicile specifice situaţiei cu care se confruntă conducătorul în activitatea de conducere şi, din această perspectivă, vizează variabilele situaţionale ale conducerii: natura sarcinii de muncă, nivelul de conducere în ierarhia organizaţională, caracteristicile grupului de muncă (mărime, omogenitate, norme etc.).

Totodată, majoritatea specialiştilor în domeniu [5, p.355; 15, p.173-201] cad de acord asupra a trei grupe de factori care influenţează stilul de conducere:

1. Factori ce ţin de particularităţile persoanei care exercită activitatea de conducere (tipul de personalitate, pregătirea profesională, nivelul motivational, pregătirea în domeniul conducerii şi experienţa în activitatea de conducere). Pentru a contribui la formarea unui stil de conducere eficient, trăsăturile de personalitate trebuie să fie în concordanţă cu exigenţele postului de conducere deţinut şi cu cerinţele mediului în care se desfăşoară activitatea de management.

2. Factori ce ţin de particularităţile muncii (organizarea tehnologică a muncii, diviziunea muncii). Stilurile de conducere vor fi diferite într-o întreprindere cu un nivel redus de înzestrare tehnică şi într-o întreprindere puternic automatizată şi robotizată; într-o întreprindere mare şi într-o întreprindere mică; într-o întreprindere concentrată teritorial şi într-o întreprindere dispersată teritorial; într-o întreprindere în care producţia este organizată în serie sau în loturi mari şi într-o întreprindere cu producţie de unicate.

3. Factori ce ţin de particularităţile mediului social în care se desfăşoară activitatea de conducere (tipul societăţii, formele de organizare, sistemul instituţional de conducere, cultura, stratificarea socială, nivelul de dezvoltare al ştiinţei conducerii). Fiecare tip de societate va favoriza şi va promova anumite stiluri de conducere şi va contracara alte tipuri.

Efectele stilurilor de conducere asupra organizaţiei. Stilul de conducere este o variabilă cauzală, practicarea lui având nenumărate efecte. Nu stilul în sine este important, ci tocmai efectele pe care le generează, deoarece în funcţie de ele se determină eficienţa sau ineficienta conducerii. De aceea, aproape că nu există teorie sau model asupra conducerii, nu există tipologie a stilurilor de conducere care să nu se refere direct sau indirect, explicit sau implicit la efectele produse de practicarea diferitelor stiluri de conducere [16, p.127].

Stilul de conducere influenţează organizaţia în care este practicat în mai multe direcţii: nivelul productivităţii muncii şi al productivităţii intelectuale a grupului condus, relaţiile psihosociale din cadrul grupului, atitudinile membrilor grupului, coeziunea grupului, motivaţia comportamentului subordonaţilor, nivelul satisfacţiei personale a membrilor grupului. Totodată, întreaga activitate a conducătorilor are un aspect moral. Fiecare decizie a conducătorului, fiecare act

de conducere are, într-un fel sau altul, influență morală asupra lucrătorilor. Cunoscând sistemele de valori ale subordonaților, un conducător poate comunica efectiv cu aceştia şi poate oferi îndrumarea necesară pentru corectarea comportamentului şi asigurarea disciplinei. Principala preocupare a unui conducător este grija pentru comportament, care este impus prin diplomație, instrucțiuni şi regulamente [11, p.141].

Din cercetările întreprinse în țara noastră şi în alte țări a reieşit că stilurile de conducere nu au o singură categorie de efecte (unele stiluri - doar efecte pozitive, iar altele - doar efecte negative). De exemplu, *stilul de conducere autoritar*, prezentat în mod frecvent sub aspect negativ, provoacă scăderea coeziunii de grup, influențează în urmă atitudinile față de muncă şi satisfacția muncii, dar asigură o productivitate intelectuală şi operațională ridicată, scurtează procesul decizional, dezvoltă spiritul de disciplină, asigură realizarea eficientă şi la timp a sarcinilor. *Stilul de conducere democratic*, cooperator, asigură o participare crescută a lucrătorilor la conducere, un nivel motivational ridicat, satisfacția muncii, un climat de muncă agreabil, valorifică competențele şi capacitățile subordonaților, dar poate genera şi el, în anumite situații, consecințe nedorite sau negative.

Îmbunătățirea efectelor pozitive ale stilului de conducere asupra organizației este o preocupare importantă a teoriei şi practicii conducerii. Deşi s-au realizat numeroase studii în acest domeniu, nu s-a ajuns la formularea unor principii, a unor rețete universal valabile, a căror respectare sau practicare să asigure în mod cert o eficiență crescută a conducerii. Întrucât eficiența stilului de conducere depinde nu numai de particularitățile conducătorului, ci şi de cele ale situației, au fost formulate doar anumite recomandări, a căror respectare poate majora efectele pozitive ale stilului de conducere [5, p.358-361]:

- cunoaşterea profundă de către conducători a realității din unitatea condusă (cunoaşterea problemelor importante din fiecare subdiviziune organizațională, precum şi a principalelor probleme tehnice, economico-financiare şi socioumane); la aceasta trebuie să se adauge o bună cunoaştere a factorilor exteriori care acționează asupra unității conduse;

- existența unui bun sistem informațional, care să asigure informații corecte, pertinente, adecvate şi continue, necesare luării deciziilor, şi o transmitere rapidă a acestora către executanți;

- formularea cu claritate a obiectivelor şi sarcinilor. La fel, este important ca fiecare conducător să aibă o înțelegere bună şi corectă a obiectivelor şi sarcinilor proprii nivelului ierarhic pe care îl conduce şi a obiectivelor generale ale unității conduse;

- adecvarea conducerii la particularitățile unității conduse şi la noile situații intervenite în evoluția acesteia;

- orientarea activității conducătorilor spre aspecte esențiale; conducătorii trebuie să stabilească anumite priorități şi să se ocupe de aspectele esențiale, soluționarea problemelor curente putând fi făcută de conducătorii de la nivelurile inferioare;

- organizarea rațională a activității de conducere şi utilizarea rațională a timpului de către conducător; evitarea situațiilor de rezolvare în grabă a sarcinilor sau de amânare a rezolvării lor pe motiv că este necesar un timp lung de reflecție; amânarea soluționării unei probleme poate aduce prejudicii, poate provoca nemulțumire şi leza interesele unor indivizi; managerii trebuie să-şi împartă în mod rațional timpul pentru activități de decizie, îndrumare, coordonare şi control, pentru activități ce vizează aspecte strategice, tactice şi curente, pentru activități ce vizează probleme tehnice, economice şi socioumane;

- utilizarea metodelor şi tehnicilor moderne de conducere; evaluarea şi autoevaluarea rezultatelor obținute prin practicarea acestor metode;

- manifestarea unei atitudini receptive față de nou: interesul şi preocuparea pentru cercetarea ştiințifică, inovarea tehnologică şi introducerea progresului tehnic în vederea perfecționării formelor de organizare şi conducere;

- stimularea inițiativei şi răspunderii lucrătorilor din subordine; îmbinarea rațională a îndrumării şi controlului cu autonomia şi independența subordonaților;

- preocuparea pentru creşterea nivelului motivational al celor conduşi, cunoaşterea sistemului de trebuințe şi folosirea adecvată a stimulilor materiali, profesionali şi psihosociali; preocuparea pentru ridicarea nivelului aspirațional al motivației celor conduşi;

- preocuparea pentru educarea şi formarea subordonaților; eficiența stilului de conducere depinde nu numai de particularitățile acestuia şi de gradul său de adecvare la situația din unitatea condusă, ci şi de valoarea subordonaților;

- obiectivitatea aprecierilor făcute asupra situației din unitatea condusă şi asupra subordonaților; eficiența stilului de conducere va fi scăzută dacă cei care dețin funcții de conducere vor face aprecieri incorecte asupra rezultatelor obținute de unitate, dacă vor ascunde lipsurile existente, dacă îşi vor lua angajamente nefondate sau, dimpotrivă, dacă vor ignora rezultatele bune obținute şi se vor referi numai la lipsuri; managerii trebuie să manifeste față de subordonați corectitudine şi sinceritate; lauda pe față şi critica în absență sunt indicii ale unui stil defectuos;

- manifestarea unei atitudini echilibrate, optime față de funcție, sarcină, instituție şi subordonați; realizarea eficientă a sarcinilor constituie principala modalitate de a servi intereseler celor conduşi; luarea în considerare a intereselor acestora, a problemelor lor reprezintă o condiție necesară pentru îndeplinirea sarcinilor unității conduse;

- capacitatea de autoperfecționare a stilului de conducere.

Concluzii. Stilul de conducere reprezintă modul în care sunt îndeplinite funcțiile conducerii, modalitatea tipică de comportament al liderului față de membrii grupului. Acest termen a fost utilizat şi s-a bucurat de atenție în toate epocile din mai multe considerente: datorită efectelor pe care le au stilurile de conducere asupra mediului psihologic, psihosocial şi relațional din cadrul unităților conduse şi asupra eficienței şi productivității întregii activități; datorită capacității mari de difuziune în rândul membrilor grupului; datorită influențelor asupra activității întregii echipe de conducere.

La moment, în literatura de specialitate se conturează un număr foarte mare de clasificări a stilurilor de conducere, care pot fi divizate în trei categorii mari: tipologii unidimensionale (utilizează drept criteriu de clasificare un singur element); tipologii bidimensionale (pornesc de la două dimensiuni considerate ca fiind determinante în activitatea de conducere); tipologii tridimensionale (axate pe trei criterii). Tipologiile stilurilor de conducere, oricât de numeroase şi de diversificate ar fi, au o mare importanță teoretică şi practică. Răspunzând exigențelor de raționalitate clasificatoare, ele permit identificarea, denumirea şi localizarea fluxului indefinit de acte comportamentale, dând, în felul acesta, sentimentul înțelegerii multiplicității şi varietății individuale. Totodată, tipologiile pot fi luate ca punct de reper şi introduse în programele de formare sau ameliorare a diferitelor stiluri comportamentale ale liderilor în vederea obținerii şi creşterii succesului organizational.

Totalitatea factorilor care influențează stilul de conducere pot fi grupați în trei categorii distincte: factori ce țin de particularitățile persoanei care exercită activitatea de conducere; factori ce țin de particularitățile muncii; factori ce țin de particularitățile mediului social în care se desfăşoară activitatea de conducere.

În cadrul instituțiilor şi organizațiilor, stilului de conducere al conducătorilor influențează asupra nivelului productivității muncii şi al productivității intelectuale a grupului condus, asupra relațiilor psihosociale din cadrul grupului, atitudinilor membrilor grupului, asupra coeziunii grupului, asupra motivației comportamentului subordonaților, precum şi asupra nivelului satisfacției personale a membrilor grupului. Totodată, se poate menționa că nu există un stil de conducere universal eficient, pentru că situațiile de conducere şi contextele organizational sunt extrem de diverse şi mobile. Stilul de conducere este contingent cu situația, deci adaptiv, transformativ, imaginativ, construit sau permanent construibil. Deşi este greu ca un stil de conducere să atingă perfecțiunea, se poate tinde spre cristalizarea şi generalizarea unui asemenea stil. Cu cât ponderea unor efecte pozitive ale unui stil de conducere este mai mare, cu cât practicarea lui îndelungată se asociază cu mai multe efecte pozitive, cu cât el este mai adaptat şi corespunzător condițiilor nu numai din grup, ci şi celor social-istorice, cu atât stilul respectiv va fi mai bun, mai eficient, mai dezirabil.

***Bibliografie**:*

1. Belinschi V. Conducătorul şi stilul conducerii în administraţia publică. // Materialele conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice „Integritatea în serviciul public: repere etice” din 27 octombrie 2006. - Chişinău: Transparency International – Moldova, 2006, pp.109-113
2. Furtună C. Sociologie generală. Ediţia a 3-a. - Bucureşti: Editura Fundaţiei „România de Mâine”, 2007.
3. Herseni T. Psihologia organizării întreprinderilor industriale. - Bucureşti: Editura Academiei Române, 1969.
4. Iluţ P. Valori, atitudini şi comportamente sociale: teme actuale de psihosociologie. - Iaşi: Polirom, 2004.
5. Mihăilescu I. Sociologie generală: concepte fundamentale şi studii de caz. - Iaşi: Polirom, 2003.
6. Nesterenco C. Psihologia managerială. - Chişinău: Evrica, 2005.
7. Pânişoară I.-O. Comunicarea eficientă. Ediţia a 2-a. - Iaşi: Polirom, 2004.
8. Platon M. Administraţia publică. Curs universitar. - Chişinău: Editura „Universul”, 2007.
9. Platon M. Conducerea în administraţia publică. - Chişinău: AAP, 2003.
10. Platon M. Serviciul public în Republica Moldova. - Chişinău: AAP, 1997.
11. Stamatin R. Relaţiile conducător-subaltern ca formă de manifestare a stilului de conducere. // Materialele conferinţei internaţionale ştiinţifico-practice din 21 mai 2010 „Teoria şi practica administrării publice”, Academia de Administrare Publică. - Chişinău, 2007, p.140-142.
12. Sîntion F. Psihologie managerială. - Constanţa: Editura Fundaţiei „Andrei Şaguna”, 2000.
13. Stroe G. Ştiinţa conducerii pentru toţi. - Bucureşti: Editura Tempus Dacoromânia Comterra, 2003.
14. Vlăsceanu M. Psihosociologia organizaţiilor şi conducerii. - Bucureşti: Editura Paideia, 1993.
15. Zamfir C. Strategii ale dezvoltării sociale. - Bucureşti: Editura Politică 1977.
16. Zlate M. Leadership şi management. - Iaşi: Polirom, 2004.
17. Brown J.A.C. Psychologie sociale de l'industrie. - Paris: L'Epi, 1961.
18. Fiedler E.E. Style or circumstances: the leadership enigma. // Leadership and social change. - Iowa: University Associates Press, 1969.

Recenzent – ***Valentina STAN,*** doctor in stiinte politice, conferentiar

Prezentat la redactie
la 2 decembrie 2012

PARTICULARITĂȚILE UTILIZĂRII SERVICIILOR PUBLICE ÎN FORMAT ELECTRONIC

Ana-Maria VEVERIȚA
Republica Moldova, Chişinău, Institutul pentru Dezvoltare şi Inițiative Sociale „Viitorul”
Coordonator de programe

Igor BUCATARU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Administrative
Doctor în ştiințe politice, conferențiar

There is a great need for research on the introduction of e-services in public administration. The concept of e-service (short for electronic service), represents one prominent application of utilizing the use of Information and communication technologies (ICTs) in different areas. Our article is about implementation of public e-services. In principle, almost any (but not all) public service could be provided, in whole or in part, in electronic form.

The interest for public e-services is rapidly growing. These experiences are widespread at present in most democracies. In the Republic of Moldova the practice of public electronic services is in its infancy, but it is necessary to emphasize that the speed of implementation and diffusion is sufficiently fast to be observed first successes. Public services provided by information technology are not a panacea, however, international experience and practices in Moldova shows that this method should be further exploited.

Societatea informațională este o formă nouă a civilizației umane în care accesul egal şi universal la informație, în corelație cu o infrastructură informațională şi de comunicații dezvoltată, contribuie la transformarea modului în care mediul economic, cetățenii şi administrația publică operează şi interacționează între ele. Tehnologiile informației şi comunicațiilor (TIC) îmbunătățesc serviciile publice, eficientizează activitatea guvernării şi facilitează participarea democratică, aducând astfel guvernele mai aproape de cetățeni. În contextul actual al recesiunii globale, în care viețile oamenilor au devenit tot mai interconectate, guvernele care doresc să fie în pas cu inovațiile au început să pună accent pe valorificarea puterii tehnologiilor informației şi comunicațiilor pentru asigurarea durabilității serviciilor prestate publicului. Astăzi, guvernarea nu mai este realizată prin instrumentele clasice, ci prin intermediul Internetului, iar creşterea cererii de servicii publice, restricțiile bugetare, costurile de personal şi noile facili-

tăţi oferite de tehnologia informaţiei au constituit provocări generatoare de noi concepte ca: „e-government”, „e-servicii”, „administraţie electronică” sau “servicii electronice”.

În cadrul articolului de faţă este analizat subiectul prestării serviciilor publice în format electronic în calitate de componentă firească şi absolut necesară e-Guvernării. Aceste experienţe sunt pe larg răspândite la etapa actuală în majoritatea democraţiilor. În Republica Moldova practica serviciilor publice electronice este în faza incipientă, însă este necesar de a sublinia că viteza de implementare şi răspândire este una suficient de rapidă, pentru a fi observate primele succese.

Până a analiza nemijlocit situaţia serviciilor publice prestate în format electronic, logica tematicii studiate presupune elucidarea conceptului de servicii publice. Astfel, una dintre atribuţiile principale ale administraţiei publice este cea de satisfacere a necesităţilor generale ale colectivităţii. În acest context, serviciile publice constituie o „activitate sau un ansamblu de activităţi de interes general şi/sau individual, prestate de o instituţie publică sau de organisme ce fac parte dintr-un ansamblu administrativ, în scopul satisfacerii nevoilor de interes general” [1, p.168]. Aceeaşi semnificaţie este abordată şi în art.1 din Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public [2], care defineşte serviciul public drept o „activitate de interes public, organizată şi desfăşurată de către o autoritate publică”.

Reprezentând o noţiune complexă şi esenţială a ştiinţei administrative, conceptul de servicii publice a suportat modificări importante de-a lungul timpului, care l-au făcut să îşi piardă claritatea iniţială. În doctrina occidentală s-au conturat până în prezent trei definiţii care coexistă şi care au fost preluate în legislaţia comunitară şi anume definiţia clasică, cea interbelică şi actuală. Potrivit abordării clasice, conturată la începutul secolului XX, serviciile publice sunt considerate activităţi de interes general prestate numai de o persoană publică, ceea ce evidenţiază faptul că definirea serviciilor publice se face după natura juridică a organului care îl prestează, care trebuie neapărat să fie autoritate publică. În contextul controverselor dezvoltării economice din anii ́30 ai sec. XX s-a impus definiţia interbelică a serviciilor publice care pune accent pe diversitatea şi operativitatea serviciilor publice. Conform acestei accepţiuni, statul nu poate face faţă tuturor cerinţelor publicului, fapt pentru care este nevoit să încredinţeze unele servicii publice către sectorul privat. Această abordare rămânea deficitară pentru că nu preciza în ce condiţii activitatea unei persoane private poate fi considerată serviciu public. Dilema în cauză este clarificată în 1964, când André Laubodere argumentează că serviciile publice reprezintă activitatea de interes general, prestată de o persoană privată având prerogativele puterii publice sub controlul administraţiei. Prerogativa puterii publice în prestarea serviciilor publice prestate de sectorul privat a fost abordată de definiţia actuală, răspândindu-

se astfel sintagma "servicii private de interes general". Actualmente, noțiunea de servicii publice este utilizată pentru a desemna o "activitate de interes general, prestată de un organism, adică de o persoană juridică, autorizată de o autoritate a administrației publice", fiind întâlnită inclusiv şi sub sintagma de „interes general", „interes public" sau „utilitate publică".

O categorie nouă a serviciilor publice o reprezintă serviciile publice în format on-line sau electronice. Serviciile publice oferite pe cale electronică, adică prin utilizarea tehnologiei informației şi comunicațiilor sunt intitulate servicii publice electronice (e-Servicii). În principiu, aproape oricare (dar nu toate) serviciu public al statului ar putea fi prestat, într-o formă oarecare, total sau parțial, şi sub formă electronică. Desigur serviciile publice electronice se adaugă celor tradiționale şi care presupun, în general, prezența fizică a publicului la ghişeul unei unități administrative, al unei judecătorii sau al unei instituții medicale, precum şi utilizarea documentelor de hârtie.

Prin e-Serviciu public se subînțelege serviciul furnizat la solicitare de către o autoritate publică prin intermediul mijloacelor electronice, contra plată sau gratis, cetățenilor, mediului de afaceri, altor autorități şi instituții publice, precum şi funcționarilor publici, reieşind din funcțiile şi atribuțiile prestatorului de serviciu. În acest caz, autoritatea publică prestează solicitanților e-Servicii publice prin intermediul sistemelor informaționale automatizate proprii, apelând în caz de necesitate la resurse informaționale ținute în sisteme informaționale automatizate ale altor autorități, ce fac parte din cadrul spațiului informațional unitar al autorităților publice.

Din punctul de vedere al sensului legăturii dintre furnizorul de servicii şi beneficiar, serviciile electronice pot fi împărțite în două tipuri mari: unidirecționale şi bidirecționale. Serviciile unidirecționale sunt acelea prin care furnizorul serviciilor oferă informații către beneficiar, fluxul de informații curgând numai de la furnizorul de servicii către beneficiar. Accesarea acestor informații se face prin calculatorul personal conectat la Internet, în care navigatorul stabileşte legătura de telecomunicații cu site-ul furnizorului de servicii şi descarcă informațiile dorite, care sunt afişate pe ecranul calculatorului şi pot fi mai apoi tipărite sau memorate sub formă de fişier. Acestea sunt cele mai răspândite servicii publice electronice, deoarece sunt cel mai uşor de realizat. Administrațiile tuturor marilor oraşe au un astfel de site, întreținut şi actualizat periodic de primărie, prin care se oferă beneficiarilor cele mai variate informații, inclusiv indicații prin care beneficiarul este direcționat spre serviciile de specialitate ale diverselor unități administrative locale, generale sau de specialitate.

Serviciile bidirecționale (interactive sau tranzacționale) sunt acelea în care, în cursul executării serviciului, informațiile curg între furnizor şi beneficiar în ambele sensuri. Într-un astfel de serviciu beneficiarul începe prin a descărca un formular electronic care îl invită să introducă o serie de informații necesare pen-

tru realizarea serviciului (între care declararea identității urmată de o autentificare apare aproape peste tot), iar beneficiarul, după ce îl completează, îl expediază electronic înapoi către serviciu. Primirea de către serviciu a formularului completat inițiază de regulă realizarea serviciului, în cursul căruia pot avea loc mai multe interacțiuni bidirecționale între serviciu şi beneficiar, inclusiv printr-o serie de alte formulare care sunt purtătoare bidirecționale de informații.

Pe lângă aceste tipuri de servicii există şi servicii electronice auxiliare sau secundare, care sunt utilizate de către serviciile directe în procesul execuției lor, între care cele mai importante sunt cele legate de managementul identității beneficiarului şi de plățile electronice care se efectuează în cadrul execuției unor servicii directe. Accesul electronic al beneficiarilor la e-Servicii se face în principal prin Internet prin intermediul unui calculator legat la Internet, fie că acesta e în proprietate (acasă sau la sediul societății), fie că este unul public, aflat de exemplu într-o primărie sau într-o altă autoritate publică, şi este accesibil gratuit tuturor (PIAP: Public Internet Access Point, punct de acces public la Internet). Alte canale de acces la e-Servicii sunt telefonul fix şi telefonul mobil, asistentul digital personal (PDA: Personal Digital Assistant) şi televiziunea digitală interactivă (iDTV: Interactive Digital TV). Prin telefonul fix se pot accesa de exemplu Centre de Apel (Call Centres) operate de un organism public furnizor a serviciului sau de societăți private aflate în parteneriat public-privat cu statul şi care joacă rolul de intermediar între beneficiari şi unitățile care oferă serviciul public electronic. Prin telefonul mobil poate fi accesat Internetul (dacă dispune de un micronavigator şi de protocolul de telecomunicație WAP) sau se pot schimba mesaje SMS cu serviciul. Asistentul digital personal este un mic calculator de mână (handheld) care poate avea acces la poşta electronică (email) şi facilități de telefon mobil (cu WAP), iar televiziunea digitală interactivă asigură, pe lângă canalele video/sunet/text, şi o legătură către un server furnizor de servicii [3, p.14].

În ceea ce priveşte complexitatea modului de realizare a serviciilor electronice, se pot distinge patru modele de organizare şi de interconectare a birourilor în care se desfăşoară procedurile care materializează serviciul ce satisface direct beneficiarul ce l-a apelat. După cum beneficiarul vede unul sau mai multe servicii (2 cazuri), iar realizarea serviciului se face în unul sau mai multe birouri (2 cazuri), se pot distinge patru modele: Modelul A – un serviciu şi un birou, Modelul B – mai multe servicii şi un birou, Modelul C – un serviciu şi mai multe birouri şi Modelul D – mai multe servicii şi mai multe birouri. În cazul, de exemplu, al unei cereri de paşaport nou suntem în fața unui Model C de organizare, întrucât este vorba de un singur serviciu care se realizează în două birouri (cererea e adresată unei unități teritoriale, care face verificări, după care o transmite unei unități centrale naționale, care o finalizează, şi trimite paşaportul nou la

unitatea teritorială pentru a fi predat, după autentificare, beneficiarului) [4, p.12].

Serviciile publice electronice vor coexista probabil multă vreme cu serviciile publice tradiționale care presupun prezența persoanelor la un ghişeu (chiar dacă în spatele acestui ghişeu se află un birou în care procedurile interne specifice sunt informatizate), iar schimbul informațiilor între persoane şi ghişeu se face prin hârtii şi scris de mână. Această coexistență a serviciilor publice tradiționale cu cele electronice este o necesitate care rezultă dintr-o cerință fundamentală a democrației şi anume cea ca toți cetățenii să aibă acces la serviciile publice, inclusiv cei care nu dispun de mijloacele electronice de acces la ghişeul electronic.

Necesar este de menționat că nu orice activitate întreprinsă pentru satisfacerea unor necesități ale populației reprezintă o activitate de prestare a serviciilor publice, inclusiv a celor electronice, ci numai acele activități ce sunt necesare pentru satisfacerea unor nevoi sociale apreciate de puterea publică ca fiind de interes public. Atâta timp cât nu există o minimă de reglementare legală nu suntem în prezența unui interes public şi autoritățile publice constituționale nu au nici o răspundere juridică. Astfel, pentru ca o activitate de interes public să fie considerată un serviciu public, cu atât mai mult un serviciu publice electronic, este necesară ca acestea să fie reglementate din punct de vedere legislativ. Pentru realizarea intereselor generale statul reglementează prin legea crearea şi activitatea serviciilor publice prestate de administrația publică centrală, iar la nivel local, acest interes este stabilit atât prin acte legislative, cât şi prin acte administrative emise de autoritățile publice [5, p.65].

Potrivit Programului de reformare a serviciilor publice din Republica Moldova pentru anii 2012-2015 [6], una din acțiunile care derivă din prioritățile Guvernului în domeniul reformei administrației publice centrale, stipulată în Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2012-2015 şi aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 289 din 07.05.2012 [7], este “Modernizarea serviciilor publice”; acțiune ce implică: efectuarea unei analize a serviciilor publice prestate de autoritățile administrative centrale; elaborarea şi implementarea unui program de reformare complexă a serviciilor publice; introducerea standardelor minime de calitate pentru serviciile publice şi a sistemului de indicatori de evaluare a calității lor; crearea Registrului de stat al serviciilor publice; elaborarea unei metodologii transparente şi echitabile privind stabilirea tarifelor serviciilor publice, precum şi asigurarea accesului cetățenilor la informația publică, reducerea birocrației şi a costurilor administrative prin aplicarea instrumentelor de e-Guvernare, inclusiv prin elaborarea şi modernizarea paginilor web ale autorităților administrației publice centrale şi locale, şi prin informatizarea serviciilor publice [8]. Menționăm că din numărul total de 580 de servicii existente în Republica Mol-

dova, doar 40 se conformează cerințelor Programului, iar anual urmează a fi revăzute peste 120 de servicii publice (date valabile pentru 2013).

Pentru multe din serviciile care trebuie eficientizate în Republica Moldova recomandarea principală este utilizarea mai activă a resurselor TIC (Tehnologii Informaționale de Comunicare). În acest sens, tehnologia informației şi a comunicațiilor poate avea un rol deosebit de important, producând o serie de beneficii pentru cetățeni, ca sporirea calității serviciilor publice, eliminarea unor bariere fizice, cât şi creşterea transparenței instituțiilor publice. Mai trebuie însă ținut cont de faptul că implementarea acestor tehnologii în prestarea serviciilor reprezintă este un proces dificil, de durată şi, în unele cazuri, cu greu acceptat de personalul instituțiilor guvernamentale. Din acest punct de vedere, este necesară o serie de modificări de organizare structurală şi procesuală, eliminarea proceselor birocratice, asigurarea interoperabilității şi accesibilității informațiilor pentru toate nivelurile administrației publice, precum şi formarea unei culturi instituționale. Nu trebuie neglijate nici costurile de implementare, de regulă, foarte ridicate, îndeosebi atunci când se pune problema integrării unor servicii electronice dezvoltate la nivel local, în cadrul unei rețele regionale sau naționale.

Sectorul serviciilor publice, cel care satisface în mod continuu un interes public, se confruntă cu o serie de noi provocări rezultate din modificări ale factorilor economici □i sociali, necesitatea schimbării institu□ionale □i impactul puternic al noilor tehnologii. Totodată, efectul factorilor de mai sus este amplificat □i de faptul că sectorul serviciilor publice are un rol esen□ial în asigurarea dezvoltării durabile, mai ales în contextul obiectivelor politice, economice □i sociale. În condițiile în care tehnologizarea prestării serviciilor publice este un proces ce va eficientiza şi amplifica tempoul de realizare a serviciilor, precum şi va influența soluționarea unor probleme complementare (ca prevenirea şi combaterea corupției, de exemplu), se prezintă absolut necesară implementarea practicilor de prestare electronică a serviciilor publice. Cu siguranță, serviciile publice prestate prin tehnologii informaționale nu reprezintă un panaceu, ele provocând şi anumite probleme sau un anumit disconfort (în special, anumitor categorii de funcționari publici), însă experiența internațională, precum şi practicile din Republica Moldova demonstrează cu prisosință că această modalitate trebuie valorificată într-un mod cât mai insistent.

Bibliografie

1. Marina V., Ionescu A., Adam Z. Ghidul alesului local. - Chişinău: Academia de Administrare Publică de pe lângă Preşedintele Republicii Moldova, 2011.

2. Legea nr.158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică şi statutul funcționarului public. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.230-232 din 23.12.2008.
3. Vasilache D. Guvernarea electronică – o introducere. - Cluj-Napoca: Casa Cărții de Ştiință, 2008.
4. Bujor A. Administrație electronică. - Iaşi: Universitatea "Petre Andrei", 2011.
5. Mocanu V. Descentralizarea serviciilor publice: concepte şi practici. – Chişinău: Editura TISH, 2001.
6. Hotărârea Guvernului nr.797 din 26.10.2012 privind aprobarea Programului de reformare a serviciilor publice. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.229-233 din 02.11.2012.
7. Hotărârea nr.289 din 07.05.2012 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2012-2015. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.93-98 din 18.05.2012.
8. Hotărârea Guvernului nr.797 din 26.10.2012 privind aprobarea Programului de reformare a serviciilor publice. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.229-233 din 02.11.2012.

Prezentat la redactie
la 25 septembrie 2013

Recenzent **– *Mariana IATCO***, doctor in stiinte politice

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

SPECIFICUL COMPETIȚIEI DE PARTID ÎN SOCIETĂȚILE POSTCOMUNISTE ÎN TRANSFORMARE

Igor BUCATARU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Administrație Publică
Doctor in politologie, conferențiar

Andrei VOLENTIR
Republica Moldova, Chişinău, Comisia Electorală Centrală
secretar

Party competition is an important element of representative democracy. Also, quality of relations between parties is an important indicator in clarifying the problem on the degree of democratization of society. In this article are considered the main dimensions of party competition, dimensions that have enormous significance for understanding political processes in Republic of Moldova. Political parties are the main mediators between citizens and government. Party competition research is at the same time a study of the consolidation of democracy in Moldova.

Our research remarks the importance of a number of factors to understand the nature of the party's competition. These factors related to the nature of relations between parties and voters, the election platforms of political and ideological structuring of party competition, the level of compliance with programmatic goals voter preferences and the effectiveness of political transformation in public policy programs.

Party system in Moldova is not yet completely democratic, but the parties' pluralism is a natural and irreversible option for our society. Conclusions article talking about the fact that during the post-communist transformation, Moldavians parties have become core to the political process in society much earlier than the same thing happened in Ukraine and the Russian Federation, for example.

Cuvinte cheie: *partide politice, competiția partidelor, transformări postcomuniste, relații programatice, relații clientelare, tip carismatic de relații, strategii de construcție partinică, moştenire comunistă.*

Competiția de partid este un element cheie al democrației reprezentative. În acelaşi timp, calitatea relațiilor dintre partide este un indice important în clarificarea problemei cu privire la gradul de democratizare a societății. În prezentul articol sunt examinate principalele dimensiuni ale concurenței partidelor, dimensiuni care au o importanță imperioasă pentru înțelegerea proceselor politice din Republica Moldova. Cercetarea concurenței de partid este, în acelaşi timp, o cercetare a procesului de consolidare a democrației în Republica Moldova [1]. În teoria democrației este subliniat rolul important pe care îl joacă partidele în practicile de articulare şi agregare a intereselor, precum şi în cele de luare a deciziilor colective într-o democrație reprezentativă. Partidele politice sunt principalii mijlocitori între cetățeni şi guvern, şi acționează în această calitate într-un şir de sfere instituționale de luare a deciziilor în cadrul unui stat democratic.

Caracterul procedurilor şi al practicilor folosite de către partide în decursul acestei intermedieri ne indică asupra calității democrației în sistemul politic respectiv. Conceptualizarea şi estimarea performanței democrației, în general, şi definirea criteriilor de consolidare a democrației, în particular, reprezintă una din principalele probleme pe care încearcă să o rezolve politologii. Caracterul controversat al criteriilor şi aprecierilor calității democrației este reflectat în vasta literatură de specialitate dedicată acestui subiect [2].

Urmând o anumită tradiție a cercetării transformărilor politice postcomuniste, în articolul de față ne-am concentrat atenția asupra calităților procedurale ale procesului politic şi am examinat comportamentul unui tip de actori politici în sistemele politice democratice – a partidelor politice – pentru a încerca să înțelegem mai bine actualele practici de reprezentare şi intermediere a intereselor. Pentru a fi în stare să-şi stabilească relațiile cu alegătorii şi pentru a avea succes într-un mediu de concurență, partidele trebuie să depună eforturi în vederea creării structurilor organizatorice şi a amplificării potențialului lor organizatoric. Cercetările anterioare în această materie au subliniat importanța unui şir de factori pentru a înțelege natura comportamentului partidelor politice în cadrul concurenței interpartinice. Aceşti factori țin de caracterul relațiilor între partide şi electorat, de alegerea problemelor politice şi a platformelor ideologice pentru structurarea concurenței partinice, de nivelul de corespundere a scopurilor programatice cu preferințele alegătorilor, precum şi de eficiența transformării programelor politice în politici publice [3].

O primă problemă analizată se referă la – caracterul relațiilor dintre partide şi alegători în noile democrații. Concurând între ele pentru a atrage şi menține simpatia electoratului, partidele politice se confruntă cu necesitatea formării unor relații stabile şi de durată (mecanisme de interacțiune) cu alegătorii. În literatura de specialitate, deseori, pot fi întâlnite trei tipuri de relații „ideale” între partide şi alegători.

În primul rând, este vorba despre tipul programatic sau ideologic al relațiilor se bazează pe strategia partidului de a formula în baza programului său a unui set de idei şi mesaje coerente şi a le aduce la cunoştința alegătorului. Aceste mesaje urmează să conțină promisiuni de a le asigura alegătorilor un ansamblu de bunuri sociale garantate. Tipul respectiv de relații se bazează pe legături indirecte între un partid şi alegători şi are un caracter „universalist”: alegătorii se bucură de beneficiile politicii partidului, indiferent dacă l-au susținut sau nu în alegeri. De exemplu, dacă partidul a obținut reducerea impozitelor sau îmbunătățirea infrastructurii în transport, de rezultatele implementării politicilor partidului se vor bucura toți alegătorii, indiferent dacă aceştia au votat sau nu pentru partidul respectiv.

În al doilea rând – tipul clientelar al relațiilor este bazat pe legăturile directe între partide şi alegători şi este discriminatoriu după natura sa. Relația partidului cu alegătorii se constituie prin asigurarea nominativă cu anumite bunuri (de obicei, beneficii materiale tangibile) a unor grupuri concrete în schimbul susținerii lor. Această susținere poate avea diferite forme: acordarea votului în cadrul alegerilor, finanțarea anumitor cheltuieli ale partidului etc. În cazul tipului *clientelar* al relațiilor, partidele răsplătesc astfel de susțineri prin implementarea unei politici orientate spre satisfacerea intereselor grupurilor concrete de susținători, şi nu intereselor societății în ansamblu. Grupurile de alegători şi grupurile de interese care nu au susținut partidul sunt excluse din rândul pretendenților la beneficiile politicii date.

În al treilea – tipul carismatic al relațiilor presupune existența unui lider (sau a unui grup mic de lideri) capabil să-şi asigure sprijinul alegătorilor datorită abilităților personale şi puterii de persuasiune. Partidele care se bazează pe acest tip de relații se concentrează mai curând asupra cultivării popularității liderului, decât asupra investițiilor în capacitățile programatice şi organizatorice. Însă cu trecerea timpului şi rutinizării comportamentului partidului, partidele de tip carismatic sunt nevoite, de regulă, să-şi îndrepte eforturile spre dezvoltarea mecanismelor alternative de relații cu alegătorii [4].

În practica politică, partidele tind să combine diferite tipuri de strategii în construcția relațiilor lor cu alegătorii. Îndeosebi, sunt frecvente încercările de a combina relațiile de tip ideologic cu cele de tip clientelar. Nici un partid nu-şi poate permite să ignore necesitatea de a canaliza eforturile în vederea formulării şi propagării unor principii ideologice generale şi a pozițiilor programatice. De asemenea, partidelor care au câştigat puterea le vine greu să nu dea curs tentației să acorde, de exemplu, înlesniri unor agenți economici simpatizanți ori să finanțeze construcția unor noi obiective de stat în circumscripția electorală în care cota de susținere a partidului respectiv este deosebit de înaltă.

Există deosebiri atât între partide în cadrul unui sistem de partide, cât şi între sistemele de partide, în totalitatea lor, în ceea ce priveşte tipul de relații par-

tid-alegător. Din punctul de vedere al teoriei normativiste, este preferabil tipul programatic. Rezultatele procesului politic bazat pe o concurență programatică sau ideologică sunt superioare față de rezultatele obținute de procesul politic bazat pe celelalte tipuri de relații: clientelar sau carismatic. Concurența bazată pe programe duce la depersonalizarea politicii, generează o eficiență sporită în producerea binelui comun, un sistem de redistribuire a veniturilor mai echitabil, precum şi alte rezultate asociate, de obicei, cu procesul democratic.

Deşi cercetătorii preocupați de studiul democrațiilor occidentale presupun, de regulă, o predominare a tipului programatic de relații în sistemele politice analizate de ei, în literatura de specialitate, în repetate rânduri, a fost subliniată necesitatea unei aprecieri critice a acestei supoziții atunci când sunt analizate strategiile individuale de partid chiar şi în țări cu o democrație mai consolidată [4]. Informațiile despre concurența partidelor în statele cu o democrație mai puțin consolidată şi cu o economie de tranziție indică asupra unei varietăți şi mai mari a metodelor folosite de partide pentru construirea relațiilor lor cu alegătorii [5].

Dacă mecanismul programatic al relației partid-alegător joacă un rol esențial în organizarea procesului politic, o altă chestiune importantă pentru cercetător o reprezintă – esența deosebirilor dintre programe în sistemul de partide respectiv. Capacitatea unei determinări sigure a pozițiilor partidelor şi a preferințelor lor în anumite probleme politice reprezintă o sarcină extrem de importantă ce stă în fața cercetătorilor care studiază problemele reprezentării politice şi cele privind concurența partinică. Aprecierile fundamentate (bazate pe o cunoaştere reală şi sigură a situației) ale pozițiilor şi preferințelor partidelor conțin informații prețioase despre semnificația diferitelor probleme ale vieții politice, cât şi caracterul şi gradul deosebirilor dintre partide în diverse subiecte de program.

O apreciere fundamentată a pozițiilor partidelor şi a preferințelor acestora mai este importantă, de asemenea, pentru soluționarea multiplelor probleme privind natura influenței sistemului de partide asupra diferitelor aspecte ale procesului politic (aceste chestiuni, însă, nu constituie obiectul prezentului studiu), cum ar fi: corespunderea preferințelor politice ale alegătorilor cu comportamentul partidelor; testarea diverselor modele de formare a coalițiilor de guvernământ; analiza funcționalității diferitelor guverne. Necesitatea de a avea nişte aprecieri adecvate ale pozițiilor partidelor justifică interesul sporit pentru diferite metode şi tehnologii utilizate la evaluarea pozițiilor partidelor [6].

O trecere în revistă a literaturii cu privire la problematica dată scoate în evidență faptul că comunitatea academică nu mai tratează demult pozițiile partidelor într-un mod simplist (reducționist), ca de exemplu, din punctul de vedere al apartenenței lor la o anumită comunitate transnațională de partide (familie de partide): comunistă, socialistă, democratică, liberală, creştin-democrată sau conservatoare. Această abordare presupunea că pozițiile partidelor ce aparțineau

unei singure comunități ideologice (ex. familia de partide social-democrate) erau considerate asemănătoare (nu se diferențiau). În fine, respectiva abordare mai crea dificultăți şi în determinarea poziției partidelor care nu făceau parte nici dintr-o comunitate partinică tradițională [7, p.11-30].

În ultimul timp, au fost elaborate o mulțime de metode noi, care înlătură aceste limite ale abordărilor tradiționale. Majoritatea dintre aceste metode păstrează modelul orientativ-spațial al analizei pozițiilor partidelor politice. Deoarece conexiunea se încadrează în metoda spațială de modelare a diferențelor de partid, poziționarea partidelor pe abscisa încadrată între coordonatele stânga-dreapta este intuitivă şi simplu de perceput. Metodele de evaluare a pozițiilor partidelor bazate pe modelele orientativ-spațiale a concurenței partinice includ: sondajul opiniei publice şi al elitelor, analiza de conținut (content-analiza) a programelor de partid şi a manifestelor, chestionarea experților.

Calitatea procedurilor democratice este influențată, de asemenea – de opțiunile partidelor pentru diferite strategii de organizare internă. Indiferent de faptul dacă partidele încearcă să stabileacă relații programatice sau clientelare cu electoratul, ele oricum sunt nevoite să-şi fortifice capacitățile organizatorice, să primească noi membri, să-şi înainteze candidații în alegeri pentru organele legislative sau executive ale puterii de stat, să creeze structuri organizatorice locale ale partidului şi să soluționeze disputele şi litigiile interne. Există o varietate de strategii privind soluționarea problemelor legate de construcția de partid. Aceste opțiuni, însă, nu sunt nelimitate. Strategiile sunt formate sub influența unor factori externi, cum ar fi, specificul legislației electorale, existența / lipsa finanțării bugetare a activităților partidelor politice, gradul de acces al partidelor la mass-media etc.

În ceea ce priveşte atragerea de noi membri în partid, există, la modul cel mai general, două strategii de bază. Prima presupune desfăşurarea unei campanii active de recrutare a membrilor şi extinderea organizațiilor locale ale partidului cu scopul creării unui partid de masă. Cea de a doua strategie nu consideră extinderea numerică drept o prioritate a construcției de partid, ci presupune dezvoltarea partidului pe baza creării unui grup profesionist de cadre de partid (funcționari de partid), a căror sarcină primordială este să faciliteze mobilizarea alegătorilor în perioada campaniilor electorale şi să coordoneze acțiunile partidului în organele puterii de stat (legislativă şi executivă).

În timp ce prima variantă, care concentrează atenția partidului asupra atingerii scopurilor cantitative, poate fi considerată mai dezirabilă din punct de vedere normativ, în evoluția actuală a partidelor (atât în democrațiile consolidate, cât şi în statele democratice nou formate) se observă o tendință generală în formarea partidelor de cadre şi a „partidelor-cartel”. Un aşa model de partid presupune o diminuare a importanței membrilor de rând şi amplificarea rolului cadrelor profesioniste şi a conducătorilor partidului. În contextul occidental european,

trecerea de la partidele de masă la cele de cadre a fost accelerată de aşa factori precum sporirea cotei mijloacelor bugetare la finanțarea activității partidelor politice şi intensificarea rolului mijloacelor de informare în masă în societatea contemporană [8].

În cazul regimurilor postcomuniste în care finanțarea de stat, mai ales sub forma unor plăți regulate din bugetul național, este un caz rar întâlnit, partidele politice se află într-o situație mai dificilă din punctul de vedere al condițiilor în care ele sunt nevoite să-şi desfăşoare activitatea [9]. În situațiile de acest gen, partidele, de cele mai multe ori, riscă să devină ostaticii unor grupuri de interese care dispun de resurse financiare de proporții. Faptul cum reuşesc partidele să-şi dobândească resurse financiare pentru a-şi finanța activitatea este un subiect important legat de potențialul organizatoric al partidelor politice.

Distribuirea atribuțiilor privind puterea în interiorul partidelor politice sau democrația în interiorul partidului constituie o altă problemă importantă, de care, de obicei, se lovesc actorii politici din partidele politice. Nivelul de centralizare a atribuțiilor de adoptare a deciziilor în mâniile liderului de partid, importanța organelor de partid (a organului executiv central sau a fracțiunii parlamentare a partidului), precum şi rolul şi frecvența adunărilor de partid – toate acestea influențează asupra relațiilor partidului cu membrii săi de rând şi cu alegătorii.

Transformarea postcomunistă a produs rezultate diferite în ceea ce priveşte succesul reformelor democratice în țările fostului bloc comunist. Republicile exsovietice spre deosebire de țările Europei Centrale şi de Est, nu au înregistrat prea multe succese în domeniul realizării reformelor politice şi economice. În comparație cu statele Baltice, celelalte republici ex-sovietice se confruntă în continuare cu dificultăți în aplicarea regulilor şi normelor democratice în organizarea procesului politic. Majoritatea fostelor republici ne-europene ale URSS, practic, au respins idealurile democratice, elitele lor fiind implicate activ în edificarea regimurilor autoritare.

Ceea ce se întâmplă astăzi în republicile europene ale fostei URSS – aşa-numitele state occidentale ale CSI – trezeşte, de asemenea, îngrijorări printre adepții dezvoltării democratice. Federația Rusă şi Ucraina – cele mai mari două republici din punct de vedere demografic şi conform nivelului de dezvoltare economică – oferă rezultate incerte în privința acceptării şi realizării principiilor democratice [10]. Ultimele evenimente din aceste țări semnalează diferențe crescânde în căile lor de dezvoltare. În timp ce evenimentele aşa-numitei „revoluții portocalii" în Ucraina marcau începutul unei noi perioade, pentru care este caracteristică un nivel mai înalt de deschidere şi pluralism, evenimentele din ultimii ani demonstrează că rezultatele in sfera democratizării sunt cu mult sub aşteptări. O situație mai gravă la capitolul democratizare se atestă în Rusia, unde în ultimii ani se atestă o reducere gravă a posibilităților concurenței politice şi participării civice. Iar Belarusul, după accederea la putere a preşedintelui A.Luka-

şenko, a pornit, în mod cert, pe calea dezvoltării unui regim autoritar personalist, a cărui durată de existenţă este greu de estimat.

Pe fundalul acestor procese tranzitorii eşuate sau nefinalizate, experienţa Republicii Moldova în sfera democraţiei merită o apreciere relativ pozitivă [11]. În comparaţie cu celelalte ţări post-sovietice Moldova a avansat, în primul rând, potrivit indicelui cantitativ de estimare a progresului în consolidarea democratică: frecvenţa şi modul de rotaţie a puterii executive. Moldova este prima dintre statele vestice ale CSI, în care s-a schimbat de două ori preşedintele şi aceasta a avut loc prin metode paşnice cu respectarea procedurilor corespunzătoare (în pofida faptului că însăşi procedura a fost modificată înaintea alegerilor prezidenţiale din 2001). Relaţiile dintre partidele de la guvernare şi cele din opoziţie, în linii mari, s-au încadrat în limitele „paradigmei democratice" [12]. Rezultatele cercetărilor academice sunt confirmate de concluziile organizaţiilor internaţionale care activează în regiunea postsovietică. Dacă e să ne axăm pe un indice, în general, larg utilizat, dar deseori criticat – gradaţia libertăţilor politice, elaborat de organizaţia internaţională “Freedom House” – succesele transformărilor democratice în Republica Moldova, începând cu mijlocul anilor '90, au fost mai semnificative decât în restul statelor postsovietice, cu excepţia statelor Baltice [13].

Desigur, nu trebuie să supraestimăm succesele Republicii Moldova în consolidarea guvernării democratice. Problemele democraţiei în Moldova sunt evidente pentru orice observator atent şi savanţii au acordat suficient timp analizei acestor probleme. Totuşi, este necesar de subliniat şi de explicat acest succes relativ în transformarea politică a Moldovei. Şi este important de ţinut cont că transformarea politică prezintă un fenomen conceptual diferit de transformarea economică, deşi ambele sunt legate între ele la multe niveluri (transformarea economică este un aspect mult mai problematic al transformării postcomuniste din Moldova). Faptul că democraţia în Moldova funcţionează relativ mai bine decât la vecinii săi din spaţiul postsovietic prezintă în sine un set de informaţii importante care merită o analizată detaliată şi o explicaţie teoretică [14].

În ceea ce priveşte explicaţia unui asemenea parametru al transformărilor democratice, cum este caracterul de funcţionare a sistemului de partide, trebuie menţionat că cercetătorul nu poate ignora analiza factorilor de natură istorică – studiul influenţei moştenirilor precomuniste şi comuniste. Natura acestei moşteniri, probabil, exercită o influenţă fundamentală asupra caracterului relaţiilor între partide şi alegători: se vor dezvolta ele în baza abordării ideologice de program sau de clientelă. Nivelul scăzut al dezvoltării economice şi al urbanizării favoriza, istoric, dezvoltarea relaţiilor patron-client în societate. Ulterior, acest tip de relaţii a fost transferat şi asupra relaţiilor în aparatul de stat, mai ales că statul s-a reţinut cu profesionalizarea aparatului birocratic.

Dincolo de diferențele din perioada precomunistă de dezvoltare, țările din zona est-europeană au acumulat experiențe diferite şi în perioada comunistă. Caracterul regimurilor comuniste se deosebea în funcție de nivelul în care birocrația de stat se conducea de regulile şi normele oficiale, precum şi în funcție de gradul de admisibilitate a pluralismului şi activismului civic independent. Îmbinarea diferitelor caracteristici ale moştenirii precomuniste şi comuniste i-au permis lui H.Kitschelt să elaboreze o clasificare a regimurilor comuniste în trei tipuri:

a. comunism autoritar-birocratic (exemplele furnizate de Kitschelt sunt: Republica Cehă şi fosta RDG);

b. comunismul concilierii naționale (Polonia şi Ungaria);

c. comunism patrimonial (România şi Bulgaria).

Termenul „patrimonial" este utilizat de către autor pentru a desemna acel tip de raporturi sociale care se caracterizează prin lipsa unei delimitări clare între relațiile oficiale şi cele neformale, precum şi prin lipsa unei definiri clare în ceea ce priveşte limitele împuternicirilor ale deținătorilor puterii. Acest termen este utilizat în cercetările antropologice pentru descrierea societăților unde s-au păstrat reminiscențe ale relațiilor de putere de tip tradițional (patriarhal). Experiența comunismului patrimonial, care este specifică şi Republicii Moldova, facilitează cel mai puțin dezvoltarea partidelor politice programatice sau ideologice.

Aceste tipuri de moştenire istorică nu reprezintă singurul factor care influențează posibilitatea apariției unui sistem de partide structurat programatic. Normele legislative şi regulile care reglementează funcționarea noilor instituții democratice pot fi privite ca un factor-cheie ce influențează direct configurația sistemului de partide şi caracterul relațiilor reciproce dintre partide şi alegători. În acest context, o importanță deosebită au două tipuri de norme: sistemul electoral şi principiul de organizare a puterii executive. În general, sistemul electoral proporțional are tendința de a depersonaliza procesul politic şi de a favoriza cristalizarea partidelor politice ideologice, în timp ce sistemul majoritar, mai ales în condițiile perioadei de tranziție, frânează ambele procese. Existența unei instituții prezidențiale cu atribuții largi consfințite prin Constituție are, de asemenea, tendința de a împiedica dezvoltarea sistemului de partide, în timp ce modelul parlamentar de organizare a puterii executive presupune dependența guvernului de parlament şi facilitează emanciparea relativ rapidă a partidelor, însărcinându-le cu responsabilitatea pentru formarea puterii executive şi menținerea capacității ei de funcționare.

Opțiunea instituțională, efectuată de elita Republicii Moldova la începutul perioadei de tranziție, a creat premise pentru formarea unor relații de tip pragmatic între partide şi alegători. Atât modul de scrutin, cât şi forma puterii executive consacrată în actele constituționale, sunt favorabile consolidării rolului primordial al partidelor în procesul politic şi fortificării aspectului programatic al

relațiilor partidului cu alegătorii. Partidele dețin un control real asupra persoanelor care ajung în parlament, care dețin funcții în organele puterii executive şi formează guvernul, precum şi asupra duratei mandatului guvernului. Toate aceste caracteristici sunt dovadă a faptului că, pe parcursul transformărilor postcomuniste, partidele din Republica Moldova au devenit actori principali ai procesului politic din societate mult mai devreme decât acelaşi lucru s-a întâmplat în Ucraina sau în Federația Rusă, de exemplu. În acest fel, în cazul Moldovei, caracteristicile structurale ale moştenirilor precomuniste şi comuniste, şi reformele instituționale postcomuniste dau impulsuri contrarii dezvoltării sistemului de partide. Bagajul acestor moşteniri (datorită cărora Moldova se plasează în grupul țărilor cu caracteristici nefavorabile) frânează dezvoltarea sistemului de partide de tip programatic, în timp ce inovațiile instituționale, dimpotrivă, o favorizează.

Bibliografie:

1. Protsyk O., Bucataru I., Volentir A. Competiția partidelor în Moldova. Ideologie, Organizare internă şi Abordarea conflictelor etno-teritoriale. – Chişinău: CEP USM, 2008.
2. Diamond L., Chu Y., Plattner M., Tien H. Cum se consolidează democrația. - Iaşi: Polirom, 2004.
3. Kitschelt H., Smyth R. Programmatic Party Cohesion in Emerging Postcommunist Democracies: Russia in Comparative Context Building State Capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of the President's Reform Agenda in Russia. // Comparative Political Studies, 2002, No.35.
4. Stokes S. Models of Programmatic and Clientelistic Parties. The Oxford Handbook of Comparative Politics. - Oxford: Oxford University Press, 2007.
5. Hale H.E. Why not parties in Russia?: Democracy, federalism and the State. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006.
6. Laver M. (ed). Estimating the policy positions of political actors. - London; New York: Routledge, 2001.
7. Mair P. Searching for the positions of political actors. // Laver M. (ed). Estimating the policy positions of political actors. - London; New York: Routledge, 2001.
8. Van Biezen I. Political parties in new democracies: party organizations in Southern and Est-central Europe. - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
9. Lipcean S. Evaluarea finanțării partidelor politice şi campaniilor electorale în Republica Moldova. - Chişinău: IDIS „Viitorul”, 2009.
10. Розов Н. Двадцать лет спустя: назревшие сдвиги в понимании макросоциальной динамики постсоветских обществ. // Ойкумена: Альманах

сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. - Харьков, 2009. Вып.6.
11. Protsyk O., Bucataru I., Volentir A. Партийная система Молдовы в сравнительной перспективе. // Ойкумена: Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. - Харьков, 2009. Вып.6.
12. Nicolaev I., Bucataru I. Relațiile putere-opoziție în contextul construcției regimului politic din Republica Moldova. // Tabara V., Craciun Iu., Scaunas S., Vasiu V. (coord.) Ştiințe politice, relații internaționale şi studii de securitate. Sesiune internațională de comunicări ştiințifice. Vol.I. - Sibiu: Editura Universității "Lucian Blaga", 2011.
13. http://www.freedomhouse.org/report-types/freedom-world.
14. Saca V. Tendințe şi probleme ale transformărilor democratice în condițiile Republicii Moldova. În: Tabără V., Craciun Iu., Scaunas S., Vasiu V. (coord.) Ştiințe politice, relații internaționale şi studii de securitate. Sesiune internațională de comunicări ştiințifice. Vol.I. - Sibiu: Editura Universității "Lucian Blaga", 2011.

Prezentat la redactie
la 11 martie 2013

Recenzent – ***Vasile ANDRIES***, doctor in politologie

ROLUL CAPITALULUI SOCIAL ÎN DEMOCRATIZAREA SOCIETĂȚILOR POSTSOCIALISTE (EXEMPLUL ROMÂNIEI ŞI UCRAINEI)

Marin GHERMAN
Ucraina, Cernăuți, Universitatea Națională „Iuri Fedkovyci”
Doctorand, redactor la revista trimestrială „Glasul Bucovinei” (Cernăuți-Bucureşti)

The issues of interlink between the social capital and the democratization of post-communist societies on the example of Ukraine and Romania are examined in the given research. The scientific investigation emphasized that people of both countries confuse assess of the concrete political institution with its representatives while examining the governmental institutions and civil society activities. In the case of Ukraine and Romania it was revealed that direct support for democracy has been associated with the development of social capital. Positive role of social capital is revealed through its individual components such as the level of trust in the institutions of civil society and the level of life satisfaction.

Keywords: social capital, social trust, democratization, post-communist societies.

Introducere

În zilele noastre capitalul social a devenit un concept de sorginte sociologică, folosit în economia politică, management, ştiințe politice, sănătate publică şi în toate ştiințele sociale. Teoriile capitalului social se referă la conexiunile din interiorul rețelelor sociale, la relațiile şi intersecțiile dintre acestea. Teoreticienii capitalului social au creat un sistem de operaționalizare a noțiunilor de bază, cât şi o metodică de monitorizare a nivelului de dezvoltare a capitalului social în cadrul societăților moderne.

În pofida faptului că în studiile politologice şi sociologice rolul pozitiv al capitalului social în dezvoltarea societății este o constantă științifică, relația dintre capitalul social şi democratizare în societățile postsocialiste rămâne un aspect discutabil. În acest context, merită menționată o serie de studii ştiințifice în care autorii îşi propun să cerceteze mecanismul dependenței democratizării de nivelul capitalului social. Mecanismul amintit, însă, pare a fi unul contradictoriu. Din aceste considerente, *scopul* studiului de față este analiza rolului capitalului social în democratizarea societăților postsocialiste. Ca exemplu vom utiliza societatea românească şi cea ucraineană, care, nu numai din perspectivă geografică, dar şi social-politică, pot fi supuse unei comparații politologice. Pentru început să clarificăm unele nuanțe teoretico-metodologice.

Cadru conceptual

Problema utilizării eficiente şi rezultative a teoriilor capitalului social în ştiinţele politice moderne este una contradictorie. De foarte multe ori cercetătorii se întâlnesc faţă în faţă cu problema validităţii informaţiilor obţinute în urma studiilor şi analizelor politice, cât şi cu unele dificultăţi legate de relaţionarea corelativă a datelor statistice cu formele practice ale politicii la nivel naţional şi regional. Se observă, de asemenea, că savanţii încearcă să lege acest concept sociologic prin esenţă cu alte procese politice, fără să-l adapteze la condiţiile societăţilor de tranziţie de la o formă socială la alta [5, p.118].

Sociologul francez Pierre Bourdieu este un autor important al teoriilor capitalului social. În studiul „Formele capitalului", care a văzut lumina tiparului în anul 1983, Pierre Bourdieu descrie trei forme ale acestuia, şi anume, capitalul economic, capitalul cultural şi cel social. Sociologul francez consideră că forma socială a capitalului este „un complex al resurselor reale sau potenţiale, care sunt legate de participarea la o reţea mult-puţin instituţionalizată a relaţiilor de cunoaştere şi identificare, cu alte cuvinte, de existenţă în cadrul grupului" [1, p.189].

Un alt teoretician al capitalului social, James Coleman, susţine că anume această resursă determină formarea unei societăţi dezvoltate din punct de vedere economic. Sociologul menţionează câţiva indicatori ai nivelului de dezvoltare a capitalului social, care pot fi utilizaţi în studiile comparative: încrederea în semeni, atitudinea faţă de nivelul de trai, identificarea socială a persoanelor şi schimbarea permanentă a personalului în organizaţiile social-economice [2]. Sociologul român Bogdan Voicu consideră în schimb că noţiunea de capital social apare la James Coleman ca un element integrativ al unei teorii comprehensive a acţiunii, preluând elemente din cele două mari orientări dominante: individul privit ca fiinţă condiţionată social, pe de o parte, şi ca actor economic raţional, condus de principiul maximizării utilităţii, pe de altă parte [9].

În studiile politologului american Francis Fukuyama noţiunea de capital social se limitează la nivelul încrederii interpersonale şi instituţionale. Capitalul social, în interpretarea politologică a lui Francis Fukuyama, se compune din norme formale şi informale, care fac posibile acţiunile colective în cadrul grupurilor sociale. Această definiţie a fost formulată de savantul american în timpul întâlnirii cu studenţii unei universităţi din oraşul Kiev, eveniment descris de publicaţia „Deni" (Ziua) în octombrie 2006 [15]. Francis Fukuyama constată că nici principiile sistemului de piaţă şi nici măcar tradiţiile nu pot explica eficienţa funcţionării instituţiilor politice şi economice din societate. Un alt factor important este nivelul de încredere a populaţiei în instituţii, de care depinde consolidarea societăţii civile. În lucrarea „Încrederea: virtuţile sociale şi crearea prosperităţii" (1995), politologul american demonstrează că încrederea este elemen-

tul-cheie al capitalului social. Studierea încrederii înseamnă conştientizarea principiilor de funcționare a capitalului social, susține politologul american.

Spre deosebire de Pierre Bourdieu şi James Coleman, care țineau cont în studiile lor de metodele calitative de cercetare, Robert Putnam, profesor la Universitatea din Harward, a edificat un sistem concret de măsurare a capitalului social. În monografia „Bowling în singurătate" [6], cercetătorul utilizează un model al capitalului social care se compune din trei aspecte: normele de reciprocitate, încrederea şi rețelele sociale. Robert Putnam analizează capitalul social cu ajutorul indicatorilor individuali, şi anume, intensitatea şi forța relațiilor dintre oameni, participarea la activitățile organizațiilor societății civile, activitatea electorală, psihologia siguranței sociale, încrederea în vecini şi în instituțiile sociale.

Problema în discuție

În opinia cercetătorilor americani Kathleen Dowley şi Bryan Silver, analiza informațiilor de statistică din 20 de state din Estul Europei şi din fosta URSS a demonstrat că nu există o legătură directă între capitalul social şi nivelul de dezvoltare a democrației [3, p.507]. Statele cu un capital social dezvoltat nu sunt lideri la capitolul democratizării. Pe de altă parte, societățile democratice nu au înregistrat succese evidente în sfera societății civile, încrederii interpersonale şi interesului față de politică. În baza Studiului Mondial al Valorilor (World Value Survey – WVS, 1995-1998), politologii americani constată că susținerea directă a democrației ca valoare politică nu este determinată de capitalul social. Adică, în pofida teoriei, capitalul social nu influențează democrația. E posibil că rezultatele cercetării sus amintite au depins de faptul că indicatorii capitalului social îndeplinesc diferite funcții în diverse contexte sociale.

La prima vedere, concluziile savanților americani neagă importanța conceptuală a teoriilor capitalului social în cadrul analizei proceselor democratice din fostele state comuniste. K.Dowley şi B.Silver au subliniat, de asemenea, că interesul față de politică este neesențial în societățile slab dezvoltate din punct de vedere al valorilor democratice, iar participarea la acțiunile organizațiilor nonguvernamentale nu determină consolidarea sistemului democratic. Doar încrederea, ca indicator al capitalului social, influențează procesele de democratizare la nivelul individual al societății [3, p.508].

Studiul realizat de K.Dowley şi B.Silver este criticat de A.Lucatela, care a ales un context cronologic mai vast al analizei capitalului social şi al proceselor de democratizare. În studiul „Construirea încrederii şi capitalul social în Estul Europei", politologul subliniază că participarea civică depinde de nivelul de dezvoltare a capitalului social. Cu cât e mai dezvoltat capitalul social, cu atât e mai democratic sistemul politic. Comparând rezultatele studiilor WVS-1995 şi WVS-2000, A. Lucatela susține că există două modele de comportament civic:

modelul estic şi modelul vestic. În baza a trei variabile (educația, participarea la acțiunile organizațiilor nonprofit şi încrederea socială), politologul constată că educația este importantă în modelul vestic, pe când în modelul estic importă doar participarea civică. Încrederea în instituții sociale îndeplineşte un rol de intermediator politic.

Evoluția politică din 1995 până în 2000 a arătat că în unele state din Estul Europei modelul estic a fost înlocuit cu cel vestic. În anul 2000 acest proces a avut loc în Polonia, Slovenia şi Bulgaria. În statele amintite competențele profesionale au început să determine dezvoltarea sectorului asociativ al societății civile, completată cu sporirea nivelului de încredere generalizată. Adică, sporirea nivelului de încredere în instituții sociale constituie o premisă a democratizării. Astfel, încrederea este importantă în statele postsocialiste din perspectiva democratizării. A.Lucatela a mai adăugat că încrederea şi participarea civică sunt două fațete ale unei monede. Dacă într-o societate încrederea este importantă ca element al capitalului social, participarea civică îşi pierde orice importanță. Dacă încrederea e unicul element al capitalului social, participarea politică nu va fi eficientă – trebuie să apară un număr critic al peroanelor care au încredere în semenii săi [12].

Pentru a exemplifica argumentele politologului A.Lucatela găsim de cuviință să utilizăm ideea de bază a cărții savantului american Robert Putnam – *Bowling în singurătate*, amintită mai sus [6]. Vrând să demonstreze că nivelul de dezvoltare a capitalului social este semnificativ pentru democrație, Putnam scria metaforic că uniunea amatorilor de bowling se va forma în acel moment când toți jucătorii nu vor mai încălca regulile de joc. Pentru a constitui uniunea este necesar un număr critic al jucătorilor de încredere. De aceea, fără o atmosferă a încrederii, uniunile civice pot să nu îndeplinească vreo misiune democratică. Constituirea numărului critic de persoane de încredere necesită timp, mai ales dacă este vorba despre societăți postsocialiste.

Democrația şi capitalul social în Ucraina şi România

În România şi Ucraina încrederea socială a fost mult timp înăbuşită de regimul comunist cu ajutorul fricii sociale şi instituțiilor politice artificiale. În aceste condiții încrederea a fost limitată la legăturile de rudenie, iar încrederea în peroanele din afara familiei era minimă. În opinia lui Francis Fukuyama, marxism-leninismul a reprezentat o teorie politică care a avut ca scop să epuizeze capitalul social. Potrivit teoriei comuniste, partidul şi statul au dreptul să deformeze orice relații sociale (de parteneriat, prietenie, rudenie etc.) şi să le înlocuiască cu relații verticale dintre stat şi cetățean [15, p.3].

Sociologul român D.Dragoman subliniază caracterul idealizat al conştiinței politice postcomuniste în societatea română. În cadrul unui sondaj de opinie, cetățenii români au apreciat derularea evenimentelor din societatea lor. Situația

din momentul de față a fost apreciată ca fiind una neutră (3,91 baluri din 10 posibile), pe când viața politică până în 1989 nu a fost apreciată negativ (3,23 baluri) [4, p.64]. D.Dragoman se străduieşte să afle dacă capitalul social influențează cu adevărat procesul de democratizare al României şi dacă teoria capitalului social explică succesele democratice cu mult mai eficient, decât teoriile determinismului economic, culturii politice şi al capitalului uman. Pe baza analizei datelor empirice savantul constată că relația capital social-democrație este una contradictorie în România. În situația când teoriile clasice ale democrației nu formează o imagine unică a proceselor politice din Estul Europei, teoriile capitalului social completează această imagine, dar nu o explică definitiv [4, p.64].

În ce mod capitalul social influențează eficiența proceselor de democratizare din Ucraina şi România? Se aseamănă exemplul din studiul de față cu societățile democratice din cadrul Uniunii Europene?

Unele studii politologice aparte arată că societatea românească apreciază pozitiv democrația ca regim politic. În anul 2005 circa 95 la sută din respondenți apreciau pozitiv democrația ca model politic, în comparație cu 75 la sută în 1999 [7, p.45]. După căderea regimului comunist, în fiecare an, încrederea societății româneşti în democrație se consolidează. Este oare determinat acest fapt de înțelegerea greşită de către populație a noțiunii de democrație sau de dominarea în conştiința societății a ideii despre democrație ca un regim politic ideal, şi nu ca un regim real-funcțional în România?

Claudiu Tufiş notează că cetățenii români, spre deosebire de clasicii teoriei democratice, includ în noțiunea de democrație o sumedenie de fenomene sociale. 80 la sută din cetățenii români consideră că democrația include o dezvoltare economică stabilă, un nivel redus al şomajului, impozite mari pentru cei bogați, ajutor social acordat săracilor şi pedepse dure pentru grupuri criminale [7, p.51]. Astfel, în pofida atitudinilor pozitive față de regimul democratic, noțiunea de democrație nu este înțeleasă corect de populație. În aprecierile sale, cetățenii recunosc legătura strânsă între democrație şi dezvoltare economică. Aceasta înseamnă că populația este în aşteptarea unor schimbări pozitive în urma proceselor de democratizare. Pe de altă parte, în situația apariției unor probleme în sectorul economic, nivelul de susținere a democrației poate să scadă considerabil, fiindcă societatea nu face diferență între modelul de dezvoltare politică şi o serie de factori economici.

Indicii susținerii guvernării democratice în Ucraina sunt o mărturie a unei tendințe specifice. Politologul ucrainean Volodymyr Fesenko semnalează faptul că după desfăşurarea alegerilor, în Ucraina se consolidează faza tradițională a decepționării sociale. Schimbarea puterii nu provoacă o îmbunătățire substanțială a calității vieții. Majoritatea cetățenilor consideră democrația fiind un regim politic ideal. Cel mai critic democrația era apreciată în 2009. Potrivit Fundației Inițiativelor Democratice şi Centrului de Studii „Razumkov”, în 2009 doar 36,6

la sută din respondenţi considerau democraţia cea mai eficientă şi acceptabilă formă de guvernământ pentru Ucraina. 30 la sută din cetăţeni erau adepţii autoritarismului, iar 17 la sută – erau indiferenţi faţă de democraţie [14].

Rezultatele sondajului sociologic organizat de compania ucraineană „Research&Branding Group” împreună cu Fondul Ucrainean „Opinia publică” (Lviv) şi compania DIAC (Doneţk) arată că diferenţele regionale în sfera susţinerii democraţiei în Ucraina sunt evidente. Comparaţia atitudinii locuitorilor a trei oraşe mari din Ucraina faţă de dezvoltarea democratică arată că majoritatea locuitorilor oraşului Lviv din vestul Ucrainei (57 la sută) susţin că democraţia se află în procesul de constituire, locuitorii Kirovogradului din centrul ţării (50 la sută) sunt de părere că Ucraina este un stat democratic, pe când opinia locuitorilor oraşului Doneţk din est s-a arătat a fi divizată: 38 la sută consideră că Ucraina nu este un stat democratic, iar 37 la sută susţin că democraţia se află în procesul de constituire [13]. Merită menţionat faptul că circa 7-9 la sută din respondenţi din toate oraşele sunt de părere că democraţia în Ucraina este una funcţională. Acest procentaj reprezintă, de fapt, nivelul optimismului social, care se referă la democraţie şi la valori de sorginte democratică.

Astfel, în societatea ucraineană pot fi observate diferenţe evidente la nivel regional în sfera atitudinii faţă de democraţie. De remarcat că în Ucraina şi România capitalul social este distribuit eterogen la nivel regional. Regiunile vestice ale ambelor state sunt regiuni cu un nivel înalt al încrederii în organele puterii de stat şi cu un nivel dezvoltat al sectorului nonprofit. În regiunile estice este prezentă o cultură a relaţiilor interpersonale, fără să fie interpătrunsă de o reţea dezvoltată a societăţii civile. Deci, luând în considerare sondajele sociologice, concluzia noastră constă în faptul că capitalul social determină procesul de consolidare a valorilor democratice, însă la nivel regional.

Legitatea sus amintită poate fi explicată cu ajutorul factorului istoric. Compararea orientărilor sociale ale cetăţenilor Ucrainei faţă de URSS şi Ucraina independentă arată că 50 la sută din locuitorii oraşului Doneţk susţin că puterea sovietică a realizat mai multe lucruri bune, decât autorităţile ucrainene. Locuitorii Doneţkului sunt dominaţi de o imagine pozitivă a trecutului sovietic. Spre deosebire de populaţia din est, locuitorii oraşului Lviv din vestul Ucrainei susţin că autorităţile ucrainene sunt mai eficiente, în comparaţie cu regimul comunist [11].

Confirmând justeţea afirmaţiilor făcute de A.Lucatela privind necesitatea alegerii de către populaţie a modelului vestic al comportamentului politic, putem adăuga că legitatea amintită este valabilă şi în societatea ucraineană. Diferenţele regionale în cadrul societăţii ucrainene şi celei româneşti în sectorul valorilor democratice şi dezvoltării capitalului social pot fi explicate cu ajutorul noţiunii de „ochelari etnici”. K.Dowley şi B.Silver, despre care am mai amintit în studiul de faţă, susţin că reprezentanţii minorităţilor naţionale din cadrul socie-

tăţilor postsocialiste se arată a fi cei mai sceptici faţă de instituţiile democratice nou-create, demonstrând un nivel redus de încredere în sistemul de drept. În afară de aceasta, minorităţile naţionale uneori nu au atitudini patriotice, ele apreciază situaţia social-politică prin aşa numiţii „ochelari etnici" [3, p.520].

Din aceste considerente metodologice, putem presupune că în regiunile estice şi sudice ale Ucrainei nivelul redus al încrederii în instituţiile de stat poate fi explicat prin prezenţa a unor grupuri minoritare, în special constituit din ruşi. K.Dowley şi B.Silver scriau despre minoritatea rusă că în majoritatea statelor postsovietice etnicii ruşi nu au încredere în instituţii democratice, nu sunt satisfăcuţi de activitatea guvernului şi nu susţin democraţia ca model politic. Acelaşi lucru se referă şi la ruşi ca naţiune de bază în Rusia [3, p.520]. Această constatare, însă, o considerăm o ipoteză care trebuie verificată pe cale ştiinţifică în cadrul viitoarelor studii.

Cu scopul de a verifica veridicitatea ipotezei politologilor americani trebuie să analizăm diferenţele între regiunile ucrainene la capitolul „patriotism". În conformitate cu rezultatele sondajului sociologic organizat de compania „Research &Branding Group", în timpul deplasării de la vest spre est, numărul cetăţenilor care se consideră patrioţi scade semnificativ. Dacă 84 la sută din locuitorii oraşului Lviv susţin că se consideră patrioţi, atunci indicele respectiv în Doneţk este de 53 la sută. Nu se consideră patrioţi 39 la sută din locuitorii oraşului Doneţk şi doar 9 la sută din locuitorii oraşului Lviv. În acest context, centrul Ucrainei ocupă o poziţie neutră (63% din locuitorii oraşului Kirovograd se consideră patrioţi) [13]. Astfel, corelaţia pozitivă dintre nivelul patriotismului, susţinerea democraţiei şi nivelul de dezvoltare a capitalului social la nivel regional poate fi explicată cu ajutorul factorului etnic.

Dacă utilizarea mecanismului teoretic numit „ochelarii etnici" explică diferenţele dintre regiunile ucrainene la capitolele „capital social" şi „democraţie", atunci acest instrumentar politologic nu numai că nu explică situaţia similară din România, dar complică şi mai mult imaginea ştiinţifică. Spre deosebire de Ucraina, minorităţile etnice (în special maghiarii), locuiesc în vestul României, care poate fi caracterizat cu un nivel înalt al dezvoltării capitalului social. De aceea, factorul etnic nu poate fi numit drept determinant al dezvoltării capitalului social şi susţinerii democraţiei în societăţile postsovietice. Acest factor trebuie analizat în contextul unor procese social-politice ample. În opinia lui Oleksandr Demkiv, în societăţile de tranziţie atenţia cercetătorului trebuie să fie îndreptată spre factorii etnici, confesionali şi lingvistici care influenţează capitalul social. Din această perspectivă, analiza complexă a capitalului social nu poate înconjura contextul istoric şi particularităţile modernizării societăţilor respective [10, p.113].

În afară de nivelul de susţinere a democraţiei la nivel regional, trebuie analizată şi democraţia ca valoare socială la nivel naţional. Pentru a compara societa-

tea romanescă cu cea ucraineană utilizăm datele Studiului Mondial al Valorilor (WVS, 2005-2006), care se desfăşoară sistematic în majoritatea statelor lumii pe baza unei metodici comune de efectuare a măsurărilor sociologice. Potrivit sondajului, doar 30,2 la sută din cetățenii ucraineni consideră că sistemul politic al Ucrainei este democratic. În societatea românească indicele respectiv este mai îmbucurător – 47,2 la sută din respondenți declară că democrația stă la baza vieții politice din statul lor [8]. Cu alte cuvinte cetățenii români apreciază cu anumit optimism viața politică sin statul lor, în comparație cu cetățenii ucraineni.

Tabel 1. Nivelul de încredere în instituții sociale şi politice

	UE, %	*Ucraina, %*	*România, %*
Parlament	34	5	9
Guvern	32	6	13
Justiție	48	17,5	28
Partide politice	16	2,4	11
Biserică	25-90	67	81
ONG	52	3,7	21
Încredere generalizată	36	28,4	30

World Value Survey arătă cât de importantă pentru cetățeni este democrația. Pentru 37,5 la sută din cetățenii Ucrainei democrația ca valoare politică este importantă. În România mai mult de jumătate din populație (51,5%) susține că democrația este importantă în viața societății. Deci, optimismul social este determinat de aprecierea pozitivă a democrației ca valoare. În România, democrația nu numai că este acceptată declarativ ca formă de guvernământ, dar şi ca valoare socială, ceea ce este foarte important pentru o societatea postsocialistă. În acest context, revenim la întrebarea inițială: sunt oare determinate diferențele între societatea ucraineană şi cea românească privind aprecierea eficienței proceselor democratice de nivelul dezvoltării capitalului social? Merită menționat faptul că din punct de vedere al teoriilor capitalului social ambele societăți sunt foarte asemănătoare, dar sunt evidente unele diferențe la nivelul încrederii în partide politice, sistemul judiciar şi încrederii în semeni.

Concluzii

Dacă indicii participării membrilor ambelor societăți în cadrul rețelelor sociale şi organizațiilor nonguvernamentale sunt asemănătoare, iar diferențele regionale la capitolul distribuirii capitalului social sunt neesențiale (este vorba despre diferențele socioculturale dintre est şi vest), atunci doar unele componente aparte ale capitalului social influențează procesele de democratizare din Ucraina şi România. Este vorba despre nivelul de încredere a cetățenilor în design-ul instituțional al societății civile (ONG, partide politice), cât şi despre încredere în

semeni. Aceste aspecte ale capitalului social fac posibilă mobilizarea eficientă a resurselor societății civile pentru realizarea unor scopuri politice. Adică, legătura dintre capitalul social şi democrație poate fi explicată cu ajutorul eficienței / ineficienței funcționării sistemului instituțional al societății civile. Trebuie luat în considerare şi factorul psihologic. Bunăstarea şi nivelul de trai sunt în ochii populației ambelor state fațete reale ale democratizării, ceea ce înseamnă că noțiunea de democrație este înțeleasă incorect de societățile respective. Cetățenii români şi ucraineni apreciază activitatea instituțiilor puterii de stat şi reprezentanților sectorului nonprofit pe baza eficienței lor, fără să facă diferență între funcționarea instituției şi funcționarea reprezentantului ei. Aceste particularități sociale reprezintă o barieră serioasă în calea democratizării societăților studiate. Astfel, capitalul social influențează procesele de democratizare a societăților postsocialiste. Exemplul României şi al Ucrainei arată că susținerea directă a democrației este influențată de nivelul capitalului social. Mecanismul corelării amintite se referă la nivelul regional, şi nu la cel național.

Bibliografie

1. Bourdieu P. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. // Soziale Ungleichheiten. – Göttingen: Otto Schwartz&Co, 1983, p.183-198.
2. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital. // American Journal of Sociology, 1988, Vol.94, p.95-120.
3. Dowley K., Silver B. Social Capital, Ethnicity and Support for Democracy in the Post-Communist States. // Europe-Asia Studies, 2002, Vol.54, p.505-527.
4. Dragoman D. Capital social şi valori democratice. Importanța factorilor culturali într-o comunitate urbană. // Sociologie Românească, 2006, Vol.IV, p.55-75.
5. Gherman M. Problem of Axiological Filling of Notion “Social Capital” in Researching of Ukrainian and Romanian Political Scientists. // Grani, 2012, №88 (8), p.118-121.
6. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. – New York: S. Schuster, 2000.
7. Tufiş C. Tovarăşi sau cetățeni? Suport pentru democrație şi economia de piață. // Valori ale românilor: 1993-2006. O perspectivă sociologică. – Iaşi: Institutul European, 2007, p.29-64.
8. Values Surveys Databank. Data files of the Values Studies, http://www.worldvaluessurvey.org, accesat la 17.03.2013.
9. Voicu B. Social capital: bonding or bridging Europe. // EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World. – Sibiu: Psihomedia, 2005, p.77-98.

10. Демків О. Концепція групового соціального капіталу та її адаптація до вітчизняних умов. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2005, №4, с.104-119.
11. Колодій А. Демократичні цінності в Україні на терезах регіональних відмінностей (за результатами опитування громадської думки). // Доповідь для міжнародної конференції „П'ятнадцять років Інституту Кеннана в Україні”, м.Одеса, 7-9 вересня 2012, http://political-studies.com/?p=710, accesat la 11.11.2013.
12. Лукатела А. Построения доверия и социальный капитал в Восточной Европе, http://dialogs.org.ua/crossroad_full.php?m_id=13152, accesat la 10.09.2012.
13. Україна: Захід, Центр, Схід – єдність у розмаїтті. / „Research&Branding Group”, http://www.rb.com.ua/ukr/projects/omnibus/8253, accesat la 17.03.2013.
14. Фесенко В. Що змінилося за 20 років? // Українська правда, 2011, 15 вересня, http://www.pravda.com.ua/articles/2011/09/15/6586016, accesat la 11.11.2012.
15. Що таке соціальний капітал? Київська лекція Френсіса Фукуями. // “День”, 2006, 17 жовтня, №177, с.3.

Recenzent – ***Anatolii KRUGLASOV***, doctor habilitat in stiinte politice, profesor

Prezentat la redactie
la 31 mai 2013

RELA□IILE PUBLICE ÎNTRE MODELUL CORPORATIST □I MODELUL POLITIC

Victor MORARU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Ştiințe a Moldovei, Secția Ştiințe Sociale şi Economice
Coordonator, doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

Lucia GROSU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de Ştiințe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice □i Politice
Cercetător ştiințific, doctorandă

This paper provides a perspective for the analysis of two essential public relations models: corporate and political. Because public relations in its modern form originated in the USA, the developmental history is discussed with reference to America. Societal conditions surrounding the 19th-century American Industrial Revolution paved the way for two dominant models of public relations practice: corporate and political. Industrialization altered the structure of society and gave rise to conditions requiring public relations expertise. As a result, public relations became a specialized function broadly accepted in major corporations in order to counter hostility by courting public support. Success in managing the image and corporate identity was noted rather quickly by politicians, who introduced the techniques and methods of corporate public relations in governmental activities and political campaigns.

Relațiile Publice au devenit, în ultimii ani, subiectul marilor dezbateri ale societății contemporane. Cu toate acestea, termenul este, deseori, obiectul unor neînțelegeri, în special, datorită faptului că „*relațiile publice*" – ca funcție şi concept – se găsesc încă într-o stare fluidă, care nu a permis o definire satisfăcătoare. În acest sens, John Marston, un recunoscut specialist în domeniu, menționa, cu referință la contextul american, că oamenii de Relații Publice sunt o breaslă care numără aproximativ 100.000 de membri şi care au în comun aceeaşi profesie, dar şi blestemul de a nu fi în stare ca măcar doi dintre ei să cadă de acord asupra a ceea ce este de fapt această profesie [1, p.6]. Un punct de vedere similar a fost exprimat şi de către reputatul autor american Rex Harlow, într-un articol publicat în revista *Public Opinion Quarterly*, în care afirma că ”toată lumea vorbeşte despre Relații Publice, dar se pare că foarte puțini cunosc semnificația acestui termen” [2, p.6]. După câteva decenii de când a fost pronun□ată, această afirmație este încă de actualitate, mai cu seamă, fiind aplicată realită□ilor Republicii Moldova.

Relațiile Publice circumscriu un domeniu în care sunt integrate numeroase tipuri de activități, unele specifice, altele comune cu alte domenii. Din această cauză, Relațiile Publice sunt adesea confundate fie cu publicitatea, marketingul, lobby-ul, afacerile publice, fund-raising etc., fie cu acțiuni precum cele de propagandă, manipulare, promovare a unor interese etc.

Sursa acestor confuzii este multiplă, dacă ne raportăm la cadrul general. Pe de o parte, este vorba despre o dinamică internă a domeniului, respectiv un proces firesc de maturizare şi consolidare, care conduce inevitabil la o dinamică semantică. Pe de altă parte, Relațiile Publice au evoluat alături de alte domenii din sfera ştiințelor sociale, fără să se poată identifica întotdeauna spațiul de frontieră care le delimitează. La aceste elemente se poate adăuga □i diversitatea de acțiune a Relațiilor Publice, cât □i modul în care specialiştii înțeleg să definească Relațiile Publice.

Pe de altă parte, dacă ne raportăm la cadrul concret al domeniului, a□a cum a apărut □i s-a dezvoltat acesta în Republica Moldova, trebuie subliniat că asemenea confuzii se datorează în primul rând, noută□ii acestui domeniu de activitate, în care diferitele practici nu s-au conturat suficient □i în al doilea rând, dificultă□ilor semantice create de utilizarea acestor termeni în contexte □i cu accep□ii încă foarte diferite: dublete precum reclamă – publicitate, Rela□ii Publice – rela□ii cu publicul, publicitate – promo□iune etc., creează dileme suplimentare sub aspect conceptual.

În esența lor, Relațiile Publice sunt un produs american, care, sub presiunea globalizării, manifestată tot mai puternic începând cu a doua jumătate a secolului XX, a fost importat masiv de către alte țări ale lumii. Dezvoltarea acestui fenomen comunicațional, mai cu seamă, în context american, este legată de apariția marilor trusturi industriale în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea şi în primii ani ai secolului XX. Este vorba despre o perioadă importantă în dezvoltarea Statelor Unite ale Americii în calitate de centru al capitalismului în ascensiune, odată cu explozia fără precedent a industriei, a căilor ferate şi a domeniului utilităților publice.

Un număr mare de studii privind Rela□iile Publice, realizate mai ales în Statele Unite, arată că această practică poate exista numai în anumite condi□ii, printre care se numără, în general, democra□ia, libertatea economică, libertatea presei □i libertatea civică. Istoricul Alan R. Raucher atribuie dezvoltarea mai rapidă a Relațiilor Publice în SUA, decât în celelalte țări, atât climatului social, politic, cultural şi economic al națiunii, cât şi puterii presei de a vulnerabiliza toate instituțiile politice mari în fața opiniei publice.

Relațiile Publice au apărut şi s-au dezvoltat de-a lungul timpului în mod neunivoc, în medii diferite. Evoluția lor a depins de capacitatea celor care le-au practicat de a înțelege lumea în care au activat, dar şi de interesul sau înclinația acestora către o anumită cauză. De la apari□ia Rela□iilor Publice □i până în

prezent, a avut loc un proces de permanentă repozi□ionare a domeniului în raport cu coordonatele sale ini□iale. În timp ce pe tot parcursul secolului al XIX-lea Rela□iile Publice au fost considerate un instrument de influen□are a publicului, în secolul XX, o data cu dezvoltarea mijloacelor moderne de comunicare □i cu cre□terea capacită□ii de reac□ie a diferitelor publicuri, asistăm la o transformare a Rela□iilor Publice dintr-un proces de comunicare unidirec□ional □i fără reguli, într-un proces bidirec□ional, echilibrat, bazat pe un cod etic □i deontologic. Din aceste considerente, înțelegerea fenomenului Relațiilor Publice ține nu numai de interpretarea literală a unei sau altei definiții, dar şi de înțelegerea contextului în care acest fenomen a apărut □i s-a dezvoltat, aspect care va fi abordat în cele ce urmează.

Rela□iile Publice reprezintă o practică socială pe care o putem defini, în societatea de la sfâr□itul secolului al XIX-lea, drept un rezultat al condi□iilor sociale ale corporatismului occidental (în mod special, în Statele Unite). Ele reprezintă o configurare de spa□iu social, determinat de diverse forme de participare publică, care dobânde□te o structură specifică la sfâr□itul secolului al XIX-lea, dar care este semnalată şi anterior, în diverse contexte politice □i sociale, fără ca aceste manifestări să poată fi identificate drept *Rela□ii Publice*.

Potrivit notoriului autor american Edward Bernays, Relațiile Publice au fost dintotdeauna legate de civilizația umană. Cele trei elemente fundamentale ale Relațiilor Publice, în opinia lui Bernays, sunt, practic, la fel de vechi ca şi societatea umană: informarea indivizilor, persuadarea lor şi crearea de relații între aceştia [3, p.52]. Aceeaşi idee este împărtăşită şi de alți autori, care susțin că fenomenul Relațiilor Publice, necunoscut inițial sub acest nume, dar identificat în istorie sub forma oricărui efort susținut, prin care se încerca obținerea acordului public pentru anumite idei, fapte sau oameni, a însoțit evoluția oricărei societăți, plecând de la formele de organizare primare din timpurile antice şi până la formele complexe de organizare a societăților moderne [2, p.32].

Cultivarea imaginii personale, a modului în care conducătorii pot deveni credibili în spațiul public, este cea mai veche manifestare pe care se construiesc Relațiile Publice. Sunt destule exemple ilustrative în acest sens, între care putem include: (i) exemplul marilor personalități ale civilizațiilor antice - sumerienii, babilonienii, asirienii şi perşii, care, pentru a-şi promova o imagine de faimoşi regi sau războinici, foloseau poeme care vorbeau despre vitejia în luptă şi succesele lor politice, sau (ii) Egiptul antic, unde, arta şi arhitectura - statui, temple, morminte - erau adevărate instrumente de comunicare. Grandoarea acestora se transfera asupra preoților, nobililor şi scribilor în scopul de a impresiona publicul. Exemplele pot continua cu (iii) piețele ateniene, considerate centre de dezbatere publică în care se discuta despre viața cetății şi politică. Odată cu răspândirea oratoriei, captarea interesului şi a bunăvoinței publicului a devenit o tehnică de discurs tot mai mult speculată de către filosofi. De asemenea, cu (iv) înfi-

ințarea Congregatio de Propaganda Fide, structură creată de Papa Grigore XV (1621-1623) cu rolul de a promova interesele Bisericii □i (v) succesul Revoluției Americane, care, înainte de toate, a fost rodul comunicării şi participării masive a populației la mişcările de eliberare, şi numai apoi cel al victoriilor repurtate pe câmpul de luptă. Putem include aici □i (vi) formarea federației americane prin adoptarea constituției acesteia, ac□iune catalogată de mulți autori drept „cea mai mare operă de Relații Publice din toate timpurile” [2, p.80]. Evident, seria exemplelor poate continua.

Cu toate acestea, abia în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea şi în primii ani ai secolului XX putem vorbi despre dezvoltarea Relațiilor Publice profesioniste, mai cu seamă, în context american. În acest sens, autorii francezi Constantin Lougovoy şi Denis Huisman, consideră că, la cumpăna dintre secolele al XIX-lea şi al XX-lea, în Statele Unite ale Americii se reunesc pentru prima dată patru elemente care, împreună, asigură climatul favorabil apariției şi dezvoltării domeniului Relațiilor Publice: (a) existența unei practici anterioare în domeniul comunicării publice, (b) existența unei prese de mare tiraj, (c) industrializarea, cu consecințele sale economice şi sociale, (d) o tradiție politică specifică [4, p.73]. Dintre elementele enunțate, industrializarea, cu consecințele sale economice şi sociale, pare să fi avut un rol considerabil în dezvoltarea modelului corporativ al Relațiilor Publice.

Pentru a surprinde argumentativ această stare de lucruri, vom pleca de la analiza celor două elemente constitutive ale sintagmei „relații publice”, pe de o parte, elementul care indică *relația* şi, pe de altă parte, elementul care indică natura *publică* a respectivei relații, urmând făga□ul investiga□ional al cercetătoarei Adela Rogojinaru [5, p.15]. Termenul ini□ial, cel care indică *relația*, trimite la baza istorică a Relațiilor Publice, prima dintre cele două condiții care au determinat evoluția practicii: capitalismul şi relațiile industriale. Conținutul public al relației industriale este determinat de dezvoltarea presei, începând cu secolul al XVII-lea [5, p.15].

Relația de tip industrial capitalist se bazează pe proprietate privată, liber schimb şi concurență. Ea se consolidează în economia Statelor Unite de la sfârşitul secolului al XIX-lea, favorizând apariția marilor conglomerate industriale: de prelucrare de minereuri, construcție de căi ferate şi construcții de maşini, alături de concentrări importante de capital financiar bancar. Mai exact, la începutul secolului al XX-lea, economia nord-americană este dominată de câteva trusturi importante: *United States Steel Corporation,* constituită de J.P.Morgan □i E.H.Gary, care încorporează □i o□elăriile grupului Carnegie; *Standard Oil,* fundată în 1870 de J. Rockfeller, imperiile financiare care grupează *First National Bank* a lui J.P.Morgan, *General Electric, Rubber Trust, US Steel, Căile ferate Vanderbilt, National City Bank,* a lui Rockfeller, *Tobacco, Ice Trust, Căile ferate Gould* [5, p.38]. Aceste mari grupuri industriale private, care

dispun şi de capital financiar, încearcă să obţină şi o importantă influenţă în viaţa publică.

Primul val de industrializare masivă de la sfârşitul secolului al XIX-lea determină o serie de schimbări în spectrul socio-economic american. Între 1875 şi 1900 populaţia Statelor Unite ale Americii se dublează, cu o concentrare urbană predominantă, iar venitul pe cap de locuitor atinge un nivel record de 1200 $. Cu toate acestea, marea majoritate a populaţiei trăia în condiţii de sărăcie extrem de dure şi fără speranţa unui orizont mai relaxat. Explicaţia constă în concentrarea resurselor în mâinile unui grup restrâns de oameni de afaceri care controlau toate componentele de bază ale economiei naţionale: 1% din populaţia Statelor Unite ale Americii deţinea 54% din averea naţională, în timp ce 50% din populaţia ţării nu deţineau practic nici un fel de proprietăţi. Acest clivaj economic nu putea să nu aibă repercusiuni asupra societăţii.

Cercurile economice ajung să controleze în bună măsură atât sistemul politico-administrativ, cât şi sistemul juridic, iar tensiunile sociale ating cote alarmante. Abuzurile patronatelor asupra muncitorilor, datorate în special nepăsării faţă de angajaţi şi preocupării pentru creşterea profitului, sunt din ce în ce mai frecvente, iar reacţia sistemului juridic sau guvernamental este de cele mai multe ori nulă.

Toate aceste modificări au loc într-o ignorare totală a publicului, Eric F. Goldman subliniind faptul că *baronii finanţelor* acelei perioade se ghidau după principiul potrivit căruia „cu cât publicul ştie mai puţin, cu atât afacerile sunt mai profitabile“ [2, p.67]. Această perioadă va culmina cu afirmaţia „La naiba cu publicul!” (*„The Public be Damned”)* pe care William Vanderbilt, fiul lui Commodore Cornelius Vanderbilt, preşedinte al *New York Central Railroad*, ar fi făcut-o cu ocazia unui interviu. În unison, un alt magnat al căilor ferate, J.P.Morgan, a dat glas aceluia□i sentiment când a spus: ”Nu-i datorez publicului nimic”. Este lesne de observat că în acea perioadă, magna□ii din industrie nu răspundeau în fa□a nimănui □i erau imuni la presiunea din partea guvernului, a for□ei de muncă sau a opiniei publice. Cercetătorii americani James E Grunig şi Todd Hunt consideră că, reale sau nu, aceste afirmaţii descriu foarte bine filosofia care ghida Relaţiile Publice la sfârşitul secolului al XIX-lea [2, p.67].

În aceste condiţii, muncitorii încep să se organizeze în sindicate, iar grevele, uneori violente, aşa cum s-a întâmplat, de exemplu, la minele de cărbuni din Colorado, cunoscute în istoria Rela□iilor Publice ca ”Masacrul de la Ludlow”, devin forma curentă de apărare a drepturilor. Presiunea tot mai mare a opiniei publice s-a făcut simţită în fiecare segment al vieţii americane – politic, industrial, social, etc., cu atât mai mult cu cât secolul XX a început □i cu un strigăt de protest de la *muckrakers* („răscolitorii de gunoaie”) – reporteri de investiga□ie care se ocupau de scandalurile legate de puterea capitali□tilor □i de corup□ia celor afla□i la putere.

În fața acestor presiuni, prima reacție a industriaşilor a fost aceea de înăbuşire a oponenților. Unele corporații, însă, au înțeles rapid avantajele eliminării ostilităților şi importanța obținerii sprijinului public, alegând dialogul social. Acest dialog, ulterior, a fost numit de fondatori „Relații Publice”.

La începutul secolului XX, prin extinderea dreptului de vot şi prin organizarea sindicatelor din comerț, marile corporații ale cărbunelui, din siderurgie şi din transport au considerat necesar să acorde din ce în ce mai multă atenție modului în care activitățile lor erau relatate în presă şi erau răsfrânte în opiniile politicienilor din Congres. Deoarece activitățile oneroase ale „baronilor hoției” au fost forțate să se adapteze unor idei precum responsabilitate corporativă şi drepturile muncitorilor, Relațiile Publice au jucat un rol esențial în asigurarea unor relatări pozitive în mass-media.

Astfel, începând cu sfârşitul secolului al XIX-lea şi continuând cu primele decenii ale secolului XX, marile corporații recunosc faptul că, pe termen lung, trebuie să câştige bunăvoința publicului. În categoria corporațiilor care nu au întârziat să reflecte în activitățile desfăşurate această tendință, pot fi menționate corporațiile AT&T (American Telephone and Telegraph Company) şi General Motors, de altfel, acestea fiind două dintre cele mai ilustrative exemple de referință în istoria modernă a Relațiilor Publice [6, p.75].

Cât priveşte experiența AT&T, este important de subliniat faptul că aceasta este considerată una dintre cele mai celebre corporații din istorie. Fondată în 1870, corporația a ajuns să cuprindă 23 de companii Bell Telephone, o unitate de producție şi distribuție, Western Electric, şi mai multe centre tehnice şi de cercetare, precum Bell Laboratories. Împreună, acestea formau The Bell System. Până în 1 ianuarie 1984, când guvernul SUA a divizat-o în mai multe companii, The Bell System a fost cea mai impunătoare companie de telecomunicații din lume. Ceea ce a contat foarte mult în menținerea succesului companiei a fost faptul că, deşi avea producție de calitate, deținea o poziție de cvasi-monopol în telefonie şi se baza pe cercetare de primă clasă, a apelat la servicii profesioniste de Relații Publice. Această practică a constituit instrumentul de comunicare principal în gestionarea relațiilor dintre companie şi angajați, distribuitori, oamenii legii şi, cel mai important, consumatori. Printre directorii executivi de la AT&T s-au remarcat doi oameni care au făcut din Relațiile Publice valoarea centrală a companiei: Theodore N. Vail şi Arthur W. Page.

Primul s-a alăturat companiei în 1879 ca manager şi a evoluat spectaculos prin aplicarea celor mai actuale instrumente şi tehnici de management. Theodore Vail a fost primul manager important din SUA care a conştientizat faptul că performanța în Relațiile Publice poate să creeze climatul adecvat pentru o afacere de succes. Asstfel, compania l-a angajat pe Arthur W. Page, scriitor şi redactor al „World's Work Magazine” şi al altor publicații în calitate de prim vice-preşedinte al departamentului de Relații Publice. În momentul preluării con-

ducerii departamentului, Page a impus companiei reguli clare: de a nu face publicitate; de a fi implicat în dezvoltarea strategiilor firmei; de a aprecia performanța companiei în funcție de reputația ei pe piață. Principiul pe care se baza filosofia şi viziunile lui Page se referea la faptul că „într-o țară democratică, orice afacere se naşte şi se dezvoltă cu acordul publicului. Prin urmare, publicul ar trebui informat cu privire la strategiile, practicile şi obiectivele companiei. Informarea publicului este o datorie" [6, p.76].

Aceeaşi abordare se regăseşte şi în principiile de activitate ale companiei General Motors. Paul Garrett, promotorul acestor principii, considera că Relațiile Publice bune trebuie să lucreze din interior către exterior. Conducerea trebuia să câştige bunăvoința publicului prin ceea ce face, nu prin vânzarea unei imagini false. Garret insista că era în interesul companiei să plaseze interesul consumatorului în general în orice decizie de funcționare a afacerii [6, p.77].

Cât priveşte modelul politic al Relațiilor Publice, trebuie menționat că dezvoltarea marilor trusturi de la începutul secolului trecut a avut nu doar beneficii economice. Concentrarea economică se asociază şi cu o mare concentrare de autoritate politică, deopotrivă corporativă □i de stat. Această stare de lucruri a condiționat intrarea Rela□iilor Publice în sfera exerci□iului guvernamental, cu atât mai mult cu cât succesul înregistrat în administrarea imaginii şi identității corporațiilor a fost remarcat destul de rapid şi de către politicieni, care n-au întârziat să preia tehnicile şi metodele Relațiilor Publice corporative în activitățile guvernamentale şi în campaniile politice. De exemplu, preşedintele SUA Woodrow Wilson a înființat un Comitet Federal de informare publică pentru a controla opinia publică în timpul primului război mondial; în 1928, democrații, primii au înființat un birou permanent de relații publice; republicanii i-au urmat în 1932; Campaigns Incorporated, a devenit în 1933 primul birou de consultanță politică în relații publice, etc.

Într-o perioadă relativ scurtă, până în anii '20, în Statele Unite se constituie deja o industrie considerabilă de manageri ai opiniei publice, angaja□i, în mare măsură, de către marile corpora□ii pentru a le reprezenta interesele în fa□a unui public, devenit din ce în ce mai educat □i mai activ politic. Capitalismul din secolul XX, men□iona în acest sens Edward Bernays, a adus cu sine sporirea disponibilită□ii publicului, datorată expansiunii alfabetizării □i a formelor democratice de guvernământ, de a crede că este îndreptă□it să î□i spună părerea în privin□a conducerii marilor colective politice, capitaliste sau muncitore□ti [3, p.67].

Astfel, într-un climat politic, caracterizat de extinderea dreptului de vot şi de ținerea sub observație publică a activităților corporatiste □i guvernamentale, politicienii, alături de marele capital american, se lansează în managementul de opinie, în contextul căruia „crearea consensului" devine parte integrantă a pro-

cesului politic, iar Relațiile Publice - activitate esențială în conducerea şi managementul afacerilor politice, interne şi externe.

Din perspectiva politică, Relațiile Publice ca practică socială, sunt grefate pe exerciţiul democraţiei şi reprezintă un instrument de monitorizare a opiniei publice, a modalității în care se exercită controlul asupra guvernării. Formarea opiniei publice în sensul dorit de subiectul politic constituie una dintre sarcinile de bază ale Relaţiilor Publice în spaţiul politic, or, pentru a deţine sau menţine puterea, liderii politici au urmărit întotdeauna să-şi asigure o susţinere din partea opiniei publice. Nu în zadar, concepţiile despre guvernare au determinat marii gânditori să fie foarte atenţi faţă de opinia publică. În context, vom aminti faptul că primul care a dat sensul modern opiniei publice în sfera politicului, fără să o numească astfel, a fost Niccolo Machiavelli. Acesta a văzut în opinia publică, un sprijin pentru guvern. William Temple vorbeşte despre opinie publică, în contextul secolului al XVII-lea, ca despre o sursă a puterii, factor care îi condiționează prestigiul, forța sau credibilitatea, cum am spune astăzi. Opinia, consideră acesta, formează baza şi temeiurile oricărei guvernări. De fapt, se poate considera că orice guvern „se întăreşte sau slăbeşte în măsura în care simpatia de care se bucură în ochii opiniei generale cei care guvernează, creşte sau scade” [7, p.20]. De menţionat şi faptul că mai mulţi gânditori, precum Rousseau, Montesquieu, Locke, Hobbes, Bentham apreciază importanţa semnificativă a opiniei publice care îşi pune amprenta asupra deciziei politice: ea poate să critice, iar puterea nu are mijloace să se sustragă criticii [7, p.20].

În domeniul practicilor politice, susţine Adela Rogojinaru, Relaţiile Publice sunt asociate cu instituţii de comunicare politică, având în centru rezolvarea problemelor publice, de interes cetăţenesc [5, p.98]. În acest sens, Relaţiile Publice sunt definite drept practică socială de comunicare, generată de creşterea controlului public asupra exerciţiului de guvernare. Participarea politică sau participarea publică reprezintă două dimensiuni manifestate în modelele democratice: cetățenia democratică se bazează pe egalitate în fața legii (limitează abuzul de putere al guvernanților); civismul reprezintă exercitarea controlului public asupra deciziilor care privesc libertățile individuale.

În altă ordine de idei, merită atenţie particulară impactul pe care lansarea Relaţiilor Publice a avut-o asupra proceselor politice, în special, asupra capacității cetățenilor de a beneficia de informații obiective despre politică şi de a acționa în mod rațional, în consecință. Acest fapt constituie atât motiv de îngrijorare, dar şi de dezbateri pentru mai mulţi observatori şi analişti. De remarcat, această îngrijorare nu este lipsită de temei, or, din momentul lansării Relațiilor Publice în sfera politică şi până în prezent acestea au servit scopurilor, care au variat de la cele mai nobile până la cele mai reprobabile. Acest fapt a şi determinat caracterul ambiguu şi chiar controversat al interpretării activității de

Relații Publice politice □i încadrarea acestei interpretări într-o logică „pro” sau „contra” referitoare la contribuția Rela□iilor Publice adusă procesului politic □i democrației, în general.

Adep□ii curentului favorabil sau optimist au văzut utilizarea Relațiilor Publice în politică drept un instrument de neînlocuit în opera de promovare a unor principii democratice majore, adjudecând pentru acestea chiar statutul de „garant al democrației”. Printre aceştia se remarcă J.Pimlott, care a susținut (cu referire la cazul american) în deja consacrata lui carte „Public Relations and American democracy” [8] că practica Rela□iilor Publice este esențială pentru funcționarea democrației. Respectiv, Relațiile Publice sunt una dintre metodele prin care societatea se adaptează la schimbări şi rezolvă conflictele dintre atitudini, idei, instituții, persoane opuse [9, p.3]. Aceea□i părere este împărtăşită şi de către al□i exper□i americani, care consideră că Rela□iile Publice au avut întotdeauna şi încă mai au un rol în societățile libere şi în procesul democratic [6, p.55]. Părerile expuse de speciali□ti converg, de fapt, în a afirma că Rela□iile Publice sunt un factor de sprijinire a democrației, asigurând „transparența proceselor, comunicarea corectă şi egală, încrederea reciprocă” [10, p.18-19].

În acelaşi context, Asociația Americană de Rela□ii Publice, într-o declarație oficială din noiembrie 1982, preciza că „relațiile publice, ajută societatea noastră complexă şi pluralistă să funcționeze într-un mod mai eficient, contribuind la înțelegerea reciprocă dintre grupuri şi instituții” [2, p.33]. Unul dintre principiile de conduită în cadrul activității de Rela□ii Publice, elaborat de aceeaşi organizație, caracterizează Rela□iile Publice ca pe o „valvă a democrației”, care oferă mijloace de corelare reciprocă, reducând şansele de apariție a unor acțiuni arbitrare sau coercitive [10, p.39].

Un alt punct de vedere, destul de optimist, în privința contribuției Rela□iilor Publice la procesul democratic, aparține politicianului american Stanley Kelley, care scria cu mai bine de cincizeci de ani urmă că problema Relațiilor Publice în domeniul politic a rezultat dintr-o apropiere a democrației de idealul său [11, p.121]. Din această perspectivă (împărtăşită şi de alți practicieni), dezvoltarea Relațiilor Publice în domeniul politic este o consecință inevitabilă a procesului prin care şi mass-media a devenit mai importantă ca oricând în formularea opiniilor şi în luarea deciziilor în plan politic.

Din altă perspectivă, dar în aceea□i ordine de idei, adep□ii curentului critic sau pesimist referitor la rolul Relațiilor Publice în democrație, ajung la părerea că dezvoltarea Relațiilor Publice politice a semnalat o sinistră corupere a democrației. În acest sens, Camelia Beciu sus□ine că Rela□iilor Publice li se reproşează că dezvoltă comercializarea politicului; că, pe baza unui sistem de seducție sofisticat, publicul este „îndoctrinat” nu cu ideologii, ci cu „imagini” şi „pseudorealități” [12, p.31]. Cu alte cuvinte, prea multă „comunicare” elaborată

scenic şi prea puțină substanță politică, exact în conformitate cu tendin□ele actuale observate de „spectacularizare” a ac□iunii politice prin exploatarea resurselor mediatice [13, p.38].

Se confirmă astfel opinia lui Jürgen Habermas (□i a altor cercetători) despre faptul că dezvoltarea mass-mediei (şi, implicit, a activităților de Relații Publice) a transformat în mod hotărâtor statutul de bază al sferei publice, acela de forum al dezbaterilor raționale, într-o arenă dominată de valorile spectacolului şi a consumului. Stilul unei manifestări politice, modelat şi influențat de Relațiile Publice, a început să fie mai important decât esența politicii. Discursul politic a fost redus la o serie de pseudo-evenimente, fabricate cu scopul de a atrage atenția mass-media şi, în special, a televiziunii, după cum sugerează Daniel Bernstein. Profesioniştii Relațiilor Publice au devenit creatori de imagine, manipulatori şi producători de evenimente, poziționându-se între politicieni şi mass-media şi profitând de relația de interdependență ce există între aceştia [14, p.123].

Cercetătorul englez Nicholas Garnham ajunge la concluzia că dezvoltarea Relațiilor Publice reprezintă un control direct al intereselor private sau de stat asupra fluxului de informații publice, nu în slujba discursului rațional, ci a manipulării [11, p.121]. Din această perspectivă, idealul burghez inițial privind sfera publică a fost deformat datorită comercializării şi trivializării culturii maselor şi a sofisticării crescânde a sferei managementului de opinie. Mai mult, sfera publică este compusă, pe de o parte, din mijloace de informare dominate ideologic de interesele proprii, şi, pe de altă parte, este condusă de operatorii Relațiilor Publice (manifestând interse particulare), fără să ofere în schimb speranțe în vederea consolidării unei democrații autentice.

Efectele contradictorii ale Rela□iilor Publice politice rezidă în faptul că acestea sunt un fenomen care poate să democratizeze, dar şi să confişte acțiunea politică. Totul depinde de cei care le utilizează, de tipul de democrație care se practică în societatea respectivă, precum şi de gradul de democratizare a societă□ii. În măsura în care politicienii au un proiect democratic, mai bine spus, dacă ei valorizează în primul rând valorile democrației înaintea „ofertei politice”, în măsura în care există o mentalitate democratică, Rela□iile Publice nu pot „vasaliza” relația dintre actorul politic şi electorat.

În concluzie, de men□ionat că la începutul secolului al XX-lea, datorită presiunii conjuncturilor sociale, politice, economice, practicile de Rela□ii Publice dezvoltă, pe de o parte, modelul antreprenorial (corporatist), propunându-□i să sus□ină interesele economice private, prin instrumente de promovare □i de cultivare a imaginii unei elite sau „coali□ii dominante” iar, pe de altă parte, acela□i model antreprenorial construie□te Rela□ii Publice pentru magna□i □i pentru pre□edin□i deopotrivă, corporativul şi politicul, devenind domenii indistincte în exercitarea puterii publice. Cert este că aceste modele au contribuit într-o mare măsură la constituirea patului germinativ pentru lansarea

Rela□iilor Publice contemporane, importantă fiind □i frecven□a cu care un tip sau altul de Rela□ii Publice este întâlnit, or aplicarea unuia sau a altuia dintre cele două modele se realizează în func□ie de contextele sociale sau politice specifice unei societă□i sau unui moment istoric determinat.

Bibliografie

1. Theaker A., Yaxley H. The Public Relations Strategic Toolkit: An Essential Guide to Successful Public Relations Practice. - New York: Routledge, 2013.
2. Pricopie R. Rela□iile publice. Evolu□ie □i perspective. – Bucure□ti: Tritonic, 2005.
3. Bernays E. Cristalizarea opiniei publice. – Bucure□ti: Comunicare.ro, 2003.
4. Nistor E. Modelele istorice ale relațiilor publice. // Proceedings of the International Conference „Communication, context, interdisciplinarity”. Vol.II. - Târgu-Mure□: Editura Universită□ii Petru Maior, 2012, pp.73-84.
5. Rogojinaru A. Rela□iile publice. Fundamente interdisciplinare. – Bucure□ti: Tritonic, 2005.
6. Newsom D. Totul despre rela□iile publice. – Ia□i: Polirom, 2003.
7. Dobrescu P., Bărgăoanu A. Mass media □i societatea. – Bucure□ti: Comunicare.ro, 2001.
8. Pimlott J.A.R. Public Relations and American Democracy. - Princeton, NJ: Princeton University Press, 1951.
9. Grunig J.E., Hunt T. Managing Public Relations. – Orlando FL: Harcout Brace Jovanovich College Publishers, 1984.
10. Coman C. Rela□iile publice: principii □i strategii. – Ia□i: Polirom, 2001.
11. Pop D. Introducere în teoria rela□iilor publice. – Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2000.
12. Beciu C. Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală. – Ia□i: Polirom, 2000.
13. Moraru V. Current Political Stratagems: Spectacularisation of Politics. // The Republic of Moldova on the path of transformation: socio-humanistic aspects. - Chi□inău: IIE□P, 2011, pp.38-44.
14. McNair B. Introducere în comunicarea politică. - Ia□i: Editura Polirom, 2007.

Prezentat la redac□ie
la 17 august 2013

Recenzent – ***Ion SANDU***, doctor in istorie, profesor

INTERESE POLITICE □I TRANSFORMĂRI DEMOCRATICE ÎN CONTEXTUL CÂMPULUI POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

In this article are discussed current issues of political interests and democratic transformations in the context of the political field. The author examines key aspects impirice theoretical and political interest in the Republic of Moldova. It demonstrates the complexity of the structure and the stages of this interest, the contradictions of functional and role in the political system of the Republic of Moldova. Special attention is given to the relationship between government and opposition and coalition gunernarii ingredient - EIA-1 and EIA-2

Also, the author examines the process of democratic transformations at this stage, the paradoxes of this process in the Republic of Moldova. It is found that the type of Moldovan democracy has had a limited character, focuses more on procedural factor, the creation and functioning of democratic institutions and less on transforming the mentality and behavior of the political class and the masses.

The novelty of this publication lies mainly in analyzing the mechanism of the link between political, democratic transformation and political field in the Republic of Moldova. The author puts special emphasis on the complexity of the mechanism, the role of the subjective factor in the functioning of this mechanism.

E bine cunoscut faptul manifestării politicii în general □i componentelor acesteia în particular (instituții, organizații, grupuri, interese, scopuri, mijloace, procese, ac□iuni / activită□i, rela□ii idei, tradi□ii, lozinci etc.) prin intermediul unor variabile sociopolitice de timp □i spa□iu, variabile care luate ca un tot alcătuiesc obiectul de stuiu al geocronopoliticii (teoriei spa□iului □i timpului politic), ca ramură distinctă a □tiin□ei politice. De□i este una relativ tînără (în special pentru □ările postcomuniste, aflate în circuitul intens al transformărilor) această ramură □tiin□ifică, prin efortul sus□inut al reprezentan□ilor săi, a reu□it pînă la moment să supună analizei □i să evalueze multiple aspecte ale spa□iului □i timpului politic în diverse interac□iuni cu parametrii geocronometrici de natură economică, socială, culturală □i mixtă. Atare interac□iuni dimensionează politica în timp □i spa□iu ca domeniu-cheie

al vie□ii sociale, domeniu ce determină în mare măsură caracterul □i direc□iile de manifestare a altor domenii.

În sistemul interac□iunilor geocronometrice politico-sociale *largo*, dar □i *stricto sensu* un loc deosebit revine câmpului politic, asociat de noi cu spa□iul politic, câmp cu capacită□i de influen□ă cei permit un rol cheie în sistemul social de câmp. Atare rol rezultă din însă□i însu□irea fizică □i func□ională a câmpului politic, care oferă actorului politic de diferite niveluri condi□ii adecvate pentru a lua □i a realiza decizii, a implementa şi a promova interese, scopuri, voințe, imagini ce vizează viața socială în ansamblu □i elementele sale constitutive în parte, anumite moduri de viață şi activitate, mentalitatea şi comportamentul în societate, gradul de cultură politică etc.

Impunîndu-se drept o paradigmă complexă de factură analitico-socială, teoria câmpului politic concepe indivizii □i grupurile, institu□iile □i organiza□iile ca ac□ionînd într-un anumit „spa□iu vital" în care comportamentul lor este afectat de legăturile obiective între diferite *poziții*, acestea aflate fie în alianță sau cooperare, fie în concurență sau conflict. Astfel, câmpul politic este acel spațiu în care se manifestă anumite for□e sociale, iar odată cu ele □i relațiile obiective între aceste forțe. În această ordine de idei sînt bine venite ra□ionamentele sociologului francez P.Bourdieu vis-a-vis de semnifica□iile câmpului politic. Savantul consideră câmpul politic simultan drept câmp de forțe şi câmp de luptă îndreptat spre schimbarea corelației dintre aceste forțe, fapt ce determină structura câmpului dat în orice moment [1, p.18] □i ce e foarte important, în viziunea noastră, capacitățile lui de funcționare □i influen□ă, însăşi interiorizarea, exteriorizarea şi reproducerea energiei sociale în limitele sale de existen□ă [2, p.70].

□inînd cont de cele men□ionate remarcăm, că a cunoaşte însu□irile actuale ale câmpului politic, caracterul lui de impunere, fie □i în calitate de context (cum se prezintă în titlu publica□iei noastre) pentru manifestarea unor fenomene sau procese politice, dar □i non-politice, înseamnă a elabora, evalua □i adapta la anumite condi□ii unele construc□ii teoretice, paradigme ce reflectă interconexiunea între diferite elemente ale politicii, specificul lor func□ional în sistemul social în general. Cu atît mai mult, că valorificarea ca substan□ă □i structură a acestor construc□ii, paradime (a căror elemente se îmbină prin juxtapunere) □i ajungereă *ipso facto* la unele generalizări □i evaluări pe marginea lor, presupune obligatoriu a le percepe ca fiind bazate pe trecerea de la general la particular, de la simplu la compus □i viceversa □i, desigur, ca fiind localizate în anumite coordonate spațiale (de câmp). Anume în cadrul acestora din urmă are loc menținerea intactă sau modificarea, iar în caz de necesitate, chiar, schimbarea proceselor, evenimentelor politice □i, bineîn□eles, odată cu astfel de alternări evoluiază □i interesele actorilor care

activează în cadrul acestor spații, capacită□ile lor de a ini□ia □i realiza transformări sociale.

Pornind de la realită□ile câmpului politic ca zonă de activitate a diferitor forțe sociale (oficiale şi neoficiale, formale şi informale, conflictuale şi cooperante), o semnifica□ie aparte în acest context revine relației interese politice – transformări democratice. Caracterul de impunere □i realizare a acestei rela□ii, repercusiunile ei valorice, depind în mod evident de capacitățile câmpului politic, de pozi□ia lui fizică şi, în special, de situa□ia lui funcțională, determinată îndeosebi de puterea de afirmare □i manifestare a actorilor de aici. Din acest considerent, paradigma interese politice – transformări democratice, examinată prin prisma câmpului politic, este una complexă □i de importanță majoră atât în aspect teoretic, cât şi practic. Pilonul acestei paradigme este, desigur, actorul (agentul) politic. Acesta poate fi privit, în cazul studiului nostru, în trei ipostaze: de exponent sau purtător al intereselor, inclusiv politice; de ini□iator □i realizator al transformărilor democratice; de reformator □i stabilizator al câmpului politic. Pornind de aici, o impunere eficientă a actorului în cele tre stări ale sale presupune a face fa□ă mai multor cerin□e, în particular, a fi deja afirmat ca participant în lumea politicii, a avea cuno□tin□e □i deprinderi necesare în domeniu, a fi iscusit, abil în luarea deciziilor, a ac□iona hotărît □i la timp în realizarea acestora. Luate ca un tot, aceste trei ipostaze constituie formula principală de manifestare a actorului politic în anumite dimensiuni de câmp social în general □i de câmp politic în particular.

Actualmente, în literatura de specialitate din Republica Moldova, dar □i în cea din alte □ări ale spa□iului ex-socialist □i occidental, nu întîlnim deocamdată o abordare sintetică fundamentală a sintagmei interese politice - transformări democratice - câmp politic. Totu□i, astăzi există unele studii, inclusiv ale autorului publica□iei curente, consacrate unor componente aparte ale acestei triade □i, chiar, a rela□iei interese politice-transformări democratice, însă atare rela□ie nu este supusă în mod special analizei în contextul câmpului politic. Ne referim la unele monografii □i articole publicate în reviste de specialitate din □ară □i de peste hotare [3].

Desigur, insuficien□a cercetărilor de sinteză în domeniul dat □i, respectiv, a unor concluzii solide în vederea ra□ionalizării practicii politice, îndeosebi a celei axate pe procesul decizional, provoacă probleme serioase în dezvoltarea □ării pe calea democra□iei, fapt care, de altfel e condi□ionat nu doar de situa□ia complicată din cadrul □tiin□elor sociale, ci □i de cea din cadrul politicii □tiin□ifice (atitudinii guvernării fa□ă de necesită□ile □tiin□elor respective) la acest capitol. Astfel, pe parcursul celor mai bine de douăzeci de ani de independen□ă a □ării, factorul politic de decizie în cele mai dese cazuri a negligat recomandările □tiin□elor sociale.

Divergen□ele între □tiin□ele sociale □i politică, raportate la situa□ia câmpului □tiin□ei politice din □ară, au condus pînă la urmă la un deficit de concep□ie valoroasă, general recunoscută, a fenomenului transformării democratice, concep□ie care să facă fa□ă mai multor exigen□e: să fie bazată pe o expertiză □tiin□ifică avansată; să fie acceptată □i sus□inută de diversele for□e ale e□ichierului politic în măsura în care interesele lor politice să ajungă la unitate prin diversitate; să fie realizată adecvat în parametrii func□ionali □i de rol ai câmpului politic autohton. Astfel de deficit se regăse□te adesea în perceperea □i interpretarea neadecvată de către unii reprezentan□i ai guvernării □i opozi□iei a complexită□ii de sens a intereselor politice □i transformărilor democratice, a stării conexe a acestora, iar de aici apar paradoxuri în practica lor comportamentală □i relațională privind reglementările sociopolitice actuale, eficientizarea □i consolidarea câmpului politic. Aceasta a □i servit drept mobil de a alege tematica studiului propus □i de a veni cu unele reflec□ii la temă care, bineîn□eles, conform posibilităilor limitate de volum oferite într-o publica□ie gen revistă, nu permit autorului să pretindă la o elucidare deplină a subiectului.

Pentru a efectua o analiză complexă, sistemică a temei respective □i a demonstra legăturile existente între componentele acesteia, este necesară, mai întîi, o succintă examinare a specificită□ii interesului politic □i transformării democratice în condi□iile unui câmp politic în devenire, cum este cel din Republica Moldova. Aceasta ne va permite să delimităm mai strict în cadrul subiectului cercetat nu doar raporturile de tip general-particular, ci □i general-particular-unic, ceea ce e foarte important pentru a percepe la justa valoare procesele □i evenimentele ce se desfă□oară în societatea în schimbare.

Deci, ne întrebăm, ce reprezintă interesul politic în cazul Republicii Moldova, cum el apare □i evoluiază pe parcurs prin intermediul purtătorilor săi principali, ce semnifica□ie are în prezent acest interes în câmpul politic al □ării? □inînd cont de reflec□iile subiective din cadrul con□tiin□ei politice, dar □i con□tiin□ei □tiin□ifico-politice, în condi□iile unei societă□i în tranzi□ie spre democra□ie, cu transformări profunde în toate sferele vie□ii sociale, transformări care astăzi departe nu sînt încă definitivate, răspunsul la această întrebare multiformă nu este □i nu poate fi univoc. Mai mult, o generalizare □i, respectiv, o defini□ie adecvată a interesului politic în asemenea condi□ii e destul de problematică. Cu toate acestea, identificarea unui astfel de interes în astfel de condi□ii e posibilă prin raportarea lui la interesul politic ca model, interes deja afirmat ce se realizează □i se promovează în condi□ii stabile de către purtătorii lui la fel de afirma□i □i stabili, purtători care se bazează pe scopuri bine determinate □i urmăresc rezultate a□teptate, la care aspiră.

În opinia noastră interesul politic, ca fenomen social *sui-generis,* poate fi definit drept *o totalitate de însu□iri obiective □i subiective ale actorilor politici*

□i altor comunită□i sociale legate de factorul necesită□ii, utilită□ii, avantajului, scopului ce influen□ează substan□ial comportamentul □i ac□iunile lor social-semnificative. Din defini□ie deducem, că interesul politic reprezintă o atitudine aleasă a comunită□ilor sociale fa□ă de anumite fenomene, procese, activită□i sociale, atitudine bazată pe pozi□ii, convingeri □i scopuri bine determinate, pe principii ideologice. Adică interesul politic în sens propriu are elemente atît reale, obiective, cît □i ideologice, subiective. El este izvorul con□tientizat al comportamentului politic, motivează □i stimulează actorii la elaborarea scopurilor politice, la ac□iuni □i rela□ii ce vizează atît sfera politică, cît □i alte sfere sociale. Or, principala deosebire a interesului politic de alte interese sociale □ine de orientarea lui manifestă spre rela□iile de putere ce determină întregul organism social, fapt ce denotă în cadrul acestui interes un grad mai înalt de con□tientizare a existen□ei sociale, a necesită□ilor □i avantajelor diferitor comunită□i în structurile politice. În acest context, dacă □inem cont de afirma□ia lui Hegel, că în societate nimic nu se realizează în afara interesului, atunci influen□a interesului politic în sfera politică □i în alte sfere conexe cu politica este evidentă, are capacită□i sporite. Acest interes, prin gradul subiectivită□ii sale cei oferă natură valorică, rol specific în societate, este legat de factorul con□tientizării atitudinii fa□ă de activitatea institu□iilor □i organiza□iilor politice, fa□ă de rela□iile, valorile, normele politice, a căror substan□ă poate fi □i trebuie identificată nu doar din interior, ci □i din raporturile exterioare.

Generalizînd realitățile interesului politic gen moldovenesc şi, respectiv, însu□irile lui obiective □i subiective, observăm anumite deosebiri a acestuia de interesul *sui-generis*, deosebiri ce presupun abateri de sens, structurale, tipologice, stadiale, func□ionale. Totodată, privit la particular acest interes este unul în transformare, cu tendin□e de acumulare treptată a substan□ei valorice, de la simplu la compus, de la imaginar la real, dar care deocamdată nu dispune de premize suficiente (îndeosebi, de baze economice, sociale, culturale mature) pentru a-□i supune într-un mod mai relevant elementele cei lipsesc spre integritate. Astfel de situa□ie bazică a interesului politic, cînd reformele economice, dar □i cele sociale propriu-zise sau aflat în tărăgănare aproape două decenii, a determinat în mare parte evolu□ia lui anevoioasă, bifurcă, chiar confuză, prin imaturitate componen□ială, reculări stadiale □i, respectiv, limitări de con□inut.

Caracterul deficitar al bazelor sociale în sens larg a interesului politic în condi□iile □ării noastre a generat în natura □i func□ionalitatea acestuia deformări ale dihotomiilor stabilită□ii - instabilită□ii, continuită□ii - discontinuită□ii, consisten□ei - inconsisten□ei, ritmicită□ii - aritmiei, ordinii - haosului etc., cu dominări manifeste a componentei a doua asupra celei dintîi. Purtătorii unui astfel de interes, indiferent de pozi□ia pe care ei o de□in –

guvernanţi, opoziţie (parlamentară sau neparlamentară) – au demonstrat pînă acum în relaţiile sociopolitice un mod limitat, simplist, de gîndire dialectică bazat preponderent pe criterii deterministe, care luate şi aplicate izolat de cele interacţioniste, reduc din semnificaţia general-naţională a interesului politic, îl devalorizează ca mobil, ca forţă motrice al progresului social. Atare mod de gîndire a determinat în cei douzeci şi unu de ani de independenţă interesele politice înguste (de partid, de clan) şi comportamentul pe măsură a majorităţii actorilor scenii politice, relaţiile tensionate între partide, lideri, guvernanţi şi opoziţie, şi ce e paradoxal, între însăşi componentele guvernărilor de coaliţie (ADR – anii 1998-2000, AIE-1, AIE-2 – respectiv 2009-pînă în prezent), care prin tendinţele lor de dominare faţă de parteneri în structurile puterii au prejudiciat interesul general naţional al ţării. În acest context, parafrazînd argumentele lui N.Iorga despre partidele politice din România anilor ’20-30 a secolului trecut, partide care în lupta pentru putere puneau „steguleţele de partid în locul Marelui steag al ţării”, putem menţiona că majoritatea partidelor din Republica Moldova, aflate pînă acum la guvernare, au pus sau tind să pună interesul de partid în locul interesului naţional al ţării.

Cunoaşterea la justa valoare a interesului politic, capacităţilor acestuia de a iniţia şi realiza transformări sociale, e posibilă prin a percepe dimensiunile lui structurale. Reeşind din abordările postsistemice şi poststructurale ale procesului politic şi, ce e important, din ajustarea acestor abordări la specificul Republicii Moldova, structura interesului politic de aici poate fi calificată drept un ansamblu de legături instabile, contradictorii între actorii la fel de instabili ai relaţiilor, actori care nu au suficiente capacităţi de a asigura funcţionalitatea permanentă şi integritatea acestui interes. Instabilitatea structurală, în acest sens, este determinată de caracterul interacţiunii între două tipuri de contradicţii relaţionale: înter-actori şi intra-actori, contradicţii ce produc influenţe diferite asupra societăţii în general şi sferelor acesteia în particular.

Contradicţiile inter-actori, la rîndul lor, pot fi antagoniste sau neantagoniste. Cele dintîi se manifestă, de obicei, între forţele de extremă dreapta şi extremă stînga, producînd în cele mai dese cazuri relaţii destructive. La ele pot fi raportate relaţiile între guvernarea liberal-democrată (AIE-1 şi AIE-2), pe de o parte, şi opoziţia comunistă, pe de altă parte. Iar contradicţiile neantagoniste determină relaţiile între actorii de aceiaşi orientare politică. Or, practica sociopolitică a ţării noastre a demonstrat cazuri nu doar particulare, ci şi unice, cînd contradicţiile neantagoniste sau transformat în anumite momene în antagoniste, aducînd cu sine relaţii foarte încordate. Aşa au fost relaţiile între actorii puterii în timpul destrămării ADR-ului, la fel sunt relaţiile între actorii actuali ai puterii, cînd se destramă AIE-2. Atare relaţii bat în interesul comun, îi denaturează structura lui şi în cele din urmă pot să-l distrugă şi să pregătească terenul pentru un alt interes comun, numai că în alt format.

Cît priveşte contradicţiile intra-actori, ce vizează în mod direct structura interesului politic, acestea reflectă discrepanţele dintre elementele mentalităţii actorului (de exemplu, elementul tradiţional, orientat spre păstrarea vechiului, şi elementul inovaţional, legat de acceptarea şi promovarea noului), precum şi dintre mentalitate şi comportament. Astfel de discrepanţe au fost şi continuă să fie prezente la toate tipurile de orientare politică a actorilor din Republica Moldova.

Spre deosebire de ţările dezvoltate cu interese politice structural stabile, a căror elemente obiective şi subiective corelează succesiv, în limite mai mult sau mai puţin raţionale, la diferite niveluri ale procesului politic, în Republica Moldova deja mai bine de douăzeci de ani urmărim o disproporţie vădită între aceste elemente, chiar o criză (involuţie) structurală (aprofundarea ei poate duce la de-structurare) a intereselor în cauză. Astfel, ceea ce numim status al actorului, adică poziţia lui socială (element obiectiv), nu este suficient conştientizată de către acesta în limitele necesarului, utilului, avantajului public, în limitele normelor politice şi morale general acceptate în lumea politicii. Mai mult, subiectivitatea interesului actorului politic din societatea noastră adesea reflectă o conştientizare arbitrară, deplasată de la firesc a statusului, a necesităţii şi avantajului, conştientizare alimentată de tendinţe de a încălca aceste norme, de a combina într-un mod bizar scopuri nobile, democratice, ale reformării cu metode şi mijloace autoritare ce devalorizează aceste scopuri. De exemplu, scopul fundamental al actualei guvernări (AIE-2) ce ţine de eurointegrare şi consolidarea valorilor democratice în ţară a fost şi este în permanenţă supus pericolului din interiorul alianţei, supus ambiţiilor nesănătoase a unor lideri de a obţine avantaje la guvernare în raport cu partenerii.

Paradoxurile structurale ale interesului politic, legate în special de discordanţele între obiectivitatea şi subiectivitatea acestuia, se regăsesc în etapele pe care el le parcurge: apariţie, constituire, funcţionare, realizare, instituţionalizare, transformare. Aceste etape, în special cea a funcţionării, dar şi realizării şi instituţionalizării interesului, la fel sunt pătrunse de crize, disfuncţii şi, chiar, de involuţie stadială, fapt ce poate conduce la de-etapizarea lui. Astfel poate fi calificată decizia premierului moldovean, preşedintelui Partidului Liberal-Democrat din Moldova V.Filat de ieşire a fracţiunii PLDM din alianţă şi de iniţiere a unui proces de renegociere a unui nou acord pentru păstrarea alianţei. Adică interesul politic comun al AIE-2 a fost într-un fel încălcat (cauzele adevărate au motive înguste) şi readus de către fracţiunea PLDM la punctul iniţial. Deci, fenomenul de-structurării şi fenomenul de-etapizării interesului politic în cadrul alianţei au mers şi merg mînă în mînă. Ambele se află într-o legătură directă, completîndu-se reciproc.

Următoarea componentă a studiului de faţă - fenomenul transformării democratice are valenţe la fel de complexe şi contradictorii precum fenomenul interesului politic. Actualmente, în spaţiul postcomunist, ceea ce se consideră drept transformări democratice *largo sensu* (adică, democratizarea întregului organism social) şi *stricto sensu* (democratizarea vieţii politice, a procesului politic, crearea şi funcţionarea instituţiilor democratice etc), se deosebeşte mult de la ţară la ţară sau de la un grup de ţări la alt grup. Astfel, în ţările Europei Centrale şi de Est, precum Cehia, Polonia, Ungaria, Slovacia, Slovenia, ţările Baltice, parţial România, Bulgaria obiectivele democratizării şi, respectiv, transformările democratice au fost deja realizate, fapt ce le- a deschis acestora calea consolidării democratice pe care ele luate în parte o realizează în mod diferit. Alte ţări, cum ar fi Republica Moldova, Georgia, Ucraina, au înregistrat careva progrese în procesul democratizării, dar odată cu ele s-au împotmolit într-o tranziţie paralizantă cu transformări în tărăgănare şi cu perspective modeste de a consolida elementul democratic. Cît priveşte Rusia, Azerbaidjan, Armenia aici procesul de liberalizare şi democratizare este unul foarte limitat de puternice tendinţe autoritare. Iar în Belarus şi în majoritatea ţărilor asiatice membre ale CSI transformările democratice nici nu au demarat, ele aflîndu-se într-un sistem de dictatură cu element totalitar, autoritar, naţionalist.

Comun pentru absoluta majoritate a statelor postcomuniste care au îmbrăţişat calea democratizării este faptul, că elitele de aici chiar de la bun început au recunoscut drept oportună alegerea democratică a cursului de dezvoltare a noilor state, declarîndu-şi permanent ataşamentul lor constant la acest curs. Cu unele abateri, solidare faţă de acest curs în Republica Moldova au fost atît elitele guvernante, cît şi cele de opoziţie. Ele erau convise, că pentru a realiza obiectivele democratizării în ţara noastră sunt condiţii şi posibilităţi reale, ceea ce necesita nu doar conştientizarea, ci şi valorificarea lor.

Procesele şi evenimentele politice, dar şi cele sociale în sens larg, ce sau desfăşurat pînă acum în ţara noastră, au demonstrat rupturi serioase între declaraţii şi fapte la capitolul democratizării. E drept, că sau creat instituţii demoratice (Parlament, Preşedinţie, Curtea Constituţională), sistem constituţional democratic, se desfăşoară alegeri democratice în bază de pluripartidism, mass media este relativ liberă, cetăţenilor li se oferă drepturi şi libertăţi, ne bucurăm de un anumit grad de publicitate, transparenţă, adică există anumiţi indici după care factorul intern şi extern socoate Republica Moldova o ţară democratică. Or aceşti indici ai democratizării, fiind în mare măsură de natură procedurală, nu au fost urmaţi de măsuri consecvente care să asigure o democratizare reală a ţării, adică în societate s-a creat un vacum între perceperea democraţiei procedurale şi democraţiei reale, între declararea

drepturilor omului şi asigurarea lor. Astfel, a apărut un paradox: avem democraţie dar fără democraţi. Sau mai bine spus avem cvazi-democraţie, fiindcă procesul democratizării s-a axat preponderent pe edificarea aspectului structural, formal al democraţiei, fără ca el să se extindă din plin în perimetru de însuşire şi valorificare coerentă a democraţiei ca conţinut, a democraţiei ca pluralism de interese şi opinii, a democraţiei în plan mental, comportamental, acţional, comunicaţional, relaţional.

Din cele relatate reese că democratizarea ca proces nu a prins rădăcini suficiente în mentalitatea, comportamentul şi relaţiile clasei politice, dar şi a maselor, din Republica Moldova, fapt consemnat de către autor şi în alte publicaţii [4]. Mai mult, elementul democratic la nivel mental, comportamental şi relaţional se află sub o presiune puternică a elementului autoritar şi, chiar, totalitar, ceea ce ne demonstrează cu lux de amănunte comportamentul şi relaţiile actuale din cadrul Legislativului. Acesta, impunîndu-se în condiţiile ţării noastre drept o instituţie democratică nouă ca formă, este prin relaţiile dintre guvernanţi şi opoziţie, dar şi dintre componentele AIE-2 (dintre fracţiunile şi liderii PLDM - PD, PLDM – PL) concomitent instituţia în care se reproduc elemente de conţinut vechi – obiceiuri, reguli, mecanisme, atitudini autoritare, ceea ce corespunde pe deplin concepţiei lui A. de Tocqueville despre democraţie.

Depăşirea elementului vechi autoritar în instituţiile democratice noi, dar şi în societate în general, în conştiinţa de masă, este o problemă pe cît de importantă pe atît de complicată, a cărei soluţionare e posibilă nu prin elaborarea şi adoptarea de decizii sau întroducerea de reguli speciale de comportament. Sunt necesare eforturi susţinute atît ale clasei politice, cît şi ale celor conduşi întru *formarea etosului democratic* în societate, adică formarea acelui ansamblu de trăsături, însuşiri specifice la nivel de mentalitate şi comportament care să acopere în limitele moralităţii necesităţile şi interesele tuturor categoriilor sociale şi socio-demografice. Aceasta, desigur, necesită timp şi, totodată, capacităţi ale societăţii politice şi societăţii civile de a colabora întru elaborarea şi implementarea de programe social-democratice, care să fie conforme intereselor majorităţii populaţiei, să fie percepute şi susţinute de păturile mijlocii (ca sursă de bază în edificarea şi funcţionarea societăţii democratice), de diferitele categorii de vîrstă, inclusiv şi îndeosebi de tînăra generaţie. O importanţă deosebită în acest sens o are sistemul educaţional, chemat să educe în mod democratic tineretul, să contribuie la autoeducarea democratică a populaţiei, pentru ca în ultima instanţă realizarea puterii în societate să se efectueze nu doar din numele maselor, ci şi cu participarea nemijlocită, activă a lor.

O altă problemă serioasă în calea transformărilor democratice din Republicii Moldova ţine de deficitul de sincronizare a următoarelor procese: democra-

tizarea orînduirii de stat, structurii de stat □i dezvoltarea autoconducerii locale; crearea statului-na□iune □i elaborarea □i implementarea politicii na□ional-etnice; formarea valorilor libertă□ii, suveranită□ii cetă□eanului □i societă□ii civile; dezvoltarea concep□iei despre normele echită□ii, dreptă□ii, autonomiei personalită□ii. Atare sincronizare nu s-a reu□it din mai multe motive:

- nu a fost o percepere adecvată a fiecărui proces în parte, a substan□ei □i semnifica□iei lui valorice;
- nu a existat o voin□ă politică de a □ine cont de specificul acestor procese □i, respectiv, de complexitatea sarcinilor de realizare a lor;
- nu au fost în câmpul politic for□e capabile să pună în concordan□ă aceste procese, adică să le coreleze □i să le îmbine prin juxtapunere;
- nu s-a reu□it de a schimba în mod radical rela□ia tradi□ională dintre societate □i putere, popor □i putere, rela□ie care astăzi mai persistă, avînd rădăcinile sale paternaliste încă din regimul vechi.

Astfel, transformările democratice de natură procedurală, luate aparte în raport cu democratizarea reală, propriu-zisă, încă nu asigură o democra□ie autentică. De exemplu, acelea□i alegeri libere în Republica Moldova, privite ca factor în sine, astăzi pe departe nu oferă autenticitate nivelului de democratism din □ară. O mare parte a popula□iei încă mai percepe misiunea reprezentan□ilor ale□i la fel ca în trecut, văzînd în ei o nouă elită a puterii venită în locul precedentei, pentru a a□teapta de la ea aceea□i atitudine paternalistă fa□ă de omul de rînd.

Desigur, pe parcursul a mai bine de douăzeci de ani ai □ării noastre s-a constituit deja o clasă politică care a manifestat capacită□i de concepere □i reglementare a procesului de trecere de la regimul totalitar sovietic la regimul democratic. Au fost puse, fie □i insuficient, bazele acestuia. Însă, lupta pentru putere între reprezentan□ii aceste-i clase adesea se desfă□oară cu încălcarea normelor democratice, a regulilor de joc. Totodată, majoritatea din ei, dar □i a masei în general, mult timp au fost într-un fel robi ai procesului democratizării, asociind în mod paradoxal succesul acestuia doar cu căderea regimului comunist. Adică, pentru o bună parte a timpului rezervat transformărilor sociale, *anticomunismul* devine un remediu al democratizării (departe de a fi eficient), care mai mult sau mai pu□in a unit pe această undă segmente active ale societă□ii. Acestea credeau (iar unele mai cred □i astăzi), că anume lupta împotriva comunismului este cea mai potrivită cale de a ajunge la democra□ie □i a beneficia de valorile ei.

Astfel de orientare în con□tiin□a politică elitară □i în cea de masă a fost □i rămîne una cu rezultate nea□teptate (în special, în 2001, cînd Partidul Comuni□tilor, în pofida poten□ialului anticomunist acumulat în societate în primul deceniu de tranzi□ie, a venit la putere), chiar, diametral opuse (din 2009 pînă în prezent, cînd la putere se află AIE, care prin ciocnirile sale interne nu

este în stare să ducă la bun sfîr□it reformele democratice) a□teptărilor. Realită□ile atestă, că tendin□ele anticomuniste nu au condus □i nu pot conduce la transformări democratice civilizate, bine con□tientizate ca proces, ritm, stadie □i rezultat. Dimpotrivă, aceste tendin□e au dezorientat popula□ia de la cursul propriu-zis al reformelor, au redus din activismul creator al masei, din capacită□ile ei de transformare, canalizîndu-i crezul □i speran□a mai mult spre ajutorul din exterior, spre valorile democratice occidentale, însă □i acestea percepute cu multe abateri de la specificul de ajustare a lor la condi□iile locale ale □ării.

Evaluarea intereselor politice □i transformărilor democratice, prin prisma specificului Republicii Moldova, necesită a fi completată cu o analiză a punctelor de tangen□ă a acestor variabile, adecvate anumitor limite de câmp politic. Admitem că caracterul legăturii între ele este determinat de capacită□ile func□ionale ale fiecărei variabile în parte, de influen□a directă a uneia asupra alteia desfă□urată în cadrul câmpului politic. Or, raportul interese politice – transformări democratice depinde □i de alte influen□e - indirecte, intermediare, influen□e produse din partea rela□iilor, valorilor politice care la fel sunt pozi□ionate în acest câmp. Luate împreună influen□ele directe □i indirecte asupra caracterului corelativ al intereselor □i transformărilor respective, privite prin prisma impunerii lor în câmpul politic din Republica Moldova, prin prisma abordărilor interac□ionistă □i contextuală, ne permit să elucidăm unele particularită□i ale problemei ce ne preocupă.

Unu. Însăşi mecanismul de legătură între interesele politice □i transformările democratice în societatea noastră de tip tranzitoriu este unul deficitar la capitolul stabilitate democratică. Adică, elementele acestuia, întruchipate în modurile, mijloacele, metodele unilaterale, chiar arbitrare, preponderent autoritare de organizare □i activitate politică, economică, socială etc., alcătuiesc un sistem democratic (cu vestigii autoritar-totalitare) defectuos, o ma□inărie mai mult autoritară de manifestare a intereselor politice, fapt ce determină în fond caracterul la fel de autoritar al legăturii acestora cu transformările în sens larg din societate, dar □i parametrii unei democratizări limitate sau denaturate ca con□inut în contextul câmpului politic. Atare sistem, ma□inărie au fost plămădite pe parcursul celor douăzeci □i unu de ani de independență a statului Republica Moldova atît de for□ele de guvernămînt, cît □i de cele de opozi□ie. Ambele utilizează în activitate □i în rela□ii metode autoritare, cu decor democratic, de comunicare □i comportament, metode îndreptate spre satisfacerea unor scopuri ca □i cum nobile, or mai degrabă a unor interese înguste, ceea ce compromite interesul na□ional al □ării, dar □i procesul democratizării □i, respectiv, ideea democra□iei, democratismului la care am aspirat.

Doi. Un caracter paradoxal specific îl are relaţia interese politice-transformări democratice în perioada guvernării comuniste. Anume atunci, în anii 2001-2009 a fost acumulată o experienţă bogată de combinare paradoxală a democraticului cu autoritarul. Metodele autoritare folosite la maximum în cadrul PCRM erau extinse pe larg şi în maşinăria guvernamentală (însă aici învelite ciudat în straie democratice), în relaţiile cu opoziţia democratică de atunci. În cei opt ani de guvernare acest partid îşi realiza interesele sale în detrimentul intereselor general-naţionale, aducînd ţara la degradare civică, spirituală, încălcînd grosolan drepturile şi libertăţile omului, privînd opoziţia, mass media de dreptul de aşi exercita atribuţiile. Mai mult, mecanismul de legătură a intereselor politice a acestei guvernări cu procesul transformării democratice din ţară era unul manipulator, bine pus la punct, orientat spre manipularea maselor, pentru a se bucura de susţinerea acestora şi, respectiv, pentru a-şi menţine puterea în continuare.

În această ordine de idei alegerile parlamentare din 2001 şi 2005 au demonstrat din plin capacităţile manipulatorii ale Partidului Comuniştilor, care prin acţiunile sale a reuşit să domine segmentul majoritar al masei şi să vină la putere de două ori la rînd. Acel mecanism manipulatoriu de activitate i-a permis acestui partid să-şi completeze efectivul din contul unei părţi active a tineretului (în majoritatea ei bine pregătită profesional, combativă în discuţii) şi, chiar, să capete susţinerea, fie deschisă sau latentă, a unor organizaţii neguvernamentale, unor reprezentanţi din lumea artelor, ştiinţei, mass media. Desigur, această completare şi întinerire relativă a rîndurilor de partid, dar şi susţinere neoficială din afara partidului erau determinate nu atît de credinţa şi ataşamentul indivizilor respectivi faţă de ideea comunistă cît de motivele lor de a-şi face carieră sau de a obţine avantaje financiare, materiale, decoraţii de stat etc.

Trei. Mecanismul autoritar al guvernării comuniste de promovare a intereselor sale politice şi de deformare a procesului democratic a funcţionat şi s-a consolidat pe parcursul anilor 2001-2008 nu doar graţie capacităţilor acestei guvernări de a manipula populaţia, ci şi slăbiciunii opoziţiei democratice. Aceasta, fiind în mare parte una dezbinată, manifesta pînă la urmă tot interese înguste. Realităţile au demonstrat incapacitatea ei de a influenţa în mod activ guvernarea şi de a contribui la careva progrese în prosperarea ţării. Poate că unicul rol al opoziţiei de atunci ţine de participarea ei, după alegerile parlamentare din 2005, împreună cu guvernarea comunistă, la alegerea dlui V.Voronin în calitate de şef al statului (înaitîndui acestuia un număr semnificativ de revendicări întru democratizarea ţării şi demonstrînd voinţă de a nu admite o criză politică în ţară), precum şi de iniţierea consensului la care ea a ajuns cu aceeaşi guvernare privitor la subiectul integrării europene şi la cel al soluţionării conflictului transnistrean. Or, după aceste evenimente

funcţionalitatea opoziţiei democratice a fost una mai mult decît modestă, fără a cere în mod hotărît de la guvernare actualizarea consensului respectiv, a revendicărilor înaintate anterior. Mai mult decît atît, o parte a opoziţiei parlamentare (fracţiunea PPCD) s-a compromis ca forţă democratică, mergînd în activitatea sa mînă în mînă cu guvernarea comunistă la luarea unor decizii departe de a fi democratice.

Patru. Mecanismul conexiunii intereselor politice şi transformărilor democratice a devenit paradoxal, defectuos şi în condiţiile guvernării liberal-democrate. AIE-1 şi AIE-2 au fost dominate din interior de interese specifice de partid, interese lipsite de element al consensului ce se impuneau pe prim plan în raport cu interesul naţional al ţării. Aceste alianţe guvernamentale au repetat în mare măsură greşelile comise de Alianţa pentru Democraţie şi Reforme (ADR) în anii 1998-1999, compromiţînd în felul lor ideea democraţiei, iar odată cu ea şi ideea integrării europene. Aşa cum la sfîrşitul anilor '90 componentele ADR foloseau metode şi mijloace generatoare de neînţelegeri şi conflicte vis-a-vis de repartizarea funcţiilor în actul guvernării, la fel forţele din AIE-1 şi AIE-2 manifestau în permanenţă interese strict axate pe împărţirea posturilor, tensionînd astfel relaţiile între ele, ce s-au soldat pînă la urmă cu disfuncţii şi dezintegrări.

Or, metodele şi mijloacele de natură autoritară folosite în relaţiile din cadrul AIE-1 şi AIE-2 au avut şi un anumit specific, determinat atît de factori interni ai formaţiunii, cît şi externi, legaţi în special de impactul opoziţiei comuniste, societăţii civile. Ambii factori s-au aflat într-o legătură strînsă, condiţionînd paradoxurile transformărilor democratice în ţară.

Principalul factor intern ţine de concurenţa dură neoficială, deseori latentă, transformată în ură, între două personalităţi ale Alianţei – premierul V.Filat şi prim vice-speakerul V.Plahotniuc. Ciocnirile lor la nivel de oligarhi ai ţării au dus la dominarea de interese oligarghice şi în cadrul Alianţei şi, respectiv, la permanentizarea conflictelor de aici.

Un alt factor intern, care rezultă din cel dintîi, constă în tendinţa permanentă a componentei majoritare a Alianţei – fracţiunii PLDM – de a domina partenerii şi a le impune acestora, prin şantaj, regulile sale de joc, fapt dovedit, cum s-a menţionat deja, de ieşirea acestei fracţiuni la 13 februarie 2013 din Acordul Alianţei şi de revendicarea renegocierii unui alt acord lansată partenerilor. Prin modalitatea de a sensibiliza partenerii actul denunţării Acordului de către fracţiunea majoritară poate fi calificat mai degrabă drept o tentativă de ai face pe ei să suporte un consens, însă unul silit, neacceptat de alte componente ale Alianţei.

Totodată, tensionarea relaţiilor prin metode de şantaj în cadrul Alianţei s-a dovedit a fi manifestă şi din partea fracţiunii PDM. Aceasta a avut loc în special în perioada formării AIE-2 cînd fracţiunea în cauză tărăgăna în mod

evident, prin negocieri cu opozi□ia comunistă, constituirea alian□ei. Era în fond un motiv de a ob□ine pozi□ii privilegiate în cadrul AIE-2, ceea ce a provocat nemul□umiri nu doar a partenerilor, ci □i a unui segment considerabil din societatea civilă. Sau răspunsul univoc al frac□iunii PDM la cerin□a frac□iunii PLDM de renegociere a Acordului a fost unul care la fel o punea în gardă pe aceasta din urmă. Adică varianta demisiei premierului Filat, urmată de demisia spaekerului M.Lupu, □i preluarea de la zero a negocierilor privind formarea AIE-3, propusă de către PDM, era considerată de PLDM ca act de □antaj.

Cît prive□te influen□a opozi□iei comuniste asupra mecanismului de func□ionare a Alian□ei la capitolul interese politice - transformări democratice, aici pot fi eviden□iate cîteva momente, în viziunea noastră, mai relevante:

- Pierderea de către Partidul Comuniştilor a alegerilor parlamentare anticipate din iulie 2009 (determinată îndeosebi de evenimentele din 7 aprilie 2009) □i venirea la putere a for□elor liberal-democrate, institu□ionalizate ca entitate de guvernămînt în Alian□a pentru Integrare Europeană, a generat o fază anevoioasă de confruntări specifice neîntîlnite pînă atunci, ca amploare □i tensiune, în câmpul politic al Republicii Moldova. În acest sens, toate ini□iativele □i activită□ile Alianței de a guverna □ara erau în permanen□ă blocate de opozi□ia comunistă, care nu recunoaştea nici într-un fel înfrângerea sa la alegeri, statutul său de opoziție. Negînd complet Alianța ca coali□ie de guvernămînt, opozi□ia a încercat în repetate rînduri să o destrămare prin convorbiri separate cu fiecare reprezentanță în parte a partidelor puterii în vederea constituirii unei noi alianțe, de stânga-centru, împreună cu Partidul Democrat. Prin astfel de impunere fracțiunea comunistă efectua un presing permanent asupra guvernării, o critică destructivă a oricăror măsuri ale acesteia, pentru a le denatura în fața opiniei publice.

- Influen□a opoziției comuniste asupra Alian□ei □i subminarea raportului între interesele acesteia □i procesul reformării democratice a țării a fost legată □i de punerea în joc pentru un timp îndelungat a problemei alegerii şefului statului, considerată drept una principială în evoluția statului şi societății. Opoziția comunistă chiar din start s-a pronunțat împotriva alegerii candidaturii AIE, domnului M.Lupu, la funcția de preşedinte al țării, motivînd că el nu face fa□ă cerin□elor. Astfel, ea a boicotat atât primul, cât şi al doilea tur al alegerilor, desfăşurate respectiv la 10 noiembrie şi 7 decembrie 2009. Conform declara□iilor aduse atunci din partea opozi□ei, unica şansă şi posibilitate de a ocoli alegerile anticipate era alegerea la acest post a candidaturii Z.Grecianîi din partea fracțiunii majoritare din Parlament. Astfel, opozia a preferat tactica șantajului în relațiile cu Alianța, tactica aprofundării crizei în care se afla țara, tactica alimentării unor interese axate strict pe revitalizarea metodelor autoritar-comuniste de influență. Însăşi tendințele opoziției comuniste de a obține

avantaje maxime pentru sine nu se însrieau în pretinsele lor relații de natură demoratică cu guvernarea, fiindcă majoritatea membrilor fracțiunii comuniste (inclusiv cei tineri) erau şi sunt şi acum dominați de mentalitatea autoritară, de atitudini şi comportamente la fel de autoritare în cadrul şedinţelor parlamentare, în dezbateri la emisiuni televizate, radiofonice, în presa scrisă. Democratice la ei rămîn doar declarațiile, fiindcă manifestările lor anti-guvernare din cadrul unor mitinguri, demonstraţii adesea depăşesc limitele legalităţii, fiind însoţite de chemări ale liderilor comunişti la nesupunere faţă de autorităţi, chiar la acţiuni revoluţionare.

- Impactul opoziţiei comuniste asupra factorului de interes din cadrul AIE-2 şi, respectiv, asupra relaţiilor politice de aici a devenit deosebit de puternic la sfîrşitul anului 2012 - prima decadă a anului 2013, perioadă marcată de evenimente de mare rezonanţă în lumea politică şi în societate în general (incidentul din pădurea domnească, demisia Procurorului general V.Zubco şi a vice-speakerului V.Plahotniuc, depistarea încălcărilor financiare la Banca de Economii a Moldovei (BEM) şi informarea opiniei publice, intentarea dosarelor unor miniştri bănuiti de corupţie, arestarea de către Centrul Naţional Anticorupţie (CNA) a şefului Inspectoratului Fiscal Principal de Stat al Republicii Moldova, d-lui N.Vicol, interceptarea convorbirilor telefonice ale acestuia cu premierul V.Filat, etc.), care au provocat un conflict nemaiîntîlnit pînă atunci între componentele Alianţei. Desigur, de aceste evenimente, de acest conflict a profitat din plin opoziţia comunistă. În primul rînd, ea a iniţiat şi dominat comisiile de cercetare a incidentului din pădurea domnească şi a fărădelegilor de la BEM. În al doilea rînd, opoziţia a manifestat o capacitate şi o iscusinţă rar întîlnită pînă acum în câmpul politic al ţării de a ciocni între ele interesele specifice ale componentelor Alianţei, de a spori din interior dispreţul, resentimentul reciproc al acestora. În al treilea rînd, poate că cel mai mult opoziţia tindea să submineze cauza comună, interesul comun al Alianţei – definitivarea reformelor democratice în ţară, realizarea deplină a obiectivelor acesteia de asociere politică şi integrare economică la Uniunea Europeană, iar de aici să compromită Alianţa ca guvernare de coaliţie şi să conducă ţara spre alegeri anticipate.

Cu acest scop, opoziţia comunistă a participat activ în cadrul Legislativului la votarea de decizii favorabile unei fracţiuni în detrimentul altei fracţiuni din Alianţă, menţinînd în aşa fel spiritul de ură între ele. De aşa natură a fost mai întîi situaţia cînd opoziţia susţinea plenar fracţiunea PLDM în raport cu celelalte, apoi pe cea a PD-ului împotriva PLDM-ului. Atare jocuri politice, ciocniri de interese înguste ale actorilor din Alianţă s-au soldat în ultima instanţă cu destrămarea acesteia. Efortul decisiv al opoziţiei în acest sens s-a regăsit în iniţierea Moţiunii de Cenzură guvernului Filat şi, respectiv, în demiterea lui, fapt ce s-a produs în 5 martie curent cu 54 de voturi

ale fracţiunii PCRM, PD, PS şi a unor deputaţi neafiliaţi. Astfel, opoziţia comunistă, graţie presiunilor sale permanente asupra guvernanţilor liberal-democraţi, capacităţilor sale de manipulare la nivelul cel mai înalt, a reuşit să alimenteze AIE-2 cu un spirit conflictual de dezintegrare, cu substanţă dezintegrativă la capitolul interese politice-transformări democratice. Or, aceste capacităţi şi-au demonstrat eficienţa pro-PCRM nu fără implicarea elementului controversat, debusolat al Alianţei.

Cinci. Paradoxurile relaţiei interese politice-transformări democratice vizează în mod direct contextul lor de manifestare – câmpul politic al Republicii Moldova. Situaţia acestuia rămîne a fi direct proporţională instabilităţii intereselor politice, abaterilor ce au loc în calea reformării democratice. Astfel, câmpul politic al ţării, privit prin prisma dimensiunilor sale fizice (materială, teritorială) şi funcţionale (de influenţă statală, de partid, liderială, civilă) este unul ciopîrţit chiar de la începuturi şi continuă a fi astfel până în prezent, unul divizat ca urmare a incapacității guvernanților, opoziţiei, societăţii civile de a promova o politică clară, consecventă şi eficientă față de manifestările separatismului din raioanele de est ale țării.

Lipsa de integritate teritorială a ţării, determinată în fond de interesele geopolitice ale Rusiei, ce au dat naştere acum mai bine de douăzeci de ani enclavei r. m. n., cu atribute statale de facto, bine consolidate, dar nerecunoscute pe plan internațional de iure, este factorul cheie al slăbiciunii câmpului nostru politic. Dezbinarea fizică a acestuia subminează şi funcţionalitatea lui, capacităţile de manifestare a actorilor politici de la Chişinău în ţară în general şi în raioanele de est în particular.

Totuşi, luat ca factor obiectiv ce există real deja două decenii, deficitul de integritate teritorială a ţării noastre nu este unul de natură decisivă pentru destinul ei actual. Fiindcă acest deficit, depăşirea lui, depinde astăzi nu atît de obiectivitatea interesului naţional al ţării (acesta nu dispune deocamdată de baze socioeconomice suficiente, de o idee naţională adecvată cerinţelor actuale unei ţări polietnice) sau de obiectivitatea intereselor politice specifice a celor ce guvernează şi a opoziţiei, cît de subiectivitatea actorilor-purtători ai intereselor în cauză, de gradul lor de conştientizare a raportului între interesele personale (fie oligarhice) sau de partid, pe de o parte, şi interesul naţional în devenire, pe de altă parte. Altfel spus, acea structură paradoxală a intereselor politice (şi a interesului naţional în ansamblu), cu elementele lor obiective şi subiective lipsite de concordanţă, despre care s-a menţionat anterior, îşi lasă amprenta nu doar asupra transformărilor democratice, ci şi asupra câmpului în care acestea se desfăşoară. Adică, conflictul structural al intereselor se regăseşte în ultima instanţă în conflictul structural al câmpului politic, fapt dovedit în permanenţă în cei douăzeci şi unu de ani ai ţării noastre de

practica tuturor guvernărilor □i opozi□iilor care sau perindat. Nici una din ele n-a fost în stare să asigure o stabilitate de câmp.

Dacă în □ările cu democrație consolidată actorii-purtători de interese se impun drept forțe aflate preponderent într-o interacțiune şi interdependență firească pentru binele şi progresul întregului câmp sociopolitic, pentru depăşirea situațiilor acute de criză şi conflict social şi, respectiv, pentru stabilizarea socio-economică şi politică a societății, atunci în țările de tipul Moldovei diferitele interese politice de partid deseori se exclud reciproc în promovarea cursului politic de reformare a societății, ceea ce subminează capacitățile câmpului politic. Acolo unde interesele asigură stabilitatea socială □i politică în societate, dimensiunea funcțională a câmpului politic de obicei coincide cu cea fizică, geografică a statului, fapt confirmat de absoluta majoritate a statelor democratic avansate. Aici chiar şi în condițiile grele ale factorului geografic, teritorial interesele puterii dispun de influență, capacități, resurse ce compensează lipsurile de natură fizică ale câmpului politic. Aceasta se datorează în mare măsură intereselor opoziției politice care, din punct de vedere structural □i func□ional contribuie la menținerea gradului de stabilitate a partidului de guvernământ, la dinamizarea dezvoltării țării.

Cît prive□te impactul intereselor politice asupra structurii câmpului politic al Republicii Moldova, considerăm că el aduce serioase prejudicii în evolu□ia acestuia. Prin controversele lor permanente la nivel de subiectivitate, interesele politice de aici men□in la fel de permanentă discordan□a între dimensiunea func□ională □i cea fizică a câmpului, ceea ce generează paradoxuri frecvente la capitolul acțiune şi influență a puterii şi opoziției pe teritoriul țării, îndeosebi în raioanele din stânga Nistrului. În acestea din urmă actorii politici ai Chi□inăului aproape că nu se bucură de sus□inere. Majoritatea populației din regiunea transnistreană, chiar şi din satele subordonate ordinii de drept a Republicii Moldova, nu manifestă încredere față de conducerea şi opoziția de la Chi□inău, fiindcă văd în ele forțe cu interese oligarhice □i cu tendin□e de dominare în câmpul politic, for□e care n-au demonstrat pînă acum capacită□i de soluționare a conflictului transnistrean.

Apar unele conflicte de interese □i în câmpul politic al Gagauziei, al municipiului Băl□i, conflicte legate în special de rela□iile între organele centrale □i locale de putere sau între partidele puterii □i opozi□iei. Asemenea conflicte aici vizează □i alte câmpuri: economice, sociale, educa□ionale, culturale etc.

Interesele politice la nivel de putere şi opoziție influen□ează câmpul politic în func□ie de resursele (capitalurile) ce le revin purtătorilor săi în câmpurile economice, sociale, culturale, informaționale, ştiințifice etc. În acest context P.Bourdieu sublinia, că diferite tipuri de capital reprezintă în felul lor puterea asupra anumitui câmp, puterea asupra mijloacelor de producere, asupra mecanismelor de stabilire a unor categorii de bunuri, asupra veniturilor.

Capitalurile de ordin economic, social, cultural, simbolic (numit de obicei prestigiu, reputație) determină poziția agentului în spațiul social şi respectiv întruchipează puterea lui în orice câmp (inclusiv politic - V.S.), şansele de câştig în acest câmp [1, p.56-57]. Aceste tipuri de capital, reflectînd pozițiile agentului în diferite câmpuri privind împărțirea puterii cu alți agenți, sînt percepute şi recunoscute ca legitime. Pornind de aici, câmpul politic poate fi considerat drept un spațiu multidimensional de poziții ale agenților ce depind de un sistem complex de coordonate a căror importanță ține de caracterul corelării lor. În acest spațiu, menționează P.Bourdieu, agenții se împart după două criterii: a) conform volumului general de capitaluri de care ei dispun; b) conform îmbinării acestor capitaluri şi, respectiv, greutății specifice a diferitor tipuri de capital [1, p.58].

Dacă raportăm aceste ra□ionamente bourdiene la interesele politice □i câmpul politic în transformare, gen moldovenesc, obsevăm că capacitățile de capital a diferitor actori politici, la fel cum □i abilită□ile lor de îmbinare a acestor capitaluri, sînt diferite, fapt ce determină şi interese diferite vis-a-vis de maturitatea □i funcționalitatea câmpului lor politic de manifestare. E drept că aceste raporturi între capitaluri, interese □i câmpuri nu trebuie interpretate în mod simplist, adică privite doar prin dimensiuni de liniaritate, ele sînt de obicei de natură ne-liniară, au un caracter complex, contradictoriu □i nu întotdeauna se completează în mod firesc. Despre aceasta ne vorbesc interesele, comportamentul □i rela□iile unor actori din cadrul AIE-2. De exemplu, rela□iile între V.Filat □i V.Plahotniuc în câmpul politic al Alian□ei erau determinate de interesele lor oligarhice, de volumul de capitaluri acumulate. Un volum mai mare de capitaluri a unuia (V.Plahotniuc) trezea în permanen□ă nemul□umire □i chiar ură din partea celuilalt (V.Filat), ceea ce viza □i subiectivitatea interesului oligarhic a fiecăruia în parte □i, respectiv, rolul lui în câmpul politic. Or, capacită□ile □i abilită□ile mai înalte ale celui de a-l doilea de a îmbina mai reu□it capitalurile sale i-a permis să limiteze oarecum autoritatea □i influen□a în Legislativ a celui dintîi, adică să contribuie la demisia d-lui V.Plahotniuc din func□ia de prim vice-speaker al Parlamentului. Totu□i, nu peste mult timp răspunsul a fost pe măsură, în demiterea guvernului Filat □i-a manifestat atitudine, de rînd cu al□i actori, □i deputatul oligarh V.Plahotniuc. Totodată, nu e întîmplător faptul, că cei mai mul□i mini□tri implica□i în corup□ie se consideră a fi din partea PLDM.

Astfel, ciocnirile de interese □i de capitaluri determină în mare parte locul □i rolul actorilor în câmpul politic, capacită□ile lor de a transforma □i moderniza câmpul în cauză. La rîndul său câmpul politic, acumulând necesarul de substan□ă valorică şi consolidându-şi parametrii funcționali sub influența câmpurilor non-politice, îşi extinde aria de manifestare şi influență asupra acestora, de includere în specificul lor. Atare includere depinde de caracterul

intereselor politice □i poate avea două semnifica□ii: de îmbinare şi conlucrare sau de dictat între politic □i non-politic. Primul tip de raporturi între câmpul politic şi alte câmpuri sociale este, de obicei, generatoar de relații □i transformări democratice, fapt urmărit în statele care deja au realizat obiectivele tranziției spre democrație. Cît priveşte statele cu interese □i abateri frecvente spre autoritarism la capitolul transformări democratice, cu tendințe de dictat a câmpului politic şi, respectiv, de diminuare a autonomiei altor câmpuri sociale, a specificului lor valoric, aici se produce politizarea acestora [4, p.293]. În astfel de condiții influența câmpului politic asupra câmpurilor non-politice le face pe acestea din urmă să devină cvazicâmpuri economice, sociale, culturale, educa□ionale, etc., în care este denaturat însăşi raportul dintre cerere şi ofertă, dintre interese □i valori, interese □i transformări, ceea ce se observă în special în condițiile Republicii Moldova. Pentru a optimiza rela□ia între câmpul politic □i câmpurile non-politice este necesară valorizarea intereselor politice, acumularea adecvată □i punerea în uz de către acestea a elementului democratic, într-un cuvînt este necesară adaptarea acestor interese la fenomenul democratismului.

Bibliografie

1. Бурдье П. Социология политики. - Москва, 1993.
2. Saca V. Semnifica□iile câmpului politic în condi□iile transformărilor democratice. Dimensiuni ale puterii □i opozi□iei. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (XLYIII). - Chi□inău: CEP USM, 2010.
3. Saca V. Interese politice □i rela□ii politice: dimensiuni tranzitorii. – Chi□inău: CE USM, 2001;
4. Saca V. Fenomenul transformări democratice între mentalitate □i comportament (cazul Republicii Moldova). // □tiin□a politică în Republica Moldova: realizări □i perspective. Sec□ia □tiin□e politice. Vol.II. - Chi□inău: CEP USM, 2011.
5. Saca V. Particularită□i de câmp social-politic ale tranzi□iei postcomuniste. // Filosofie. □tiin□ă. Politică: realizări, implementări, perspective. Materialele Conferin□ei Interna□ionale 28-29 noiembrie 2002 (coord. V.□apoc). – Chi□inău, 2003.
6. Сака В. Особенности политических интересов в современном молдавском обществе. // MOLDOSCOPIE (Probleme de amaliză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003;
7. Cola□chi A. Criza politică □i consolidarea democra□iei în Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (LII). - Chi□inău: CEP USM, 2011;

8. Saca V., Efremov V. Dimensiuni generale □i particulare ale transformărilor democratice din Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.1 (LYI). - Chi□inău: CEP USM, 2012.

Prezentat la redacție
la 10 martie 2013

Recenzent – ***Ion SANDU***, doctor in istorie, profesor

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CĂUTAREA UNUI MODEL DEMOCRATIC DE ORGANIZARE POLITICĂ A SOCIETĂ□II

Alexandru SOLCAN
Republica Moldova, Chi□inău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Rela□ii Interna□ionale □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra □tiin□e Politice
Doctor în □tiin□e istorice, conferen□iar

Le système électoral actuel de la République de Moldova, basé sur la formule électorale absolument proportionnelle nécéssite un changement reconnu tant par les représentants de la classe politique que par des spécialistes. Ce système absolument proportionnel a déjà joué son rôle en créant le cadre nécessaire pour l'affirmation de multipartitisme politique. Ce model proportionnel étant absolu a mis en évidence plusieurs lacunes. Une initiative législative soutenant l'introduction d'un système integral d'élections pat le vote uninominal provoque des discussions dans le Parlement.

Dans les conditions actuelles de Moldova ce projet souffre de plusieurs deficiences, il conserve la culture parochiale des citoyens; ce qui permet d'imposer des pratiques oligarchiques; génèrent une stratification politique exagérée du forum législatif du pays, d'ici l'inéficicacité du gouvernement.

Une variante plus adéquate pour la République de Moldavie peut être une variante intermédiaire - le système mixte, qui essaye de combiner dans des différentes formes le vote majoritaire et la représentation proportionnelle.

De la transparence et la correction de l'adaptation d'un nouveau système électoral dépendra la légitimité du pouvoir politique et la détermination de la démocratie en République de Moldova.

Producem mai multă politică decât putem consuma! Este o parafrazare din Winston Churchill cu referinţă la istorie şi la Balcani, dar perfect valabilă pentru Republica Moldova, mai ales, din 2009 încoace. Criza politică prelungită generată de nealegerea Pre□edintelui, care au provocat scrutinele parlamentare anticipate din 29 iulie 2009 □i 28 noiembrie 2012, a readus pe agenda publică modificarea Constitu□iei □i a sistemului electoral.

Abordate în ansamblu, preconizatele schimbări, pot avea un impact direct asupra proceselor social-politice cât □i a sistemului politic, în general. Reforma electorală, de□i apare drept una dintre soluțiile fezabile pentru responsabilizarea clasei politice şi consolidarea majorității necesare guvernării, în realitate, este vorba despre elaborarea unui nou model democratic de organizare politică a societă□ii. ”Sistemele democratice, indiferent de structura lor, sunt în mare parte produsele sistemului electoral pe care îl folosesc” [1,

p.118]. Votul, mai corect construc□ia lui legală, ”amenajarea practică a scrutinului □i efectele produse de către op□iunile cetă□enilor” constituie un element esen□ial al organizării □i func□ionării unei democra□ii [2, p.18].

De men□ionat că, pe parcursul scurtei sale istorii care abia depă□e□te două decenii Republica Moldova s-a confruntat cu veritabile crize de autoritate atât la nivelul instituțiilor politice, cât şi a partidelor. Unele din ele purtând un caracter obiectiv □i inerente perioadei de tranzi□ie la un regim democratic, altele generate de factori de ordin subiectiv. Ca regulă, însă, dezbaterile marcate de preocuparea pentru identificarea cauzelor, depă□irea consecin□elor □i prevenirea crizelor sfâr□eau în practică, prin schimbarea formei de guvernământ □i unele ajustări la codul electoral, folosite de cele mai multe ori în calitate de resurse administrative. Astfel, după cum men□ionează unii autori în Republica Moldova ”doar timp de zece ani au fost instaurate regimurile: preziden□ial (3 septembrie 1990 – 28 iulie 1994), semipreziden□ial - semiparlamentar (29 iulie 1994 – 4 iulie 2000), parlamentar (5 iulie 2000)” [3, p.79]. Astfel, tema reformei politice a captat periodic atenția opiniei publice. De fiecare dată, însă, discu□ia era marcată de o doză consistentă de manipulare sus□inută prin mijloacele aflate la îndemâna for□elor politice aflate la putere.

În modul cel mai direct legată de problema organizării politice este cea a sistemului electoral. Necăutând la faptul că, după cum men□ionam mai sus, în Republica Moldova s-au perindat mai multe forme de guvernământ formula electorală rămâne de mult timp neschimbată. De□i, sistemul electoral proporțional absolut cu liste de candidați închise introdus în 1993, nu a fost o alegere foarte bună generând mai multe efectule negative, a rămas, practic, intact timp de două decenii.

Pe lângă multitudinea de chestiuni importante pe care le condi□ionează sistemul electoral, de primă importan□ă este func□ia de legitimare a puterii politice. Conform modului legal-ra□ional de domina□ie formalizat de Max Weber, înscrierea în lege înseamnă nu doar legalitate, ci □i legitimare □i legitimitate [4, p.26]. În esen□ă, răspunzând la întrebarea ”Cum alegem?” (în sens de mecanism), de fapt abordăm o problemă politică primordială: ”Pe cine alegem?”. De aici □i practica celor angaja□i în modificarea sistemelor electorale, care î□i îndreaptă suspicios privirea către modelele externe, cu mare greutate acceptă sfaturile exper□ilor □i sfâr□esc, ca regulă, prin adoptarea modelului perceput de ei ca fiind în avantajul lor imediat [5, p.63]. Republica Moldova nu este o excep□ie.

Prezintă interes o ini□iativa legislativă lansată □i care □ine de modificarea sistemului electoral, iar prin urmare, □i de modalitatea de accedere □i exercitare a puterii politice. La sfâr□itul lunii februarie 2012, pe fundalul perpetuării crizei politice legate de (ne)alegerea Pre□edintelui, prim-vicepreşedintele Parlamentului, Vladimir Plahotniuc înaintează un proiect de

lege prin care pledează pentru ”introducerea unui sistem integral de alegeri prin vot uninominal nu a unui parțial, sau mixt, cum propun alte for□e politice” [6]. Comisia de la Veneția recomandă ca modificarea sistemului electoral să fie efectuată cu cel puțin 6 luni înainte de alegeri. În acest context este bine că inițiativa prim-vicepreşedintelui Parlamentului de modificare a sistemului electoral a venit la o distanta de 2 ani şi ceva de următoarele alegeri, timp în care societatea civilă, partidele politice şi cetățenii urmau să o discute şi să o înțeleagă.

Ținem să amintim, că într-o interpretare succintă sistemul electoral nu constituie altceva decât „un mecanism pentru transformarea voturilor în demnități publice” [7, p.232]. Parametrii principali ai sistemului electoral sunt: formula electorală, mărimea circumscripției electorale, structura votului, pragul electoral, mărimea instituției eligibile. Aceste variabile pot fi de diferite tipuri şi lua forme diferite, dar şi îmbinate în mod diferit, produc o diversitate extrem de mare a sistemelor electorale.

De□i, după cum afirmă G.Sartori, ”importan□a sistemelor electorale a fost multă vreme subevaluată” [5, p.61], toată literatura de specialitate este unanimă: problemele ce □in de modificarea sistemului electoral nu trebuie tratate cu u□urin□ă. Pe termen lung, ”odată instalate, sistemele electorale devin ”factori cauzali” care produc, la rândul lor consecin□e proprii” [5, p.62]. Printre acestea poate fi men□ionat, în primul rând, impactul formulei electorale asupra sistemului de partide din societate, care, la rândul său, prin trăsăturile □i particularită□ile sale determină natura sistemului politic existent, gradul lui de democratizare. Pe lângă faptul că, după cum afirma M.Duverger mai bine de jumătate de secol în urmă, pot condi□iona numărul de partide, sistemele electorale influen□ează □i activitatea propriu-zisă a partidelor politice. Prin limitarea sferei campaniei electorale □i a strategiilor de campanie, sistemele electorale descriu formarea politicilor de partid □i influen□ează op□iunea multor partide □i candida□i, în trei dimensiuni: alegătorii specifici, comportamente specifice ale alegătorilor □i forme eficiente de influen□ă [8, p.166].

O condi□iile importantă este ca deciziile ce □ine de adoptarea unui nou sistem electoral să fie adoptată în baza unui cât mai larg consens, deoarece marchează dezvoltarea societă□ii pe o perioadă îndelungată. Încercările de-a argumenta modificarea sistemului electoral prin defavorizarea opozi□iei sau unui anumit partid politic sunt contraproductive □i descalificante, reprezentând, totodată, o mostră cum cei care proiectează sistemele electorale încearcă să adopte sistemul perceput de ei în avantajul imediat.

Se men□ionează, □i de bună seamă, că nu există sisteme electorale bune sau proaste ci adecvate sau mai pu□in adecvate unei societă□i. Cu unele excep□ii valabile pentru democra□iile consacrate (ex. Marea Britanie □i SUA)

mai putem adăuga ca nu există sisteme electorale ve□nice. Impulsionat de optimismul său în legătură cu revolu□iile din Fran□a □i America, Thomas Jefferson, unul dintre "părin□ii fondatori" ai Statelor Unite, afirma că ar fi de dorit ca fiecare genera□ie să aibă revolu□ia ei. Pornind de la spiritul acestei afirma□ii, un recunoscut teoretician în ale democra□iei, R.Dahl este de părere că ”n-ar fi o idee rea ca într-o □ară democratică să se convoace la fiecare douăzeci de ani o reuniune de speciali□ti în domeniul constitu□ional, lideri politici □i cetă□eni instrui□i, pentru a evalua constitu□ia statului nu numai din perspectiva experien□ei proprii, ci □i din aceea a cuno□tin□elor în continuă cre□tere dobândite în urma experien□elor celorlalte □ări democratice” [9, p.135].

Prin urmare, pentru evitarea angajării în crearea unor „forme fără fond” nu trebuie neglijat cadrul general în care se încearcă plasarea unei schimbări. Deacea o teză cunoscută care se con□ine în teoria politică (care o desprindem din literatura de specialitate) este aceea că ”sistemele electorale nu se pot construi din proprie voin□ă □i nu se pot schimba la discre□ie”. Elementul principal de la care se va porni □i factorul care determină func□ionalitatea □i gradul de adecvare a un sistem electoral este cultura politică. Dacă aplicăm clasificarea elaborată de G.Almond □i S.Verba, atunci în cultura politică a cetă□enilor Republicii Moldova prevalează componenta parohială □i dependentă. Este cunoscut, însă, faptul că o democra□ie func□ională are la bază, în primul rând, o cultură politică participativă. Concluzia generală exprimată de mediul academic cu referin□ă la problema dată este că ”mecanismul culturii politice a societății în transformare, inclusiv moldoveneşti, trebuie supus în întregime exigențelor democratizării, curățat de excesivitate, de partenalism, catastrofism, intoleranță, fragmentarism” [10, p.61].

Cel mai des, în literatura de specialitate, se invocă, rolul determinant al culturii politice în derularea proceselor □i func□ionarea institu□iilor, totodată este de men□ionat □i caracterul activ al sistemelor electorale în formarea atitudinilor □i comportamentelor politice ale cetă□enilor. A□a dar, pe lângă impactul direct asupra sistemelor de partide din societate, sistemul electoral, în deosebi, prin formula sa electorală poate influen□a, pe termen lung, trăsăturile culturii politice a cetă□enilor. Un sistem electoral bazat, în exclusivitate, pe scrutin majoritar în două tururi aplicat în circumscrip□ii uninominale în realitate vine să perpetueze caracterul preponderent parohial al culturii politice a popula□iei. Interesul local va prevala asupra celui na□ional. Cetă□eanul va fi men□inut în mreaja instinctelor paternaliste, iar aceasta face imposibilă depă□irea condi□iei de sclav □i con□tientizarea libertă□ii, care după cum neo sugerează diferi□i filosofii de la Spinoza încoace, nu este altceva decât o ”necesitate în□eleasă”.

Actualul sistem electoral din Republica Moldova, bazat pe formula electorală propor□ională absolută necesită schimbare, fapt recunoscut atât de marea majoritate a reprezentan□ilor clasei politice, cât □i de unii speciali□ti în domeniile socio-umane. Model care avantajează partidele politice, sistemul propor□ional absolut □i-a jucat rolul său, creând cadrul necesar pentru afirmarea multipartitismului politic. Realită□ile din Republica Moldova vin să confirme teză conform căreia ”cu cât este mai pur sistemul electoral propor□ional, cu atât tinde să producă mai multe partide”, iar ”fragmentarea politică ce rezultă subminează guvernabilitatea” [8, p.27].

La capitolul ”numărul de partide” Republica Moldova depă□e□te a□a democra□ii avansate cum sunt Germania, Fran□a □i Marea Britanie, unde numărul forma□iunilor politice variază în jurul cifrei 20 pe când în Republica Moldova numărul lor ajunge la 36 [11]. Este greu de indicat numărul optimal de partide care ar asigura func□ionalitatea unui sistem politic democratic. Totodată, am putea vorbi de o masă critică, în cazul nostru un număr critic, care odată depă□ită devine contraproductivă. Partidele se transformă dint-o institu□ie de promovare a intereselor social-politice sunt utilizate de către unii tot mai des în tehnologiile electorale pe rol de căpu□e, pseudopartide sau drept o formă camuflată de business, pentru al□ii. Astfel încât din numărul partidelor înregistrate mai pu□in de jumătate joacă un rol activ în cadrul sistemului politic a □ării.

Absolutizarea modelului propor□ional a scos în eviden□ă de-a lungul timpului mai multe lacune. Într-un studiu realizat de ADEPT încă în 2001, I.Bo□an identifica mai multe handicapuri ale sistemului electoral existent în Republica Moldova din 1993. În primul rând, toate partidele, cu mici excepții, care au ieşit învingătoare şi au participat la guvernare, ulterior au degradat lamentabil, una din cauzele principale fiind legată de modul de selectare şi promovare a candidaților. Listele închise de partid, formate de către lideri, după criterii nu tocmai bine definite, şi aplicate nu tocmai transparent, continuă să fie principalii factori care duc la scandaluri chiar în plină campanie electorală, iar ulterior şi la scindarea partidelor. În al doilea rând, este deja un loc comun să constați ruptura dintre candidații “aleşi cu hurta” şi electorat. În al treilea rând, în cei zece ani de pluripartitism nu există nici un exemplu de schimbare statutară a liderilor partidelor, schimbare care ar fi avut vreun efect benefic asupra dezvoltării partidelor. Aceasta este o dovadă că actualul sistem electoral alimentează aşa numitul “sindrom al părinților fondatori” [12].

Perioada care a trecut a confirmat juste□ea acestor constatări □i perpetuarea problemelor existente. Parlamentarii ale□ii în cadrul acestui tip de scrutin, pe liste de partid închise, mai sunt numi□i ”caii lui Caligula”, dacă e să utilizăm calificativul atribuit de către G.Sartori, Împăratul roman Caligula □i-a numit calul senator, iar ”în politica electorală expresia ”calul lui Caligula”

înseamnă că orice ”nimeni” (până □i un cal) poate fi ales” [5, p.50]. Nu trebuie să generalizăm. În rândul ale□ilor sunt persoane demne □i competente, dar modalitatea de accedere în parlament în mod obiectiv îi face dependen□i de liderii de partid, iar de aici □i comportamentul respectiv - de docilitate □i supu□enie liderului sau, ca excep□ie, devenită de la un timp la noi regulă, părăsirea rândurilor partidului sau a frac□iunii asumându-□i mai multe riscuri.

Proiectul de modificare propus – cu scrutinul majoritar în două tururi □i votul în circumscrip□ii uninominale – deşi porneşte, judecând după declara□iile autorilor, cu cele mai bune inten□ii, constituie, din păcate, o altă extremă. Cu toate că, formula majoritară are unele avantaje: simplitate, legătură direct ales-alegător, con□ine, însă, mai multe dezavantaje.

La modul practic, □inând cont de realită□ile Republicii Moldova, aceasta ar însemna împăr□irea □ării în 101 circumscrip□ii uninominale, adică mai pu□in de 26 mii votan□i fiecare (la ultimele alegeri locale în listele electorale au fost înscri□i cca 2,6 mln. alegători). Pentru a fi ales din primul tur sunt suficiente numai 13 mii de voturi, iar în turul doi chiar □i mai pu□ine - o majoritate simplă.

Pe fundalul a□teptărilor paternaliste ale popula□iei □i a unei culturi politice cu trăsăturile men□ionate mi sus ar permite accederea în Parlament a unor persoane ”dubioase”. Modelul propus creează premize pentru aprofundarea oligarhizării clasei politice prin macaronizarea (oferirea pachetelor cu produse alimentare în schimbul voturilor) procesului electoral. Aceasta face posibil, ca a□a numi□i, oligarhi □i proteja□ii lor fără mari eforturi să acceadă în forul legislativ al □ării, utilizând în acest scop resursele financiare □i mentalitatea paternalistă a majorită□ii alegătorilor pe fundalul unei culturi politice cu trăsături preponderent parohiale □i dependente. Iar de aici □i pericolul alunecării spre o plutocra□ie ca formă de guvernare a societă□i.

Prin urmare, proiectul cu votul uninominal în condi□iile Republica Moldova de astăzi suferă, cel pu□in, de trei caren□e grave:

1. Conservă cultura politică parohială a cetă□enilor, prin promovarea politicilor centrate pe localism □i servirea ”circumscrip□iei”.
2. Permite impunerea practicilor oligarhice.
3. Fragmentarea politică exagerată a forului legislativ a tării, iar de aici □i ineficien□a guvernării.

Trebuie să recunoa□tem, că modelul majoritar este considerat de speciali□ti drept unul care asigură o guvernare eficientă în detrimentul reprezentativită□ii. De men□ionat, însă, că în aceste cazuri, se are în vedere, sistemul majoritar cu un singur tur, adică majoritatea relativă. Formula dată are un impact asupra numărului de partide, favorizând marile partide □i generând sisteme cu două sau trei partide □i, ca regulă, guverne monocolore.

Adecvată realită□ilor Republicii Moldova poate fi o variantă intermediară - sistemul mixt, care încercă să combine în forme diferite atât votul majoritar cât şi reprezentarea proporțională. În principiu, acest sistem presupune alegerea unei parți a deputaților în circumscrip□ii uninominale cu vot majoritar, iar a celeilalte păr□i – în circumscrip□ii plurinominale cu aplicarea unei metode propor□ionale. Fiecare alegător are la dispoziție 2 voturi – unul pentru un candidat individual din circumscripția uninominală, iar celălalt pentru lista de partid.

Un sistem propor□ional cu liste de partid deschise, prin care cetă□enii să aleagă 51 de deputa□i pe de o parte ar păstra partidele drept un actor principal al procesului politic menit să realizeze legătura dintre politic □i societate. Condi□ia listelor deschise unde alegătorul unui partid ar decide locul pe listă al candida□ilor propu□i va spori calitatea □i competen□a celor ale□i, precum □i gradul de eficien□ă □i de mobilitate a partidelor în calitatea lor de sisteme deschise. În cazul sistemelor proporționale, pentru a mări gradul de implicare a alegătorului şi respectiv pentru a reprezenta mai exact voința lui, se practică votul preferențial opțional sau obligatoriu. Astfel, alegătorul poate opera schimbări în ordinea candidaților prezentați de partid pe liste. Votând partidul alegătorul are şi opțiunea de a nominaliza un anumit candidat din listă, iar mandatele de pe listă se atribuie în dependență de câte nominalizări au candidații. Prin urmare se aplică ordinea dorită de alegător şi nu ordinea pe care o doreşte partidul. Acest mecanism este practicat în mod covârşitor în țările UE (Ex.: Austria, Belgia, Cehia, Cipru, Danemarca, Letonia, Olanda, Slovacia, Suedia, Estonia, Finlanda, Grecia, Polonia, Slovenia, Luxemburg)

Al□i 50 de deputa□i urmează să fie ale□i în circumscrip□ii uninominale cu vot majoritar în două tururi. Mărimea circumscrip□ia electorale în compara□ie cu un sistem majoritar absolut va cre□te dublu □i va număra circa 52 mii de alegători. Pentru a trece din primul tur un candidat va avea nevoie de peste 26 mii de voturi. În aceste condi□ii, accederea în Parlament, în exclusivitate, cu ajutorul resurselor financiare va constitui, mai degrabă, o excep□ie decât o normă.

Mai mult ca atât, candida□ii din circumscrip□iile uninominale, în marea lor parte, după cum ne-o demonstrează □i practica interna□ională, vor prefera suportul partidelor politice, solicitând nominalizarea □i sus□inerea de către acestea, prin tot ce înseamnă ”promovare electorală”. Totodată, candida□ii ale□i, chiar cu sus□inerea partidelor, vor dispune de un grad mai mare de independen□ă □i autonomie în adoptarea deciziilor. Din aceasta vor avea de câ□tigat atât cetă□enii cât □i regimul democratic, în general, prin afirmarea partidelor politice în calitatea lor definitorie de sisteme politice deschise. Acesta ar produce o reală reconfigurare a întreg spa□iului public de la noi □i ar crea premize pentru formarea unei culturi politice participative.

Foarte apreciat este sistemul electoral german, numit şi al buletinului dublu. În esenţă, această variantă se caracterizează prin faptul că alegătorii dispun de două voturi, unul într-un scrutin majoritar într-un singur tur, celălalt într-un scrutin proporţional. În primul caz, alegătorul votează un candidat, iar în al doilea o listă de partide, rezultând două categorii de mandate: alese în fiecare circumscripţie şi alese pe listele naţionale ale fiecărui partid. Decisive sunt rezultatele obţinute în scrutinul proporţional, acestea funcţionând ca etalon al reprezentării în fiecare circumscripţie. Avantajele sistemelor electorale mixte: având două buletine de vot, cetăţenii îşi pot opta pe două planuri: la nivelul circumscripţiei electorale şi la nivel naţional; fiind două buletine de vot, este mai uşor pentru partidele minoritare să obţină reprezentarea în Parlament.

Printre dezavantajele sistemelor electorale mixte se men□ionează faptul că este un sistem relativ complex, care poate crea confuzie în rândul electoratului. Acest impediment, însă, poate fi depă□it prin conjugarea eforturilor în promovarea unor campanii de informare □i ”iluminare” politică a cetă□enilor.

Prezintă interes □i alte modele. Cum ar fi, de exemplu, sistemul propor□ional cu mai multe circumscrip□ii plurinominale, de exemplu 10, în baza listelor deschise.

Merită a fi discutate □i alte aspecte ce □in alegeri □i sistemul electoral cum ar fi: optimizarea numărului de deputa□i în forul legislativ superior al □ării, oportunitatea votului obligatoriu, coborârea vârstei de vot dacă nu la 16, atunci la 17 ani, □inând cont de ritmului accelerat de dezvoltare □i socializare a tineretului, generat în mare parte de accesul la noile media de informare precum □i de tendin□ele unor state cu democra□ie avansată (Austria, Germania, Elve□ia).

Adoptarea unui sistem electoral adecvat va determina în mare parte, după cum menţionam, calitatea regimului democratic pe care îl vom edifica în perioada imediat următoare. Formula electorală votată va fi hârtia de turnesol, atât pentru liderii partidelor parlamentare, cât □i pentru deputa□i, care va marca gradul de depă□ire a condiţiei de politician □i de însu□ire a calită□ii de om politic. De transparenţa şi corectitudinea adoptării deciziilor va depinde legitimitatea guvernării şi stabilizarea democraţiei în Republica Moldova.

Bibliografie

1. Baradat L.P. Ideologiile politice: origini □i impact. - Ia□i: Polirom, 2012.
2. Preda C. Românii ferici□i. Vot □i putere de la 1831 până în prezent. – Ia□i: Polirom, 2011.
3. Solomon C. Managementul politic în Republica Moldova: aspecte teoretico-practice. // □tiin□a politică în Republica Moldova: realizări □i perspective. Sec□ia □tiin□e Politice. Materialele conferin□ei □tiin□ifice

Interna□ionale, Chi□inău, 15-16 octombrie 2010. Volumul II. - Chi□inău, 2011.
4. Commaille J. (coord.), □.a. Jurdicizarea politicului. – Ia□i: Institutul European, 2012.
5. Sartori G. Ingineria constitu□ională comparată. – Ia□i: Institutul European, 2008.
6. Plahotniuc vrea vot uninominal. http://unimedia.info/stiri/plahotniuc-vrea-vot-uninominal-44833.html, 25 februarie 2012.
7. Fisichella D. □tiin□a politică: probleme, concepte, teorii. – Ia□i: Polirom, 2007.
8. Cum se consolidează democra□ia / Diamond L., □.a. (ed.) - Ia□i: Polirom, 2004.
9. Dahl R.A. Despre democrație. – Iaşi: Institutul European, 2003.
10. Saca V. Cultura politică în condițiile transformărilor actuale: cazul Republicii Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.2 (XXV). – Chişinău: USM, 2004.
11. http://www.e-democracy.md/parties/ accesat pe 15 ianuarie 2013.
12. Bo□an I. Un nou sistem electoral pentru Moldova! http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/20011026/.

Prezentat la redacție
la 6 martie 2013

Recenzent – ***Dinu ILASCIUC***, doctor în istorie, conferențiar

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

COLABORAREA INTERNAȚIONALĂ A SERVICIILOR SPECIALE ÎN COMBATEREA TERORISMULUI: EVOLUȚIA FENOMENULUI ŞI CONCEPTULUI

Tatiana BUSUNCIAN
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctorandă, Magistru în Jurnalism şi ştiințe ale Comunicării

This article clearly emphasizes the need to apply modern methods of knowledge and information management, as well as to treat the development using open systems. Redefining the domain of information through Intelligence services concept from the perspective of identification of a new evolution model, comes to express a dynamic and systemic vision of it, in accordance with the evolution and development of the new scientific theories, restructuring the Intelligence services processes through the prism of the systemically modified social networks theories, by inevitable interaction with the informational technologies.

Intelligence services, regardless of the term we use to name them, "special service", "secret service", "information and security service" have always provoked a certain mystery, due to the discretion and complete secrecy they imply.

Pornim de la premisa că serviciile speciale ca fenomen există de milenii, dar ca domeniu de cercetare, de numai câteva decenii. Evoluția şi dezvoltarea societății umane, a noilor teorii ştiințifice şi a tehnologiei informației au dus la modificări importante, transformări controlate şi adaptative asupra domeniului serviciilor speciale, mai ales asupra proceselor şi sistemelor acestora. Aceste evoluții au determinat şi determină în continuare reaşezări obligatorii în procesele de exploatare a informațiilor din surse deschise şi închise, astfel încât creşterea volumelor informaționale din surse deschise, dar, mai ales creşterea ponderii acestora în procesele de intelligence, până la procente neverosimile acum câțiva ani, au determinat centrele de cunoaştere statale ori corporatiste, care au anticipat valențele utilizării cunoaşterii ca pe un avantaj competitiv, să întreprindă măsuri extinse şi eficiente cu scopul reconceptualizării modului de abordare a activităților serviciilor speciale, prin prisma a noi modele sistemice [23, p.1-24].

În ultimii ani, aplicarea metodelor moderne de management al informației şi cunoaşterii, abordarea dezvoltării prin utilizarea sistemelor deschise au devenit factori determinanți ai competitivității oricărei entități organizaționale. În plan global s-a produs o mutație dinspre zona geopolitică spre cea geoeconomică, abilitatea statului constând acum în gestionarea cunoaşterii la nivel strategic pentru consolidarea sectorului administrației publice, al economiei, al educației, al cercetării şi al bunăstării sociale [23, p.1-24].

Căutările şi eforturile cercetătorilor presupun, la momentul actual, o îmbinare a eforturilor de cunoaştere şi exploatare a informațiilor prin proiectarea şi administrarea unor capabilități compuse din rețele de cercetare şi dezvoltare, educare şi inovare, conectate prin cadre parteneriale la nivel național şi global, pe spațiul informațional, reprezentat de sursele deschise.

În acest context, ar fi necesară redefinirea domeniului informațiilor prin intermediul conceptului de *servicii speciale* sau *Intelligence* din perspectiva identificării unui model evolutiv, care să exprime o viziune dinamică şi sistemică a acestuia. Prin urmare, această redefinire s-ar produce în concordanță cu evoluția şi dezvoltarea noilor teorii ştiințifice, restructurând procesele serviciilor speciale prin prisma teoriilor rețelelor sociale modificate sistemic prin interacțiunea inevitabilă cu tehnologiile informaționale.

Deşi în lumea modernă nevoia de a cunoaşte, de a avea informații a devenit un element primordial pentru dobândirea supremației la nivelul entităților statale sau nonstatale, actuala „societate informațională” nu a reuşit o definire exactă tocmai a acestei activități de colaborare internațională a serviciilor speciale, care se fundamentează pe *informație* [4, p.44].

Astfel, în contextul complexității deosebite a pericolelor la adresa intereselor naționale, realizarea unei colaborări a serviciilor speciale este un deziderat al oricărei societăți moderne, responsabile pentru destinele sale. În acest sens, *serviciile speciale* sau *Intelligence*, termenul nou folosit în mediile academice de peste hotare, oferă demersului respectiv o contribuție notabilă. Cu scopul de a înțelege limetele şi aspectele pozitive a modalității de funcționare a serviciilor speciale, vom începe cu definirea acestora.

Serviciile speciale sau Intelligence, în opinia cercetătorului P.Zeman [36], sunt organe speciale de stat, scopul, efortul şi misiunea primară a cărora este de a proteja statul şi societatea, asigurând la timp informația obiectivă şi calitativă privind securitatea reprezentanților aleşi ai statului sau organelor administrative ale statului. Toate serviciile speciale au la dispoziția lor unități operaționale, tehnice, analitice şi de suport, ce folosesc instrumente de comunicare, supraveghere, control şi documentare. Totuşi, există o diferență majoră care trebuie subliniată: serviciile speciale sau Intelligence sunt "servicii secrete" doar pentru simplul fapt că principiul de bază al activității lor este de a păstra în secret sarcini concrete şi numele persoanelor responsabile de acestea, precum şi metodele

şi mecanismele utilizate în procesul de executare a acestor sarcini. Dacă un guvern este interesat în colaborarea şi cooperarea serviciilor speciale a statului cu colegii din alte țări, este absolut necesar de a păstra în secret această conlucrare, inclusiv informația asigurată [36].

O primă dificultate în încercarea de a înțelege rolul analizei de servicii speciale derivă şi din faptul că nu există o definiție general acceptată a noțiunii de servicii speciale. Conceptul servicii speciale nu este derivat numai din sensul asociat cuvântului englezesc „Intelligence”, aceeaşi semnificație este asociată şi termenilor utilizați în limba rusă - *razvedka*, limba germană - *nachrichten* sau limba franceză – *renseignement* [31].

În opinia lui Cristian Niță, dificultatea definirii acestei noțiuni rezidă, în primul rând, în instrumentele subtile utilizate, în abilitățile teoreticenilor sau ale practicienilor în domeniu, ori în complexitatea subiectului ce trebuie abordat. S-ar putea crede că în cazul unei activități ce datează de când lumea, există şi o înțelegere adecvată a substanței acesteia – Intelligence – ce reprezintă, cu ce se ocupă şi cum funcționează. Dezbaterile de la nivelul instituțiilor specializate, din mediul academic, de la nivelul specialiştilor din sectorul de securitate şi, în special, din literatura de specialitate dezvoltată în jurul Comunității de Informații a Statelor Unite ale Americii contrazic aparenta înțelegere a fenomenului [24, p.57].

Termenul de servicii speciale sau Intelligence este definit, de fiecare dată, de orişicare autor ce se raportează la el, diferit, iar respectivele definiții fac rareori referire una la cealaltă şi în foarte puține situații sunt formulate pe baza celor scrise anterior. Atâta vreme cât nu există o reprezentare clară a ceea ce înseamnă *servicii speciale* sau *Intelligence*, nu se poate dezvolta o teorie explicativă a modului în care funcționează [24, p.57]. Dificultatea acestui demers de definire rezidă, în primul rând, în instrumentele subtile utilizate, în abilitățile teoreticienilor sau ale practicienilor în domeniu ori în complexitatea subiectului ce trebuie abordat.

Cert este că, în timp, termenul servicii speciale sau Intelligence s-a conturat prin asocierea sa cu activitățile secrete ale guvernelor. A.Shulsky a remarcat exact acest aspect circumscris domeniului serviciilor speciale [26]. El explică faptul că toate aceste activități sunt desfăşurate de către organizații care au un numitor comun: una dintre *„cele mai semnificative caracteristici ale acestor organizații… este secretizarea pe care o reclamă activitățile lor*.” Secretizarea este esențială, întrucât *serviciile speciale* sau *Intelligence* reprezintă un segment al „confruntării” permanente ce se derulează între națiuni [29]. În opinia autorului, pentru domeniul serviciilor speciale, obiectivul constă în deținerea adevărului, însă căutarea adevărului „implică o confruntare cu un adversar uman, care are o anumită reacție.” În acest fel, A.Shulsky evidențiază faptul că secretizarea este necesară în activitățile şi organizațiile din domeniul *serviciilor speciale* sau *In-*

telligence şi reprezintă elementul esenţial al activităţii informative, sens în care el afirmă că „relaţia dintre serviciile speciale sau Intelligence şi secretizare reprezintă elementul fundamental care individualizează aceste servicii în raport cu alte activităţi intelectuale” [29].

De altfel, într-un material apărut în 1958, în „*Studii de Intelligence*”, o publicaţie secretă a CIA la vremea respectivă, sub pseudonimul R.A.Random, a fost avansată ideea că, prin însăşi definiţia sa, serviciile speciale conţin întotdeauna un anumit procent de „secret”: „*Intelligence reprezintă culegerea oficială, secretă de informaţii referitoare la alte ţări şi procesarea acestor informaţii, necesare pentru elaborarea şi implementarea politicii externe, precum şi derularea de activităţi acoperite în străinătate, pentru promovarea implementării politicii externe*” [24, p.57].

Serviciile speciale sau Intelligence sunt acele organe activităţile cărora presupun, cunoaşterea sau previziunea aspectelor globale importante, utilizate de politicieni şi lideri pentru luarea deciziilor. Activităţile serviciilor speciale pot fi definite prin colectarea, analiza, evaluarea şi interpretarea informaţiei obţinute din surse deschise şi secrete, cu scopul elaborării produsului necesar pentru obţinerea informaţiilor în domeniul politicii externe şi luarea deciziilor strategice [24, p.57]. Această definiţie a activităţilor serviciilor speciale este mai mult tradiţională şi restrânsă, deoarece serviciile au mai multe atribuţii. Ele sunt implicate în operaţiuni secrete, ţinta carora este promovarea intereselelor naţionale, prin manipularea tainică a evenimentelor şi prin intermediul folosirii statutului său în străinătare, fără a dezvalui sursa acestei influenţe [24, p.57].

Principalele condiţii sunt că serviciile speciale nu pot fi adaptate, reformate, transformate fără o înţelegere clară a teoriei care stă la baza acestor servicii. O teorie globală a serviciilor speciale ar trebui să lămurească legătura între cauză şi efect, astfel, ca stabilirea sursei în caz de succes sau eşec a serviciilor speciale să se producă înainte ca acesta să se întâmple. Cauza iniţială este totul. Înţelegerea motivelor pentru eşecurile din trecut, este primul şi cel mai important pas, dar spre regret deseori ignorat, care ne direcţionează spre succesul serviciilor speciale în viitor [34].

În cele din urmă, serviciile speciale sunt mandatate să efectueze operaţiuni de contra-informaţii, menite să protejeze statul, populaţia şi secretele de stat de la atacurile din partea serviciilor speciale ostile şi alţi actori/subiecţi şi ameninţări [1, p.7].

Din perspectiva teoriei organizaţiilor, un serviciu special sau Intelligence este o organizaţie bine structurată pe funcţiuni şi guvernată de legităţi specifice, rezultat al procesului de organizare sistematică a părţilor componente care contribuie la îndeplinirea scopului organizaţional al serviciului. Liderul strategic al serviciului este directorul sau echivalentul acestuia [1, p.7].

În zilele noastre o înțelegere adecvată a serviciilor speciale sau Intelligence lipseşte. Acestor servicii le revin împuterniciri speciale, prin intermediul unităților lor operaționale, tehnice, analitice şi de suport, utilizând diverse instrumente de comunicare, supraveghere, control şi documentare. Totuşi, există o diferență majoră care trebuie subliniată: serviciile speciale ale statelor democratice au rolul de a apăra securitatea societății civile de la amenințări interne şi externe; serviciile similare ale statelor autoritare şi totalitare au drept scop protecția regimurilor (a grupărilor de putere concrete) şi a scopurilor lor expansioniste potențiale. Prin urmare, serviciile speciale a statelor totalitare sunt orientate spre controlul populației şi persecutarea grupărilor şi indivizilor opoziționişti. Cea mai frecventă categorizare a serviciilor speciale este în conformitate cu direcțiile sferelor lor de activitate [36]:

- Serviciile speciale de contracarare colectează informația privind intențiile şi activitatea indivizilor pe teritoriul țării lor, care ar putea pune în pericol suveranitatea, integritatea teritorială, securitatea națională, ordinea constituțională, informația secretă şi interesele economice importante ale statului. Interesul lor primar îl constituie terorismul, extremismul şi alte forme de violență motivată politic sau ideologic. În unele țări ele colectează, de asemenea, informații privind crima organizată.
- Serviciile speciale externe colectează informația privind țările străine, sau informația ce provine din exterior. Aceste servicii au scopul de a identifica intențiile potențiale ale țărilor străine şi a agenților non-statali care activează peste hotare. Ele sunt orientate spre identificarea amenințărilor din străinătate. Datoria acestora este de a apăra interesele politice, economice sau chiar de apărare a țării lor în străinătate.

Dimensiunea structural-funcțională a serviciilor speciale conține mai multe atribuții şi direcții de activitate. În legea fiecărui serviciu special este stipulată structura funcțională a acestuia. Un alt mod de a percepe serviciile speciale este divizarea lor conform funcțiilor lor militare sau civile. Serviciile militare speciale se ocupă de probleme militare: capacități de apărare, industria de apărare, diverse aspecte ale afacerilor militare. Termenul "civil", care induce un pic în eroare, înseamnă că serviciile speciale se ocupă de un spectru larg de probleme de ordin politic, economic şi de securitate, cu excepția celor militare. Într-o diagramă circulară virtuală, activitățile serviciilor speciale civile, reprezentate de un sector al cercului, ar acoperi o zonă mai largă decât sectorul cercului, care reprezintă serviciile militare.

Necesitatea schimbărilor radicale atât în aria conceptelor, metodelor şi mijloacelor serviciilor speciale, cât şi în structura organizațională a acestora este dată de caracteristici sociale, culturale şi tehnologice ale secolului al XXI-lea. Fragmentarea şi diversificarea amenințărilor la adresa statului națiune, apariția unor noi competitori statali pe arena globală şi pericolul crescând al amenințării

actorilor nonstatali trebuie să aibă ca efect atât schimbările la nivel organizațional, birocratic în serviciile secrete, cât şi la nivelul percepției populare asupra serviciilor speciale şi necesității acestei arii de activitate [13]. O.Forcade şi S.Laurent, profesori de istorie, sunt printre primii europeni care încearcă în lucrarea lor *Serviciile secrete* să demonstreze rolul serviciilor speciale în configurarea scenei internaționale. Autorii apreciază că, serviciile speciale, indiferent de denumirea pe care o au, "speciale", "secrete", "de informații" au suscitat şi suscită un anumit mister datorat mai ales discreției şi secretului absolut în care sunt percepute că lucrează [32].

D.Kahn realizează, în revista de specialitate *Intelligence and National Security,* o trecere în revistă a preocupărilor franceze, germane şi spaniole din domeniu [17]. Obişnuiți cu abundența studiilor anglosaxone, cu transparența şi bogăția datelor şi informațiilor pe care aceste studii le oferă, uităm deseori faptul că pentru aceleaşi probleme se pot găsi metode diferite de rezolvare şi că, în mod cert, pentru probleme diferite este foarte important să abordezi diferit rezolvarea noilor amenințări la adresa securității.

De altfel, istoricul W.Laqueur subliniază faptul că nimeni nu a reuşit, până în prezent, să fie artizanul unei teorii cuprinzătoare, privitoare la serviciile speciale sau Intelligence. Ipoteza pe care o avansează el însuşi este cât se poate de ambiguă: „pe de o parte, termenul servicii speciale sau Intelligence se referă la organizații care culeg informații, iar pe de altă parte, la informațiile care au fost culese [18]. Când un termen nu poate fi definit, se impune o regândire a perspectivei. Se poate afirma că nu astfel se ajunge la esența chestiunii. Iată, însă, ce ar putea constitui o reală oportunitate: o definiție centrată pe termenul *servicii speciale* sau *Intelligence* ar putea fi utilă în elaborarea unei teorii a informației, sporind totodată şi înțelegerea sferei sale semantice. Pentru o înțelegere mai adecvată a activității serviciilor speciale este necesar să sesizăm divergența conceptuală a informației ca, de exemplu, făcând o comparație între Marea Britanie şi Statele Unite. În utilizarea curentă, termenul "Intelligence" în SUA tinde să denote fenomenul "producție analitică" care a trecut prin procesul de analiză a tuturor surselor şi s-a transformat într-un produs, care poate asigura sfaturi şi opțiuni funcționarilor responsabili de luarea deciziilor. Conform Dicționarului de Termeni Militari pentru Utilizare Comună al SUA, informația asigurată de către serviciile speciale este "produsul rezultat din colectarea, evaluarea, analiza, integrarea şi interpretarea tuturor informațiilor disponibile ce țin de unul sau mai multe aspecte ale națiunilor internaționale sau zonelor de operare, care poate fi potențial semnificativ în procesul de planificare". În practica britanică, informația reprezintă mai mult o orientare a legii civile către proceduri şi terminologii, condusă mai mult de precedent şi convenție, decât de exactitate formalizată [8, p.62-66]. În termeni mai concişi, diferența dintre conceptele de informație din Marea Britanie şi SUA constă în faptul că Statele Unite ale Americii abordează

informația drept o parte componentă a serviciilor speciale sau Intelligence, pe când Marea Britanie abordează serviciile speciale sau Intelligence drept sursă de un anumit tip de informații.

Cum arătam mai sus, o dificultate în încercarea de a percepe semnificația noțiunii de *servicii speciale* sau *Intelligence* derivă din faptul că nu există o definiție general acceptată, sensurile variază de la un înțeles mai restrâns, şi anume informații secrete obținute prin mijloace specifice, până la interpretări cuprinzătoare precum: formă specială de cunoaştere în sprijinul procesului decizional al liderilor; activitate de culegere, analiză şi interpretare a datelor, de identificare a posibilelor evoluții, de diseminare a produselor către beneficiari, de concepere şi conducere a acțiunilor sub acoperire; organizație ca structură instituțională care conduce şi gestionează activități specifice [20, p.33-46].

Procesul de analiză a informațiilor relevante pentru securitatea națională constituie o etapă esențială în îndeplinirea misiunii oricărui serviciu special. În general, specialiştii din acest domeniu sunt de acord cu ideea că activitatea serviciilor speciale sau Intelligence este imperfectă prin însăşi natura sa. Pornind de la această constatare, un expert american aprecia, referindu-se la rolul şi locul activității de analiză, că aceasta „este cea mai fascinantă şi, totodată, cea mai puțin înțeleasă sau recunoscută parte a procesului de Intelligence” [16].

Vorbind despre orientarea serviciilor speciale şi agențiilor de informații şi securitate, trebuie să subliniem o trăsătură foarte importantă a lor: ele constituie o parte organică a laturii puterii executive. Serviciile speciale şi agențiile de informații în sine tind să se reprezinte drept ceva special, un fel de instituție supra-națională, care ar trebui tratată în mod separat. Nu există dubii privind un lucru: ele într-adevăr sunt instituții speciale, având autorizații speciale. Dar, în acest context există un singur rezultat: activitatea lor trebuie să fie reglementată într-un mod mai strict şi, de asemenea, controlată mai riguros decât o instituție ordinară de stat. Acceptând faptul că ele reprezintă o parte a puterii executive, este evident că responsabilitatea politică pentru activitățile serviciilor speciale şi agențiilor de informații aparține cuiva la nivel executiv, în majoritatea cazurilor unui membru al guvernului [14, p.24-29].

Tendința cercetărorilor din diferite țări de a utiliza diferite definiții ale informației, care este elementul de bază a orcărul serviciu special, are implicații atât conceptuale, cât şi substanțiale. Din punct de vedere substanțial, termenul exprimă cum şi de ce instituțiile de informații îşi schimbă esența în diverse feluri. Aceasta nu este, desigur, totul, există şi factorii guvernamentali, instituționali şi chiar constituționali, care sunt semnificativi în determinarea conținutului informațiilor. Statele non-democratice deseori definesc serviciile şi agențiile lor drept servicii de securitate şi nu servicii de informații sau Intelligence. Acest lucru nu se explică nicidecum prin faptul că agențiile regimurilor revoluționare, precum fostul KGB sovietic sau Departamentul Chinez de Securitate Publică şi

Departamentul Securităţii de Stat, îşi au originea în urmărirea forţelor contra-revoluţionare şi disidente în ţară şi peste hotare. John Dziak a categorizat statele precum Uniunea Sovietică drept "state contra-informaţionale" în care agenţiile speciale de informaţii sunt preocupate în mod paranoic de supravieţuirea regimului şi pericolele faţă de acesta, decât de necesităţile politice de asigurare a informaţiilor [10].

Experienţa ţărilor post-sovietice arată că în practică acest fapt nu reprezintă mai mult decât sarcina obişnuită a departamentelor şi ministerelor guvernului, când informaţia neprelucrată ajunge direct în rândurile persoanelor cu drept de decizii, fără a trece preventiv prin faza analitică separată. Acest lucru se întâmplă nu din lipsa unui proces de estimare, ci pentru că analiza tuturor surselor ţine de angajaţii serviciilor civile, cărora, în calitatea lor de consilieri sau miniştri, le revine responsabilitatea finală în faţa Parlamentului pentru metodele şi acţiunile departamentelor lor.

Serviciile speciale, după cum s-a menţionat mai sus, există de milenii, dar numai în primii ani ai secolului al XIX-lea au fost înfiinţate în exclusivitate servicii militare. Vorbind despre structura organizaţională, serviciile militare speciale care se ocupau de informaţia strategică au fost incorporate în cadrul ministerelor apărării. După 1945, multe ţări au început procesul de constituire a serviciilor lor (civile) speciale independent de statele majore şi ministerele apărării; Agenţia Centrală de Informaţii din Statele Unite ale Americii şi Bundesnachrichtendienst din Germania sunt doar două exemple. La momentul actual, există o multitutine de servicii speciale în lume. În acest context pot fi aduse câteva exemple ale evoluţiei acestora (Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Spania, Romania, Federaţia Rusă şi Republica Moldova).

În Marea Britanie serviciul a fost format în 1909 drept Secţia Străină a Biroului Serviciilor Secrete, responsabilă de colectarea informaţiei în afara ţării. După Primul Război Mondial, Secţia Străină a devenit un serviciu separat numit Serviciul Special de Informaţii, o denumire care continuă să fie utilizată până în prezent şi fiind descrisă în Actul Serviciile Speciale de Informaţii din 1994.

Cele mai vestite şi în acelaşi timp cele mai sectete servicii speciale din Marea Britanie sunt: Serviciul Secret de Informaţii MI6 şi serviciul de securitate MI5. Istoria apariţiei acestor servicii datează cu 1 octombrie 1909, organizate cu ţelul de a lupta în porturile britanice împotriva spionajului german. În cadrul Ministerul Apărării a fost creat biroul serviciului secret, care în 1910 s-a devizat în două secţii – Secţia Internă şi Secţia Străină.

În ianuarie 1916 a avut loc ultima reorganizare, în urma căreea Secţia Străină s-a transformat în direcţia – Cercetare Militară MI1(c), ulterior denumită MI6, iar Secţia Internă – în Serviciu Mo5 (ulterior denumită Security Service or MI5). După cel de-al II-lea Război Mondial, conform deciziei primului ministru al Regatului Unit Winston Churchill, serviciile speciale sunt demilitarizate: MI6

se subordonează Ministrului Afacerilor Externe şi i se atribuie denumirea oficială de Secret Intelligence Service (SIS or MI6), iar MI5 se detaşează în componența Ministerului Afacerilor Interne [6].

Serviciul MI5 asigură protecția antiteroristă şi desfăşoară activități pentru descoperirea şi contracararea acțiunilor teroriste. MI5 colaborează strâns cu poliția metropolitană şi cea din provincie, cu diverse agenții şi organisme specializate, implicate în lupta cu terorismul şi crima organizată [22, p.12-19]. În iunie 2003 în MI5 a fost creat Joint Terrorism Analysis Centre (JTAC), cel mai important element de analiză asupra gestiunii britanice a terorismului, care operează sub autoritatea directorului general al MI5 şi este Centrul de Excelență asupra amenințării terorismului internațional, activează ca o structură independentă în componența căreea îşi desfăşoară activitatea colaboratori din 16 agenții şi departamente guvernamentale [26].

Experiența Statelor Unite ale Americii demonstrează că Serviciul Special de Informații (SSI) a fost un departament al Biroului Federal de Investigații al SUA, înființat în timpul mandatului Preşedintelui F.D.Roosevelt, pentru a monitoriza spionajul Axei în America Centrală şi de Sud. După ce a activat în perioada anilor 1940-1946, SSI a fost, până la urmă, desființat, activitatea acestuia a fost incorporată în cadrul departamentelor nou-formate ale Agenției Centrale de Informații (CIA). CIA a fost înființată în 1947 de către Congres şi se supunea Preşedintelui prin intermediul Consiliului Național de Securitate [15, p.14-17].

Comunitatea americană de Informații (CI) a SUA a fost înființată în 1947, odată cu adoptarea Legii Securității Naționale, deşi fusese deja concepută la 7 decembrie 1941, în urma atacului surpriză de la Pearl Harbor şi a luat forma sa actuală abia în 1981 [35]. Comunitatea de Informații a SUA este un grup de organizații şi agenții cu procese şi proceduri care sunt uneori complementare şi la unele dublate. Acesta este alcătuit din "agenții şi oficii a cărei prerogativă este adesea legată şi uneori combinată, dar care serveşte pentru diferiți clienți şi sub diverse linii de autoritate şi control" [19].

Există multe moduri de a descrie Comunitatea de informații a SUA, în dependență de funcție (de management şi execuție), de activități (de colectare, analiză, acțiune sub acoperire si contrainformații) sau după Departamentul Executiv (eng.: Executive Branch department), sau agenția independentă intră sub incidența fiecărei organizații din Comunitatea de Informații (Departamentul Apărării, Departamentul de Stat, Departamentul de Justiție, Agenția Centrală de Informații, etc) [19]. Cu toate acestea, CI a SUA reprezintă o vastă rețea de organizații şi agenții care colectează, analizează şi produc informații şi produse informaționale secrete pentru a sprijini factorii de decizie politică. Pentru membrii CI din SUA, "analiza informației înseamnă rezolvarea puzzle-lului, care este destul de bun pentru a iniția acțiuni. CI a SUA, începând din 2006, este alcătuită din 16 agenții guvernamentale federale, servicii, departamente sau organizații

din cadrul Executivului american [9]. Aceste agenții desfăşoară activități informative în vederea asigurării securității naționale a Statelor Unite ale Americii. Conducerea CI este asigurată de Directorul Comunității Naționale de Informații (Director of National Intelligence/ DNI) şi de Departamentul condus de acesta - ODNI (Office of the Director of National Intelligence) [2].

În Spania, principala agenție de informații a fost Centrul Superior de Informații [27] (Centro Superior of Informacion de la Defensa - CESID), creat în 1977 pentru a înlocui organizațiile de informații din perioada lui Franco (1939-1975) [30]. Acestea includeau Brigăzile Politico-Sociale, în componența cărora intrau detaşamentele civile şi Serviciul de Informații al Gărzii Civile.

La 15 octombrie 2001, CESID a fost desființată. Succesorul Centro Superior of Informacion de la Defensa este Centro Nacional de Inteligencia (CNI) [5]. Obiectivul principal al acestui Centru este furnizarea informațiilor, analizelor, studiilor şi elaborarea planului de soluționare pentru prevenirea şi evitarea pericolelor împotriva independenței, integrității teritoriale, intereselor naționale, stabilității instituționale şi respectarea legislației Spaniei [5].

În România originea serviciilor speciale de informații datează din noiembrie 1859. Prin Ordinul Comandamentului Superior nr.83 a fost stabilit Statul Major al Armatei, care includea "Secția a Doua", considerată a fi primul Serviciu de Informații al Armatei Române [27].

Sistemul securității naționale a României reprezintă ansamblul autorităților publice cu statut autonom, precum şi alte instituții investite legal să desfăşoare activități de informații, contrainformații şi de securitate. Acest sistem este compus din: (1) serviciile de informații interne, externe şi militare (Serviciul Român de Informații, Serviciul de Informații Externe, Direcția Generală de Informații a Apărării), (2) serviciile de securitate (Serviciul de Protecție şi Pază, Serviciul de Telecomunicații Speciale) şi (3) structuri departamentale de informații şi protecție (Direcția Generală de Informații şi Protecție Internă din cadrul Ministerului Administrației şi Internelor, precum şi Direcția Generală de Protecție şi Anticorupție din Ministerul Justiției) [11].

Serviciul Român de Informații (SRI) a fost înființat la 26 martie 1990 prin Decretul nr.181, instituție de stat specializată în domeniul culegerii de informații privind siguranța națională [28]. Până în anul 1989, pe baza unor norme interne, responsabilitățile în domeniu au revenit Unității Speciale de Luptă Antiteroristă (USLA). În anul 1990, USLA ia denumirea de Brigada Antiteroristă şi devine unitate informativ-operativă centrală în structura Serviciului Român de Informații. În decembrie 1995, în cadrul Serviciului Român de Informații, a fost înființată structura de aviație DELTA, care a permis, pentru Brigada Antiteroristă, creşterea gradului de operativitate în executarea intervenției contrateroriste. Tot în decembrie 1995, la nivelul direcțiilor județene de informații au fost înființate structuri corespondente pe linia controlului tehnic antiterorist şi intervenți-

ei pirotehnice. Serviciul de Informații Externe (SIE) este instituția de stat specializată în domeniul informațiilor externe privind siguranța națională, apărarea României şi a intereselor sale [25].

Dat fiind caracterul indivizibil al securității şi preponderența factorului extern în constituirea amenințărilor asimetrice, Serviciul de Informații Externe este parte a unui sistem complex de contacte şi schimburi în comunitatea de informații internațională. Contribuțiile SIE la activitatea diverselor forme de colaborare externă se traduc nu numai în operațiuni reuşite de contracarare a unor amenințări la adresa României, ci şi în consolidarea profilului României de contributor la asigurarea securității europene şi aliate [25].

În Federația Rusă, Serviciul de Informații Externe a fost creat la 18 decembrie 1991, pe baza Serviciului Central de Informații al URSS, care nu cu mult până la aceasta a fost separat din componența Direcției întâi Generale a Comitetului Securității Statului (CSS) al URSS. În ceea ce priveşte fosta Uniune Sovietică, acolo a existat întotdeauna un serviciu de securitate al statului, chiar din momentul înființării Statului Sovietic. Originile acestuia datează din decembrie 1917. Prima din cadrul succesiunii organizațiilor de Securitate ale Statului Sovietic a fost Comisia extraordinară pe întreaga Rusie pentru combaterea contrarevoluției şi sabotajului, cunoscut cu abrevierile CEKA sau VECEKA. Această instituție a fost înființată prin decretul emis de către V.Lenin şi aristocratul devenit comunist F.Dzierżyński. După 1922, CEKA a fost supusă unei serii de reorganizări [7]. În anul 1918 numele organizației a fost schimbat în Comisia extraordinară pe întreaga Rusie pentru combaterea contrarevoluției, speculei şi abuzului de putere.

La 13 martie 1954 a fost creat Comitetul Securității Statului (Komitet Gosudarstvennoj Bezopasnosti, KGB). În timpurile sovietice existau două subdiviziuni al KGB-ului, care erau implicate în lupta cu terorismul. Prima subdiviziune intra în componența Direcției V (ideologică) şi acționa pe teritoriul URSS. Cea de-a doua subdiviziune activa în cadrul Direcției „K” (Sluzhba Vneshney Kontrrazvedki, Pervoye Glavnoye Upravleniye sau PGU), care era responsabil pentru interzicerea aflării teroriştilor pe teritoriul statului.

În anii 1992-1995 activa Direcția pentru Combaterea Terorismului (Upravlenie po boribe s terorizmom) în cadrul Ministerului Securității, ulterior FSB (Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti Rossiyskoy Federaciyi)) [37]. La 3 aprilie 1995 preşedintele Federației Ruse a semnat legea cu privire la Serviciul de Securitate al Federației Ruse (Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti Rossiyskoy Federaciyi), în baza căreea FSB este succesorul Serviciului Federal de Contraspionaj (Federalnaya Sluzhba Kontrrazvedki, FSK) [38].

În ceea ce priveşte **Republica Moldova**, predecesorul serviciului special din Basarabia în timpul campaniei antisovietice (1941-1944), menționăm că după eliberarea Basarabiei (26 iulie 1941), Eşalonul Mobil al Serviciului Special

de Informații (SSI) ajuns la Chişinău „a constituit un mic Centru de contrainformații pentru Basarabia”, condus de maiorul Gh.Balotescu. Centrul era o permanență a SSI în noul teritoriu eliberat, format din echipe de agenți trimise de la Bucureşti, cu misiuni de contrainformații şi contraspionaj [21, p.14-25]. Centrele şi subcentrele din Basarabia, Bucovina şi Transnistria activau în teren sub denumirea de birouri ale poliției judiciare militare, în cadrul lor existau birouri juridice, care se ocupau de arestarea şi cercetarea suspecților, paraşutiştilor sovietici, inclusiv şi a celor arestați de jandarmerie şi poliție pentru spionaj, trădare, sabotaj, propagandă, etc. În 1944, când trupele sovietice se aflau deja pe Nistru, centrele şi subcentrele se ocupau de culegerea informațiilor şi combaterea activităților subversive ale inamicului în sectorul operativ. În realizarea misiunilor sale aceste centre şi subcentre colaborau cu jandarmeria română şi cu organele similare germane, Feldgendarmerie, ş.a. [21, p.14-25].

Odată cu trupele sovietice (1944), în Basarabia au revenit şi structurile de securitate. Primele au fost organele SMERŞ ale unităților militare şi Direcția de contrainformații SMERŞ a NKVD-ului RSS Moldoveneşti, reprezentată de birourile SMERŞ ale Secțiilor NKVD din județele Bălți, Bender (Tighina), Cahul, Chişinău, Soroca, Orhei şi secția orăşenească Tiraspol [3, p.220].

Elementele SMERŞ ale unităților sovietice intrate în Basarabia, au avut ca misiune de bază identificarea agenturii inamice lăsate pe loc, a funcționarilor serviciilor speciale adverse, a propagandiştilor şi diversioniştilor, precum şi restabilirea legăturilor cu propria agentură de aici şi recrutarea de noi informatori [3, p.220]. La 16 martie 1946, în baza legii cu privire la reorganizarea Consiliului Comisarilor Poporului din URSS şi Consiliilor Comisarilor Poporului ale republicilor unionale şi autonome, consiliile comisarilor poporului s-au transformat în consilii de miniştri, iar comisariatele în ministere: NKGB-ul s-a transformat în Ministerul Securității Statului. La 14 martie 1953 structurile de securitate a statului şi cele ale afacerilor interne au fost comasate, într-o instituție unică – Ministerul Afacerilor Interne. Direcția Generală a III-a din MGB s-a unit cu Secția de contrainformații a MAI şi au format Direcția a III-a a MAI. La aproape un an de zile, în data de 13 martie 1954, s-a revenit la vechea organizare. Mai exact, prin hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, organele securității statului s-au desprins de MAI şi au format Comitetul Securității Statului (KGB) de pe lângă Consiliul de Miniştri al URSS. Secția de contrainformații a MAI a fost trecută în structura KGB-ului şi a format Direcția Generală a III-a [3, p.220].

Proclamarea independenței naționale a Republicii Moldova s-a produs la etapa dezintegrării fostei URSS. În scurt timp, după adoptarea la 23 iunie 1990 a Declarației de independență, sub egida Comisiei parlamentare pentru securitatea statului şi problemele militare, au fost inițiate activități legislative în scopul creării şi plasării organelor naționale de securitate într-un cadru de funcționare legală. Prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr.196 din 9 septembrie

1991 este lichidat Comitetul Securității de Stat, în baza lui fiind creat Ministerul Securității Naționale – organ ce ține de serviciile speciale, cu atribuții majore în apărarea statalității moldoveneşti [12].

Ulterior, serviciile speciale naționale au fost în permanentă reformare, vectorul de bază fiind optimizarea structurii şi modificarea obiectivelor funcționale în contextul evoluării situației politico-operative din țară şi de peste hotare. La 16 noiembrie 1999 prin Legea Republicii Moldova nr.676-XIV, Ministerul Securității Naționale este reorganizat în Serviciul de Informații şi Securitate (SIS) al Republicii Moldova, organ de stat specializat în domeniul asigurării securității de stat. La 13 noiembrie 2006, în baza Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.1295 este creat Centrul Antiterorist al SIS al Republicii Moldova, organ abilitat cu dirijarea, coordonarea şi realizarea măsurilor de combatere a terorismului [12].

Reeşind din cronologia celor şase state enunțate mai sus, se evidențiază o tipologie care poate fi cu uşurință observată în cadrul serviciilor speciale prin prisma istoricului acestora. Începând cu secolul al XVI-lea, putem menționa, că mai degrabă existau indivizi aflați în serviciul unui monarh decât a unui stat. Aceasta se considera o perioadă a agenților secreți, plină de aventuri şi înfruntări sângeroase. Numai din secolul al XVIII-lea a apărut o oarecare formă de organizare în domeniul spionajului diplomatic. Serviciile speciale/secrete în înțelesul contemporan al cuvântului au apărut în secolul al XIX-lea, în urma procesului de birocratizare administrativă. De la acel moment, spionii aventurieri sunt înlocuiți de rețele bine organizate, care colectează şi prelucrează cantități enorme de informații. Apare controlul strict al organizării birocratice asupa activității rețelelor respective. In materialele expuse mai sus, s-a menționat faptul că serviciile speciale/secrete au fost primele servicii care erau subordonate în exclusivitate structurilor militare.

Odată cu evoluarea mediului internațional, s-au produs şi schimbări relevante în serviciile speciale. În secolul al XX-lea a apărut un nou tip de servicii speciale/secrete, servind unei ideologii şi nu unui stat. Printre acestea au fost CEKA sau VECEKA, KGB-ul, GRU. Exemplul sovietic a fost urmat de Germania Nazistă în anii 1930, unde funcționa serviciul de informații oficial, Abwer, poliția politică, Gestapo şi un serviciu de securitate al partidului nazist, SD-ul. În acelaşi timp, în Italia funcționa PNF, serviciul de informații al partidului fascist. Mai târziu au apărut încă două organizații mari - Central Intelligence Agency (CIA) şi Mossad-ul izraelian.

Serviciile speciale actuale reprezintă un moment important al unei evoluții care s-a format de secole. La baza existenței serviciilor speciale moderne persistă o percepție obiectivă asupra politicului dezvoltat abia în Italia secolului al XVI-lea. Atunci gânditorul Nicollo Machiavelli scria despre necesitatea stabilirii acțiunilor politice nu în funcție de principii morale, ci în funcție de utilitatea

lor. Ulterior s-a ajuns la concluzia că munca informativă, considerată anterior haotică, devenea un instrument necesar şi admis în politică.

În opinia autorului şi reieşind din cele expuse mai sus, vom menționa că istoricul serviciilor speciale diferă de la un stat la altul, dar totodată se observă că statutul şi structura unor servicii speciale se aseamănă. Odată cu amplificarea amenințărilor, agresiunilor împotriva independenței şi integrității teritoriale, stabilității instituționale ale statelor lumii, globalizării, interdependenței şi riscului se impune o presiune pentru reformarea serviciilor speciale şi adaptarea lor la cerințele epocii moderne. Aceste schimbări au loc în urma decalajelor dintre state, diferențelor dintre capacitățile de analiză şi decizie ale centrelor de putere.

În contextul dimensiunii structural-funcționale, una din sarcinile primordiale ale reformării a constituit racordarea atribuțiilor şi funcțiilor serviciilor speciale moldoveneşti cu rigorile statului de drept şi ale comunităților informative moderne. Mondializarea relațiilor umane în toate domeniile, dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare, noile tehnici şi evoluția ştiinței, impulsionarea instituțiilor democratice, interdependența progresivă a statelor şi apariția unor noi manifestări ale puterii economice, cu consecințe politice şi sociale, au condus la transformarea instituțiilor publice atât interne, cât şi internaționale [12].

Globalizarea, internaționalizarea pericolelor, rapiditatea şi perpetuarea continua a acestora ne conduc la ideea schimbarilor continuie a serviciilor speciale, la nevoile de reformare permanentă a acestora. Lumea se confrunta zilnic cu noi pericole, de aceea serviciile speciale trebuie să se transforme şi să se adapteze zilnic pentru a preîntâmpina şi anticipa aceste vulnerabilități. Pentru aceasta este nevoie de identificarea necesităților şi alocarea resurselor comune, de combinarea mai eficientă a resurselor existente, intensificarea dezvoltării capacităților şi armonizarea structurilor, compatibilizarea şi interoperaționalizarea serviciilor speciale şi forțelor militare, de colaborare efectivă, precum şi găsirea soluțiilor de comandă unică.

Experiența istorică demonstrează că serviciile speciale sunt instituții incontestabil utile în momentul în care au un rol preventiv, sunt capabile să asigure un flux de informații din domeniile politic, economic, militar, ştiințific, de natură să conducă la adoptarea deciziilor favorabile de către conducerea politică a statului respectiv. Dacă purcedem de la premisa că „în cazul în care savanții nu spun cetățenilor ce au făcut serviciile speciale pentru ei în trecut, de ce se aşteaptă ca cetățenii să creadă că serviciile le vor fi utile în viitor?” [33, p.95-104].

Într-un atare context, termenul de *servicii speciale* sau *Intelligence* a fost şi este abordat diferit în funcție de cultură, evoluție istorică şi preocupările cercetării ştiințifice în domeniu. În opinia autorului, serviciile speciale reprezintă potențialul adecvat pentru culegerea, stocarea, prelucrarea şi analiza informației în rezolvarea diverselor amenințări şi provocări a cărei capacități de percepție anticipativă şi de prezentare a amenințărilor să contribuie la evitarea acțiunilor

nedorite de natură strategică şi de coordonare a acțiunilor viitoare, pentru atingerea obiectivelor şi realizarea intereselor de bază a serviciilor speciale.

Astfel, ca concept din termeni care se utilizează în domeniul nostru: servicii speciale, servicii de informații şi securitate, servicii secrete, Intelligence, servicii de informații, agenții de securitate, noi am luat ca bază termenul *servicii speciale*, pe care le-am conceput şi definit. În cadrul acestui articol am determinat sensul comun al termenului de servicii speciale, unde pentru noi este importantă conexiunea între diversitatea de denumiri. Aici putem spune că utilizarea termenului are un spectru mai larg din totalitatea de termeni pe care i-am enunțat. În opinia autorului, acest termen este analogic cu termenul Intelligence, care cuprinde un spectru foarte vast. Abordarea obiectivă, dintr-o perspectivă istorică a serviciilor speciale diferă de la un stat la altul, dar totodată se observă că statutul şi structura unor servicii speciale se aseamănă şi la baza existenței serviciilor speciale moderne persistă o percepție obiectivă asupra politicului şi al societății în general. Spre exemplu, în republicile post-sovietice se utilizează aşa denumiri ca: servicii speciale, servicii de informații şi securitate, servicii secrete. În țările occidentale se folosesc aşa denumiri ca: intelligence, servicii de informații, agenții de securitate, comunități de informații.

Argumentarea la termenul „servicii speciale” ar fi o denumire generală a tot ce înseamnă: servicii secrete de spionaj, de contraspionaj, operative, tehnice, direcția de informații şi contrainformații a Armate, inclusiv în Republica Moldova.

Un atribut important din dimensiunea structural-funcțională al serviciilor speciale este combaterea terorismului. În virtutea atribuțiilor funcționale, efectivul operativ al fiecărei țări desfăşoară activități informative şi operațiuni speciale pentru prevenirea şi contracarea tentativelor teroriste. În actualul mediu de securitate, serviciile speciale sunt obligate să demonstreze responsabilitate, eficiență, deschidere şi respectarea normelor care impun rezolvarea celor mai stringente probleme, respectiv prevenirea şi combaterea terorismului internațional. Comunitatea internațională nu anulează misiunile şi sarcinile de bază a serviciilor speciale, ci dimpotrivă, numărul acestor servicii se măresc, perpetuiază, necesită un nivel ridicat de cunoştințe şi ingeniozitate, a unui personal cu capabilități înnăscute şi dobândite, de o instruire specializată, un nivel mai înalt de colaborare, cooperare, conlucrare.

Bibliografie:

1. A Consumer’s Guide to Intelligence. CIA, Public Affairs Staff. – Washington D.C.,1999.
2. An Overview of the United States Intelligence Community for the 111th Congress. 2009.

3. Botnaru T., Ganenco A. Istoria Serviciilor Secrete. - Chişinău: Museum, 2004.
4. Buzărnescu Ş. Sociologia opiniei publice. - Bucureşti: Editura Enciclopedică Română, 1996.
5. Centro Nacional de Inteligencia. [online] http://www.cni.es/en/welcometocni/ (vizitat 18.12.2012).
6. Christopher A. The Defence of the Realm: The Authorized History of MI5, 2010. [online] http://www.warbooksreview.com/war-books-review/2010/07/the-defence-of-the-realm- the-authorized-history-of-mi5-.html (vizitat 18.12.2012).
7. Collier Ch., Laver J. The Impact of Stalin's Leadership in the USSR, 1924-1941. - London: Nelson Thornes Limited, 2008.
8. Davies Ph.H.J. Ideas of Intelligence: Divergent Concepts and National Institutions. // Harvard International Review, 2002, no.3, p.62-66.
9. Drug Enforcement Administration Element Becomes 16th Intelligence Community Member. // ODNI, 2006. http://www.dni.gov/organization.htm (vizitat 12.12.2012).
10. Dziak J.J. Chekisty a History of the KGB. - San Francisco: Lexington Books, 1988.
11. Evoluția conceptelor de securitate. // Revistă, studii de securitate, Bucureşti, 2011. [online] http://studiidesecuritate.wordpress.com/2011/08/11/evolutia-conceptelor-de-securitate (vizitat 18.12.2012).
12. File de istorie. // Serviciul de Informații şi Securitate al Republicii Moldova, 2011. [online] http://www.sis.md/md/istorie/ (vizitat 18.12.2012).
13. Forcade O., Laurent S. Serviciile Secrete. Puterea şi informația secretă în lumea modernă. - Bucureşti, 2008.
14. Gottfredson L.S. The General Intelligence Factor. // Scientific American, 1998, nr.4, p.24–29.
15. Gregory F. The EU's Role in the War on Terror. // Jane's Intelligence Review, 2003, vol.15, p.14-17.
16. Hulnik A. Fixing the Spy Machine: Preparing American Intelligence for the Twenty-First Century. – Westport, Connecticut: Praeger, 1999.
17. Kahn D. An historical theory of intelligence, 2008. [online] http://david-kahn.com/articles-historical-theory-intelligence.htm (vizitat 18.12.2012).
18. Laqueur W. A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence. - New York: Basic Books, 1985.
19. Lowenthal M. Intelligence: From Secrets to Policy. 5-th edition. – Washington DC: Congressional Quarterly Press, 2011.
20. Marinică M., Ivan I. De ce Intelligence? // Revista română de studii de intelligence. - Bucureşti, 2009, p.33–46.

21. Moraru P. Structurile Serviciului Special de Informații în Basarabia, în timpul campaniei antisovietice (1941-1944). // Studia Securitatis. Revistă de Studii de Securitate şi Politice. - Sibiu, 2011, an.V, p.14-25.
22. Mureşan M. Strategii inteligente, de sinteză, pentru combaterea terorismului. // Impact Strategic, 2005, nr.3, p.12-19. [online] http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is16.pdf (vizitat 18.12.2012).
23. Murphy J. F. The Control of International Terrorism. // National Security Law. - NC: Carolina Academic Press, 2004, p.1-24.
24. Niță C. O încercare de definire a termenului „intelligence”. // Revista Română de Studii de Intelligence. - Bucureşti, 2009, nr.1-2. [online] http://www.animv.ro/ro/doc/rrsi1_2.pdf (vizitat19.12.2012).
25. Prezentarea Serviciului de Informații Externe (SIE). [online] http://www.sie.ro/prezentare.html (vizitat 19.12.2012).
26. Security Service MI5, Joint Terrorism Analysis Centre. [online] http://www.mi5.gov.uk/output/joint-terrorism-analysis-centre.html (vizitat 20.12.2012).
27. Serviciul de Informații Externe // Cronologia structurilor de informații externe din România. [online] http://www.sie.ro/index.html (vizitat 20.12.2012).
28. Serviciul Român de Informații, Misiune. [online] http://www.sri.ro/categorii/17/misiune.html (vizitat 20.12.2012).
29. Shulsky A.N., Schmitt G.J. Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence. - Washington D.C.: Potomac Books, 2002.
30. Smith G.D. Combating terrorism. – London-New York: Routledge, 1990.
31. Steele R.D. The New Craft of Intelligence: Achieving Asymmetric Advantage in the Face of Nontraditional Threats. // OSS Inc., 2002.
32. Stoica C. Fundamente ale deciziei în managementul activității de realizare a securității naționale. - Bucureşti: A.N.I., 2006.
33. Stoica M. Studii de intelligence în viziunea europeană şi națională. // Revista Română de Studii de Intelligence. - Bucureşti, 2009, nr.1-2, p.95-104.
34. Wohlstetter R. Pearl Harbor: Warning and Decision. - Stanford: Stanford University Press, 1962.
35. Vîlceanu C., Belciu I. Reconfigurări sistemice ale Comunității americane de Informații din perspectiva „creării avantajului decizional”. // Revista Română de Studii de Intelligence. - Bucureşti: Academia Națională de Informații “Mihai Viteazul”, 2010, nr.3, p.156-164.
36. Zeman P. Intelligence Services of the Czech Republic: Current Legal Status and its Development. // I-intelligence, 2007. [online] http://www.uzsi.cz/uploads/cis_2006.pdf (vizitat 20.12.2012).
37. Федеральная служба безопасности. История создания. [online] http://www.fsb.ru/fsb/history.htm (vizitat 18.12.2012).

38. Федеральная служба безопасности. Нормативные акты. [online] http://www.fsb.ru/fsb/npd/more.htm%21id%3D10340801%40fsbNpa.html (vizitat 18.12.2012).

Prezentat la redactie
la 3 aprilie 2013

Recenzent – ***VASILESCU Grigore,*** doctor habilitat în filosofie, profesor

RELA□IILE FEDERA□IA RUSĂ - UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL NOILOR TRANSFORMĂRI GEOPOLITICE

Svetlana CEBOTARI
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova**,** Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra Rela□ii Interna□ionale
doctor în politologie, conferen□iar

Relations between the Russian Federation and the European Union, two regional powers, have a privileged character, particularly deriving from secular evolution. The existence of many power centers today, including Russia and the European Union, can be explained through the policy of the XXI-st century, both by the international situation that was created with the collapse of the USSR and the socialist camp, and through the presence of geopolitical and geostrategic interests of many great contemporary actors in different parts of the world.

Thus, this article makes an analysis of the EU's relations with the Russian Federation. There are also analyzed the main documents, both its positive and negative aspects and that refers to major juridical basis of relations between the two regional powers.

Introducere

Relațiile dintre Federa□ia Rusă şi Uniunea Europeană, două puteri regionale, au un caracter privilegiat, special, decurgînd din evolu□ia seculară. Existența la momentul actual a mai multor centre de putere, inclusiv Rusia □i Uniunea Europeană, poate fi explicată prin politica secolului al XXI-lea, prin conjunctura internațională care s-a creat odată cu dezmembrarea URSS-ului şi a lagărului socialist, cît şi prin prezen□a intereselor geopolitice □i geostrategice a marilor actori contemporani în diverse zone ale mapamondului. În ultimul timp, relațiile dintre Federa□ia Rusă şi Uniunea Europeană, aflate vreme de mai bine de două decenii ca preocupări a politicii sau diplomației internaționale, devin obiectul unei atenții sporite. Tot mai mulți cercetători, dar şi factori de decizie din sfera politicii europene □i ruse, îşi aruncă tot mai frecvent privirile asupra relațiilor dintre cele două puteri regionale. Aceasta se întîmplă şi din cauza că, atît Federa□ia Rusă, cît şi Uniunea Europeană au fost în ultimii cîțiva ani, fiecare în parte, obiectul unui interes particular, cauzat de evenimente precum: extinderea UE, rela□iile UE cu NATO, rela□ia UE - Rusia, dar □i rela□iile Federa□ia Rusă cu statele CSI. Fără îndoială, această sporire a interesului față de cele două puteri s-a datorat şi conjuncturii regionale, ori, Europa în

întregime, dar □i Federa□ia Rusă ca descendentă directă a imperiului sovietic, au fost scena unor acțiuni cu rezonanță mondială.

Făcînd o analiză a rela□iilor ruso-europene, în condițiile noi create, acestea pot fi examinate din două perspective: din perspectiva realizării intereselor economice a Federa□iei Rusiei în spa□iul vestic, cît □i din perspectiva intereselor politico-economice ale Uniunii Europene în spa□iul estic. Pentru o mai bună comprehensiune a acestui fenomen, cît şi a procesului de evoluție politică a relațiilor ruso-europene este necesar să aruncăm o privire sumară asupra modului în care s-au configurat şi s-au constituit relațiile dintre cei doi actori geopolitici – Uniunea Europeană □i Federa□ia Rusă.

Dacă e sa analizăm rela□iile Federa□iei Ruse cu Uniunea Europeana, atunci, conform strategiilor vizînd politica externa (din 2010-2011, □i în special, conform proiectului noii strategii a politicii externe a Federa□iei Ruse din 14 decembrie, 2012), rela□iile Rusiei cu Uniunea Europeana devin prioritare. Axindu-se pe o arhitectură institu□ională solidă, rela□iile dintre Federa□ia Rusă □i UE sunt dictate de însă□i logica dezvoltării proceselor □i evenimentelor interna□ionale. Astfel, conform concep□iei social-economice a dezvoltării rela□iilor ruso-europene pînă în 2020, în lista domeniilor prioritare a parteneriatului ruso-european, sunt prezente a□a aspecte ca dezvoltarea □i extinderea sferii investi□ionale, capabile să stimuleze cre□terea inova□iilor, fortificarea politicii comercial-economice bilaterale, ajustarea la standardele economice, dezvoltarea infrastructurii energetice, dezvoltarea cooperării în domeniul inova□iilor □i cercetării, dezvoltarea legăturilor de prietenie □i cooperare a societă□ii civile (conform planului Parteneriat pentru modernizare, din 7 decembrie 2010). De asemenea, acest parteneriat mai presupune □i colaborarea în domeniul securită□ii energetice europeane (instituirea Comitetului Rusia - UE privind politica securită□ii energetice – Memorandumul De la Mezberg) [1, p.324].

Astfel, în 1994 legăturile cu UE au fost declarate ca prioritare în politica externă a Rusiei. În acela□ an, Rusia □i UE semnează ,,Acordul de Parteneriat □i Cooperare, dar la această etapă Rusia este incapabilă de-a elabora o strategie efectivă de cooperare [5, p.335]. Integrarea Rusiei în sistemul interna□ional are două componente care trebuie păstrate în rela□ia echilibru-influien□ă.

În condi□iile transformărilor globale de la sfîr□itul sec.XX, includerea Rusiei în sistemul rele□iilor interna□ionale presupune existen□a unui set de condi□ii care determină locul □i interesele acesteia în polotica mondială. De obicei, acestea se axează pe particularită□ile istorice obiective ,dezvoltarea economică, cultură, amplasarea geopolitică. Ace□ti factori □i formează acea „constantă" a cursului, a vectorului politicii externeruse în conjunctura geopolitică interna□ională. Nu există alia□i permanen□i, există doar interese permanente - caracteristic nu doar pentru statele cu un sistem politic stabil, dar

pentru statele, ca de exemplu Rusia, care trece printr-o perioadă de reforme [4, p.9-10].

Baza juridică a relaţiilor Uniunia Europeană – Federaţia Rusă

Baza juridică care reglementează relațiile actuale dintre Federaţia Rusă şi Uniunea Europeană este Acordul de parteneriat şi cooperare (APC), care a intrat în vigoare în 1997 [7], inițial pentru o perioadă de 10 ani, şi a fost reînnoit automat. Negocierile pentru un nou acord au început în iulie 2008, însă finalizarea acestora ar putea necesita o perioadă îndelungată. Federația Rusă este un partener-cheie pentru Uniunea Europeană. Edificarea unui parteneriat strategic cu Rusia prezintă o importanță vitală pentru Uniunea Europeană din diverse motive. În primul rând, Rusia este cel mai mare vecin al Uniunii, cu o importanță în continuă creştere datorită, de asemenea, extinderii UE în 2004 şi 2007. Strategia de securitate a UE din 2003 subliniază rolul fundamental jucat de Rusia din punct de vedere geopolitic şi al securității, atât la nivel global, cât şi regional.

Rusia este un actor-cheie în Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, precum şi în vecinătatea europeană comună. Securitatea energetică este de asemenea un element definitoriu pentru relațiile dintre UE şi Rusia. Având în vedere că Rusia este un furnizor major de energie pentru Uniunea Europeană şi se preconizează că exporturile acesteia vor continua să crească în următorii ani. Relațiile comerciale şi de investiții cu Rusia reprezintă de asemenea un domeniu dinamic de dezvoltare. Rusia reprezintă o piață vastă pentru bunurile şi serviciile provenind din Uniunea Europeană, care cunoaşte o expansiune considerabilă şi o putere de cumpărare sporită, făcând din această țară cel de al treilea partener comercial al Uniunii Europene. Pe de altă parte, piața Uniunii Europene este cea mai importantă destinație pentru exporturile din Rusia. Întreprinderile din UE sunt principalii investitori în Rusia. Valorile şi principiile fundamentale ale democrației, drepturilor omului, legislației şi economiei de piață stau la baza relației bilaterale dintre Uniunea Europeană şi Rusia, şi a temeiului juridic al acesteia, Acordul de parteneriat şi cooperare (APC). Rusia şi Uniunea Europeană s-au angajat să colaboreze pentru a combate noile amenințări la adresa securității internaționale, precum terorismul, crima organizată, migrația ilegală şi traficul de persoane, precum şi traficul cu droguri. Rusia reprezintă de asemenea un stat de o importanță determinantă pentru combaterea schimbărilor climatice. Rusia rămâne un important actor geopolitic.

Astfel, UE şi Rusia poartă un dialog aprofundat cu privire la problemele politice la nivel mondial, inclusiv soluționarea unor conflicte precum cele din Orientul Mijlociu, Afganistan şi Balcanii de Vest şi prevenirea proliferării armelor de distrugere în masă şi a tehnologiilor relevante, precum şi în cazul Iranului şi al Coreei de Nord. Chestiunile energetice au creat tensiuni grave între Rusia, vecinii săi imediați şi UE. În ultimul timp s-au înregistrat divergențe seri-

oase privind aspecte legate de politica externă, precum Kosovo şi aşa-numitele conflicte îngheţate din republicile fostei Uniuni Sovietice. Conflictul armat dintre Georgia şi Rusia privind Osetia de Sud poate avea efecte semnificative asupra relaţiilor dintre UE şi Rusia.

Astfel, APC-ul stabileşte principalele obiective comune, cadrul instituţional pentru contractele bilaterale şi solicită activităţi şi dialog într-o serie de domenii. Acordul de parteneriat şi cooperare se bazează pe următoarele principii şi obiective: promovarea păcii şi securităţii internaţionale, susţinerea normelor democratice, precum şi a libertăţilor politice şi economice. Acesta se bazează pe ideea unui parteneriat reciproc, care vizează consolidarea legăturilor politice, comerciale, economice şi culturale. Prevederile APC acoperă o serie amplă de domenii politice, inclusiv dialogul politic, comerţul cu bunuri şi servicii, afacerile şi investiţiile, cooperarea financiară şi legislativă, ştiinţa şi tehnologia, educaţia şi formarea profesională, energia, cooperarea în domeniul tehnologiei nucleare şi spaţiale, mediul, transporturile şi cultura. În completarea APC, în iunie 1999, Consiliul European a adoptat o Strategie comună – prima aplicare a acestui instrument în temeiul politicii externe şi de securitate comune instituite prin articolul 13 din Tratatul privind Uniunea Europeană. Strategia a acordat prioritate pentru patru zone de acţiune:

- consolidarea democraţiei, a statului de drept şi a instituţiilor publice din Rusia;
- integrarea Rusiei într-un spaţiu economic şi social european comun;
- cooperarea în vederea consolidării stabilităţii şi securităţii în Europa şi în afara acesteia;
- provocări comune pe continentul european.

De asemenea, APC a stabilit un cadru instituţional pentru consultări regulate între Uniunea Europeană şi Federaţia Rusă. Acesta include summituri ale şefilor de stat şi de guvern, care au loc de două ori pe an şi definesc orientarea strategică a relaţiilor. La nivel ministerial, în Consiliul de parteneriat permanent (CPP), au loc reuniuni ori de câte ori este necesar pentru a se discuta probleme specifice. Reuniunile au loc, de asemenea, la nivelul înalţilor oficiali şi la nivel de experţi.

Dialogul politic are loc în reuniunile regulate ale miniştrilor de externe, reuniunile înalţilor funcţionari ai Uniunii cu omologii lor ruşi, reuniunile lunare ale ambasadorului Rusiei la UE cu Troica Comitetului Politic şi de Securitate şi la nivel de experţi într-o vastă serie de chestiuni internaţionale punctuale. Din 2005 au loc discuţii regulate privind aspecte legate de drepturile omului. Deputaţii Parlamentului European şi membrii Parlamentului rus (Duma de Stat şi Consiliul Federaţiei) se reunesc regulat în cadrul **Comisiei pentru cooperare parlamentară** UE - Rusia şi schimbă opinii privind problematica de actualitate.

Din 1991, asistența tehnică acordată de CE a reprezentat unul dintre cele mai importante programe de susținere a procesului de tranziție din Rusia. Mai recent, sprijinul CE s-a redirecționat către un număr restrâns de zone, pentru a susține reformele instituționale în Rusia şi pentru a obține un impact sistemic în domenii socio-economice-cheie legate de procesul de punere în aplicare a APC. Finanțarea TACIS anterioară este acum înlocuită treptat cu fonduri acordate prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate şi Parteneriat (IEVP), chiar dacă relațiile cu Rusia nu țin de cadrul politicii europene de vecinătate. Fondurile IEVP vizează punerea în aplicare a celor patru spații comune (a se vedea în continuare). Sprijinul a fost completat de alte instrumente ale CE, precum Inițiativa Europeană pentru Democrație şi Drepturile Omului, ajutorul umanitar în Cecenia şi cooperarea în domeniile științei şi tehnologiei. S-a urmărit, de asemenea, îmbunătățirea coordonării la toate nivelurile cu statele membre ale Uniunii Europene, instituțiile financiare.

1. Cooperarea comercială şi economică. În completarea prevederilor APC, există o serie de acorduri sectoriale şi internaționale, precum şi alte mecanisme pentru cooperare. Prelucrarea oțelului şi textilele sunt principalele sectoare acoperite prin acorduri comerciale bilaterale. Ultimul Acord privind oțelul acoperă anii 2007-2008 şi va înceta dacă Rusia devine membră a OMC. În 2002, UE a acordat exportatorilor ruşi „statutul de economie de piață”, demers care are un anumit impact asupra măsurilor de protecție comercială, deşi antidumpingul nu reprezintă în prezent un aspect major al comerțului UE-Rusia. Negocierile bilaterale UE-Rusia pentru aderarea Rusiei la OMC s-au încheiat în 2004, iar negocierile la nivel multilateral sunt încă în desfăşurare.

2. Dimensiunea Nordică şi Cooperarea cu Regiunea Mării Baltice. Dimensiunea Nordică (ND) acoperă un spațiu geografic vast din zonele arctice şi subarctice europene şi până la țărmurile sudice ale Mării Baltice, inclusiv țările din vecinătate, şi din Rusia de Nord-Vest în est, spre Islanda şi Goenlanda în vest. În domeniul de aplicare al acesteia, Dimensiunea Nordică se concentrează tot mai mult asupra Rusiei de Nord-Vest, formând cel mai mare teritoriu acoperit de această politică. Marea Baltică, regiunea Kaliningrad cu posibilitățile sale de dezvoltare având în vedere situația geografică specială a acesteia, precum şi vastele regiuni arctice şi subarctice, inclusiv regiunea Barents, sunt zone prioritare pentru politica Dimensiunii Nordice. Partenerii Dimensiunii Nordice sunt Uniunea Europeană, Islanda şi Federația Rusă; alte părți, în special organizațiile regionale, sunt doar participanți.

3. Cooperarea la Marea Neagră. Odată cu aderarea a două state de pe litoralul Mării Negre, Bulgaria şi România, prosperitatea, stabilitatea şi securitatea acestei regiuni au devenit şi mai importante. Astfel, Comisia Europeană a propus completarea politicilor existente la nivel regional, precum politica europeană de vecinătate (PEV), procesul de preaderare cu Turcia şi Parteneriatul

strategic cu Rusia, cu o inițiativă de cooperare a Mării Negre. Cooperarea poate avea loc în cadrul mecanismelor regionale existente (precum Comisia pentru protejarea Mării Negre, care vizează protecția mediului), în timp ce cooperarea cu Comunitatea Economică a Mării Negre (BSEC) va fi de asemenea consolidată. În cadrul summitului de la Sankt-Petersburg din mai 2003, UE şi Rusia au aprobat consolidarea cooperării prin crearea pe termen lung a **patru spații comune** în cadrul APC axate pe valorile şi interesele lor comune.

Spațiul economic comun vizează realizarea unei mai bune compatibilități între economia UE şi cea a Rusiei pentru a stimula investițiile şi schimburile comerciale. Obiectivul final îl constituie realizarea unei piețe integrate între Uniunea European şi Rusia, în temeiul convergenței legislative, chiar dacă acest lucru nu presupune neapărat armonizarea normelor şi standardelor ruseşti cu acquis-ul UE. Cooperarea în domeniul energiei şi al mediului se încadrează, de asemenea, în spațiul economic comun. La acest ultim punct, UE a salutat ratificarea de către Rusia a Protocolului de la Kyoto. Un alt domeniu de discuție este dezvoltarea rețelelor paneuropene de transport (de exemplu, autostrăzi, legături feroviare), energie (de exemplu, canale de prelucrare, legături între rețelele de electricitate) şi telecomunicații.

Spațiul comun de libertate, securitate şi justiție acoperă domeniul cunoscut de asemenea ca justiție şi afaceri interne. Acesta este un domeniu în care UE şi Rusia cooperează din ce în ce mai mult, bazat pe respectul pentru drepturile omului, întrucât ambele părți se confruntă cu provocări comune urgente privind terorismul, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, inclusiv traficul de persoane şi droguri. UE şi Rusia au nevoie de cooperare judiciară şi polițienească eficientă pentru a rezolva aceste probleme.În acelaşi timp, voința de consolidare a securității şi de securizare a frontierelor nu ar trebui să creeze bariere pentru interacțiunea legitimă dintre economiile şi societățile celor două părți. Cetățenii ar trebui să poată călători mai uşor. Acesta este raționamentul din spatele recentului acord de facilitare a vizelor. Acesta poate pregăti terenul pentru o facilitare ulterioară a călătoriilor şi, pe termen lung, pentru posibilitatea abolirii reciproce a restricțiilor privind vizele.

Spațiul comun de securitate externă vizează să intensifice cooperarea în domeniul politicii externe şi al problemelor de securitate, subliniind importanța organizațiilor internaționale cum ar fi ONU, OSCE şi Consiliul Europei. Este foarte important ca Rusia şi UE să îşi unească eforturile în prevenirea conflictelor, gestionarea crizelor şi reconstrucția post-conflict. Este vorba în special despre cazul privind conflictele regionale „înghețate” din vecinătatea comună.

Spațiul comun de cercetare, educație şi cultură urmăreşte să promoveze cooperarea ştiințifică, educațională şi culturală, în special prin programe de schimb. Aceasta va încuraja legăturile interumane şi va promova o mai bună înțelegere între societăți. Summitul de la Moscova din mai 2005 a adoptat foi de

parcurs menite să acționeze ca instrumente pe termen scurt şi mediu pentru punerea în aplicare a celor patru spații comune. Construite pe cooperarea continuă descrisă mai sus, acestea au stabilit obiective specifice suplimentare şi au specificat acțiunile necesare pentru a transpune în fapte spațiile comune. Acestea determină astfel calendarul cooperării pe termen mediu între UE şi Rusia. Proiecte concrete (atât în cadrul TACIS, cât şi al IEVP) sunt definite printr-un proces în mai multe etape. Inițial, UE stabileşte prioritățile convenite cu partenerii ruşi într-un Document de strategie de țară consacrat Rusiei.

Ulterior, pe baza Documentului de strategie de țară, Comisia Europeană şi Guvernul Rusiei conlucrează pentru a determina resursele financiare care trebuie alocate pentru obiectivele prioritare şi a elabora Programul indicativ național (PIN), care acoperă o perioadă de cel mult patru ani. Actualul Program indicativ național (PIN) acoperă perioada 2007-2010. În final, pe baza Programului indicativ național, Comisia Europeană adoptă programe anuale, numite Programe de acțiune. Aceste programe stabilesc proiectele specifice, detaliate, care răspund obiectivelor stabilite în documentul de strategie şi în programul indicativ. Pe măsură ce proiectele sunt pregătite pentru a fi puse în aplicare, Comisia Europeană selectează contractanți pentru proiecte prin intermediul unui proces competitiv de licitații [8].

Acordul de Parteneriat □i Cooperare, prin obiectivele ambi□ioase înaintate, depă□ete Acordul privind cooperarea comercială din 1989 □i vizează stabilirea unui dialog mai fructuos pentru ambele păr□i în diferite domenii. Astfel, în conformitate cu art.1, între Comunitate □i statele membere pe de o parte □i Federa□ia Rusă, pe de altă parte, se stabile□te un parteneriat axat pe următoarele obiective: dea asigura crearea unui cadru apropiat dialogului politic între păr□i, care să asigure dezvoltarea rela□iilor dintre păr□i în domeniul respectiv; să dezvolte schimburile, investi□iile □i rela□iile economice armonioase între păr□i în baza economiei de pia□ă □i a creării unui parteneriat durabil; fortificarea libertă□ilor politico-economice; sus□inerea eforturilor Rusiaei în procesul de democratizare □i dezvoltare economică, cît □i trecerea acesteia la economia de pia□ă; de a stabili baza cooperării în domeniile economic, financiar, social □i cultural, axat pe principiile avantajelor □i sus□inerii mutual; de-a promova activită□i de interes comun; de-a contribui la crearea unui cadru juridic în scopul integrării progressive a Rusiei într-o zonă mai vastă de cooperare în Europa; de-a crea condi□iile necesare instaurării unei viitoare zone de liber schimb între comunitate □i Rusia, însumînd toate schimburile de bunuri, încît condi□iile necesare să permit libera circula□ie a societă□ilor □i libertatea schimburilor transfrontaliere a serviciilor □i capitalului financiar. Din prevederile art.1 al Acordului de Parteneriat □i Cooperare pot fi distinse două categorii de scopuri - economico-comerciale □i dialogul politic.

Dacă e să ne referim la prima categorie, atunci aceasta se axează pe promovarea comer□ului □i ameliorarea climatului investi□ional, avînd ca finalitate intensificarea rela□iilor economice dintre Uniunea Europeană □i Federa□ia Rusă. Obiectivul major consta în crearea unei zone de comer□ liber între parteneri, păr□ile confirmînd respectarea reciprocă a statutului “na□iunii celei mai favorizate”. În ceia ce se referă la restric□iile cantitative a schimburilor, APC-ul confirm acquisul acordului din 1989 în aceste domenii. Unele excep□ii sectoriale pentru produc□ia textilă, agricolă, metalurgică au lăsat loc pentru semnarea unor acorduri separate.

Pentru cea de-a doua categorie - dialog politic, APC-ul prevede modalită□ile de cooperare între parteneri: reuniuni regulate (un samit de două ori pe an) între Pre□edintele Consiliului Uniunii Europene, a Comisiei Europene □i a Pre□edintelui Federa□iei Ruse. De asemenea, Acordul prevede □i crearea organelor care să dea un character regulat cooperării:

- Consiliul de cooperare (la nivel de mini□tri competen□i), substitui□i prin Consiliul permanent al partenerilor, după summitul din mai 2003 de la Sankt-Petersburg, însărcinat de-a examina ansamblul problemelor cu referire la aplicarea acordului;
- Comitete de cooperare (exper□i de înaltă pregătire, organe de punere în practică a APC-ului), în număr de nouă, care să aibă alternativă atît in Federa□ia Rusă, cît □i în statele member ale Uniunii Europene.
- Comitete de cooperare parlamentară (membrii ai Asambleei Federale a Federa□iei Ruse □i deputa□i ai Parlamentului European), care inedit au contribuit la fortificarea în□elegerii recunoa□terii mutuale.

Însă, intrarea în vigoare la 1 decembrie 1997 a APC-ului a avut □i unele momente negative, nepermi□înd statelor de a se bucura direct □i pe deplin de aceste dispozi□ii. În 1995 a fost inventat Acordul temporar vizînd comer□ul în scopul accelerării cooperării păr□ilor. Facînd o analiză a con□inutului acestui acord, pot fi depistate un □ir de lacune:

1. Cooperarea politică - nu este clar definită, plus este absentă egalitatea între păr□ile semnatare - Federa□iei Rusă e î-i este atribuit statutul de stat cu o economie în curs de dezvoltare - un obiectiv îndepărtat, fară specificarea clară a metodelor (crearea zonei liberului schimb).

În acest context, APC-ul nu-□i asumă responsabilitatea pentru ameliorarea situa□iei economice ruse, în scopul de-a nu afecta economiile statelor membre.

2. Rusia anilor ’90 ai sec.XX avea nu doar un regim politic „pu□in stabil”, dar □i o economie slăbită considerabil. Perderea din teritoriu □i a popula□iei, a făcut ca statul să cunoască criza na□ională, metamorfoză care a afectat atît sfera politică, dar □i cea economică. Aceasta presupune incapacitatea statului de a duce, de a avea o politică coerentă (succedată □i de criza financiară din 1998);

3. Rusia □i Uniunea Europeană nu au experien□a unui dialog „□i se află la o stadie incipientă de cooperare”;

4. □inînd cont de identitatea sa geopolitică □i încercările de definire a zonelor de influen□ă de procesele de extindere Uniunea Europeană nu mai este acel actor care a semnat Acordul cu Rusia în 1994;

5. Uniunea Europeană este în proces de reconstruc□ie, transformări esen□iale în plan politic (crearea Uniunii Economice □i Monetare – UEM, sub aspect politic - PESC/PESD se află la o stadie incipientă, iar sub aspect geopolitic – este în proces de extindere.

Zece ani mai tîrziu de la semnarea acordului, necătînd la problemele existente (reforma administrativă, bancară, judiciară, economia concentrată asupra hidrocarburan□ilor, prezen□a □omajului - 8% din popula□ia activă), Rusia trece prin schimbări esen□iale, ob□inînd rezultate spectaculoase. Deja, la începutul anilor 2003, se observă o cre□tere de 7,3% a investi□iilor străine.

Uniunea Europeană devine un actor mondial, capabil de-a regla □i de a duce propria politică externă pe mapamond. Uniunea □i-a dublat numărul popula□iei (mai 2004 - 450 mln. locuitori), iar prin noul val de extindere - 25 de membri, se apropie considerabil, din punc de vedere geografic, de Federa□ia Rusă. Astfel, APC-ul a favorizat, necătînd la problemele existente, cooperarea reciprocă dintre UE □i Federa□ia Rusă.

La finele anului 1999 dialogul ruso-european practic se reduce la „zero”. Noua strategie europeană, vizînd rela□iile cu Rusia din 4 iunie 1999 are drept obiectiv de a ajuta Federa□ia Rusiă de a se reintegra în familia europeană, în spiritul prieteniei, cooperării □i □inîndu-se cont de interesele fiecărei păr□i, în baza valorilor partajate □i care formează ereditatea civiliza□iei europene. Noul document formulează patru Uniunea Europeană următoarele priorită□i de cooperare:

1. Consolidarea democra□iei, a statului de drept □i a institu□iilor publice în Rusia;
2. Integrarea Federa□iei Ruse în spa□iul economic □i social comun european;
3. Cooperare în scopul fortificării □i men□inerii stabilită□ii □i securită□ii în Europa;
4. Răspunderea pentru apărarea comună a spa□iul european axat pe:

a) Dezvoltarea politicilor energetice de men□inere, exploatare □i gestionare a resurselor energetice atît în Rusia, cît □i în Uniunea Europeană;

b) Refortificarea strategiei energetice nucleare;

c) De a integra provocarile mediului inconjurator**;**

d) De a lupta împotriva flagelului comun, ca crima organizată, spălarea de bani, apărarea drepturilor omului, trafic de droguri □i migra□ie ilegală.

Această strategie propune o cooperarea refortificată în aceste domenii [9]. Parteneriatul Uniunea Europeană - Rusia, devine important şi este axat asupra trei direcţii.

1. Rusia din 2000 – devine un exportator de carburanţi - obiectivul primordial al căreia este stabilirea unui parteneriat strategic cu UE;

2. Axa economică - reflecţiile vizînd crearea un spaţiu european comun (SEC). Negocierea Rusiei de-a adera la OMC;

3. Cea de a treia axa - interesul Rusiei pentru PESD. Problema vizînd securitatea este parte integrantă a dialogului ruso-european.

4. Odată cu venirea noului lider la Kremlin, a lui V.V.Putin, în relaţiile şi politica Rusiei cu UE se observă noi obiective, axate pe pragmatism. Anul 1999 este marcat prin „Strategia dezvoltării relaţiilor Federaţiei Ruse cu Uniunea Europeană pe un termen mediu (perioada anilor 2000-2010)". Strategia insistă asupra autonomiei Rusiei vis-a-vis de cerinţele europene, relievind refuzul de a acorda Uniunii dreptul de la ingerenţă (amestec în treburile altui stat).

Documentul se focalizează asupra două obiective majore:

1. Rusia consideră ca Uniunea Europeană este unul din polii majori de putere a lumii multipolare.

2. Strategia ţine cont de interesele specifice ale Ruseiei în dezvoltarea viitoare a relaţiilor ruso-europene (pentru a completa lacunele Strategiei UE, care nu sunt suficiente) se atenţionează că Rusia nu are intenţia de a adera la Uniune, dar doreşte o cooperare mai intensă axată pe:

- dialog politic aprofundat, interacţiune în căutarea soluţiilor împotriva daunelor internaţionale şi a cooperării în domeniul PESD;

- dialog cu europenii în domeniul blocului de probleme comerciale (aderarea Rusiei la OMC, stimularea investiţiilor străine în economia rusească, inclusiv în sectorul petrolier, racordarea legislaţiei ruse la standardele europene);

- confirmarea rolului CEI ca instituţie majoră pe teritoriul ex-URSS;

- să se ţină cont de impactul lărgirii europene asupra economiei Federaţiei Ruse [10].

De asemenea, pentru prima dată Rusia î-şi defineşte obiectivele, perimetrul şi limitile cooperării cu UE. Astfel, concepţia politicii externe a Federaţiei Ruse, adoptată prin decret prezidenţial la finile anului 2000, plasează Uniunea Europeană drept cea de a doua prioritate regională, după Comunitatea Statelor Independente (CSI) în eforturile diplomaţiei ruse. Federaţia Rusă consideră Uniunea Europeană drept unul din importanţii parteneri politici şi economici dorind să dezvolte o cooperare intensă şi coerentă, pe termen lung. Aceasta reprezintă dorinţa Rusiei de a avea relaţii cu UE din perspectivă strategică, iar axa europeană, în opinia liderului de la Kremlin (V.Putin) devine o orientare chee în politica externă. Lacunele APC-ului şi Strategia declarativă impun relaţiilor UE – Rusia să formuleze o abordare inovatoare, pornind de la

necesitatea de-a da substan□ă dialogului, fară a modifica în fond mecanismul cooperării existente. În acest context, din ra□iune practică □i juridică, în perioada anului 2003 este imposibil semnarea unui nou acord între parteneri care au integrat modificările survenite după semnarea APC din 1994. Ratificarea unui asemenea document a fost prelungită din cauza extinderii UE de la 15, la 25 de membri, devenind inoportun din punct de vedere politic de-a negocia un nou acord cu Rusia, iar asocierea noilor membri ar putea avea un efect indezirabil în ceia ce se referă la rela□iile UE – Rusia. Astfel, în cadrul summit-ului din 2003 de la Sankt-Petersburg s-a decis de a stabili patru „spa□ii de cooperare comună” dintre Uniunea Europeană □i Federa□ia Rusă:

- Spa□iul economic comun, care include dialogul vizînd problema energetică, aderarea Rusiei la OMC, problematica nucleară, transport □i comunica□ii.
- Spa□iul comun de libertate, securitate □i justi□ie, în scopul de a da coeren□e dialogului, dar □i cooperării multilaterale din cadrul APC-ului, facînd o legatură între instrumentele deja existente în dialogul UE - Rusia (Planul de Ac□iuni UE - Rusia în materie de crimă organizată, Planul de Ac□iuni UE - Rusia în combaterea terorismului, acordul semnat cu Europolul), inclusiv integrînd teme prioritare ca dezvoltarea cooperării poli□iene□ti, vamale □i judiciare, controlul □i gestiunea frontierei, acordul de readmisie. De asemenea, în acest context sunt puse în discu□ie noi direc□ii de cooperare ca: libera circula□ie care va fi gradual introdusă pentru o anumită categorie de cetă□eni (persoane de afacere, personae politice, cercetători □tiin□ifici) în scopul facilitării ob□inerii vizei;
- Spa□iul comun de cooperare în domeniul PESC □i PESD;
- Spa□iul comun de cercetare □i educa□ie.

Noua structură a dialogului, spre deosebire de APC, are avantajul unei clarită□i mai bune, fiind dotată cu un mechanism care permitea controlul fiecarui domeniu. Stabilirea noii metode de cooperare între UE – Rusia a dat primile rezultate déja la 6 luni - în cadrul reuniunii de la Roma 2003 rela□iile UE - Rusia fiind considerate a fi bune [11].

În rela□iile ruso-europeane (decembrie 2003) se observă o criză a dialogului. Conform concluziilor Pre□edintelui Consiliului European de la Bruxelles 2003, cît □i în rapoartele de evaluare a rela□iilor ruso-europene, Consiliului □i Comisiei sunt indicate un □ir de cause care stopează aceste rela□ii:

Motive obiective

- complexitatea dialogului ruso-european cauzat de multitudinea domeniilor de parteneriat;
- noul sistem a spa□iului “mai pu□in circulat” caracterizat prin dificultatea de-a negocia cu Federa□ia Rusă în interiorul fiecărui spa□iu 9 adică cu fiecare stat membru);

- voin□a Uniunii de a testa eficacitatea noii strategii de securitate adoptate de către UE în 2003.

Motive politice

- preocuparea statelor membrie “mici” □i a Comisiei vizînd divizarea □i lipsa solidarită□ii în interiorul UE vis-a vis de Rusia;
- iritarea Comisiei, dar □i a unor state membre cu privire la strategia rusă de a stabili rela□ii cu noii subiec□ii ai UE, dar □i nelini□tea cauzată de extinderea APC-ului;

Frustrări mutuale

Pentru Uniunea Europeană - lista problemelor în suspensie sa lărgit (OMC, drepturile omului, media, conflicte înghe□ate, lipsa reciprocită□ii);

Pentru Rusia - lipsa avansării de a adera la OMC, dialogul energetic, Kaliningradul, situa□ia minorită□ilor rusofone din statele Baltice, dar □i refuzul europenilor de-a □ine cont de preocupările Rusiei vizind noua extindere.

Rusia se preocupă de noua extindere a UE din perspective economice dar □i geopolitice. Statele europene asigură că noua extindere nu partajează careva pericole, doar avantaje politice □i economice Rusiei. În cadrul Sammit-ul APC din 2004 de la Moscova, pe masa de lucru este pus în discu□ie cel de-al patrulea subiect care se referă la preocupările con□inutului bilateral tradi□ional (ratificarea protocolului de la Kyoto, drepturile surveite asupra Siberiei) [12].

În prezent dialogul ruso-european este axat pe 12 domenii prioritare: energetic, transport, politica industrială, sectorul informa□ional, a societă□ii, regulatoriu, cooperare în domeniul cosmosului, sectorul agricol, protec□ia mediului ambiant, domeniul financiar □i a politicii macroeconomice, a politici regionale, în domeniul pescuitului, în domeniul sănătă□ii. Astfel, conform aprecierilor ambelor păr□i, dialogurile au devenit un instrument de difersificare a cooperării, colaborării bilaterale ruso-europene. Desigur, nivelul cooperării în diferite sfere este diferit.

1. Dialogul energetic. Acesta presupune tranzitul resurselor energetice din Federa□ia Rusă spre pie□ele UE (decizia a fost luată la Summit-ul de la Paris din 30 octombrie 2000, iar în 2009 este semnat memorandumul vizînd preîntîmpinarea timpurie in sfera energetica, prelungit în 2011).

2. Dialogul în sfera transportului. Activitatea în această sferă este axata pe a□a principii □i strategii cum ar fi - infrastructura, cooperarea □i parteneriatul în domeniul transportului auto, feroviar, maritim, fluvial □i aerian, precum □i securitatea acestuia. (Dialogul Vizînd Transportul Rusia - UE, semnat la 3 octombrie 2005). Prima □edin□ă are loc la 8 septembrie 2006, Lappieenranta, Finlanda. În 2011 ambele păr□i depun tot efortul pentru a activa dialogul vizind transportul, pentru a ridica eficacitatea structurilor din acest domeniu (în 20011-are loc Summit-ul vizind transportul aerian UE – Federa□ia Rusă, de la Sankt-Petersburg). În 2009 la Neaol este semnat memorandumul cu

privire la în□elegerea reciprocă a „direc□iei nord” în domeniul transportului □i logisticii, îndreptate spre elaborarea □i realizarea proiectelor comune dintre Rusua □i UE.

3. Dialog regulatoriu presupune reglementarea în domeniul producerii industriale - standardizare, reglementări tehnice □i proceduri de evaluare corespunzătoare între Minpromtorgul Federa□iei Ruse □i Directorul general al Eurocomisie vizînd antreprenoriatul □i industria, semnat la 7 decembrie 2005, Bruxelles.

4. **Dialogul pentru politica industrială** a fost lansat paralel cu dialogul regulatoriu □i este ghidat de acelea□i organe □i presupune schimbul de informa□ie vizînd dezvoltarea, cooperarea în anumite sfere industriale între păr□i (industria constructoare de ma□ini, textilă, chimică, avia□ie, industria metalurgică, antreprenoriatul mic □i mare), legături în domeniul inova□iilor, se duc tratative vizînd mic□orarea barierlor din domeniul comer□ului □i ramurilor prelucrătoare, a complexului construc□iilor de ma□ini, cît □i depun comun efort de-a e□i din criză.

5. Dialogul privind informarea societă□ii presupune dialogul dintre Federa□ia Rusă □i Uniunea Europeană privind informarea societă□ii dintre institu□iile corespunzătoare Ministerul Legăturilor Ingorma□ionale a Rusiei □i Directorul General al Comisiei Europene pentru informarea societă□ii (este semnat la 7 decembrie, 2005**,** Bruxelles). În cadrul acestui dialog se duc discu□ii privind formarea societă□ii informa□ionale, dezvoltarea sferei telecomunica□iilor IKT □i a normelor regulatoare dintre UE □i Rusiei, cît implimentarea proiectelor în aceste domenii. De asemenea, în cadrul dialogului privind informarea societă□ii se discută perspectivele □i dire□iile cooperării ruso-europene.

6. Dialogul privind cooperarea în domeniul cosmosului se axează pe realizarea schimbului de informa□ie în scopul crearii proiectelor în sectorul agricol □i forestier (hotărîrea privind dialogul în domeniul cooperării aieriene □i cosmosului a fost semnat la 10 martie 2006, Bruxelles).

7. Dialogul din sfera agrară, semnat la 11 aprilie 2006, la Moscova presupune elaborarea de către păr□i a politicii vizînd dezvoltarea sectorului agrar, utilizarea noilor tehnologii, evaluarea situa□iei, dar □i a cerin□elor pie□ilor de desfacere.

8. Tematica **Dialogului privind mediul inconjurător (**semnat la 10 octombrie 2006, Helsinki), include probleme vizînd apropierea politicilor în domeniul protec□iei mediului ambiant, schimbării climei, protec□iei naturii, a poluării mediului terestru □i acvatic.

9. Dialogul din sfera financiară □i a macropoliticii (semnat la Bruxelles, 2 februarie 2007) este orientat spre implimentarea standardelor activită□ii de audit dintre Federa□ia Rusă □i UE, înbunătă□irea situa□iei sectorului de

asiggurări, a luptei cu situa□ia de criză□i □i a fortificării sectorului financiar ruso-european.

10. Programul **Dialogului privind politicile regionale** (semnat la 23 mai 2007) presupune organizarea seminariilor privind problemele administrării multinivelare, evaluarea institu□iilor locale □i regionale, gestionarea proiectelor cu privire la investi□ii, schimbul de experien□ă în sfera programelor de cooperare transfrontalieră. În cadrul acestui dialog au fost semnate 5 acorduri, iar pentru implimentarea proictelor în domeniul dat s-a alocat suma de 437 mln. US$, dintre care 103 mln. US$ au fost investi□iile din partea Rusiei.

11. Dialogul în sfera pescuitului (semnat la 24 aprilie 2008) este axat asupra luptei împotriva activită□ii ilegale în domeniul pescuitului, cît □i eliberarea certificatelor de calitate a produselor din peste.

12. Dialogul din sfera medicinei (semnat la 28 mai 2009 la Moscova) presupune efectuarea cercetărilor □i combaterea bolilor infec□ioase [13].

Relatiile comercial-economice Federa□ia Rusă - Uniunea Europeană.

Făcînd o analiză a rela□iilor ruso-europene, în condițiile noi create, acestea pot fi examinate din două perspective: din perspectiva realizării intereselor economice a Federa□iei Rusiei în spa□iul vestic, cît □i din perspectiva intereselor politico-economice ale Uniunii Europene în spa□iul estic. Pentru o mai bună comprehensiune a acestui fenomen, cît şi a procesului de evoluție politică a relațiilor ruso-europene este necesar să aruncăm o privire sumară asupra modului în care s-au configurat şi s-au constituit relațiile dintre cei doi actori geopolitici – Uniunea Europeană □i Federa□ia Rusă. Dacă e sa analizăm rela□iile Federa□iei Ruse cu Uniunea Europeana, atunci, conform strategiilor vizînd politica externa (din 2010-2011, □i în special, conform proiectului noii strategii a politicii externe a Federa□iei Ruse din 14 decembrie 2012), rela□iile Rusiei cu Uniunea Europeana devin prioritare. Axindu-se pe o arhitectură institu□ională solidă, rela□iile dintre Federa□ia Rusă □i UE sunt dictate de însă□i logica dezvoltării proceselor □i evenimentelor interna□ionale. Astfel, conform concep□iei social-economice a dezvoltării rela□iilor ruso-europene pînă în 2020, în lista domeniilor prioritare a parteneriatului ruso-european, sunt prezente a□a aspecte ca dezvoltarea □i extinderea sferii investi□ionale, capabile să stimuleze cre□terea inova□iilor, fortificarea politicii comercial-economice bilaterale, ajustarea la standardele economice, dezvoltarea infrastructurii energetice, dezvoltarea cooperării în domeniul inova□iilor □i cercetării, dezvoltarea legăturilor de prietenie □i cooperare a societă□ii civile (conform planului Parteneriat pentru modernizare din 7 decembrie 2010). De asemenea, acest parteneriat mai presupune □i colaborarea în domeniul securită□ii energetice europene (instituirea Comitetului Rusia - UE privind politica securită□ii energetice - Memorandumul De la Mezberg) [4].

Astfel, concentrîndu-ne aten□ia asupra Uniunii Europene, putem spune că astăzi este o putere economică a lumii, o viguroasă ma□ină de produc□ie □i de schimb. Ca putere economică, UE este un adevărat pol al lumii contemporane- cu o popula□ie de peste 490 mil. de locuitori (8,3% din popula□ia globului), Uniunea este cea mai populată zonă a globului, cu o densitate de 115 locuitori la km pătrat. De asemenea, UE este una dintre cele mai mari □i deschise pie□e a lumii industrializate care ea produce aproape 20% din PIB-ul mondial. În acela□ timp, ea are cele mai echilibrate schimburi cu regiunile lumii, exporturile fiind aproximativ egale cu importurile - în America de Nord exportă aproximativ 11% din volumul activită□ii comerciale □i importă aproximativ 9%. În Rusia exportă aproximativ 5% □i importă 8%, în rela□ia cu Asia există un mic dezichilibru – exportă 7,4% □i importă 12,5% [3, p.128].

Rusia, una dintre puterile continentului Euroasiatic, urma□ă a ultimului imperiu cunoscut sub denumirea de ex-URSS, cu o întindere geografică de 17 mil. km pătra□i, de□inătoare de arsenal nuclear, posesoare de resurse naturale, de□ine 60% din poten□ialul economic □i 75% din suprafa□a fostului spa□iu sovietic. Cu toate că ocupă zona cea mai întinsă din Eurasia, este o □ară preponderent continentală □i mai pu□in oceanică. După încetarea Războiului Rece, □i-a pierdut ie□irea la Marea Neagră □i căile de acces la Marea Baltică, mo□tenind o parte a tendin□elor expansioniste ale Moscovei [2, p.17]**.** Rusia furnizează aproape 50% din gazul natural □i 20% din petrolul consumat în Uniunea Europeană, □ările din Golful Piersic reprezintă aproape 45% din importurile petroliere [1, p.324].

Actualmente oscilează între dezvoltare □i subdezvoltare, o economie de subexisten□ă, cu sectoare economice active □i cu altele aproape de colaps, cu o scădere drastic a popula□iei, cu o rată ridicată a □omajului. În plan politic, o democra□ie aproape ezitantă, în cadrul căreia ac□ionează „post-nomenclatura” □i clientelismul politic, evoluiază „statul de ne-drept” □i ”partidocra□ia”, „emigra□ia morală” în „etica iresponsabilită□ii” etc., amprente ale „trecutului luminos”, exemple de anormalitate care persist □i se manifestă, din neferecire □i în celelalte state din fostul bloc communist [2, p.25].

Cu toate slăbiciunile interne care au cauzat scăderea autorită□ii, Rusia între□ine rela□ii de colaborare cu statele independente din fostul imperiu, controlează problemele din Caucaz, Asia Centrală, Balcani, închee tratate cu fosta rivală – China, sus□ine Korea de Nord, □i inclusiv, continuă dialogul de „egal la egal” cu SUA □i Uniunea Europeană, rămănînd astfel o for□ă incontestabilă în plan interna□ional [2, p.26-27].

Astfel, în 1994 legăturile cu UE au fost declarate ca prioritare în politica externă a Rusiei. În acela□ an Rusia □i UE semnează „Acordul de Parteneriat □i Cooperare”, dar la această etapă Rusia este incapabilă de-a elabora o strategie efectivă de cooperare [5, p.335]. Integrarea Rusiei în sistemul

interna□ional are două componente care trebuie păstrate în rela□ia echilibru-influien□ă.

În condi□iile transformărilor globale de la sfîr□itul sec.XX, includerea Rusiei în sistemul rele□iilor interna□ionale presupune existen□a unui set de condi□ii care determină locul □i interesele acesteia în polotica mondială. De obicei, acestea se axează pe particularită□ile istorice obiective, dezvoltarea economică, cultură, amplasarea geopolitică. Ace□ti factori □i formează acea „constantă” a cursului, a vectorului politicii externeruse în conjunctura geopolitică interna□ională. Nu există alia□i permanen□i, există doar interese permanente - caracteristic nu doar pentru statele cu un sistem politic stabil, dar pentru statele, ca de exemplu Rusia, care trece printr-o perioadă de reforme [4, p.9-10].

Doctrina privind politica externă a Federa□iei Rusie, aprobată de Pre□edintele Federa□iei Ruse la 28 iunie 2000 există nu doar formal, dar este implimentată cu insisten□ă. Problemele cu care se ciocne□te Rusia, au determinat o noua orientare în politica externă, axată pe evaluarea reală a situa□iei interna□ionale, cît □i pe o abordare pragmatică vizînd interesele na□ionale. În condi□iile contradic□iilor de pe arena interna□ională □i ca reac□ie la evenimentele de pe mapamond, prioritar în politica externă a Federa□iei Ruse a devenit apărarea intereselor na□ionale [4, p.16]. Pe parcursul întregii evolu□ii Rusia nu numai că a mers la întîmpinarea Europei, dar a □i fost parte a sistemului european (distrugerea imperiului napoleonian, crearea Antantei, rela□iile URSS-ului cu statele europene în domeniul economic, politic, cultural). Rusia a jucat rolul unui actor activ în „concertul european”. Reie□ind din convingerea că Europa poate deveni generator al stabilită□ii în lume, unul din obiectivele prioritare a Federa□iei Ruse este cooperarea bilaterală cu statele europene. În ceia ce prive□te rela□iile cu statele Europei Centrale □i de Vest, în conformitate cu prevederile Constitu□iei, rămîn a fi actuale □i prioritare. De asemenea, în Concep□ie sunt abordate □i rela□iile cu statele Baltice [4, p.122].

Prioritar în politica externă a Rusiei ramîne tendin□a formării unui sistem stabil de securitate. Uniunea Europeană a fost percepută de Moscova sub o formă mult mai pozitivă decît SUA, drept un posibil sprijin care ar contrasta hegemonia SUA în aceasta zonă [14].

În ultimii ani, UE a devenit un partener comercial important al Federa□iei Ruse. Astfel, În anii 2010, statelor UE le reveneau 50% din exportul rusesc □i 55% importului, cifre care ramin practic neschimbate. Astfel, schimbul de marfuri din 2000-2010 a fost de 241 mil. US$. Suma de export a Federa□iei Ruse în UE a atins cifra de 155 miliarde US$, în 2000 - era de 64 miliarde US$), iar cel al UE în Federa□ia Rusă -86 miliarde US$ (de la 23 miliarde US$).

În Rela□iile comerciale a UE, Rusia ocupa al treilea loc, dupa SUA □i China; 44% revine tehnicii, pieselor, 20,3% - produse chimice, 23,8% - alte marfuri, 9,3% - produse alimentare. De asemenea, pozi□ia dominantă - 82,8% - revine produselor energetice. Actualmente, direc□ia politicii a Federa□iei Ruse este canalizată spre finisarea procesului de aderare la OMC, început încă în anii 1993, iar calitatea de membru i-ar aduce beneficii considerabile. Practic procesul de admitere este finisat, dar mai există un sir de probleme care trebuie rezolvate. Rusia, fiind unul din marii exportatori mondiali de gaze naturale, concurează cu Arabia Saudită pentru rolul de exportator de gaze. Astfel, Federa□iei Ruse î-i revine 20% din rezervele naturale de gaze □i 5% - rezerve petroliere. Sectorului energetic î-i revine 20% din PIB al Rusiei, UE este principalul consumator a surselor energetice ruse□ti: 63% - petrol, 65% - gaze naturale. Conform unor date, pentru anul 2030 cerin□ele la gazul natural pot cre□te de la 490 pînă la 695 metri cubi pe an [15].

Concluzii

Actualmente, în condi□iile prezen□ei a mai multor centre de putere pe arena interna□ională, Federa□ia Rusă încearcă să creieze un sistem de alian□e, tinzînd spre o manifestare în calitate de putere, care se axează pe noi valori, pe rela□ii pragmatice. În acest context, e de men□ionat faptul ca în ultimul timp rela□iile dintre Uniunea Europeană □i Rusia au căpatat o nouă nuan□ă, axată pe consens □i pragmatism, dîndu-le o dinamică pozitivă care permite o mai bună cooperare a acestor poli de putere din spa□iul euroasiatic.

Biblografie:

1. Alomar A., Daziano S., Garat Ch. Marile probleme europene. - Bucuresti, Institutul European, 2010
2. Carpinschi G.M. Politică externă □i diploma□ie. - Ia□i, Ed. Sf. Maria, 2007.
3. Dobrescu P. Geopolitica. - Bucure□ti, SNSPA, 2008.
4. Иванов И. Новая российская дипломатия. Десять лет российской дипломатии. - Москва. ОЛМА-ПРЕС, 2001.
5. Ланцова С.А. Мировая политика и международные отношения. – Москва, Питер Пресс, 2009.
6. Соглашение о партнерстве и сотрудничестве, учреждающее партнерство между Российской Федерацией с одной стороны и Европейскими сообществами и их государствами-членами, с другой стороны от 24 июня 1994. http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/index_ru.htm
7. http://www.russianmission.eu/ru/kratkii-obzor-otnoshenii

8. http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/relations/article_7241_ro.htm
9. http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/eastern_europe_and_central_asia/r17002_fr.htm
10. http://www.russianmission.eu/userfiles/file/partnership_and_cooperation_agreement_1997_russian.pdf
11. http://eeas.europa.eu/delegations/russia/index_en.htm
12. http://russianmission.eu/ru/energosotrudnichestvo-i-energobezopasnost;
13. http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=1903:2013-03-04-08-31-41&catid=195:2013-02-04-08-49-35&Itemid=1
14. http://www.russianmission.eu/ru/kratkii-obzor-otnoshenii
15. http://russianmission.eu/ru/energosotrudnichestvo-i-energobezopasnost

Prezentat la redacție
la 4 septembrie 2013

Recenzent – ***Victor SACA***, doctor habilitat în politologie, profesor

INTERESELE GEOSTRATEGICE ALE FEDERA□IEI RUSE ÎN SPA□IUL POSTSOVIETIC

Svetlana CEBOTARI
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra Rela□ii Interna□ionale
doctor în politologie, conferen□iar

Cristina EJOVA
Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra Rela□ii Interna□ionale
doctor în politologie, conferen□iar

The collapse of the Soviet Union, the biggest empire, who had direct access to the water spaces of three oceans - the Atlantic, Pacific and Northern Ocean, the state owned land routes and direct access to the European Union space, China and India, with enormous natural resources (in Russia are present all the elements of Mendeleyev's tablet) it produced a geopolitical confusion on the international arena, contributing to form, "black holes" in the center of Eurasia.

Disintegration of the USSR and the emergence of its territory in 15 new independent states generated for Russia an absolutely new geopolitical and geostrategic situation. Thus, Russia has found itself "pushed deep to Eurasia", which perceived something unacceptable for the country which for centuries played a major role in international politics, and the European one. Russia's borders are restricted to the early 19 century in Caucasus, at the half of the century in Central Asia, and about 1600 to the west, immediately after the reign of Ivan the Terrible. However, claiming to be further qualified as a great power, Russia aspires to regain the status of a superpower. In order to achieve this, Russia has used various political, economic and military pressures, in its relations with the former Soviet republics and the results were significant.

Thus, this article will analyze Russia's geostrategic interests in all the ex-Union states: the Baltic States, Belarus, Ukraine, the Caucasus (Armenia, Azerbaijan, Georgia) Central Asia (Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kirgizstan, Tadjikistan), including also, the Republic of Moldova.

Secolul al XXI-lea s-a finisat prin dispari□ia unui imperiu, importan□a căruia va fi stabilită doar pe prcursul istoriei. Incredibil, statul care s-a format pe parcursul unui secol, □i-a încetat existen□a. Colapsul Uniunii Sovietice, a celui

mai imens imperiu cu o suprafa□ă de 22,402 mil. chilometri pătra□i, care a avut ie□ire directă la spa□iile acvatice a trei oceane - Oceanul Atlantic, Oceanul Pacific □i Oceanul Înghe□at de Nord, stat care a de□inut căi terestre □i acces direct la spa□iul Uniunii Europene, Chinei □i Indiei, cu colosale resurse naturale (sunt prezente pe teritoriul Federa□iei Ruse toate elemntele tăbli□ei lui Mendeleev) a produs o confuzie geopolitică pe arena interna□ională, contribuind la formarea unei "găuri negre" în centrul Eurasiei [1, p.107-110]. Teritoriul Federa□iei Ruse, urma□ă a ultimului imperiu, în prezent cuprinde o suprafa□ă de 17 milioane chilometri pătra□i, □i s-a mic□orat considerabil, cuprinzînd nu 1/6 din uscat dar deja 1/8 [9, p.714-715].

Cu toate acestea, Rusia rămine a fi statul cu cea mai mare intindere teritorială. Rusia de□ine 60% din poten□ialul economic □i 75 % din suprafa□a fostului spa□iu sovietic. Cu toate că ocupă zona cea mai întinsă din Eurasia, este o □ară preponderent continentală □i mai pu□in oceanică [2, p.17]. De asemenea, in rezultatul colapsului ex-URSS, din 289 milioane de locuitori, Federa□ia Rusă rămîne cu 150 milioane (ceia ce constituie 2,5% din populatia planetei) [8, p.714-715].

De□i unii autori sus□in că imperiul s-a destrămat, al□i certătători atrag aten□ia că nu este oportun să subestimăm Rusia care are o pozi□ie geografică importantă □i datorită acestui lucru destule atuuri strategice. Prin urmare, în contextul actual, este necesar să cunoa□tem principiile de geopolitică ale Rusiei de astăzi. Astfel, conform sistematizării înaintate de E.Ya□in, Rusia are interese în următoarele spa□ii geopolitice:

1. Republicile slave: Ucraina, Belarus □i Moldova (cu toate că 65% din popula□ie nu este slavă).

2. Republicile transcaucaziene: Georgia, Armenia □i Azerbaidjan au rela□ii puternice cu Turcia, Iran □i Orientul Mijlociu.

3. Statele baltice: Estonia, Letonia, Lituania care se află încă sub influen□a Germaniei, Poloniei □i □ărilor scandinave.

4. Republicile din Asia Centrală: Kazahstan, Uzbekistan, Kirgizstan, Tadjikistan □i Turkmenistan, în care colonizarea rusă a avut o pondere mai mică, întrucît au fost incluse mai tîrziu în componen□a imperiului [2, p.21].

Dintre republicile unionale, *Republicile Baltice* sunt singurile care nu au aderat la CSI, dorind să-□i restabilească legăturile istorice: Estonia cu Finlanda, Letonia cu celelalte □ări scandinave, Lituania cu Germania □i Polonia. Ca suprafa□ă ele sunt, fiecare de mărimea Austriei sau Ungariei, iar popula□ia lor este de 1,6 milioane (Estonia), 3,7 milioane (Lituania), 3,5 milioane (Letonia). Dacă, din punct de vedere economic, orientarea prooccidentală a acestor □ări a fost fermă □i □i-a gasit încoronarea prin admiterea în Uniunea Europeană, care a avut loc în 2004, în valul celor zece □ări integrate, primirea în cadrul NATO era mult mai pu□in prevezibilă. □ările Baltice de□in o pozi□ie extrem de

importantă pentru ieşirea la Marea Baltică a Federaţiei Ruse, dar au şi o importanţă din punct de vedere strategic pentru spaţiul rusesc: pe teritoriul lor trec rute comerciale importante. În plus, porturile ruseşti de la Marea Baltică sunt îngheţate pe timpul iernii. Ca rezultat al colapsului Uniunii Sovietice, Rusia pierde cele mai importante porturi - Tallinn, Klaipeda, Riga, Ventspilis, cu excepţia Sanct-Petersburgului şi a anclavei Kaliningrad. Desprinderea acestor state accentuiază situaţia Rusiei pe arena internaţională. Statele Baltice au fost controlate de Rusia din anul 1700, iar pierderea porturilor Tallinn şi Riga, au făcut ca accesul Rusiei la Marea Baltică să fie limitat [1, p.106].

De asemenea Rusia, pe lîngă perderea căilor maritime, mai pierde şi căile terestre de importanţă geopolitică şi geostrategice spre Europa Occidentală şi Centrală. În prezent Rusia este legată de statele occidentale prin intermediu căilor ferate şi a auto-magistralelor care trec pe teritoriul noilor state independente - Ucraina şi Belorus. Singura cale directă revine zonei Kaliningrad, dar însăşi această zonă este ruptă de teritoriul Rusiei - ceia ce reprezintă o problemă economică şi geopolitică.

Toate aceste pierderi teritoriale au cauzat o disbalanţă a zonelor geopolitice. La hotarele Rusiei au apărut noi state, mai slabe din punct de vedere economic, dar care prezintă o ameninţare la securitatea naţională a Rusiei. Desprinderea acestor state accentuiază situaţia Rusiei pe arena internaţională. Faptul că statele baltice au fost de acord cu aderarea la NATO, arată şi noul stadiu al relaţiilor ruso-americane, cît şi cel al relaţiilor Rusiei cu NATO [3 p.302]. De actualele state baltice, Rusia este legată prin istoria existenţei comune. Statele baltice, formate din Estlanda, Curlanda şi Liflanda au fost unite teritoriului rus în rezultatul războiului cu Suedia din 1700-1721, război dus pentru obţinerea ieşirii la spaţiul acvatic baltic. Pe parcursul a 200 de ani aceste state au fost în componenţa diferitor actori geopolitici [6, p.137].

În prezent, relaţiile Federaţiei Ruse cu statele Baltice pot fi caracterizate prin instabilitate şi tensiune. Însă, ţinînd cont de importanţa geostrategică a acestor state, şi cu atît mai mult, de calitatea de a fi membre a Uniunii Europene, Federaţia Rusă, din necesitatea de-a avea bune relaţii cu statele comunitare, deţine relaţii de colaborare cu statele baltice, folosind tot arsenalul de strategii în scopul manţinerii autorităţii sale în aceaste state - iar principala strategie este cea economică, în special cea comercială. În prezent, teritoriul statelor baltice a devenit un nod de transport important şi de cooperare economică internaţională. Aceste teritorii sunt cele mai scurte şi cele mai sigure cai de transport spre statele UE şi respectiv UE - Asia.

În prezent, aproximativ 20% din importul rus şi aproximativ 40% din export se efectuiază prin intermediul statelor baltice. Preţul pentru tranzitarea teritoriului baltic de asemenea are o importanţă pentru bugetul acestor state.

Din venitul de 25% ce revine statelor Baltice, 70% revine Estoniei, 28% Letoniei, □i doar 2% Lituaniei. De asemenea, tranzitarea teritoriilor acestor state este benefică □i pentru Federa□ia Rusă, deoarece pierderile aduse în economia statului nu sunt majore. Nu mai pu□ină importan□ă o are □i politica estoniană pentru transportarea vehiculilor de tonaj, cît □i exploatarea porturilor estoniene. În rela□iile comerciale cu statele baltice, Rusia se plasează printre principalii parteneri economici, ocupînd locul trei în economia acestora [11].

Astfel, structura exportului în statele baltice se caracterizează prin expunerea produselor brute - petrol, gaze naturale, carbune, ceia ce constituie 70%. În prezent, statele baltice exportă gase cu 30% mai ieftine ca cele de pe pia□a europeană, însă, în perspectivă acestea vor ajunge la standardele europene, ceia ce va face dependen□a energetică mai mare fa□ă de Federa□ia Rusă. Cele mai importante proiecte investi□ionale ruse în statele baltice sunt - S.A. „Severstallat” (Letonia), „Plant”, „Latvijas Balzams”, „Transma□holding”, „Duetecana”, „Lifos”. „Novaia ruta”, „Sivitas”. O importan□ă incontestabilă în rela□iile statelor baltice - Federa□ia Rusă o are □i popula□ia rusolingvă prezentă în aceste state: 25,6% - Estonia, 30% - Lituania, 6,3% - Letonia [6, p.166].

Unicul stat, care, chiar de la începutul ob□inerii independen□ei, declară deschis inten□ia de-a men□ine rela□ii cu Federa□ia Rusă este Republica Belarus. În primul rînd, Belarus prezintă un interes deosebit pentru Federa□ia Rusă, avînd un poten□ial mare de tranzit datorită pozi□iei geostrategice, aflîndu-se la intersec□ia cailor ferate □i a automagistralelor, a conductelor petroliere □i de gaze, a călor aieriene dintre Europa dezvoltată □i Asia bogată în resurse naturale. Reie□ind din strategiile occidentale, Belarus este o zonă tampon între Uniunea Europeană □i Federa□ia Rusă. În opinia unor occidentali, această zonă ar trebui să fie eliberată de rela□iile economice cu Federa□ia Rusă, ceia ce ar avea repercursiuni dure asupra economiei Rusiei. Prin intermediul cailor de comunica□ie beloruse se efectuiază 70% din rela□iile comercial-economice ale Federa□iei Ruse (exportul resurselor energetice) spre spa□iul european. Concernul „Belneftihim” anual pompează 85 mln. tone de petrol □i gaze spre statele europene. Întreprinderile din Gomeli □i Novopolo□k sunt parte a conductei „Drujba” care asigură transportarea a 80% a exportului de carburan□i spre Germania, Polonia, statele Baltice □i Ucraina.

De asemenea, prezintă interes geostrategic aflarea pe teritoriul Belorusiei a două obiecte militare ruse. Din 1 octobrie 2003 func□ionează sta□ia radio „Volga” care intră în sistemul antirachetă, amplasată în Gan□evici (zona Brest). Aceasta de□ine acoperirea păr□ii nord-vestice □i are poten□ialul de a urmări lansarea rachetelor balistice pe teritoriul Europei. Cel de-al doilea obiect strategic, este nodul de comunica□ii a Federa□iei Ruse aflat la Vileiki

(regiunea Minsk), care retranslează radiosunetele, destinate flotei maritime □i subacvatice aflate în Marea Atlanticului □i Mediteraneană. Sta□ii similare au fost construite în perioada sovietică si pe teritoriile Letoniei, Ucrainei, Caucazului, regiunii Krasnoiarsk, care aveau destina□ia de a fi unite în a□a numita „centură de apărare”, care, în rezultatul colapsului Uniunii Sovietice, revin statelor respective pe teritoriu cărora se află, ulterior distruse sau lichidate. În acest context, Belorusia este unicul stat care a permis Rusiei construc□ia sta□iei cosmice, dar care, în prezent este considerată proprietatea Belorusiei. În cazul unei turnuri în politica Belorusiei versus NATO, aceste sta□ii pot deveni parte a Alian□ei Nord Atlantice, iar construc□ia unor asemenea sta□ii pe tritoriul Rusiei ar necesita timp, dar □i investi□ii enorme (conform unor estimări sunt necesare 20-25 miliarde dolari). De asemenea, complexul militar de apărare rus colaborează cu 120 întreprinderi beloruse în scopul producerii 1,6 mii tipuri de produse cu destina□ie specială [7, p.86].

Deocamdată, Belorusia rămine a fi pricipalul partener strategic al Federa□iei Ruse în spa□iul vestic. Rusia depune toate eforturile pentru a men□ine acest parteneriat □i de a nu admite apari□ia unui nou membru NATO la frontiera vestică. Actualmente, conform opiniei lui Godin, Belarusul este „cetatea Brest” a Federa□iei Ruse în partea occidentală a frontierilor sale. Ocupînd 0,9% din teritoriul ex-Uniunii Sovietice, Belorusia deschis □i insistent se pronun□ă pentru cooperarea cu Federa□ia Rusă. Deja la 21 februarie,1995, la Minsk are loc semnarea acordului de prietenie, bună vecinătate □i cooperare între Federa□ia Rusă □i Belarus pe o perioadă de zece ani, iar la 2 aprilie, 1996 se semnează Acordul de formare a Uniunii Rusia - Belarus. Cu toate că la 2 aprilie 1997, la Moscova pre□edin□ii celor două state semnează „Acordul Uniunia Federa□ia Rusă – Belorus”, iar la 23 mai – Statutul Uniunii.

Astfel, conform art.3 al Statutului se men□ionează că „perspectivele de cooperare ale Uniunii se axează pe unirea binevolă a statelor-participante □i principiile comune ale dreptului interna□ional”, atît Statutul, cît □i Uniunea în special, au mai mult un caracter declarativ, după formă □i con□inut □i nu corespunde cerin□elor □i necesită□ilor reale ale Federa□iei Ruse □i Belarus. Rolul primordial al Uniunii î-i revenea asigurării unei dezvoltări dinamice, creării unui spa□iu economic comun □i a condi□iilor favorabile pentru sectorul agrar, a creării unei infrastructuri comune (asigurarea sistemului de transport □i energetic, crearea unui spa□iu comun informa□ional). În sfera financiară se prevedea crearea unei monede unice, a unui sistem unic de impozitare, cît □i crearea condi□iilor pentru implimentarea unei valute unice.

În sfera comercială, acentul se pune pe rela□iile comerciale reciproce, formarea unui sistem unic vamal, folosit în rela□iile cu statele ter□e, crearea unui regim unic comercial, cît □i introducerea unor tarife unice. În acest context, în cadrul Uniunii se prevedea crearea unei uniuni între două state. De asemenea, se

mai declara necesitatea elaborării □i implimentării unei programe de realizare a reformelor pie□ei, □inîndu-se cont de particularită□ile □i nivelul de dezvoltare a fiecărui stat-participant. Cu toate că noua strategie enumera direc□iile de cooperare, nu sunt indica□i termenii □i mecanismele de realizare a obiectivelor propuse. De aceia, majoritatea ini□iativelor au rămas mai mult la nivel declarativ, fără a fi implimentate în practică.

Dacă e să analizăm rela□iile ruso-belaruse, atunci, Federa□ia Rusă rămîne a fi principalul partener economic al Belarusiei. Conform datelor Camerilor de Comer□ a Rusiei □i Belarusiei, aproximativ 8000 de agen□ii ruse □i beloruse depind de producerea reciprocă, fiind create aproximativ 3 mln. locuri de muncă în Rusia. Comer□ul rămîne a fi punctul forte al rela□iilor dintre Rusia □i Belarus. Astfel, exportului Rusiei în Belarus îi revine 36,5% în 2007 de la 45,5% în 1995. Cota importului în 1995 era de 53,29%, actualmente este de 59,94%, iar în rela□iile cu statele CSI se majorează de □ase ori, adică de 17,4% din totalul exportului □i constituie 10,7 miliarde dolari, dintre care Rusiei î-i revine 36,5%, iar 46,1% statelor CSI. Principalele produse de import rus sunt camioanele, tractoare, frigidere, produse din carne □i lactate, piese pentru automobile, mobilă, produse din metal, transformatoare, încăl□ăminte, aragaze, tehnică pentru drumuri, televizoare. La baza exportului rusesc în Belarus se aflǎ produsele de petrol □i gazul natural, energia electrică ,resturile □i metalele negre [10].

O astfel de structură a comer□ului exterior permite Belarusiei să-□i păstreze economia formată din timpurile URSS-ului. Actualmente, pe teritoriul Belarusiei activează 579 companii cu capital rusesc, inclusiv 54 întreprinderi cu capital mixt amplasate în □ase zone economice libere - Brest, Minsk, Gomeli-Raton, Vitebsk, Mogilev, Grodnoinvest [6, p.93-98].

Cea mai îngrijorătoare pentru Federa□ia Rusă, este pierderea *Ucrainei* - ceia ce semnifică pierderea unei economii industriale □i agricole poten□iale □i bogate □i a 52 de milioane de locuitori suficient de apropia□i de ru□i din punct de vedere etnic □i religios. Independen□a Ucrainei a deposedat Rusia de pozi□ia sa dominantă în Marea Neagră, în care Odesa era drept poartă vitală pentru comer□ul cu Mediterana □i cu lumea de dincolo de ea. Pierderea Ucrainei este o pierdere de pivot geopolitic, deoarece a limitat op□iunile geostrategice ale Rusiei. Păstrîndu-□i controlul asupra Ucrainei, Rusia ar fi putut încă să încerce să fie liderul unui imperiu euroasiatic arogant, în care Moscova ar fi dominat non-slavii din sudul □i sud-estul fostei URSS.

Pierderea pozi□iei dominante la Marea Baltică, se repetă □i la Marea Neagră nu doar din cauza independen□ei Ucrainei, dar □i din cauza ob□inerii independen□ei a statelor caucaziene - Georgia, Armenia, Azerbaidjian. Înainte de 1991, Marea Neagră era punctul de plecare a puterii navale ruse□ti în Medeteranǎ. Rǎmânînd pe la mijlocul anilor '90 cu o mică fî□ie de coastă la

Marea Neagră □i cu o dispută nerozolvată cu Ucraina asupra dreptului de a-si păstra baze în Crimeia pentru rămă□i□ele flotei sovetice din Marea Neagră. În rezultatul războaielor ruso-turcice, Rusia ob□ine accesul la Marea Neagră în 1783. La începutul secolului al XX-lea, dar □i in perioada celui de-al Doilea Război mondial 1941-1945 flota Mării Negre este una dintre principalele for□e militare. Imediat după destrămare URSS-ului, flota maritimă devine patrimoniu al CSI, iar la 5 aprilie, prin semnarea de către pre□edintele Ucrainei a Decretul vizînd „Mijloacele de constituire a for□elor maritime a Ucrainei", conform căruia ,,flota maritima din Marea Neagră trece sub jurisdic□ia Ucrainei □i în baza acestuia să se constituie for□ele armate ale Ucrainei".

Reac□ia Rusiei a fost imediată. Deja la 7 aprilie acela□ an pre□edintele Federa□iei Ruse emite decretul prin care flota maritimă din Marea Neagră trece sub jurisdic□ia Federa□iei Ruse. Pe parcursul a 7 ani s-au dus dispute vizînd rezolvarea acestei probleme. Doar la 28 mai, 1997 între state are loc semnarea Acordului vizînd parametrii de divizare a flotei din Marea Neagră „Statutul □i condi□iile aflării flotei Federa□iei Ruse în teritoriul Ucrainei", „Calcule reciproce vizînd divizarea flotei maritime din Marea Neagră aflate pe teritoriul Ucrainei".Toate aceste acorduri au fost încheiate pe o perioadă de 20 de ani, avînd posibilitatea de-a fi prelungite automat pe o perioadă de 5 ani, în cazul dacă una dintre păr□i nu va cere încetarea acestuia. Aceste acorduri au permis semnarea Acordului de prietenie □i cooperare dintre Federa□ia Rusă □i Ucraina la 31 mai 1997. Conform acestor acorduri, flota maritimă nu va de□ine în arsenalul său arme nucleare. Scopul aflării acestora în teritoriile acvatice ale Mării Negre este asigurarea securită□ii □i explorării căii maritime.

Actualmente, în apele Mării Negre se află 388 de unită□i. Practic 70% din infrastructura flotei maritime a Federa□iei Ruse din Marea Neagra se află în zona Crimeia. De asemenea, flota maritimă mai are disloca□ie □i în Sevastopol (Sevastopol'scaia, Iujnaia, Karantinaia, Kazacia), Feodosia □i Nicolaev - destinat repara□iei vaselor maritime. De asemenea, acesta se răsfrînge □i asupra poten□ialui militar a Federa□iei Ruse din această zonă. Directorul Institutului statelor CSI men□ionează că în august, 1992 în componen□a flotei maritime din Marea Neagră se aflau 894 de vase, avia□ia maritimă număra 400 de aparate de zbor, for□ele terestre de□ineau 28 de scuturi antirachetă, 258 de tancuri mijlocii, 826 de ma□ini blindate, 457 sisteme de artilerie. Acoperirea aieriană a flotei era efectuată de către for□ele FAA (for□ele anti-aieriene). În acele condi□ii flota era amplasată pe litoralul Mării Negre din delta Dunării pînă la Batumi. Bazele acesteia erau amplasate pe o lungime de 1750 chilometri lungime □i la o adîncime de 200 kilometri. De asemenea, în sistemul de apărare mai intrau □i bazele din Bulgaria, Siria, Egipt □i alte state din Mediterană, ceia ce constituia un raport de 2,5:1 în favoarea URSS.

Deja în 1997, arsenalul flotei maritime se mic□orează considerabil (în componen□a actuală se aflǎ doar un submarin) este reformată diviziunea de pe litoral □i sunt pierdute bazele din ora□ele Simferopol, Eupatoria, oră□elele Perevalinoe □i Mejgorie. De asemenea se mic□orează brigada for□elor maritime, rămănînd 31 de tancuri (s-au redus de 8 ori), 211 ma□ini blindate (s-au redus de 4 ori), 54 de arme □i lansatoare de mine (reduse de 6 ori), iar avia□ia maritimă a fost lichidată în întregime. O parte din for□ele aieriene au fost transferate în regiunea Novorossiisk. Toate aceste reduceri denotă slăbirea considerabilă a puterii maritime □i militare a Federa□iei Ruse în spa□iul Mării Negre.

În acest context, mai poate fi men□ionată □i cererea păr□ii ucrainene de-a i se transmite sub jurisdic□ia sa a tuturor obiectelor navale □i hidrografice, motivînd responsabilitatea pentru securitatea înotului pe teritoriile acvatice care apar□in Ucrainei. Ca rezultat a cerin□elor înaintate, are loc procedura de lichidare □i retragere a obiectelor ruse□ti. Preten□ii fa□ă de Rusia are □i Fondul Proprietă□ii Crimeii, conform cărora, flota maritima din Marea Neagră a Feder□iei Ruse ilegal folose□te 96 de obiecte din Crimeia. O altă cerin□ă survenită din partea Ucrainei se referă la revizuirea costului pentru arenda bazelor pe teritoriul cărora sunt dislocate for□ele navale ruse. Cu toate că în acorduri este fixată suma de 97 mln. US$ anual, Kievul destul de regulat ridică această problemă, stînd ferm pe pozi□iile sale. Astfel, putem considera, că în prezent, flota maritima de la Marea Neagră este ostatica disputelor celor două state - Federa□ia Rusă □i Ucraina.

O problemă, nu mai pu□in importantă în rela□iile ruso-ucrainene vizează delimitarea frontierelor maritime între statele din strimtoarea Kercensk □i din Marea Azov. Pînă la destramarea URSS Marea Azov era mare internă, □i, conform principiilor dreptului interna□ional, Strimtoarea Kercensk era o cale a apelor interne, avind statut de „strîmtoare”. Hotarele dintre regiunea Crimeei □i cea a Krasnodarului, ca păr□i componente ale unui stat, era pur nominală. Odată cu dispari□ia Uniunii Sovietice de pe arena interna□ională, această frontieră devine interstatală, strîmtoarea Kercensk împreună cu insula Tuzla trec sub jurisdic□ia Ucrainei. În aceste condi□ii, vasele maritime militare, dar □i civile pentru a trece în Marea Azov spre Rostov, Taganrog, Eisk, Temriuk, Portul Caucaz, trebuie să achite taxa pentru tranzitarea □i exploatarea strîmtorii (anualt trec peste 2000 de vase). Ucrainei, în acest caz î-i revin 70% din spa□iul acvatic al Marii Azov, bogat în diverse specii de pe□ti, de înmul□irea cărora se ocupă doar Rusia, avînd întîetate la explorarea resurselor minerale de pe coastă cît □i aproximativ 120 de □i□ei de gaz □i petrol. Din 1992 se duc tratative, dar pînă în prezent problema rămine a fi nesolu□ionată, ce duce la apari□ia disputelor □i situa□iilor conflictuale [6, p.109-111].

De asemenea, Federa□ia Rusă este limitată de manevrele militare comune navale □i pe uscat ale NATO □i Ucrainei, inclusiv □i a rolului crescînd a Turciei în regiunea Mării Negre. În noul stat au rămas 39 de întreprinderi constructoare de ma□ini aieriene, construite pe timpul URSS-ului, dintre care 28 de întreprinderi fabrică piese iar 11 din acestea se specializează în repararea tuturor tipurilor de avioane. Dacă în perioada sovetică se fabricau 350 de avioane anual, în prezent numărul acestora s-a mic□orat la 300 de avioane de tipul An-24, An-26, An-32 □i aproximativ 1500 de helicoptere Mi-8, Mi-24, Ka-25. Industria constructoare de tancuri este importantă pentru economia Ucrainei. Tancurile T-80UD fabricate la uzina Malî□ev cu succes pot concura pe pie□ele interna□ionale. Un poten□ial mare î-l are □i industria constructoare de corăbii. Dacă în perioada sovietică la uzinele ucrainene se produceau 30% din toate vasele, □i 40% după cantitatea vaselor, în prezent aceste uzine s-au specializat în construc□ia diferitot vase - de la catere de patrulare, pînă la submarine □i transportatoare de avioane. Astfel, se poate de constatat că Ucraina a primit drept mo□tenire o puternică industrie constructoare de masini aieriană □i maritimă, care are poten□ial concuren□ial □i se plasează pe locul 6 în lume în exportul armelor (după SUA, Rusia, Fran□a, Marea Britanie □i Germania).

Totu□, necătînd la rela□iile divirgente dintre Federa□ia Rusă □i Ucraina, Rusia rămîne a fi principalul partener economic al Ucrinei. De asemenea, este de men□ionat faptul că, Ucraina intră în lista celor zece parteneri principali ai Federa□iei Ruse. În rela□iile ruso-ucrainene este de men□ionat faptul ca mic□orarea păr□ii ruse la importul ucrainean de la 37,6% la 27,8% se caracterizează prin mărirea cotei europene de la 23,0% la 28,2% □i a statelor Asiei de la 3,8% pînă la 14%. Cu atît mai mult, că în rela□iile comerciale cu Ucraina, cota Rusiei are tendin□a de-a se mic□ora - de la 26,8%. De asemenea, pentru procesele integra□ioniste din spa□iul postsovietic, tendin□e de mic□orare a cotei statelor - foste republici unionale în exportul ucrainean - de la 51,4% în 1996 la 37,0% în 2007 □i la import de la 63,5 % pînă la 42,2%.

Ceia ce se referă la UE, atunci cota în rela□iile comerciale cu Ucraina în anul 2007 constituia 32,9% spre deosebire de 24,4% din 1996. În ceia ce se referă la scăderea ratei soldului în rela□iile comerciale dintre UE □i Ucraina, dacă în 2003 rata soldului era de 820 mln. dolari SUA, atunci în 2007 aceasta constituie 8302 mln. dolari SUA, fiind în minus. O asemenea situa□ie nu poate satisface statele Uniunii Europene. În prezent, între Uniunea Europeană □i Ucraina se duce un dialog privind crearea zonei de liber schimb. De asemenea, un partener important pentru Ucraina este China (rata soldului balan□ei comerciale a fost de - 2875,4 milioane, China fiind al 4 partener comercial al Ucrainei.

Chiar □i în condi□iile unei cooperări economice, Rusia □i Ucraina rămîn a fi concurente nu doar la nivel interna□ional, dar □i regional. Astfel, sectorul metalurgic, industria constructoare de ma□ini □i cea alimentară, inclusiv □i sectorul agrar rămîn a fi într-o concuren□ă. Contradic□ii se află □i în sectorul energetic, de care, în mare parte depinde bugetul Federa□iei Ruse, iar pentru Ucraina reprezintă un concurent, atit pe pie□ele externe, cît □i cele interne. De aceia, semnarea Acordului între păr□i vizînd comer□ul liber a întâlnit mari dificultă□i. Cu atît mai mult, răcirea rela□iilor dintre Ucraina □i Federa□ia Rusă a fost condi□ionată □i de dorin□a Ucrainei de-a adera la blocul militar NATO, prin dispozi□ia prooccidentală □i pronun□area celei antiruse, prin crearea zonei economice GUAM. Toate acestea contribuie la men□inerea unei situa□ii tensionate intre păr□i - impunerea din partea Rusiei a impozitelor □i a taxelor vamale, cît □i embargourilor asupra produselor ucrainene (caramele, fructe produse lactate - margarina □i a untului). La rîndul său, Ucrainaia ia masuri similare - impunerea acciziilor destul de înalte la automobilile ruse, prin sus□inerea □i cresterea produc□iei producătorilor autohtoni, în special prin producerea automobilelor „Avto ZAZ-Daewoo". În ultimul timp, prezenta VAZ-ul rusesc se mic□orează pe pie□ele ucraine□ti, ceia ce se răsfrînge negativ asupra economiei ruse - se diminuiază de la 54% la 37%.

Dacă e să examinăm structura exportului rusesc în Ucraina, atunci 58% revine exportului produselor minerale, Rusia asigurînd regulat economia ucraineană cu resurse energetice, ceia ce permite func□ionarea intreprinderilor ucrainene, dar □i func□ionarea sectorului agrar. De asemenea, Rusia pentru Ucraina este nu doar principalul furnizor de resurse energetice, dar □i unicul coridor de tranzit pentru transportarea cărbunelui din spatiul Asiei Centrale. Industria constructoare de ma□ini se plasează pe al doilea loc în această □ară, □i aici pot fi expuse ma□ini □i utilaj electric, mijloace de transport □i aparate de zbor care sunt de o importan□ă incontestabilă.

Structura exportului ucrainean în Federa□ia Rusă este caracterizat prin prezen□a unei pie□e mai balansate □i stabile, Rusia rămânînd a fi principalul partener economic. Este de men□ionat faptul că, de□i □evele cu diametru mare, industria constructoare de ma□ini ucraineană prezintă un rol în economia rusă, atunci multe din produsele alimentare sunt dur criticate pe pie□ele ruse□ti, făcînd ca Rusia să ia masurile respecive (interzicerea exportării produselor lactate în 2006 □i 2007 □i a produselor animaliere, în 2013 - embargoul impus la produsele din ciocolată). Merită aten□ie □i situa□ia din sectorul investi□ional, Rusia ocupînd al □aptelea loc. În prezent, pe tritoriul Ucrainei activează 1633 întreprinderi cu capital rus. Celelalte investi□ii sunt destinate sectorului sănătă□ii, industriei de prelucrare a metalelor, sectorului agrar □i construc□iilor [6, p.118-133].

Pierderea Caucazului a reînviat temerile strategice fa□ă de reapari□ia strategică a Turciei, pierderea Asiei Centrale a generat un sentiment de sărăcire, avind în vedere enormele resurse energetice □i de minereuri din regiiune, cît □i frica de o posibilă provocare islamică, iar independen□a Ucrainei a contestat esen□a preten□iilor Rusiei de a de□ine statutul interna□ional de a fi cea de-a doua supraputere din lume, fiind privită acum doar ca o putere regională.

Georgia, are o largă deschidere la Marea Neagră unde de□ine două porturi importante - Suhumi □i Batumi. Pe de altă parte, valoarea pozi□iei geopolitice a Georgiei a crescut datorită descoperirii resurselor energetice în Marea Caspică, această □ară situîndu-se pe unul din principalele drumuri posibile ale petrolului caspic spre Marea Neagră, iar de aici, spre spa□iul european. Georgia, o □ară relativ mică, cu o suprafa□ă aproximativ egală cu cea a Irlandei (70000 kilometri pătra□i), pe care locuiesc aproximativ 5,5 milioane de locuitori. Cu o întrerupere de cî□iva ani, după Primul Război Mondial, ea a fost integrată la începutul sec. XIX-lea Rusiei. Pînă în anii 1990 avea un mediu de trai peste media republicilor unionale. Producea, împreună cu Moldova cele mai bune vinuri din fosta URSS □i avea un export masiv. În plus, georgienii mai asigurau pia□a Moscovei cu zarzavaturi.

Georgia □i-a proclamat independen□a în 1991, iar în acela□ timp, î-□i proclamă independen□a □i unele provincii din cadrul acestui stat. Prima a fost cea ini□iată de Osetia de Sud. Osetinii, popor din Caucaz, locuiesc în două provincii – Osetia de Nord, integrată Federa□iei Ruse cu 600.000 locuitori □i Osetia de Sud cu 100.000 de locuitori, dintre care 65% osetini □i 30% georgieni, care face parte din Georgia. Osetia de Sud î-□i declară independen□a, nerecunoscută de către Georgia, ceia ce condi□ionează izbucnirea conflictului militar (care, odată cu aderarea Georgiei la CSI, în 1993, incetează). După acela□ scenariu se desfă□oară □i conflictul din Abhazia, o altă regiune din cadrul Georgiei - 540.000 locuitori, dintre care 17% abhazi, 43% gruzini □i 17% ru□i, avind capitala la Suhumi. Abhazia î-□i declară independen□a, Tbilisi nu recunoa□te decizia, izbucnind conflictul armat, abhazii fiind sus□inu□i de "voluntarii" din Caucazul de Nord. Cert este faptul că, la 14 mai 1994 este semnat la Moscova acordul de încetare a focului care prevedea crearea unei zone de securitate unde să fie dislocate for□e de men□inere a păcii ale CSI. Ca □ări de aceia□ religie ortodocsă, ar trebui să aibă rela□ii distinse.

Importan□a geostrategică a Georgiei este caracterizată □i prin alte două motive - pe teritoriul său trece conducta petrolieră, direc□ionată spre portul rusesc Novorossiisk, iar Georgia mai are □i o grani□ă comună cu Cecenia pe o lungime de 130 km. Importan□a strategică a Georgiei rezidă în faptul că pe teritoriul său trece una dintre cele două rute care traversează Caucazul de Nord □i ajung la Marea Neagră. Semnifica□ia Abhaziei e □i mai mare pentru că ea

se află pe litoralul Mării Negre, iar pe teritoriul ei se află portul Batumi. Pe de altă parte, pe teritoriul său au fost proiectate să treacă oleoductele Baku – Tbilisi - Ceyhan □i Baku - Soupsa precum □i gazoductul NABUCCO (Baku - Erzerum). Georgia posedă, de asemenea, mai multe porturi la Marea Neagră (Soukhoumi, Poti, Soupsa, Koulevi □i Batumi), care au devenit foarte active în exportarea petrolului spre Occident. Rusia nu supune controlului căile de aprovizionare, a□a cum se întîmplă cu rutele din nordul Caucazului (Bacu - Novorossisk). Importan□a acestei zone vine din considerente ale strategiilor de geopolitică ale marilor puteri care î-□i dispută sferile de influien□ă. Astfel, Georgia, este luată în considerare întrucît aceasta constituie:

a) coridor energetic spre Occident.

Construc□ia oleoductului Baku – Tbilisi - Ceyhan (BTC), a gazoductului Baku – Tbilisi – Erzerum □i a autostrăzii Karas - Akhalkalai fac parte dintr-un plan de capitalizare a pozi□iei geostrategice a Georgiei între Europa □i Asia. În termeni geoeconomici, Georgia este situată pe cea mai scurtă rută care leagă Europa de Asia, sens în care această proximitate teritorială a fost transpusă □i în alte proiecte precum TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia) □i INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) - proiecte în care sunt vizibile func□iile □i interesele economice occidentale în dezvoltarea economică a statului. Poten□ialul energetic al bazinului caspic impune ca aceste resurse să fie transportate printr-un sistem ramificat de conducte, unele trebuind să traverseze teritoriul georgian. În prezent, Georgia are două terminale maritime prin care petrolul caspic este transportat pe alte spa□ii. Unul este situat la Supsa cu o capacitate de 200.000 de barili pe zi, iar celălalt în portul Batumi, cu aceia□ capacitate.

Georgia reprezintă un coridor energetic esn□ial spre Occident □i alături de alte state de tranzit are obliga□ia de a garanta siguran□a conductelor de petrol □i gaze, care pornesc din zona azeră a Mări Caspice. Conductele au o mare importan□ă pentru Uniunea Europeană, deoarece reduc dependen□a de livrările ruse □i nu traversează teritoriul rus. Oleoductul Baku - Tbilisi - Ceyhan are o lungime totală de 1.768 chilometri, dintre care 443 kilometri traversează Azerbaigianul, 249 - Georgia □i 1.076 kilometri traversează Turcia. Traversează numero□i mun□i care ating înăl□imi de pînă la 2.830 metri □i intersectează 3000 de drumuri, căi ferate, linii utile □i 1500 de căi navigabile cu lă□imi de pînă la 500 metri (ca de exemplu rîul Ceyhan în Turcia). Oleoductul ocupă un coridor de 8 metri □i este îngropat de-a lungul întregului său parcurs la o adăncime de cel pu□in un metru. În paralel cu BTC, se află gazoductul din Caucazul de Sud, care transportă gaza naturale de la Terminalul Sanganchal pînă la Erzerum –Turcia. Are o via□ă utilă proiectată pe o perioadă de 40 de ani □i începînd cu 2009, transportă un milion de barili (160 000 metri cubi) de petrol pe zi. Are o capacitate de 10 milioane de barili de petrol care vor curge

prin oleoduct cu 2 metri pe secundă. Există 8 sta□ii de pompare de-a lungul oleoductului (2 în Azerbaigian, 2 în Georgia □i 4 în Turcia). Proiectul a costat 3,9 miliarde dolari, 70% din costuri au fost finan□ate de ter□i păr□i - Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstruc□ie □i Dezvoltare, agen□ii de credit de exploatare din □apte □ări □i un sindicat din 15 bănci comerciale.

b) coridor de acces spre Iran □i Siria

Întrucît Marea Caspică (unul dintre cele mai mari cîmpuri petroliere □i de gaze din lume) este un lac mare închis, transportul petrolului spre pia□a occidentală este dificil. În perioada sovietică toate rutele au fost construite prin Rusia. Un oleoduct care să treacă prin Iran dinspre Marea Caspică spre Golful Piersic, ar fi ruta cea mai scurtă, dar Iranul a fost considerat membrul nedorit din mai multe motive (guvern teocratic, program nuclear, sanc□iunile SUA care restrîng investi□iile occidentale în această □ară). Prin urmare, dincolo de semnifica□ia energetică a pozi□iei Georgiei, trebuie men□ionată importan□a acestei □ări din perspectiva accesului marilor puteri la Iran □i Siria, □ări cu o greutate geopolitică majoră în lumea arabă, cu parteneriate strînse în domeniile militar □i nuclear cu Federa□ia Rusă □i cu un poten□ial economic, uman □i militar semnificativ. De altfel, exper□ii ru□i au admis că partenerii strategici cu care Federa□ia Rusă reu□e□te să se opună planurilor geopolitice occidentale în Asia sunt Armenia □i Iranul. În ciuda coinciden□ei planurilor ruse □i iraniene cu privire la resursele caspice de energie, Iranul men□ine rela□ii bilaterale de echilibru cu Georgia, manifestînd acela□ interes pentru pozi□ionarea Georgiei ca placă turnantă de transport energetic. De asemenea, SUA au un interes vădit în diversificarea rutelor de acces la zona persană atît pentru situa□ii de urgen□ă (interven□ii militare), cît □i pentru stabilirea unui cîmp de pod pentru controlul rela□iilor Federa□iei Ruse cu Iranul □i Siria.

c) zonă de control a unor importante conflicte înghe□ate

În sens geopolitic, pozi□ia Georgiei, este cheia importan□ei sale pentru întreg Caucazul de Sud, în special dacă este luat în considerare □i conflictul dintre două □ări din regiune - Armenia □i Azerbaidjan. Datorită loca□iei sale în mijlocul unor na□iuni cu factori de risc sistemici, precum □i un grad de corup□ie foarte ridicat, a lăsat liberă calea pentru dezvoltarea acestei □ări. „Revolu□ia trandafirilor”, a avut cel mai important rezultat - cre□terea încrederii interna□ionale în această □ară care □i-a proclamat adeziunea la valorile democratice. Men□inerea conflictelor înghe□ate reprezintă o prioritate geopolitică pentru Federa□ia Rusă, întrucît acestea constituie pîrghii de control regional foarte important, monitorizarea sau implicarea inclusiv armată a acestei puteri în respectivele conflicte fiind asigurată prin încheierea unor acorduri bilaterale. Per ansamblu, Georgia poate fi considerată un „cap de pod” geopolitic pentru dezvoltarea unor afaceri regionale □i promovarea de interese

economice vizînd pie□ele de desfacere din zonă, exploatarea resurselor minerale din zonă, utilizarea for□ei de lucru etc. [5, p.127-130].

Armenia, numără aproximativ 4 milioane de locuitori, nu dispune de ie□ire la mare sau alte căi de comunicare importante. Trei dintre cele patru state cu care se învecinează sunt islamice (Turcia, Azerbaidjan, □i Iran), iar de Georgia este despăr□ită de un munte traversat de o cale ferată care nu poate transporta mai mult de o pătrime din comer□ul □ării. Practic Armenia de□ine o pozi□ie similară cu cea a statelor Nepal sau Lesotho - fără acces la o cale de comunica□ie importantă. De aceia, principala solu□ie de suprave□uire este o bună rela□ie cu Federa□ia Rusă.

Cel mai mare stat caucazian, *Azerbaidjanul* (8 milioane de locuitori), a avut de suferit din urma conflictului din Karabahul de Munte, fiind înfrînt de un stat mai mic □i pierzînd un teritoriu important. Regiunea Karabahul de Munte, a fost o enclavă în cadrul Azerbaidjanului (din cei 190 mii locuitori, 80% sunt armeni, iar 20% azeri). În 1920, Congresul armenilor din Karabahul de Munte decide unirea acestei zone cu Armenia, ca mai apoi, la interven□ia lui Stalin, acest teritoriu să fie cedat Azerbaigianului (o practică folosită □i în cazul Moldovei – fiind luate nordul □i sudul □i cedate Ucrainei). La începutul anilor 90 au loc demonstra□ii ale armenilor din enclavă în favoarea unirii cu Armenia, ajungîndu-se la un conflict deschis. Astfel, în primăvara anului 1993 se declan□ează ofensiva etnicilor armeni, în urma căreia sunt deschise două coridoare de legătură cu Armenia □i este cucerit 10% din teritoriul azer. Un an mai tîrziu, în 1994, la Moscova are loc semnarea acordului dintre păr□i. Fiind vecin direct cu Iranul, importan□a strategică a Azerbaidjanului a crescut odată cu descoperirea rezervelor de petrol în Marea Caspică. Azerbaidjanul dezvoltă legături cu Occidentul, în special cu SUA. În acest context, □i statele occidentale sunt cointeresate în rela□iile cu Azerbaidjanul [3, p.303-304].

O schimbare esen□ială are loc □i în zona sud-est, bazinul Mării Caspice, □i în special cel al *Asiei Centrale* - zonă care are o suprafa□ă de 3.950.000 chilometri pătra□i □i o popula□ie de 56 milioane de locuitori. Veciinii sunt: la nord - Rusia; la sud - Iranul □i Afganistanul; la est - China [1, p.223]. Înainte de prăbu□irea URSS-ului, Marea Caspică era un lac sovietic, cu un mic sector sudic ce cadea între grani□ile Iranului. Din cauza apari□iei independen□ei □i na□ionalismului, Azerbaigian, sus□inut de investitorii occidentali interesa□i de petrol, cît □i a independen□ei Kazahstanului (20 de milioane de locuitori), a Uzbekistanului (25 milioane de locuitori) □i a Turkmenistanului, Rusia a devenit doar unul din cele cinci state care-□i revendică bogă□iile din bazinul Mării Caspice. Rusia nu mai este singura care de□ine aceste resurse naturale. Apari□ia statelor independente central-asiatice, sus□inute din exterior de Turcia, Iran, Arabia Saudită □i Pakistan, a însemnat că frontiera de sud-est a Rusiei a fost împinsă spre nord cu mai mult de o 1000 de mile (1609.344

kilometri), iar noile state independente deţin controlul asupra resurselor minerale şi energetice, care atrag, cu siguranţă interesele statelor occidentale.

Rusia se confruntă cu o nouă situaţie geopolitică în Extremul Orient, dar fară vreo oarecare schimbare politică sau teritorială. China, stat care mult timp fost cu mult mai slab din perspectiva economica şi militară decît Rusia, în prezent a devenit cu mult mai avansat, mai dinamic decît Rusia. Puterea economică a Chinei, asociată cu energia celor 1,7 miliarde de locuitori, face ca noua realitate să afecteze inevitabil concepţia Rusiei asupra securităţii în regiunea sa extrem-orientală, cît şi interesele ruse în Asia Centrală [1, p.107-110].

La baza strategiei Federaţiei Ruse în Caucaz se află conceptul de „vecinătatea apropiată”, care desemnează voinţa Rusiei de a-şi conserva sfera de influenţă proprie şi de a-şi exersa dreptul de a decide evoluţia vecinilor săi [5, p.131].

Asia Centrală, sau aşa numita „Balcanii Eurasiei” (Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kîrgizstan, Tadjikistan) este o zonă importantă, care prezintă interes pentru Federaţia Rusă, în special pentru realizarea intereselor sale geostrategice. În orient este China şi statele bazinului Pacificului, la sud - Afganistanul, statele Orientului Apropiat şi un şir de stat islamice, iar spre occident şi nord sunt amplasate statele caucaziene, Turcia, Europa şi Rusia. Zona Asiei Centrale este o zonă nu doar atractivă din punct de vedere geopolitic, dar şi economic, în primul rînd prin prezenţa surselor energetice în Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan. Într-o cantitate mai mică se află în Kîrgîzstan şi Tadjikistan, care la fel au un rol important în organizarea coridoarelor de transport. În Kazahstan sunt descoperite şiţei de petrol - 4 miliarde de tone şi gaz natural - 3 trilioane metri cubi. Potenţialul rezervelor constituie aproximativ 17 trilioane tone de petrol. Prognozele vizînd resursele de gaze pe uscat şi în bazinul Mării Caspice constituie 8,3 trilioane metri cubi.

Uzbekistanul, unul dintre statele din această zonă, cu o populaţie de 24 milioane de locuitori, dintre care 80% sunt etnici uzbeci, cu o suprafaţă de 447.400 kilometri pătraţi, care o depăşeşte pe cea a Franţei, cu o armată puternică şi cu facilităţi acordate capitalului străin, s-a relansat în plan economic. De asemenea, este cunoscut ca deţinător de rezerve naturale [1, p.223]. Pe teritoriul Uzbekistanului au fost descoperite rezerve naturale - petrol, gaz, metale preţioase, colorate, negre şi radioactive. Pentru rezervele de aur, uran, volfram, fosforite, caoline, Uzbekistanul deţine al 10-lea loc în lume. În ţară au fost descoperite 41 de sonde de aur, dintre care activ sunt explotate doar 9 şi care dau posibilitatea de-a extrage 80 tone anual de aur. Pentru rezervele de cupru, Uzbekistanul ocupă locul al 9 (conform altor estimări - al 11) în lume. De asemenea, statul mai este deţinător de rezerve considerabile de argint, molibden, litiu, zinc, mercur. În zonă, Uzbekistanul ocupă locul trei pentru extragerea gazului, după Rusia şi Turkmenistan - 9,69 miliarde metri

cubi anual. În republică au fost descoperite 190 □i□ei de gaze, dintre care 88 □i□ei se află sub explorare. O altă bogă□ie a Uzbekistanului este bumbacul, pentru exportul căruia statul ocupă locul trei. De asemenea, Uzbekistanul reprezintă un centru geostrategic în Asia Centrală, el este locul intersec□iei comunica□iilor terestre □i aieriene □i serve□te un teritoriu unical de tranzit.

Vorbind despre succesele Uzbekistanului este de men□ionat faptul că a devenit al 28-lea stat producător □i constructor de automobile – „Nexia", „Lacceti", „Matiz", „Damas" se bucură nu doar în Uzbekistan, dar □i în afara □ării. De asemenea se construiesc automobile Captiva, Epica, Tacuma. În prezent industria constructoare de automobile nu doar UzDEU, □i GM-Uzbekistan. Anual în circuitul Uzbekistanului circulă 100 miliarde dolari.

Rela□iile ruso-uzbece se dezvoltă în spiritul bunei prietenii. Rusia este unul din principalii parteneri ai Uzbekistanului. A cincea parte din comer□ul extern revine Rusiei. În exportul Uzbekistanului cre□te cota parte a produselor industriale, în special a automobilelor - 28,6% din totalul exportului. De asemenea, Uzbekistanul mai exportîn Federa□ia Rusă: fructe - 16,3%, gaz natural - 11,3%, confec□ii textile - 5,7%, produse a industriei chimice - 4,1%. Uzbekistanul este principalul furnizor de bumbac.

Importul din Federa□ia Rusă se axează pe utilaje, lemn, metale colorate □i negre, produse medicinale, microbiologice, produse alimentare □i servicii. Pe lîngă sfera politică, economică □i socială, Rusia □i Uzbekistan cooperează în domeniul cosmonauticii. În ultimii ani, între Uzbekistan □i Rusia se dezvoltă sfera investi□ională. O treime - 800 de întreprinderi ruso-uzbece au fost construite în ultimii 2 ani. Uzbekistanul, după extragerea □i prelucrarea gazelor naturale ocupă locul 3 in spa□iul CSI. Se dezvoltă companiile na□ionale holding „Lucoil" □i „Gazprom". O altă direc□ie de cooperare între Uzbekistan □i Rusia este industria constructoare de aieronave. Aproximativ 98% din investi□iile directe ale Rusiei revin sectorului termo-energetic □i telecomunica□iilor [10, p.88-89].

Kazahstanul este asemănător ca întindere, popula□ie □i bogă□ii cu Uzbekistanul. Spre deosebire de acesta, are o popula□ie heterogenă ca □i vecinătă□ile: la nord-vest, nord-est se învecinează cu Rusia, la est cu Marea Caspică, China, Turkmenistan, Kîrgîzstan □i Tadjikistan. Bogă□iile sale naturale: petrol, cărbune, aur, argint, crom □i zinc au atras □ările dezvoltate, dar din cauza hotarului comun cu Rusia, a popula□iei ruse aflate pe teritoriu său, a mo□tenirii arsenalului nuclear sovietic, este supus la presiuni constant □i trebuie să facă fa□ă mi□cărilor de secesiune [2, p.23].

De asemenea, conform estimărilor efectuate de cercetătorii ru□i □i străini, pe teritoriul Kazahstanului sunt prezente 110 elemente din tăbli□a lui Mendeleev. Kazahstanul de□inînd mari resurse de metale colorate □i negre - cupru, □inc, volfram, hromi□i, fier. Kazahstanul de□ine unul din locurile de

frunte din lume privind prezen□a resurselor naturale. Astfel, Kazahstanul de□ine locul 1 în lume pentru explorarea resurselor de zinc, volfram, beril, al 2-lea - pentru rezervele de argint, locul trei revine rezervelor de cupru, floorit, locul 4 - pentru rezervele de molibden □i intră în primele zece state de□inătoare de aur. De asemenea în Kazahstan există petre naturale, cărbune, fosfori□i, sare de bucătărie, asbest. Important pentru economia Kazahstanului este că aceste resurse naturale se află la suprafa□ă, ceia ce nu necesită mari cheltuieli pentru extragere. Pentru extragerea fierului Kazahstanul ocupă locul al 10-lea în lume după China, Brazilia, Australia, Rusia, SUA, India □i Ucraina, iar în ceia ce se referă la spa□iul CSI - ocupă locul al treilea, cedînd Rusiei □i Ucrainei. Astfel, Kazahstanul de□ine cea mai bogată bază de resurse naturale.

Republica Kazahstan este principalul partener economic în regiune. În prezent, Rusia □i Kazahstanul sunt for□a care contribuie la procesele integra□ioniste din Asia Centrală. Aceste rela□ii se axează pe prezen□a intereselor comune, a dialogului politic, a cooperării în domeniul militar, comercial-economic, cultural-umanitar. Cooperarea ruso-kazahă este prezentă □i în cadrul structurilor □OS, CSI.

Tadjikistanul la fel este bogat în resurse naturale – rezerve de carburan□i - 7 miliarde metri cubi □i 2 milioane tone de petrol. Fiind amplasat la o distan□ă mai mare de caile de transport euroasiatice, este caracterizat prin situa□ia complicată social-politică.

Turkmenistanul, care se învecinează cu Marea Caspică, este de asemenea de□inătorul resurselor de gaz care sunt estimate la 2,6 trilioane metri cubi. Specificul statului constă în aceia ca, datorită amplasării la o distan□ă mare de Rusia, extragerea rezervelor de gaz este destinată exportului. Rela□iile dintre Rusia □i Turkmenistan se realizează în baza principiilor prietenii [8, p.45-49].

În Asia Centrală, un loc deosebit revine *Kîrgîzstanului,* aflt între China □i Kazahstan. Evolu□ia sa depinde mult de rela□iile cu China, dar □i de rela□iile dintre Rusia □i Kazahstan. Kîrgîzstanul este cel mai pu□in asigurat cu resurse naturale - rezervele de gaze naturale constituie 6 miliarde metri cubi □i 13 milioane tone de petrol. În nordul □ării se află rezerve de semimetale, iar creasta Altaiului este bogată în mercur. De asemenea, Cîrgîzstanul mai de□ine rezerve de volfram, aur, inclusiv □i marmură.

Astfel, pe lîngă amplasarea geostrategică favorabilă, zona Asiei Centrale mai este bogată în resurse naturale. Necătînd la prezen□a resurselor naturale, □i la amplasarea geostategică, statele din Asia Centrală se confruntă de un □ir de probleme cum ar fi: neuniformitatea economică, politică □i socială a statelor din zonă; existen□a problemelor nesolu□ionate vis-a-vis de componen□a statelor în sfera energetică, acvatică, de transport □i alimentară; nefinisarea procesului de institu□ionalizare □i formare a elitelor politice; activizarea grupărilor radicale □i extremiste; nesolu□ionarea problemelor vizînd

delimitarea frontierilor □i teritorială. Asia Centrală este nu doar calea de transportare spre Rusia □i Europa a surselor energetice, dar □i de substan□e narcotice (anual sunt transportate aproximativ 527 tone de heroină, dintre care 74 tone au fost transportate spre spa□iul european, iar 453 - au revenit spa□iului CSI, în cea mai mare parte Rusiei). Cea mai mare parte de substan□e narcotice au fost transportate pe frontiera ruso-kazahă practic neverificată pe o lungime de 7,5 mii kilometri [6, p.170-179].

O altă republică ex-unională este □i *Republica Moldova*. În prezent, există motive care ar putea explica efortul asiduu al Federației Ruse de a menține Republica Moldova în raza de influență. În timpul URSS-ului, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) mai deținea o importanță militaro-strategică. Reprezentînd hotarul de sud-vest al URSS, Moldovei Sovietice i se atribuia, în cadrul districtului militar Odesa, rolul de bastion principal în cazul unei agresiuni din sud-vest. În plus, teritoriul Moldovei mai servea drept cap de pod pentru viitoarele operațiuni ofensive în direcția Balcani, Grecia, Turcia, canalul Suez şi coasta Africii de Nord în calitate de obiectiv strategic secundar. Dezintegrarea URSS şi independența Ucrainei au diminuat importanța strategică a noului stat moldovenesc. Republica Moldova a încetat să fie „cap de pod spre Balcani”. Aceasta a devenit clar, în deosebi, după instaurarea unui regim democratic în Sîrbia, ultimul presupus aliat al Rusiei în regiune, şi orientarea Sîrbiei spre UE.

Teritoriul mic al Moldovei nu-i permite acesteia să se declare „intersecție a căilor comerciale dintre est şi vest”. Republica Moldova nu deține resurse naturale de natură strategică. Produsele alimentare pe care le exportă Moldova în Rusia nu sunt de importanță majoră pentru piața alimentară rusă. Un anumit interes economic îl reprezintă doar unele întreprinderi din ramurile de vinificare şi de prelucrare a tutunului. De asemenea, putem presupune că existența „găurii negre” transnistrene, precum şi coruptibilitatea funcționarilor publici, ar putea fi interesul capitalului rusesc, care de mai multe ori are o origine dubioasă, Republica Moldova îndeplinind multe dintre caracteristicile unei zone „off-shore”.

Nici atitudinea negativă (interesul pe care l-ar putea prezenta spațiul respectiv în strategiile adversarului) față de Moldova nu are un suport întemeiat. Valoarea strategică redusă a Republicii Moldova este atestată de lipsa unei infrastructuri militare care ar putea fi folosită în cazul unui eventual conflict dintre Rusia şi NATO. În plus, accesul Rusiei la Transnistria este blocat de Ucraina, care adoptă deseori o politică diferită de cea a Rusiei, vizînd Republica Moldova. Nici prezența pe teritoriul Moldovei a trupelor ruse nu mai pare a fi un argument destul de convingător pentru a explica interesul rus față de Republica Moldova. În acest caz, Republica Moldova ar mai putea fi folosită de către Rusia pentru controlarea României şi Ucrainei. Însă politica României din ultimul deceniu, cea de aderare la structurile de securitate euro-atlantice şi economice, nu

lasă loc pentru diferite speculații privind modificarea vectorului politic extern [6, p.300-320].

E de remarcat faptul că relațiile moldo-ruse au fost profund influențate de două probleme: prezența ilegală militară şi conflictul transnistrean. Problema prezenței militare ruse a apărut din punct de vedere politic şi juridic atunci cînd Preşedintele Republicii Moldova prin decretul nr.234 din 14 noiembrie 1992, conform căruia armele, munițiile, mijloacele de transport, tehnica militară, bazele militare şi altă avere aparținînd unităților militare ale Armatei Sovietice, dislocate pe teritoriul republicii au fost declarate proprietate a Republicii Moldova. La 18 martie 1992, decretul nr.73 emis de preşedintele Snegur stipula că „în scopul creării bazei pentru constituirea Forțelor Armate ale Republicii Moldova”, unitățile militare ex-sovietice dislocate în Moldova au fost trecute sub jurisdicția Republicii Moldova şi transmise Ministerului Apărării al Republicii „cu toată tehnica, armamentul, clădirile şi altă avere aflată la balanța unităților militare”. Ignorînd decretele Preşedintelui Mircea Snegur, la 1 aprilie 1992, Boris Elțin, Preşedintele Federației Ruse, a emis decretul nr.220 „Cu privire la trecerea sub jurisdicția Federației Ruse a unităților militare ale Forțelor Armate ale fostei URSS aflate temporar pe teritoriul Republicii Moldova”. În conformitate cu acest decret, „Armata a 14-a de Gardă, formațiunile, unitățile militare şi instituțiile Forțelor Armate ale ex-URSS, aflate pe teritoriul Republicii Moldova şi care nu au intrat în componența forțelor ei armate, au fost trecute sub jurisdicția Federației Ruse şi în subordonarea comandamentului suprem al Forțelor Armate Unificate ale CSI. Trecerea trupelor sub jurisdicția Federație Ruse se explică prin următoarele motive: de a menține o conducere stabilă şi de a asigura funcționarea trupelor, de a nu admite implicarea trupelor în conflicte interetnice; de a proteja din punct de vedere social militarii şi membrii familiilor lor”[4, p.124-125].

Dezintegrarea URSS şi apariția pe teritoriul ei a 15 noi state independente a generat pentru Rusia o situație geopolitică şi geostrategică absolut nouă. Astfel, Rusia s-a pomenit „împinsă în adîncul Eurasiei”, fapt perceput ca ceva inadmisibil pentru țara care timp de secole a jucat un rol de importanță majoră în politica internațională, dar şi cea europeană. Frontierele Rusiei se restrîng la ceia ce au fost la începutul sec.XIX în Caucaz, la jumătatea aceluia□ secol în Asia Centrală □i cam ceia ce a fost prin 1600 spre vest, imediat după domnia lui Ivan cel Groaznic. Totodată, pretinzînd a fi calificată şi în continuare drept o mare putere, Rusia aspiră la redobîndirea statutului de altă dată, cel de Supraputere. Pentru a-şi atinge scopul, Rusia a folosit în relațiile sale cu fostele republici unionale diverse presiuni cu caracter politic, economic şi militar.

Bibliografie

1. Brzezinski Zb. Marea Tablă de □ah. - Bucure□ti, Ed. Univers enciclopedic, 1999.
2. Carpinschi G.M. Politica externă □i diploma□ie. - Ia□i, Ed. Sf.Mina, 2007.
3. Dobrescu P. Geopolitica. - Bucure□ti , Ed. Comunicare.ro, 2008.
4. Gribincea M. Politica rusă a bazelor militare. Moldova şi Georgia - Chişinău: Ed. „Civitas”, 1999.
5. □ăranu M. Geopolitica. Concepte □i teorii social-politice. - Ia□i, Institutul European, 2011.
6. Андронова И.В. Внешнеекономические аспекты национальных интересов России на постсоветском пространстве. - Москва, Изд-во Квадрига, 2010.
7. Годин Ю. почему России выгоден союз с Республикой Беларусь? // Мировая экономика и международные отношения, №11, 2007.
8. Стерник А. Центральная Азия и Россия: сила взаимного притяжения. // Международная жизнь, июль, 2012.
9. Торкунов А.В. Современные международные отношения и мировая политика. – Москва: Просвещение, 2004.
10. Эргашев И. Экономическое развитие Узбекистана в посткризисный период. // Международная жизнь, апрель, 2012.
11. http//www.belstat.gov.by.

Recenzent – ***Ion SANDU***, doctor în istorie, profesor

PUTEREA □I INSTRUMENTELE DE MANIFESTARE ÎN GEOPOLITICA ACTORILOR

Vasile CROITORU
Republica Moldova, Chi□inău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra Politologie
Doctorand

Power has a great importance in the study and analysis of geopolitical phenomena, being one of the elements that regulate relationships between geopolitical actors. Relationships of power are influenced by major or vital interests of the actors, whose promotion depends on the power tools. There is a conditioned relationship between power and its tools, namely that the first generates the second, and this reconfigures the relationships between the geopolitical actors. It should be noted that power tools are the main driving force that generates changes in the hierarchy of power at local, regional and global level. Therefore, the issue of power is strongly linked to the potentiality of the states in supporting and promotion of their interests, by shaping in the desired direction of the external environment and by relationship of interaction, thus the geopolitical actors succeed to achieve their goals, causing changes in the behavior of other actors.

Puterea reprezintă unul dintre parametrii fundamentali pentru în□elegerea agendei interna□ionale □i a comportamentului actorilor geopolitici. Este un concept controversat, vag □i dificil de măsurat, dar cu încărcătură semantică bogată. Puterea generează rela□ii, iar acestea au loc între indivizi, grupuri sociale, institu□ii na□ionale, state, organiza□ii interna□ionale etc., rela□ii care se modifică în dependen□ă de circumstan□e. Nu există o defini□ie acceptată de to□i cei care utilizează cuvântul, iar op□iunile oamenilor în privin□a defini□iei reflectă interesele □i valorile fiecăruia. Unii definesc puterea drept capacitate de a genera schimbare sau de a i se opune. Al□ii afirmă că puterea este capacitatea de a ob□ine ceea ce dorim. Conform Dic□ionarului politic, puterea este: abilitatea sau dreptul de a face ceva; capacitatea de a impune propria voin□ă sau de a exercita autoritate asupra altora; raport de domina□ie etc. [1, p.201]). Nu se poate spune că un actor are putere fără a specifica ce anume poate face prin aceasta. Totodată, trebuie de precizat cine este implicat în rela□ia de putere (sfera puterii) □i care sunt temele implicate (domeniul puterii) [2].

Studiul geopoliticii se concentrează pe fenomenul puterii actorilor □i pe raporturile de putere între ei. Unii teoreticieni ai relațiilor internaționale au cercetat puterea centrând analiza pe capacitate, structură şi formele în care aceasta se poate manifesta. Alții s-au axat pe evidențierea modalităților de manifestare a puterii în sistemul internațional. Este destul de dificil de ales conceptul cel mai potrivit pentru a analiza comportamentul actorilor în evoluțiile lor geopolitice [3, p.202].

Din perspectivă geopolitică, puterea trebuie înțeleasă ca potențial, ca voință de a acționa, precum şi ca o relație între actori, adică capacitatea lui A de a convinge sau constrânge pe B să acționeze într-un sens în care fie nu are interes, fie nu doreşte**.** R.Dahl vede în putere abilitatea de a face pe alții să facă ceea ce altminteri nu ar face. A.Toffler considera că puterea implică folosirea violenței, averii şi cunoaşterii (în sensul cel mai larg) pentru a face oamenii să acționeze într-un sens dat. G.Dussouy consideră că nu trebuie să mai percepem astăzi puterea ca pe un bloc monolitic, ci în capacități multiple. De altfel şi S.Strange afirmă că în relațiile internaționale ar trebui să se ia în calcul patru structuri de putere distincte analitic, anume puterea de a influența ideile altora (structura de cunoaştere), puterea de a influența accesul la credite (structura financiară), puterea de a influența viitorul securității lor (structura de securitate), puterea de a influența şansele lor la o viață mai bună în calitatea de producători şi consumatori (structura de producție).

P.Morris a definit puterea plecând de la răspunsul pe care l-a dat la întrebarea de ce unui actor îi trebuie putere. El a observat că actorii au nevoie de putere din cel puțin trei perspective: a practicii, a moralei şi a evaluării contextului în care acționează. Din punctul de vedere al practicii, actorul trebuie să ştie dacă are capacitatea de a-şi valorifica oportunitățile în disputa cu alți actori. În planul moralei trebuie să cunoască ce valori potențează acțiunile sale, iar din perspectiva contextului trebuie evaluată natura sistemului social [3, p.203]. Viziunea lui P.Morris se apropie de cea a lui K.Deutsch care afirmă că, în relațiile internaționale, a judeca doar puterea statului ca atare nu este relevant. La aceasta trebuie să se adauge şi capacitatea sa de a manipula interdependențele. G.Poggi distinge, în relațiile internaționale contemporane, trei forme de manifestare a puterii: politică, economică şi ideologică sau normativă. Mai sunt şi alte viziuni şi moduri de a percepe puterea atât la nivelul cecetării academice, cât şi al acțiunii politice în sistemul relațiilor internaționale. Analiza puterii trebuie să ia în calcul şi modul în care actorii percep şi înțeleg realitatea din mediul internațional [3, p.204].

Deci, puterea se manifestă atunci cînd la bază stă un interes, iar elementul cheie care asigură realizarea intereselor unui actor este puterea. Astfel, interesele unui stat, indiferent de mărime, au în comun faptul că se referă la supraviețuirea statului şi la garantarea securității acestuia; însă conținutul lor propriu-zis

este diferit, deoarece ele sunt gândite în termeni de putere [4, p.11]. Orice studiu supus analizei geopolitice ia în calcul fenomenul puterii, cea care se manifestă în spaţiul intern şi cel extern al actorilor geopolitici. Termenul de ”putere a statelor” are un conţinut divers şi variabil, datorită sensului complex care i se conferă. Criteriile care definesc noţiunea de putere a statelor este supusă unei evoluţii permanente, dobîndind în timp sensuri şi semnificaţii noi ce se cer cercetate şi aprofundate. Definiţii ale noţiunii de putere a statului sunt numeroase, dar ele se întîlnesc, în general, în jurul unui nucleu de carcteristici comune ce s-ar putea rezuma în expresia ”capacitatea statelor ca actori internaţionali”. Prin capacitatea statelor (sau a actorilor) se înţelege corespondenţa comportamentelor (sau a modurilor de acţiune) foarte diferite şi în special a relaţiilor variate între actori.

Definiția puterii unui stat este complexă şi presupune luarea în calcul a mai multor factori. Unul dintre ei se referă la elementele puterii naționale. Diferiţi cercetători au încercat să elaboreze formule care să cuantifice puterea unui stat pentru a putea fi evaluată eficienţa acestuia în relaţiile internaţionale. Au fost lansate mai multe formule după care se calculează puterea unui stat. Cercetătorul american Ray Cline propune următoarea formulă pentru estimarea puterii unui stat şi anume: Puterea statului = (teritoriul + populația + economica + armata) x (strategia + voința) [2, p.20].

Însă, puterea naţională a unui stat derivă din mai multe surse, faţă de formula prezentată. În viziunea majorității autorilor, puterea unui stat este alcătuită din factori cantitativi (populația, geografia, resursele naturale, capacitatea economică, capacitatea militară) şi factori calitativi (nivelul general de pregătire a populației, nivelul dezvoltării tehnologice şi cercetarea, tipul de guvernare şi natura acesteia, legitimitatea democratică, natura, dimensiunea şi structura sistemului de alianțe, voința națională). Cumulați, aceşti factori determină un anumit nivel de putere a unui stat, ceea ce influențează modul în care acesta îşi percepe, îşi concepe şi urmăreşte propriile interese în plan extern [4, p.10-11].

În mare parte liderii politici, atunci cînd îşi proiectează acţiunile, definesc puterea în mod frecvent, în funcţie de resurse, crezînd că acestea pot produce efecte finale dorite. Potrivit abordării conform căreia puterea e văzută ca sumă a resurselor, o ţară este puternică dacă deţine o populaţie, teritoriu, resurse naturale, forţă economică, forţă militară şi stabilitate socială relativ mari. Prin această definiţie puterea pare mai concretă, măsurabilă şi predictibilă, adică un ghid pentru acţiune. Când este definită puterea drept sinonimă cu resursele care (poate că) duc la rezultate, ei se confruntă deseori cu paradoxul că cei care dispun de cea mai multă putere-resursă nu obţin efectele dorite. Prin această afirmaţie nu se neagă importanţa resurselor de putere. Resursele, tangibile sau abstracte, produc puterea. Oamenii observă resursele, însă există

posibilitatea ca resursele de putere câştigătoare într-o situaţie să nu fie deloc utile într-o alta. Deţinerea resurselor de putere nu garantează întotdeauna realizarea intereselor. Exemple ne pot oferi războiul dintre SUA şi Vietnam, şi războiul dintre URSS şi Afganistan.

Definirea puterii în funcţie de resurse este un artificiu pe care decidenţii politici îl consideră util. O ţară înzestrată cu resurse de putere are mai multe şanse să influenţeze o ţară mai slabă şi să depindă mai puţin de o strategie optimă, şi nu invers. Uneori ţările mai mici pot să obţină rezultate dorite, pentru că aleg să intre în conflicte de anvergură mai redusă sau se concetrează selectiv asupra câtorva chestiuni. Cu cît o ţară are mai multe resurse de putere atunci cînd intră într-o competiţie geopolitică cu altcineva, cu atît strategia prin care acţionează poate fi mai superficială, sau să nu fie adecvată situaţiei. Un stat cu resurse reduse de putere va depune eforturi pentru ca stategia acţiunilor sale, într-o competiţie geopolitică, să fie mai eficientă în comparaţie cu a celui care deţine mai mari resurse de putere. Cu cît un stat are mai multe resurse de putere se va raporta mai superficial la consumarea lor într-o rivalitate geopolitică, şi invers, cu cît resursele sunt mai puţine, cu atît acţiunile pentru consumarea lor sunt mai prudente.

Este important ca decidenţii politici să deţină inteligenţa contextuală, pentru a înţelege jocul pe care-l efectuează. Există anumite resurse care reprezintă o anumită bază pentru puterea statului. În dependenţă de epoca sau etapa istorică, ele se schimbă, şi totodată este greu de estimat că ar fi o resursă determinantă pentru toate perioadele istorice. Ce resursă oferă cea mai bună bază pentru un comportament geopolitic într-un anumit context? În perspectivele realiste tradiţionale asupra relaţiilor internaţionale, resursele militare alcătuiau elementul suprem în care se jucau cărţile politicii mondiale. Pe parcursul secolelor, pe măsură ce tehnologiile au evoluat, sursele forţei necesare războiului s-au transformat frecvent. Mai mult, războiul nu este factorul suprem de decizie pentru un număr tot mai mare de chestiuni în secolul XXI [2, p.25]. Însă dimensiunea militară a puterii mai este, totuşi, astăzi, cea care este considerată că oferă o poziţie geopolitică favorabilă unui actor în ecuația de putere din sistemul relațiilor internaționale, la un moment dat. Aşa după cum nimeni n-ar elimina vreodată în întregime importanța materiilor prime sau a muncii brute în procesul de producție, ar fi absurd de ignorat elementele materiale ale capacității de distrugere sau elementul uman în potențialul militar [3, p.209].

Şi puterea economică este un indicator de bază al puterii actorilor în viitor. Puterea economică nu se mai măsoară doar în resurse tangibile, ci mai ales în cele care țin de performanță şi sunt intangibile [3, p.208]. Obținerea de către o țară a unui ritm mai rapid de creştere economică se reflectă în potențialul său de putere, dar şi în poziția sa în ierarhia mondială [5, p.230].

Eventualitatea ca puterea, presupusă de aceste resurse, să se convertească, într-adevăr, în efectele finale dorite depinde de contexte □i de capacitatea □ării, de a transforma resursele în strategii care să ducă la aceste rezultate. Astfel că, puterea măsurată în resurse nu înseamnă putere măsurată în rezultatele dorite, fiindcă resursele puterii nu se transformă în rezultate ale puterii [2, p.175-177]. Conversia puterii – a ajunge de la resurse la efectele comportamentale finale – este o variabilă crucială care intervine în acest proces.

Într-o competi□ie geopolitică pe actor îl preocupă satisfacerea intereselor. Resursele sunt importante, dar nu decisive. Cele mai importante sunt strategia □i contextul în care este aplicată aceasta. Strategiile de conversie a puterii sunt o variabilă crucială, căreia nu i se acordă suficientă aten□ie. Strategiile trebuie să facă legătura între mijloace □i scopuri într-un mod reu□it. Aplicarea abilă într-un anumit context este secretul puterii inteligente.

În realitate, discu□iile despre putere în geopolitică implică ambele defini□ii. Multe din no□iunile pe care le folosim zilnic, cum ar fi putere militară □i putere economică, sunt hibrizi ce combină atât resursele, cât □i comportamentele. Un stat de□inînd resurse ale puterii poate genera □i comportamente. Comportamentul poate reie□i din anumite strategii, reu□ite sau nereu□ite. Fără resursele puterii nu pot fi elaborate strategii prin care să fie realizate interesele dorite. Poate fi posibil în situa□ia în care actorul să elaboreze fără resurse strategii cu mult mai eficiente în compara□ie cu ale acelui care de□ine mari resurse ale puterii [2, p.26].

Pentru un actor, exercitarea puterii în plan internațional presupune utilizarea unei largi game de instrumente şi mijloace, dintre care sunt frecvente cele economice, politice, militare □i spirituale etc. Un stat poate avea succes într-o competi□ie geopolitică doar dacă evaluează corect resursele puterii interne, adică elementele de putere na□ională, astfel încât ulterior acestea să fie transformate în instrumente de putere ale statului în exterior. În situa□ia în care coeziunea socială, consensul național, climatul psihosocial din țară, conformitatea şi moralul populației au valori semnificativ pozitive, atunci promovarea intereselor statului prin folosirea instrumentelor de putere națională este încununată de succes [4, p.10]. Interesele naționale sau geopolitice ale unui stat sunt promovate şi protejate adecvat, prin intermediul instrumentelor de putere. Ace□ti doi factori se află într-o corela□ie, iar cînd ace□tia sunt adecvat con□tientiza□i □i percepu□i, atunci statul poate ob□ine rezultate sau să-□i realizeze obiectivele în plan extern.

Instrumentele de putere ale statului constau, de regulă, în surse de putere concrete sau dintr-un ansamblu de surse de putere, care pot fi utilizate pentru a promova şi apăra interesele acelui stat [4, p.13]. În viziunea cercetătorului român T.Frunzeti, instrumentele de putere națională sunt „surse palpabile, ce pot fi modelate, modificate, în funcție de situația strategică a mediului intern şi inte-

rnațional, de interesele şi obiectivele naționale ale statului, la un anumit moment şi de linia politică generală pe care conducerea națională o impune statului" [6, p.51]. Totodată, instrumentele de putere sunt determinate de nivelul de putere al respectivului stat. Gradul lor de flexibilitate, posibilitățile de operaționalizare depind de principalii factori care trebuie luați în calcul, atunci când ne propunem să analizăm puterea unui stat în context geopolitic regional sau global (factorii cantitativi şi calitativi). Similar intereselor naționale sau geopolitice, poate varia şi percepția asupra instrumentelor de putere, dar, în genere, majoritatea autorilor sunt de acord că statele au patru mari tipuri de instrumente de putere: diplomatic, informațional, militar şi economic [6, p.51].

Diplomația, ca instrument al puterii naționale, constă în promovarea intereselor naționale prin negocieri bilaterale şi multilaterale, şi un schimb regulat de informații între națiuni şi popoare. Instrumentul diplomatic este unul necesar deoarece statele se bucură de independență, dar nu într-un mediu izolat, ci în cadrul unui sistem cu elemente care se află în relații de interdependență. Promovarea şi apărarea propriilor interese naționale nu se poate face ignorând acțiunile altor state, care fac acelaşi lucru şi care, astfel, pot afecta interesele statului respectiv [4, p.14]. Componenta diplomatică a instrumentelor de putere constă în negocierea cu alte state, pentru a rezolva diferențele ce pot apărea în acțiunile statelor pe arena internațională. Este un instrument operaționalizat de reprezentanții oficiali ai statelor, iar eficiența lui creşte dacă este susținută şi de celelalte instrumente de putere. Atunci când instrumentul diplomatic nu dă rezultatele scontate, într-o anumită acțiune de promovare sau apărare a interesului unui stat, promovarea sau apărarea acestuia se va face prin alte instrumente decât cel economic sau militar [4, p.15].

Instrumentul informațional este exercitat şi el prin intermediul unor instituții specializate şi are menirea de a furniza conducerii statelor, precum şi celorlalte instituții care țin de celelalte instrumente de putere datele necesare adoptării celei mai potrivite decizii. Similar instrumentului diplomatic, instrumentul informațional este utilizat atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război ori criză. Acesta are un rol-cheie în procesul de garantare a securității naționale, indiferent dacă luăm în calcul necesitatea de a deține avantajul sau chiar supremația informațională față de adversari sau competitori, ori necesitatea de a obține sprijinul populației şi al mass-media față de politica guvernamentală. Informația sau, mai exact, intelligence-ul este un instrument de putere națională, prin care sunt promovate şi apărate, în primul rând, interesele naționale vitale, dar şi celelalte tipuri de interese alte statului. Servicii de intelligence gestionează informații relevante pentru securitatea internă, pentru protejarea statului, teritoriului şi populației de activități conduse din afara statului, precum spionajul, subversiunea sau violențele motivate politic, şi totodată, gestionează informații relevante pentru securitatea externă şi au funcție preventivă [4, p.16]. Instrumentul infor-

maţional cuprinde comunicarea strategică, colectarea, analiza şi diseminarea informaţiilor despre adversarii potenţiali, diplomaţia publică etc.

Instrumentul economic reprezintă una dintre resursele de putere naţională care au căpătat o relevanţă deosebită în contextual globalizării. O economie dezvoltată a unui stat poate determina capacitatea lui de a influenţa mediul internaţional şi rolul pe care respectivul stat îl poate avea pe arena internaţională. Lucrările de specialitate susţin că acest instrument al puterii statelor beneficiază de patru „sub-instrumente”: politica macroeconomică, politica comercială internaţională, sancţiunile economice, asistenţa externă. Ca şi în cazul celorlalte instrumente de putere, analiza instrumentului economic este complicată din cauza fenomenului globalizării. Puterea economică a unui stat este dată de un cumul de factori precum resurse naturale, nivelul de organizare al diferitor ramuri ale economiei, de nivelul de organizare şi funcţionalitate a pieţei. Totuşi, instrumentul economic al puterii trebuie analizat în funcţie de capacitatea respectivului stat de a influenţa comportamentul altor state utilizându-l. Spre exemplu, instrumentul economic al SUA este apreciat ca fiind unul deosebit de eficient nu doar datorită nivelului PIB-ului sau al altor indicatori pur economici, ci şi datorită capacităţii sale de a influenţa alte state prin acordarea sau refuzarea accesului la pieţele sale interne, capital, asistenţă financiară.

Instrumentul militar al puterii unui stat poate fi considerat cel mai eficient dintre acestea, dar şi cel mai costisitor. El îndeplineşte, de regulă, rolul de descurajare al unui eventual atac militar, precum şi cel de a desfăşura acţiuni de luptă armată pentru promovarea intereselor naţionale vitale ale unui stat. Puterea militară a unui stat este dificil de evaluat, deoarece trebuie să luăm în considerare atât factori de ordin cantitativ (numărul militarilor, al echipamentelor), cât şi factori de ordin calitativ (nivelul instruirii, gradul de aplicabilitate a tehnologiilor moderne). Totuşi, atât caracteristicile, cât şi modul de operaţionalizare a acestui instrument s-au schimbat în condiţiile globalizării şi a emergenţei noilor tipuri de riscuri de securitate. Având în vedere caracterul global al unor riscuri şi ameninţări de securitate, precum terorismul internaţional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată, o abordare a lor integrată constituie condiţia esen□ială pentru promovarea şi apărarea intereselor naţionale vitale. Pe de altă parte, potenţialul de descurajare al instrumentului militar în scopul amintit mai sus nu trebuie desconsiderat. Exerciţiile militare sau misiunile de patrulare au o contribuţie clară la realizarea intereselor naţionale [4, p.17].

Toate aceste instrumente de putere nu sunt utilizate independent unele faţă de celelalte, ci în paralel sau chiar în mod conjugat, susţinându-se reciproc, în cadrul unei concepţii unitare asupra contextului geopolitic, asupra poziţiei statului respectiv pe arena internaţională, asupra nivelului de putere pe care îl deţine şi asupra intereselor naţionale □i geopolitice pe care le urmăreşte. De

asemenea, tipul □i proporția în care se folosesc aceste instrumente de putere în plan extern rezultă în funcție de capacitatea surselor de putere interne ale statului. Instrumentele de putere trebuie să fie alcătuite din surse de putere flexibile, adaptabile la contextul geopolitic internațional şi la interesele pe care le urmăre□te. În plus, o altă caracteristică a acestora este faptul că ele nu sunt utilizate doar de state, ci şi de ceilalți actori internaționali nonstatali care s-au dezvoltat în ultimul timp. Este vorba despre organizațiile interguvernamentale şi despre corporații transnaționale, care utilizează în special instrumentul economic.

Într-o competiție geopolitică actorii folosesc cele mai eficiente instrumente de putere, pentru a-şi impune interesele. Pentru atingerea rezultatelor, ace□tia vor utiliza toate mijloacele, de la mijloacele de persuasiune - la amenințări şi constrângere. Capacitatea unui actor de a se impune în fa□a altor actori este dată de putere nu doar ca resursă, ci □i ca influen□ă. Atît puterea, cît □i influen□a sunt termeni pe care dic□ionarul îi define□te ca fiind inter□anjabili.

În acest sens, A.Wolfers aprecia influența politică ca fiind o ipostază a puterii politice, având la bază persuasiunea, prin argumente raționale, prin apelul la sentimente, şiretenie, minciună, târguială şi stadiul ultim, prin amenințare ce nu implică şi întrebuințarea forței. Aşadar, puterea se face simțită prin capacitatea unui subiect al vieții internaționale de a face ca alți subiecți să urmeze un anumit comportament. Aceasta înseamnă că puterea este echivalentă capacită□ii de a modifica politica altor state, prin constrângere, dominație şi control, sau pe calea obținerii consensului şi a consimțământului [5, p.158]. Actorii scenei internaționale aplică puterea fa□ă de ceilalți în două feluri: primul este utilizarea puterii în mod direct, pentru a impune schimbarea comportamentului competitorului, ceea ce înseamnă utilizarea forței militare, în principal, pentru a impune voința proprie asupra competitorului; cea de-a doua modalitate de aplicare a puterii este cea indirectă sau cooptivă, care utilizează atracția culturală şi instituțională a unui actor asupra celorlalți, în scopul schimbării comportamentului acestora din urmă [7, p.13]. Această putere de cooptare contrastează cu puterea de a impune, pe care o completează.

În termenii cercetătorului J.Nye este vorba de aplicarea puterii ”hard” şi a puterii ”soft” [8], ceea ce înseamnă puterea dură □i puterea blîndă. Distincțiile care se fac astăzi între puterea dură (cea care apelează la instrumente clasice, precum constrângerea şi forța) şi puterea blîndă (care, dimpotrivă, seduce, atrage, convinge şi influențează) pornesc de la schimbările spectaculoase în ceea ce priveşte sursele şi modalitățile de exprimare ale puterii. Puterea blîndă este puterea care permite obținerea rezultatelor dorite fără aplicarea forței sau a sancțiunilor economice. Ea se bazează pe capacitatea de a schimba preferințele altora. Puterea unor state nu depinde doar de resursele tangibile ale puterii în cadrul sistemului internațional, ci şi de faptul dacă sunt stimate sau admirate, prin eficie-

n□ă şi performan□ă economică sau de alt gen, servind drept exemplu pozitiv pentru alte state, şi în felul acesta le atrag de partea sa, creînd relații privilegiate sau alianțe.

Convertirea resurselor în putere, în sensul de a ob□ine efectele dorite, presupune strategii elaborate □i conducere pricepută, ceea ce în viziunea lui J.Nye se nume□te putere inteligentă. Cu toate acestea, strategiile sunt neadecvate deseori, iar liderii fac erori de ra□ionament în mod frecvent [2, p.24]. Puterea inteligentă este combina□ia dintre puterea dură a coerci□iei □i puterea blândă a persuasiunii □i atrac□iei. Puterea blândă nu este solu□ia tuturor problemelor. S-a introdus termenul de putere inteligentă pentru a face referire la combina□ia dintre puterea dură □i puterea blândă, cu scopul de a produce strategii. Puterea inteligentă nu este pur □i simplu puterea blândă; ea se referă la capacitatea de a domina puterea dură □i puterea blândă în strategii eficiente în contexte diferite [2, p.13]. Indiferent de modalită□ile de manifestare, puterea presupune o rela□ie bidirec□ională, dar specificul acestei rela□ii depinde de context □i stimul.

Bibliografie:

1. Tămaş S. Dicționar politic. Institu□iile democra□iei □i cultura civică. – Bucureşti: Casa de Editură şi Presă „Şansa”, 1996.
2. Nye J. Viitorul puterii. - Bucure□ti: Editura Polirom, 2012.
3. Hlihor C. Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane: considerații teoretice şi metodologice. – Bucureşti: Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2005.
4. Du□u P., Bogzeanu C. Interesele naționale şi folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea şi apărarea acestora: cazul României. – Bucureşti: Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2010.
5. Tămaş S. Geopolitica. – Bucureşti: Editura Antet, 1995.
6. Frunzeti T. Geostrategie. – Bucureşti: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009.
7. Ionescu M. După Hegemonie. – Bucureşti: Editura Scripta, 1993.
8. Nye J. Soft Power. - New York: Public Affairs, 2004.

Prezentat la redac□ie
la 12 iunie 2013

Recenzent – ***Gheorghe RUSNAC***, doctor habilitat în istorie, profesor

PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ PRIN DIMENSIUNILE SALE EXTERNĂ ŞI INTERNĂ: ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE

Grigore VASILESCU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctor habilitat, profesor

Cristina MORARI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Lector, doctorandă

In this article the authors analyze from a theoretical point of view the process of the European integration as well as its internal and external dimensions. The study offers the definition of integration from etymological, economic and political views. There are analyzed the main European integration theories – functionalism, neo-functionalism, federalism, transactional and intergovernmental approaches along with institutionalism. Authors also pay attention to the difference between integration and cooperation and integration and adherence. It is underlined that integration is a long-term process within which states in a voluntary way lose a part of their sovereignty. Since the European integration is a complex process it is necessary to identify and analyze its main dimensions, both internal and external one. The authors mention that at external dimension the European integration refers to all developed and proposed European Union actions in outside, for both partners and states with European aspirations. The internal dimension of the European integration is reflected mostly at two levels, firstly by the domestic training of states that focus on obtaining of the European Union membership and phenomena of Europeanization and secondly of cohesion and thoroughness of integration between state members. It is mentioned that these two dimensions are interdependent and the main difference between them is that at internal dimension are created certain norms that are implemented in national systems, while at external dimension it is assured that the European Union rules and standards are transferred and adjusted by non-member states.

În lumea contemporană integrarea, fiind forma supremă a interdependenței interstatale, constituie un fenomen şi un factor dominant în relațiile internaționale actuale. În urma apariției noilor grupări integraționiste, diversificării for-

melor organizaționale, evoluției de la modelele simpliste spre altele mai complexe, procesele integraționiste au cuprins practic toate regiunile şi statele, contribuind astfel la formarea modelului nou de ordine internațională. Drept rezultat, integrarea a devenit o posibilitate de întărire a pozițiilor statale pe arena internațională, un instrument de garantare a dominației politico-economice şi apărare a intereselor naționale în condițiile globalizării. [4, p.78] Fenomenul integrării reiese, prin urmare, din necesitatea statelor de a se uni în vederea asigurării securității sau deoarece împărtăşesc valori şi obiective comune, căzînd de acord asupra modului în care se pot guverna ca un întreg. Există şi un alt posibil motiv şi anume avantajul sau eficiența: popoarele şi statele pot ajunge la concluzia că sunt în măsură să-şi dezvolte economia şi îmbunătăți calitatea vieții lor mult mai repede şi mai efectiv, fiind împreună decît separat [31, p.309].

Astfel, integrarea prezintă în sine atît un proces, cît şi o stare finală. Starea finală dorită după integrarea actorilor este o comunitate economică şi, sau politică. Procesul sau procesele includ mijloacele sau instrumentele prin care se realizează comunitatea. Mai există o condiție importantă care trebuie menționată imediat: procesul integrării trebuie să fie voluntar şi consensual [14, p.263].

Analizînd semnificația conceptului, este nevoie de evidențiat că în limba română verbul "a integra" înseamnă a se introduce într-un tot, devenind parte componentă, a se îngloba, a se armoniza într-un tot [9, p.613]. El provine din latinescul *integrare*, care semnifică: a readuce la starea inițială, a restabili, a relua, a înnoi, a întregi, a completa, a îndrepta, a repara, a împrospăta. Din punct de vedere etimologic, prin integrare înțelegem, deci, acțiunea de formare a unui întreg, prin unirea părților componente. În acest context, poate fi amintit şi sensul oferit de *Webster's Encyclopedie Unobrindged Dictionary of the English Language*, prin care, integrarea presupune actul de a combina mai multe părți într-un tot întreg [34, p.798].

Analizînd principalele sarcini ale integrării, K.W.Deutsch menționează că, acestea pot fi încadrate în următoarele patru categorii: 1) menținerea păcii; 2) sporirea capabilităților multiobiectiv; 3) realizarea sarcinilor specifice; 4) cîştigarea unor noi imagini de sine şi a unor noi identități funcționale. Realizarea sau nerealizarea, precum şi reuşita sau eşecul acestor sarcini, depind parțial de condițiile de fond dominate la nivelul structurilor politice care se doresc integrate sau al relațiilor dintre acestea. Prin urmare, o relevanță majoră capătă existența unor beneficii şi compatibilitatea de valori, reactivitate reciprocă, un anumit grad de identitate comună, precum şi relevanța reciprocă a structurilor [8, p.193]. În acest caz, devine evident faptul că, pentru realizarea obiectivelor propuse de integrare, cît şi realizarea condițiilor optime necesită anumite eforturi în vederea stabilirii relațiilor şi creării valorilor considerate importante pentru existența unei comunități. În plus, este nevoie de a crea sentimentul de apartenență comună, de identificare cu comunitatea creată, şi respectiv de a dispune de

mijloace, fie şi coercitive, capabile să asigure uniunea formată. Astfel, K.W.Deutsch caracterizează integrarea drept obținerea, în cadrul unui anumit teritoriu, a unui „sens de comunitate” şi a unor instituții destul de puternice, precum şi a unor practici răspîndite, care să asigure pentru un timp îndelungat speranța sigură a unor schimbări paşnice între statele respective [11, p.12].

Ținînd cont de cele expuse, merită de menționat că în literatura de specialitate s-au cristalizat un şir de curente privind fenomenul integrării. Printre cele mai cunoscute teorii integraționiste se pot distinge: **funcționalismul, federalismul, neofuncționalismul, tranzacționalismul, interguvernamentalismul şi instituționalismul** – toate explicînd integrarea în general şi cea europeană în special.

Astfel, **funcționalismul** domină dezbaterile teoretice cu privire la integrarea europeană. Una dintre ideile de bază al acestui curent rezidă în convingerea că integrarea internațională necesită a fi depolitizată, iar cooperarea eficientă între state şi prevenirea conflictelor poate şi trebuie să fie asigurate prin concentrarea eforturilor, atît la nivel național, cît şi internațional, asupra aspectelor de bunăstare [3, p.26]. Cel mai cunoscut exponent ai acestei idei, D.Mitrany, consideră că asigurarea unei păci durabile nu poate fi realizată prin unificare regională, deoarece aceasta va duce la înlocuirea tensiunii internaționale cu tensiuni regionale sau printr-un guvern mondial, care ar putea deveni o amenințare la adresa libertăților fundamentale ale omului. Savantul pleda în favoarea creării unor organisme internaționale separate, avînd prerogative în anumite domenii. Fiind dotate cu puteri executive autonome, acestea ar îndeplení unele funcții similare cu cele ale guvernelor naționale, însă la un alt nivel. Aceasta ar încuraja cooperarea internațională, mai mult decît unele acțiuni de mare amploare [28, p.140]. Prin urmare, împărțirea responsabilităților va permite cedarea de către state a anumitor puteri. Acest fapt, în opinia funcționalismului, ar putea conduce la formarea unui sistem politic întregit, aranjamentele funcționale fiind într-adevăr considerate drept elemente organice ale unui federalism în rate [3, p.26].

Şcoala federalistă consideră că garantarea valorilor supreme, cum sînt pacea şi securitatea ar putea fi realizată numai de către federație [3, p.24]. Aceasta presupune construcția şi funcționarea a sistemelor politice, care printr-o structură duală împarte autoritatea dintre centru şi subiectele federației. Esența federalismului constă în faptul că, diviziunea puterilor este efectuată în aşa mod, încît şi guvernele suprastatale şi cele statale, sînt în acelaşi timp şi independente şi coordonate, în cadrul unei sfere. Adepții teoriei date consideră, că în cazul formării unei federații, statele membre transferă guvernului aşa atribuții cum ar fi, controlul apărării, dreptul de a declara război şi de a încheia pace, dreptul de a încheia tratate şi de a trimite sau primi ambasadori, competențe în afacerile economice (reglementarea comerțului, organizarea sistemului monetar etc.), precum şi dreptul de organizare a unor servicii sociale, cum sînt poliția, educația,

sănătatea [25, p.16]. Totuşi, aceste puteri nu sunt delegate în exclusivitate. Prin urmare, numai federația, conform teoriei la care ne referim, poate servi drept un exemplu al unei organizații efective şi democratice.

La rîndul său, **neofuncționalismul** tratează integrarea mai degrabă ca un proces, decît ca o stare finală. Potrivit acestei teorii, pentru ca integrarea să înainteze, sunt necesare anumite premize. Este nevoie ca opinia publică să fie în favoarea cooperării, ca elitele, partidele politice, grupele de interese să pledeze pentru întărirea şi extinderea funcțiilor instituțiilor suprastatale şi ca noile structuri supranaționale să fie dotate cu putere reală. Odată ce aceste premise vor fi create, se va produce efectul *spillover*, adică se va produce o expansiune a integrării [15, p.25]. Cu alte cuvinte, acest fenomen presupune că integrarea funcțională într-un anumit domeniu poate să conducă la integrare în alte domenii. Aceasta se datorează faptului că unificarea unei anumite sfere poate avea ca rezultat apariția unei presiuni în vederea comunizării şi în alte sfere relativ apropiate acesteia. Un exemplu în acest context ar fi evoluția de la zona de liber schimb la uniunea economică şi monetară.

Keohane şi Hoffman susțin că fenomenul spillover nu poate fi analizat separat de alte influiențe semnificative. Astfel, efectul dat nu are loc automat şi succesul acestuia depinde de negocieri interguvernamentale anterioare. În al doilea rînd, schimbarea instituțională din cadrul comunității formate trebuie să fie percepută ca formă de adaptare la presiunile economiei globale şi relațiile competitive dintre actorii arenei internaționale. În fine, cercetătorii descriu ipoteza de convergență, bazată pe ideea că schimbarea socială pe o scară largă este de obicei mai degrabă determinată de îmbinarea diferitor evenimente, cum ar fi convergența unor preferințe ale guvernelor naționale, decât de presiuni interne sau externe [28, p.145].

Interguvernamentaliştii continuă tradiția realiştilor, prin oferirea statelor rolului de bază pe arena internațională. Astfel, statele, interesele lor, interacțiunea dintre ele şi rezultatele acestor interacțiuni influiențează nu numai relațiile internaționale, dar şi contribuie la procesele integraționiste. În acest context, neorealiştii menționează că o comunitate creată are la bază componentele-state suverane, fapt ce caracterizează organizația dată mai degrabă ca internațională, decît supranațională [15, p.28].

Analizînd **tranzacționalismul** şi **instituționalismul** putem observa că primul curent pune accentul de bază nu pe integrarea politică instituțională, ci pe integrarea la nivel de economie, sociocultură, identitate politică. Adepții celei de-a doua teorii se focusează primordial pe existența instituțiilor şi regimurilor internaționale, precum şi a rolului pe care acestea îl joacă, influiențînd politica statelor. Această stare de lucruri a condus la apariția ideii, conform căreia, supranaționalismul implică pierderea suveranității. Dar guvernele cooperează din

necesitate şi nu este vorba despre pierderea suveranităţii, ci doar împărţirea ei în comun cu alţi subiecţi în vederea obţinerii anumitor performanţe [32, p.4].

Prin urmare, în dependenţă de curent, noţiunea de integrare dobîndeşte o nuanţă specifică. Astfel, pentru funcţionalişti procesele de integrare regională reprezintă procese de cooperare economică, ce conduce treptat la unificarea politică, pe cînd neofuncţionaliştii impun necesitatea cooperării politice, care ar completa cooperarea economică. Federaliştii optează pentru crearea unei structuri supranaţionale, iar tranzacţionaliştii pun accentul pe procesele interne, pe interacţiunea economică şi socioculturală dintre membrii comunităţii, interacţiune de care depinde crearea comunităţii politice. Interguvernamentaliştii văd procesele integraţioniste ca fiind decise de state şi de relaţiile dintre ele. La rândul lor, instituţionaliştii argumentează că creşterea interdependenţei economice şi politice necesită existenţa instituţiilor care ar dirija acest proces.

În aşa fel, studiind fenomenul integrării, se poate afirma că există **două forme principale al acestuia: economică şi politică**. Integrarea economică trebuie să fie urmată de cea politică, pe care o presupune şi o prefigureză totodată, iar integrarea politică poate constitui un factor dinamic pentru integrarea economică.

În acest context, P.A.Ţîgankov menţionează că există două căi de bază de a uni economiile a cîtorva state într-un tot întreg [21, p.207]: 1) unirea politică a două sau mai multe state precede celei economice şi constituie factorul determinant (de ex. unificarea Germaniei) şi 2)integrarea economică binevolă a statelor, politic independente (cazul Uniunii Europene).

În aşa fel, **integrarea economică** prezintă un proces complex de dezvoltare a economiei mondiale în condiţiile contemporane care se bazează pe o treaptă calitativ nouă, superioară a interdependenţelor şi specializărilor între economiile diferitor state, şi este determinată de un ansamblu de factori, printre care un rol esenţial îl are revoluţia tehnico-ştiinţifică contemporană [24, p.6].

În funcţie de profunzimea integrării, economiştii propun să se distingă următoarele forme de ansambluri integraţioniste:

<u>Zona de comerţ liber</u> – o înţelegere între un grup de state de a înlătura barierile vamale şi comerciale dintre ele, dar menţinînd bariere naţionale în comerţul cu ţările terţe;

<u>Uniunea vamală</u> – o treaptă mai superioară, care reprezintă o înţelegere dintre state de a stabili un tarif extern comun;

<u>Piaţa unică</u> – în care sînt eliminate obstacolele pentru libera circulaţie a capitalului, muncii, serviciilor şi persoanelor;

<u>Uniuna economică</u> – expresia maximei integrări economice în care se urmăreşte introducerea unei valute unice, armonizarea şi unificarea politicilor monetare, fiscale şi sociale [12, p.481].

După cum se poate observa, deşi aspectul economic reprezintă latura cea mai avansată a proceselor integraţioniste, totuşi integrarea presupune politică, instituţii şi securitate. Aceasta conduce nu numai la faptul că ţările îşi armonizează structura instituţională internă, sistemele de administrare sau de justiţie, ci şi la transferul către instituţiile supranaţionale a tot mai multe competenţe, care tradiţional aparţineau statelor suverane.

Astfel, unii cercetători, prin **integrarea politică**, subînţeleg starea de coeziune, care există într-o comunitate politică, procesul prin care două sau mai multe unităţi politice îşi amplifică contactele de cooperare. În plus, integrarea presupune un nivel înalt de creştere a tranzacţiilor dintre unităţi, precum şi o amplificare a percepţiei unor interese şi valori comune [29, p.132].

La rîndul său, unul dintre cei mai apreciaţi autori occidentali în materie, E.B.Haas, defineşte integrarea politică ca fiind "un proces în cursul căruia actorii politici din diferite structuri naţionale, sunt convinşi să-şi modifice loialitatea, speranţele şi activităţile politice spre un nou centru, ale cărui instituţii posedă ori pretind jurisdicţie asupra statelor naţionale preexistente" [25, p.22]. Ideea este continuată de către autorul american, W.A.Welsh, care concepe integrarea, din punct de vedere politic, ca implicînd trei direcţii de dezvoltare: o anumită delegare de autoritate de la structurile naţionale către cele internaţionale de decizie; intensificarea interacţiunii între unităţile naţionale în formă absolută, precum şi în formă relativă cu structurile naţionale, care nu fac parte din mecanismul integrării; şi înlăturarea unor atitudini negative din partea liderilor politici în activitatea organismelor naţionale implicate, faţă de instituţiile internaţionale de decizie şi faţă de integrare în general [25, p.23]. Direcţiile menţionate conturează clar modelul după care se iniţiază şi se desfăşoară integrarea politică. Un interes considerabil prezintă, în această direcţie, argumentarea integrării politice de către I.Şişkov, care înţelege fenomenul dat în baza a trei aspecte:

1) integrarea politică propriu-zisă, care presupune integrarea procesului de luare a deciziilor la nivel de guverne şi alte organe statale şi crearea sistemului de control şi reglementare respectiv;

2) integrarea social-politică, care rezidă în crearea instrumentelor comune şi folosirea lor colectivă în soluţionarea problemelor sociale şi interne politice;

3) integrarea militar-politică, care presupune coordonarea politicii externe şi militare, precum şi integrarea procesului de luare a deciziilor în aceste sfere [2, p.48].

Astfel, integrarea presupune totalitatea proceselor cu caracter economic şi politic, intercalate între ele şi practic imposibil de separat, în baza cărora are loc unirea într-un spaţiu comun a două sau mai multe state.

Integrarea economică constituie, deci, o fază intermediară pentru integrarea politică. O versiune extremă - se va trece automat la integrarea politică o dată desăvârşită integrarea economică, bazată pe convergenţa intereselor economice,

aspecte mult mai uşor de realizat decât problemele politice ce vizează opțiuni politice asupra cărora nu se poate ajunge la un acord facil, evident în cazul aspectelor economice. O dată atinsă, integrarea economică declanşează un proces de politizare graduală.

În aşa fel, integrarea europeană este un proces politic, iar integrarea economică a fost un mijloc de atingere a acestui scop, piața internă, moneda unică fiind expresiile acestui aspect. Statele europene, spre exemplu, au fost mai dispuse să renunțe la o parte a suveranității în problemele economice (uniunea vamală, crearea pieței comune, a pieței interne unice), decît în probleme politice. Incipient, unificarea economică era primordială, deoarece în plan politic existau încă foarte multe disensiuni. Abia prin Tratatul de la Maastricht s-au specificat momente esențiale în cadrul construcției edificiului comunitar, subliniindu-se faptul că aspectele economice au nevoie de o protecție a politicului. Drept rezultat, unificarea europeană a devenit un proces ce cuprinde elemente economice şi juridice, politica fiind componenta sa conducătoare [6, p.37].

În afară de formele sale economică şi politică, integrarea poate fi, potrivit majorității teoritecienilor, negativă şi pozitivă. Astfel, prin **integrare negativă**, se subînțelege, eliminarea tuturor discriminărilor din calea circulației mărfurilor şi mijloacelor de producție, iar prin **integrarea pozitivă**, formarea şi aplicarea unor politici coordonate şi comune în vederea realizării unor obiective economice şi de bunăstare, altele decît eliminarea discriminărilor [25, p.22].

Un lucru important din punct de vedere teoretic, dar şi practic, este **deosebirea dintre integrare şi aderare**. Integrarea presupune că țara care doreşte să intre într-o organizație deja existentă poate influiența – în virtutea importanței sale politice, puterii economice, amplasării strategice – regulile de funcționare ale organizației într-o direcție favorabilă pentru sine. În cazul aderării, noul membru nu are pretenții reformatoare şi acceptă regulile de funcționare în vigoare pînă la momentul aderării sale. Mai mult ca atît, membrii organizației existente pot impune condiții pe care candidatul trebuie să le îndeplinească, eventual, chiar înainte de a fi acceptat. În cazul integrării europene este vorba mai ales despre aderarea țărilor Europei Centrale şi de Est care, pentru a fi acceptate, au trebuit să îndeplinească condițiile aprobate la Consiliul European de la Copenhaga din 1993. Sunt şi alte deosebiri importante dintre conceptele şi practicile de integrare şi aderare care trebuie luate în considerație.

Totodată, merită de evidențiat **delimitarea conceptuală între cooperare şi integrare -** ambele fiind metode ale unificării europene. Cooperarea se referă la faptul că între statele europene există relații de colaborare, statele îşi perfecționează legăturile stabilite între ele, dar nu sunt cedate prerogative la nivel supranațional, fiecare stat păstrîndu-şi suveranitatea națională. Integrarea se deosebeşte de cealaltă metodă de unificare în general, şi cea europeană în particular, anume prin faptul că presupune coexistența paşnică în interiorul unei uniuni de

state, care cedează o parte a suveranităţii sale naţionale, competenţe exercitate astfel în comun în scopul clar definit de a realiza anumite obiective politice, economice, sociale, ce au o importanţă fundamentală pentru progresul şi dezvoltarea statelor respective [6, p.133].

În general, **integrarea prezintă în sine un proces contradictoriu**. Deşi o uniune este rezultatul activităţii statelor, cîteodată interesele naţionale ale acestora intră în contradicţie cu logica desfăşurării procesului de unificare. Deseori, intensificarea proceselor integraţioniste se ciocneşte cu creşterea nivelului de conştiinţă de sine şi naţionalism. De exemplu, în calea construcţiei europene au stat şi alte dificultăţi cum ar fi limba, cultura, specificul etnic, trăsăturile specifice al sistemelor administarativ-statale, deosebirile în dezvoltarea economică, necesitatea găsirii compromisului între justiţia socială şi creşterea economică, între interesele geopolitice şi cele naţionale, precum şi necesitatea de balansare între extinderea şi intensificarea integrării [21, p.208]. Totuşi, în ciuda faptului existenţei problemelor în dezvoltarea integrării, comunitatea europeană a devenit o uniune fără hotare economice, statele membre mergînd spre unificarea politică.

Integrarea europeană se manifestă drept **un proces complex şi dificil**. Ca dovadă servesc multitudinea de forme şi aspecte prin care aceasta se manifestă. După cum au remarcat majoritatea cercetătorilor, esenţa integrării în general şi a celei europene în particular rezidă anume în delegarea benevolă a unei părţi din suveranitatea naţională a statelor către un centru supranaţional, în vederea obţinerii unui tot întreg din punct de vedere politic, economic, şi social, lichidînd orice deficienţe ce ar putea prejudicia progresul, bunăstarea şi dezvoltarea statelor respective.

Respectiv, in cadrul studierii procesului integraţionist european devine necesar de a analiza intr-un mod mai detaliat **dimensiunile sale externă şi internă**. Însă, înainte de cercetarea propriu-zisă a acestor dimensiuni este nevoie de o identificare conceptuală a noţiunii respective.

Din punct de vedere etimologic, termenul „dimensiune” provine de la latinescul „*dimensio*” sau franceza veche „*dimensio(n-)*”, de la cuvântul „*dimetiri*”, ce ar semnifica mărime, măsură, proporţie, folosirea sa largă datînd din anii 1920 [7]. Astfel, majoritatea dicţionarelor explică termenul dat drept orice mărime care poate fi măsurată sau fiecare dintre mărimile (lungime, lăţime, înălţime) necesare determinării figurilor şi corpurilor [5]; mărime fizică considerată din punctul de vedere al legăturii dintre unitatea sa de măsură şi unităţile mărimilor fundamentale ale unui sistem de unităţi de măsură; număr care exprimă legătura dintre o unitate derivată şi unităţile fundamentale din care derivă; mărime, întindere, proporţie, calibru, volum etc. [10]. La rîndul său, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of current English*, explică *dimensiunea* drept un aspect sau o modalitate de a interpreta un anumit fenomen [23, p.245].

O definire mai aproapiată domeniului de cercetare este oferită de *Noul dicționar universal al limbii române*, care identifică *dimensiunea* drept aspect, latură, trăsătură [9, p.384]. *The Wordsmyth English Dictionary-Thesaurus* precizează *dimensiunea* drept o rază de acțiune, preocupare față de o anumită problemă sau fenomen dintr-o anumită perspectivă [30].

Respectiv, ***dimensiunea externă*** se referă la tot ce vine din afară, care este exterior şi are legătură cu țările străine, pe cînd ***dimensiunea internă*** presupune ceea ce se află în interiorul unui spațiu sau al unui fenomen şi se echivalează cu afacerile interne ale unui stat [23, p.275].

Racordarea acestor dimensiuni la procesul de integrare europeană poate fi efectuată prin prisma a două abordări. În primul rînd, este vorba despre adîncirea şi lărgirea Uniunii Europene propriu-zise. Modelul european de integrare cunoaşte astfel trăsături distinctive de natură: integrativă, pe dimensiunile supranațională şi transguvernamentală; normativă, cu scopul armonizării, inclusiv prin standarde; redistributivă, cu funcția manifestă de a genera coeziune în sistem; coordonativă, ca semnal al coagulării experienței postnaționale. Astfel, Uniunea Europeană se defineşte pe aceste coordonate ca un spațiu acțional integrativ, normativ, redistribuitiv, coordonativ şi programativ al aspectelor globale, comunitare, naționale, regionale şi locale, cu ținta de a crea o societate europeană postnațională [22, p.67]. Din acest considerent, corelarea dimensiunilor internă şi externă se efectuează reeşind din necisitățile de reglementare a politicilor economice, a angajamentelor şi interdicțiilor statelor membre, al domeniului de aplicare a competențelor comunitare şi asigurării funcționării comunității europene pe arena internațională.

A doua abordare a problematicii, care va fi desfăşurată în continuare, se referă anume la **dimensiunile externă şi internă al procesului de integrare europeană** al statelor ne–membre a Uniunii Europene, fie este vorba de statele candidate, fie statele care şi-au declarat aspirația sa de integrare în familia europeană. De asemenea, aici se include şi experiența avansată în acest domeniu al statelor-membre al Uniunii Europene, care permite studierea corelării dimensiunilor externă şi internă în realizarea lor practică.

Prin urmare, **aspectul exterior al procesului de integrare europeană** presupune un şir de acțiuni, instrumente, politici şi programe utilizate şi promovate de Uniunea Europeană în raport cu statele din mediului său extern, care presupun anumite norme ce trebuie respectate, standarde, criterii pe care statele nemembre ce doresc să adere la Uniunea Europeană sunt obligate să le îndeplinească. Aici deosebirea dintre integrare şi aderare se conturează mai clar. Integrarea presupune că țara, care doreşte să intre într-o organizație deja existentă, poate, aşa cum am arătat mai sus, influința – în virtutea importanței sale politice, puterii economice, amplasării strategice – regulile de funcționare ale organizației într-o direcție favorabilă pentru sine. În cazul aderării, noul membru nu are

pretenții reformatoare şi acceptă regulile de funcționare în vigoare pînă la momentul aderării sale. Mai mult ca atît, membrii organizației existente pot impune condiții pe care candidatul trebuie să le îndeplinească, eventual, chiar înainte de a fi acceptat [18, p.83].

Mai mult ca atît, aderarea în procesul de integrare europeană devine doar o etapă de trecere. Statele care au aderat continuă procesul de integrare în comunitatea europeană, care poate să dureze destul de mult pînă la încadrarea completă în uniune. Aici se implică şi **dimensiunea internă a integrării**, care presupune pregătirea țării din interior, reformarea şi adaptarea politicilor naționale la cadrul comunitar unic, măsuri care continuă şi după aderare.

Astfel, dimensiunea externă a procesului de integrare europeană pentru statele care aspiră la perspectiva obținerii calității de membru, se reflectă prin intermediul *politicii de condiționalitate* al Uniunii Europene față de acestea şi se reflectă prin intermediul negocierilor purtate în baza cerințelor înaintate de către Uniune. Acest specific se datorează mai cu seamă transformărilor de la sfârşitul anilor 1980 şi necesitatea elaborării unei politici europene față de noile state independente din Europa Centrală şi de Est. Anume perspectiva unei extinderi spre Est a generat o nouă dimensiune politică pentru agenda Uniunii Europene orientată să specifice obiectivele generale în raport cu aceste state. Aceasta ar include, de exemplu, un acord cu privire la direcția în care ar trebui să evolueze relațiile (de exemplu: relații externe „standard”; „relații speciale”; sau eventuala calitate de membru) [26, p.439] şi cu privire la instrumente ale politicii pe care trebuie să se bazeze dezvoltarea relațiilor. Cele din urmă constau din decizii atît cu privire la cadrul general al politicii (de exemplu, acorduri în domeniul comerțului sectorial, acorduri de parteneriat şi cooperare, acorduri de asociere, regimul regulator), cît şi cu privire la domeniile politicii care să fie incluse (comerț, cooperarea politică etc.) [26, p.439].

În general, pot fi evedențiate trei faze în evoluția normativă al politicii europene de condiționalitate. Prima fază a promovat o condiționalitate unică în scopul şi conținutul său, cristalizîndu-se în cadrul acordurilor europene, denumite şi acorduri de asociere. Acestea reprezintă cadrul juridic de asociere între țările candidate şi Uniunea Europeană, stabilind relațiile politice şi economice între parteneri şi au ca obiectiv crearea unui cadru favorabil pentru o integrare progresivă a țărilor candidate în comunitatea europeană. Acordurile date acoperă cea mai mare parte a domeniilor din aquis-ul comunitar şi sunt îndreptate spre a ajuta țările candidate să stabilească un program național de preluare a aquis-ului şi de integrare a regulilor juridice comunitare înainte de aderare [33, p.199].

Însă, în scopul minimizării riscului ca noile state-membre să nu devină instabile din punct de vedere politic şi să constituie o povară economică pentru țările–membre existente ale Uniunii Europene, au fost stabilite de către Consiliul European criteriile de la Copenhaga în 1993. Condițiile au fost formulate atît

pentru a calma statele-membre sceptice, cît şi pentru a îndruma țările din Europa Centrală şi de Est, acest scop dublu continuînd să joace un rol important în politica de aderare a Uniunii Europene. Astfel, cerințele care solicită calitatea de membru a Uniunii Europene presupun:

- Ca țara candidată să obțină stabilitatea instituțiilor ce garantează democrația, statul de drept, drepturile omului, respectul şi protecția minorităților naționale;
- Existența unei economii de piață funcționale, precum şi capacitatea de a face față presiunii concurențiale şi forțelor pieței din interiorul Uniunii Europene;
- Calitatea de membru presupune capacitatea candidatelor de a-şi asuma obligațiunile de stat-membru al Uniunii Europene, inclusiv aderarea la obiectivele politice, economice şi monetare ale acesteia, asigurarea liberei circulații a persoanelor, serviciilor şi capitalureilor, promovarea politicii respective în domeniul concurenței şi cooperării în domeniul justiției şi afacerilor interne;
- Capacitatea Uniunii Europene de a accepta noi membri, paralel cu menținerea ritmului de integrare europeană, este, de asemenea, un aspect important, în interesul general al Uniunii Europene şi al statelor candidate [16, p.220].

În fine, Tratatul Uniunii Europene de la Amsterdam precizează, în art.49, că orice stat european care respectă principiile declarate în articolul 6 (care se referă la principiile democratice şi ale respectării drepturilor omului) poate solicita aderarea la Uniunea Europeană [1, p.28].

Astfel, aderarea la comunitate presupune acceptarea atît a Tratatului Uniunii Europene, cît şi a aquis-ului comunitar, fără nici o excepție, luînd în vedere că statele candidate aderă la Uniunea Europeană şi nu invers [1, p.29]. Respectiv, aceste condiții sau criterii pot fi calificate din perspectiva statelor candidate ca condiții venite din exterior şi realizarea cărora necesită numeroase întîlniri cu oficialii europeni, negocieri, dialoguri structurale şi semnarea documentelor semnificative pe domenii specifice. Dar în acelaşi timp, apare necesitatea de a stabili un program care să permită fiecărei țări asociate să se pregătească, cu ajutorul Uniunii, să îndeplinească obligațiile pe care le implică accesul pe piața unică şi activitățile structurilor europene.

Prin urmare, integrarea europeană nu se reduce la simple declarații, întrevederi sau aprecieri diplomatice a progreselor înregistrate într-un domeniu sau altul, susțin analiştii politici. Integrarea europeană presupune modificări structurale, atât la nivel micro- şi macroeconomic, cât şi în majoritatea sectoarelor publice. Cu alte cuvinte, nu poate exista nici o sferă a vieții social-politice, economice şi culturale care să nu necesite reforme în spiritul standardelor europene. Mai mult ca atît, la nivel intern acționează nu numai organele centrale ale statului, ca guvernul, inclusiv ministerele şi departamentele în ansamblul lor, ci şi alți actori, ce fac parte din sistemul politic şi economico-social. Deci, este vorba de ***di-***

***mensiunea internă* a procesului de integrare europeană**, care se inițiază de la faza de pre-aderare şi continuă şi după accederea la Uniunea Europeană.

Această dimensiune se reflectă prin intermediul aşa zisei **„europenizări”**, concept care este folosit în literatura de specialitate despre integrarea europeană cu semnificația de preluare a politicilor Uniunii Europene la nivelul politicii naționale, dar şi cu semnificația de transfer al unor preferințe de politici interne la nivelul Uniunii Europene [35, p.109]. Potrivit savanților Knill şi Lehmkuhl, europenizarea poate fi definită ca impactul integrării europene asupra nivelului național, sau, mai precis, ca un proces de transformare în practicile instituționale şi politice naționale, generat de către integrarea europeană [21, p.2]. Cea mai comprehensivă definiție a europenizării, care a apărut în urma trecerii în revistă a majorității lucrărilor relevante publicate pe tema dată, aparține lui C.Radaelli. Potrivit acestuia, europenizarea se referă la procesele de a) construcție, b) transmitere şi c) instituționalizarea regulilor formale şi informale, procedurilor, paradigmelor politice, stilurilor, felurilor de a face lucrurile şi a credințelor şi normelor comune care sînt inițial definite şi consolidate în luarea hotărîrilor la nivelul Uniunii Europene şi apoi încorporate în logica discursului intern, a identităților, a structurilor politice şi a politicilor publice [27, p.36].

Nu se justifică folosirea termenului de europenizare ca sinonim pentru integrarea europeană, deoarece ultima se referă la evoluțiile politice la nivel supranațional, pe cînd europenizarea se referă la consecințele acestui proces pentru statele membre şi politica lor internă [27, p.37]. Astfel, în viziunea lui M. Emerson, europenizarea poate fi privită ca funcționînd prin intermediul a trei tipuri de mecanisme, care interacționează în mod sinergetic. În primul rînd, acestea se referă la obligațiile legale în domeniul politic şi economic ce survin din cerințele de aderare la Uniunea Europeană, şi/sau cele impuse de calitatea de membru al Consiliului Europei. Urmează schimbările obiective în cadrul structurilor economice şi interesele indivizilor, ca rezultat a integrării în Europa, şi în fine, schimbările subiective în arealul credințelor, aşteptărilor şi identității individului, alimentînd voința politică de a adopta norme europene în sfera afacerilor, politică şi societate civilă [13]. C.Knill şi D.Lehmkuhl, de asemenea, delimitează trei mecanisme prin intermediul cărora cerințele europene pot solda schimbări interne. Primul mecanism, în forma sa cea mai explicită, se manifestă prin prescrierea a unor cerințe instituționale concrete la care trebuie să se racordeze statele, astfel Uniunea Europeană într-un mod pozitiv înaintează un model instituțional la care aranjamentele naționale trebuie ajustate. Cel de-al doilea presupune posibilitatea schimbării structurilor interne ale statelor membre sau candidate, redistribuind resursele între actorii autohtoni. Ultimul mecanism produce mai degrabă un efect indirect prin modificarea credințelor şi aşteptărilor actorilor, afectînd astfel strategiile şi preferințele acestora [19].

În aşa fel, un studiu al europenizării statelor membre este necesar pentru a reflecta modul în care acestea s-au adaptat la Europa din punct de vedere economic, instituțional (sau cu alte cuvinte studiul gradului de compatibilitate, studiindu-se măsura în care opțiunile politice prezentate de instituțiile Uniunii Europene sînt compatibile cu cultura şi stilurile politice instituționale şi administrative ale statelor-membre), precum şi mecanismele propriu-zise [17, p.64].

În cazul țărilor din Europa Centrală şi de Est, relația asimetrică de putere pe care o aveau cu Uniunea, ca solicitante ale calității de membru, a însemnat că acestea adaptau politica lor națională la cea a Uniunii Europene şi nu invers. Mai mult ca atît, pentru statele din fostul spațiu sovietic, termenul dat poartă un caracter ambiguu, deoarece presupune atît procesul de aderare la Uniunea Europeană, cît şi procesul mult mai complex de revenire la Europa [17, p.20], ceea ce presupune integrarea în familia europeană nu doar din punct de vedere politic, economic, juridic dar şi social-cultural. Această afirmare se atribuie atît statelor din Europa Centrală şi de Est cu statut de membru, cît şi statelor ne-membre. În general, este mai răspândit primul punct de vedere, pentru că respectarea cerințelor de aderare şi adoptarea normelor, politicilor şi modelelor instituționale ale Uniunii Europene este strîns legat de procesul de modernizare şi tranziție postcomunistă.

Respectiv, literatura de specialitate din Europa de Vest sugerează cîteva efecte care ar putea apărea în țările candidate. În primul rînd, europenizarea determină adaptarea imperativelor şi normelor Uniunii Europene la politica internă, astfel încît distincția dintre cerințele Uniunii Europene şi cele ale politicii interne dispare (deşi gradul adaptării la Uniunea Europeană variază). În al doilea rînd, europenizarea are efectul de a autoriza organismele implicate în procesul de modernizare să modifice anumite politici şi să reformeze instituțiile politice (acest efect este caracteristic atît statelor care au aderat recent la Uniunea Europeană, cît şi unor membri fondatori, cum ar fi Franța). Al treilea efect, exercitat de Uniunea Europeană, este crearea unui spațiu în agenda politică destinat inițiativelor noi, determinînd în acest scop efectuarea unor adaptări la nivel instituțional, care au efecte permanente asupra procesului de elaborare a politicilor [17, p.65].

Aşa dar, putem concluziona că dimensiunea externă şi internă al procesului de integrare europeană se intercalează şi se determină reciproc. Unica deosebire ar fi că dacă în sfera dimensiunii interne se crează norme, după care urmează implementarea lor în sistemele naționale, dimensiunea externă asigură transferul regulilor Uniunii Europene şi implementarea acestora de către statele ne-membre. Or, odată inițiată, integrarea produce efecte la nivel intern drept consecință directă al cerințelor înaintate din afară, precum şi evoluția întregului mediu extern ca atare.

Bibliografie:

1. Bărbulescu I.G. Uniunea Europeană: politicile extinderii. - Bucureşti: Tritonic, 2006.
2. Барановский В.Г. Политическая интеграция в Западной Европе. – Москва: Наука, 1983.
3. Бенюк В. Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия. - Кишинёв: Центральная типография, 2006.
4. Бурляй Я. Интеграционные процессы в западном полушарии. // Международная жизнь, 2002, №8, с.78-84
5. Cambridge English dictionary, http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/dimension [accesat 20. 02.13]
6. Cojocaru C. Dilema politic versus economic în construcția europeană. – Chişinău: GAZETA SRL, 2006.
7. Concise Oxford Dictionary, http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0226350#m_en_gb0226350 [accesat 22.02.13]
8. Deutch K.W. Analiza relațiilor internaționale. – Chişinău: Tehnica-Info, 2006.
9. DEX. Noul dicționar universal al limbii române. - Bucureşti: Litera Internațional, 2006.
10. DEX, Dicționar explicativ al limbii române, http://dexonline.ro/definitie/dimensiune [accesat 22.02.13]
11. Dobrescu M. Integrarea economică. - Bucureşti: Ed. Academiei Române, 1996.
12. Dobrotă N. Dicționar de economie. - Bucureşti: Ed. Economică, 1999.
13. Emerson M. European Neighborhood Policy: Strategy or Placebo? // CEPS working document, №215, November. - Brussels: Centre for European Policy Studies, 2004, http://aei.pitt.edu/6645/01/1176_215.pdf [accesat 15.08.12]
14. Evans G., Newnham J. Dicționar de Relații Internaționale: englez-român. - London: Universal Dalsi, 2001.
15. Sbragia A.M. (ed.) Euro-politics: institutions and policy making in the European community. - Washington, DC: The Brookings Institution, 1992.
16. Fuerea A. Manualul Uniunii Europene. - Bucureşti: Universitatea juridică, 2006.
17. Grabbe H. Puterea de transformare a UE. Europenizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală şi de Est. – Chişinău: Epigraf SRL, 2008.
18. Jinga I., Popescu A. Integrarea europeană: dicționar de termeni comunitari. - Bucureşti: Lumina-Lex, 2000.

19. Knill Ch., Lehmkuhl D. How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization. // European Integration online Papers (EIoP), Vol.3, (1999) N7, http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-007.htm [accesat 25.02.13]
20. Maarten P.V. Negative and Positive Integration in European Immigration Policies. // European Integration online Papers (EIoP), 2002, Vol.6, nr.13.
21. Международные отношения: теории, конфликты, организации. / Под ред. П.А.Цыганкова. - Москва: Альфа-М, 2004.
22. Modelul european de integrare. / Dinu M., Socol C., Marinaş M. – Bucureşti: Editura Economică, 2005.
23. Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English / Hornby A.S. / Sixth Edition. / Wehmein S. (ed.) - New-York: Oxford University Press, 2000.
24. Railean V. Integrarea tărilor est-europene în Uniunea Europeană. – Chişinău: TACIS, 2001.
25. Savu D.-V. Integrarea europeană. Dimensiuni şi perspective. - Bucureşti: Oscar Print, 1996.
26. Sedelmeier U.,Wallace H. Extinderea spre est: Strategie sau reconsiderări. // Procesul politic în Uniunea Europeană. - Chişinău: Editura ARC, 2004.
27. Statele membre ale Uniunii Europene. / Bulmer S., Lequesne C. - Chişinău: Cartier, 2009.
28. Stăvilă I., Ungureanu O. Uniunea Europeană ca model de integrare regională. // Administrarea publică, 2001, nr.4.
29. Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultură civică. – Bucureşti: Ed. Academiei Române,1993.
30. The Wordsmyth English Dictionary – Thesaurus, http://www.wordsmyth.net/live/home.php?script=search&matchent=dimension&matchtype=exact [accesat la 02.03.13]
31. Ungureanu C. Integrarea Republicii Moldova în structurile europene: probleme, avantaje şi perspective. // Integrare europeană: filosofie, politică, cultură. Conferinta internationala, 19-20 noiembrie, 2004 / Coordonator V.Țapoc. - Chişinău: CEP USM, 2005.
32. Ungureanu O. Integrarea europeană (curs universitar). - Chişinău: TACIS, 2001.
33. Scăunaş S. Uniunea Europeană: construcție, instituții, drept. - Bucureşti: ALL Beck, 2005.
34. Webster's Encyclopedie Unobrindged Dictionary of the English Language. - New York: New Revises edition „GRME RCY Books", 1989.
35. Wiener A. Diez T. European integration theory. - New York: Oxford, 2004

Prezentat la redacție la 5 aprilie 2013

Recenzent - ***ANDRIES Vasile***, doctor in politologie

Compartimentul
<u>BIBLIOGLOBUS & INFO</u>

CONFERINȚĂ NAȚIONALĂ
"PARTENERIATUL ESTIC ŞI REPUBLICA MOLDOVA: OBIECTIVE - PRACTICI – PROVOCĂRI"
(27 septembrie 2013, Chi□inău, Republica Moldova).

Parteneriatul Estic (PE) este un program care defineşte dimensiunea estică a politicii Uniunii Europene (UE) în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (PEV), care a fost dezvoltată în anul 2004. PEV este adresată celor 16 vecini din sud şi est, iar scopul acestor politici este de a consolida securitatea şi stabilitatea, precum şi prevenirea apariției de noi diviziuni între Uniunea Europeană extinsă şi vecinii săi. Astfel Politica Europeană de Vecinătate a permis intensificarea relațiilor bilaterale ale Uniunii Europene cu țările vecine de la frontiera de est şi obținerea de numeroase realizări în ceea ce priveşte consolidarea legăturilor reciproce.

Prin crearea Parteneriatul Estic Uniunea Europeană a trimis vecinilor din est un mesaj politic clar de solidaritate al UE, alături de un sprijin suplimentar pentru reforme democratice şi orientate spre piață şi consolidarea statalității şi integrității teritoriale.

Parteneriatul Estic este un acord de asociere pe care Uniunea Europeană l-a încheiat cu Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova, Ucraina şi Belarus. La 7 mai 2009 în cadrul Summit-ului Parteneriatului Estic de la Praga, a fost lansat oficial Parteneriatul Estic cu scopul de a pune în aplicare o asociere politică şi integrare economică între UE şi partenerii săi răsăriteni. Acest lucru presupune noi acorduri de asociere, inclusiv zonele profunde şi cuprinzătoare de liber schimb şi integrarea progresivă în economia UE. Aceasta ar permite, de asemenea, facilitarea călătoriilor în UE, prin liberalizarea treptată a vizelor, însoțită de măsuri de combatere a migrației ilegale.

Parteneriatul estic include două modalități de colaborare: bilaterală şi multilaterală. Calea bilaterală este concepută pentru a crea o relație mai strînsă între UE şi fiecare dintre țările partenere.

Componenta multilaterală prevede un nou cadru de cooperare şi schimbul de bune practice între cele şase țări partenere în cadrul a patru platforme tematice.

- Democrație, bună guvernanță şi stabilitate;
- Integrarea economică şi convergența cu politicile UE;
- Mediul, schimbările climatice şi securitatea energetică;
- Contactele dintre oameni.

În cadrul acestor platforme sunt organizate, în mod regulat, întîlniri între experți, funcționari la nivel înalt, miniştri din sectoarele principale ale țărilor membre UE şi ale țărilor partenere, precum şi sunt realizate proiecte multilaterale, programe comune de instruire, seminarii şi activități care au drept scop transmiterea cunoştințelor şi experiențelor în anumite domenii.

A patra platformă cuprinde următoarele componente: educația, cercetările ştiințifice, tineretul şi cultura.

Sarcina principală a Parteneriatului Estic în domeniul educației şi cercetărilor ştiințifice este realizarea unor programe care să faciliteze universităților şi studenților din țările vecine Uniunii Europene colaborarea cu universitățile din țările membre UE – aşa-numitul program de mobilitate ştiințifică şi cercetare (de ex. Tempus sau Erasmus Mundus), precum şi organizarea de conferințe, seminarii, întîlniri sau traininguri.

În acest context pe 27 septembrie 2013 în cadrul Universității de Stat din Moldova a fost organizată Conferință Națională *“Parteneriatul Estic şi Republica Moldova: obiective - practici – provocări”*. Organizatorii: Universitatea de Stat din Moldova; Asocia□ia Moldovenească de □tiin□ă Politică; Universitatea Iagelloniană din Cracovia (Polonia).

Conferința a fost realizată în cadrul proectului “Partenerianul Estic: obiective – practici – provocări. Analiza procesului de implementare în statele, incluse în program”, finanțat de Ministerul de Externe al Poloniei, Departamentul de Diplomație Publică şi Culturală în cadrul programului “Cooperarea în domeniul diplomației publice în 2013”. Potrivit Programului, pe parcursul lunilor septembrie - noiembrie 2013, urmează să fie organizate conferințe în toate şase state partenere, iar pe 18-19 noiembrie 2013 în Polonia va avea loc conferința de totalizare.

În calitate de invitați de onoare la manifestație au fost prezenți E.S. Dl Artur Michalski, Ambasador Extraordinar şi Plenipotențiar al Republicii Polone în Republica Moldova; Dl Mihai Revenco, doctor habilitat, profesor, prorector pentru activitate □tiin□ifica, Universitatea de Stat din Moldova (Chisinau, Republica Moldova); Dl Andrzej Dudek, doctor habilitat, professor, vice-decan, Universitatea Jagielloniană din Cracovia, Polonia; Dl Piotr Bajor, coordonator interna□ional de proiect, doctor, Universitatea Jagielloniană din Cracovia, Polonia.

Evenimentul a reunit reprezentanți ai comunității ştiințifice din mai multe instituții de cercetare şi de învățămînt superior (de stat □i privat) din Republica Moldova: Academia de Stiinte a Moldovei, Institutul de cercetari juridice si politice, Universitatea de Stat din Moldova, Academia de Studii Economice a Moldovei, Universitatea de Stat “Alecu Russo”, Universitatea de Stat din Comrat, Universitatea Libera Internationala din Moldova, Universitatea “Perspectiva”, Universitatea Transnistreana de Stat “T.G.Sevcenko”, Universitatea de Studii

Europene din Moldova, Institutul International de Management IMI-Nova, precum şi reprezentanţi ai organizaţiilor nonguvernamantale (Centrul European "Pro-Europa" (Comrat), Asociatia obsteasca "Renastere"(Chişinău), etc.).

Lucrările conferinţei s-au desfăşurat în trei sesiuni. În prima sesiune "*Parteneriatul Estic: esenţa şi locul lui în politica Uniunii Europene în raport cu ţările vecine*" au fost abordate determinantele apariţiei programului "Parteneriatului Estic", scopurile şi obiectivele "Parteneriatului Estic", menţionîndu-se locul şi rolul politicii "Parteneriatului Estic" în contextul geopoliticii şi securităţii europene (continentale) din perspectiva analizei comparate a proiectelor integraţioniste ale Uniunii Europene şi Uniunii Vamale.

În prezentările sale raportorii au vorbit despre bazele conceptuale ale "Parteneriatului Estic" ca instrument al Politicii Europene de Vecinătate (PEV). Potrivit teoriei sistemelor şi a procesului de integrare Uniunea Europeană este un fenomen unic în politica mondială şi economia globală, bazată pe principiul libertăţii individuale şi a statului de drept. La evoluţia şi dezvoltarea acestui principiu a contribuit "mentalitatea europeană" specifică, fundamentată pe ideea egoismului raţional.

Scopul "Parteneriatului Estic" poate fi definit ca o asimilare politică şi integrare economică pentru a spori stabilitatea şi securitatea la hotarul de est a Uniunii Europene. Astfel Parteneriatul Estic reprezintă o nouă extindere a limitelor politice şi, în acelaşi timp, o consolidare şi adaptare a mecanismelor instituţionale ale PEV pe vectorul său estic, oferind noi oportunităţi de aprofundare ale relaţiilor de parteneriat dintre Uniunea Europeană şi cele şase state din Europa de Est.

În acest context, au fost menţionaţi următorii parametri ai Parteneriatului Estic: negocierea unor noi relaţii contractuale cu Moldova, Ucraina, Armenia, Azerbaidjan, Georgia şi Belarus sub forma unor acorduri de asociere, ce vor urmări să creeze o conexiune politică între statele semnatare şi Uniunea Europeană (fără o perspectivă certă de integrare a lor în UE) şi o perspectivă de integrare economică a statelor vizate în piaţa comună a UE. În acest sens, unul din obiectivele primordiale va fi stabilirea unei Zone Aprofundate de Comerţ Liber, care va acoperi întreg comerţul (produse agricole, industriale, servicii şi proprietatea intelectuală), inclusiv energia.

În cadrul Parteneriatului Estic UE va iniţia cu ţările participante pacte de mobilitate şi securitate, care vor contribui la liberalizarea treptată a regimului de vize în spaţiul Uniunii Europene. De asemenea, viitoarele acorduri de asociere vor include prevederi referitoare la creşterea „interdependenţei energetice" cu Uniunea Europeană. Aceste prevederi ar urma să corespundă, printre altele, cu politicile Uniunii Europene în domeniile comerţului, competiţiei şi energiei.

Parteneriatul Estic atrage după sine şi creşterea resurselor financiare alocate de Uniunea Europeană pentru partenerii săi PEV din Europa de Est. Astfel, pînă

în 2020 Uniunea Europeană va ridica cheltuielile sale *per capita* în regiunea noastră de la 6 euro la 20 euro. Această schimbare va costa Uniunea Europeană aproximativ 2.1 miliarde euro.

Parteneriatul Estic a instituit un cadru multilateral de cooperare care sprijină evoluția relațiilor bilaterale ale Uniunii Europene cu vecinii săi din Est. Relațiile bilaterale sînt guvernate de principiul diferențierii, ceea ce înseamnă că ritmul şi profunzimea dezvoltării lor depinde de nivelul ambițiilor şi capacitățile fiecărui stat în parte.

În cea de a doua sesiune ***"****Atitudinea clasei politice şi a societatății civile din Republica Moldova vizavi de politica "Parteneriatului Estic"*au fost discutate următoarele momente: interesul național al Republicii Moldova în cadrul politicii "Parteneriatului Estic"; atitudinea elitelor politice (guvernării şi opoziției) din Republica Moldova față de procesul de integrare europeană, în general, şi față de politica "Parteneriatului Estic", în special. Factorii ce au determinat evoluția poziției guvernării şi opoziției din Republica Moldova cu privire la problema integrării europene.

Analizînd viziunea elitelor politice din Republica Moldova referitor la procesul de integrare europeană, s-a constatat că pînă în 2009 a fost promovată o politică multi-vectorială, o politică de echilibru între Est şi Vest, CSI şi structurile europene. Vectorul de integrare europeană a început să se manifeste mai clar abia în 2003-2004, care s-a cristalizat în 2005, prin semnarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană - Republica Moldova.

În acest context a fost menționat punctul de vedere al liderilor politici din stînga Nistrului, care optează pentru o integrare euroasiatică.

Un alt aspect abordat în cadrul celei de a doua sesiuni a fost analiza atitudinii populației Republicii Moldova față de procesul de integrare europeană, în general, şi politica "Parteneriatului Estic", în special. Rapoartele prezentate au fost fundamentate pe cercetări sociologice, realizate în diferite localități din Republica Moldova.

Analizînd punctele de vedere ale cetățenilor Republicii Moldova cu privire la o posibilă aderare la Uniunea Europeană sau Uniunea Vamală, s-a constatat că opinia populației este împărțită relativ egal: 50,2% în favoarea aderării la UE şi 52,1% pentru aderarea la Uniunea Vamală.

Majoritatea populației din stînga Nistrului consideră vectorul estic de dezvoltare mai promițător decît cel occidental.

Diferențe de percepție cu privire la integrarea europeană au fost constatate de raportori şi în dependență de apartenența etnică.

În sesiunea a treia *"Implementarea politicii "Parteneriatului estic" în Republica Moldova: realitate şi perspective"* au fost puse în discuție aspecte practice de realizare ale politicii "Parteneriatului Estic" în Republica Moldova, analizîndu-se acțiunile Republicii Moldova în cadrul politicii "Parteneriatului Es-

tic" şi resursele instituționale, normativ-legale şi informaționale, ce asigură aplicarea acestei politici. Raportorii au relatat cum are loc implementarea acestor politici la nivel național, regional şi local, constatînd realizările şi deficiențele politicilor aplicate.

Astfel implementarea politicii "Parteneriatului Estic" în Găgăuzia se caracterizează prin implicarea foarte slabă a instituțiilor de nivel regional şi local. O astfel de situație s-a creat, pe de o parte, în urma desfăşurării reformelor la nivel național, care nu vizează direct populația din regiune şi nu implică în mod activ autoritățile publice locale, lipsa de acces semnificativ la utilizarea programelor şi finanțelor pentru autoritățile regionale şi locale, pe de altă parte - dezinteresul deschis al autorităților regionale şi locale față de procesul de integrare europeană, capacitatea instituțională redusă, etc.

În cadrul sesiunii a fost abordată problema dezvoltării regionale. S-a menționat că în Moldova, cadrul instituțional pentru dezvoltarea regională după structură este aproape identic cu cel existent în statele membre ale Uniunii Europene. Potrivit studiilor de specialitate "Republica Moldova este singura țară din cadrul Parteneriatului Estic şi chiar CSI în care politicile de dezvoltare instituțională şi regională sînt similare cu cele din UE". Dezvoltarea regională în Republica Moldova este susținută prin asistența profesională (inclusiv prin cooperarea tehnică), ajutor umanitar, credite din străinătate sau al organizațiilor internaționale (donatori), folosite pentru implementarea cu succes ale schimbărilor socio-economice.

Abordînd problemele existente în funcționarea administrației publice în Republica Moldova s-a menționat că Parteneriatul Estic reprezintă un mecanism important pentru progresul reformei administrației publice în Republica Moldova. Printre reformele realizate în acest domeniu pot fi menționate: descentralizarea administrației publice locale şi dezvoltarea democrației locale; guvernarea electronică (începînd cu 2008 s-au întreprins măsuri de a asigura o administrație publică transparentă. La acest indicator, în cadrul regional al Parteneriatului Estic, Moldova şi-a îmbunătățit poziția, devenind unul dintre lideri); dezvoltarea regională echilibrată (în acest context a fost menționat crearea în 2009 a ministerului de resort - Ministerul Dezvoltării Regionale şi Construcțiilor; în perioada 2009-2012 - înființarea a trei agenții de dezvoltare regională şi asigurare a funcționalității tuturor instituțiilor în regiunile de Nord, Centru şi Sud).

În cadrul sesiunii a fost prezentată o analiză comparată a implementării politicii "Parteneriatului Estic" în Republica Moldova şi Ucraina. S-a constatat că aplicarea proiectelor "Parteneriatului Estic", în Republica Moldova şi Ucraina se efectuează în cadrul platformelor tematice, care cuprind diverse domenii de cooperare. În primul rînd s-a menționat negocierea semnării Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, la care Ucraina ia parte din 2007, iar Republica

Moldova din 2010. În viziunea experților internaționali Republica Moldova are şanse de a parafa la Vilnius Acordul de Asociere.

O altă problemă importantă este liberalizarea treptată a regimului de vize în spațiul Uniunii Europene. În pofida faptului că în comparație cu alte țări ale "Parteneriatului Estic" atît Republica Moldova, cît şi Ucraina au avansat semnificativ la acest capitol (ambele țări au realizat un dialog oficial privind condițiile de eliminare a vizelor - Ucraina din februarie 2008, Republica Moldova din iunie 2010; ambelor țări li s-a prezentat Planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize), la Summit-ul de la Vilnius ele nu vor obține liberalizarea regimului de vize cu Uniunea Europeană.

În acelaşi context a fost menționat că atît pentru Republica Moldova, cît şi pentru alte țări ale Parteneriatului Estic, Summit-ul de la Vilnius care va aprecia realizările statelor partenere.

În final s-a conclizionat că eficiența cooperării dintre Republica Moldova şi Uniunea Europeană depinde de progresul reformelor democratice din Republica Moldova.

Este preconizată editarea materialelor conferin□ei.

Materialul este prezentat de ***Rodica SVETLICINÎI***, doctor în □tiin□e istorice, conferen□iar

1 octombrie 2013

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.3 (LXII), 2013

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 15.10.2013. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 200 ex.